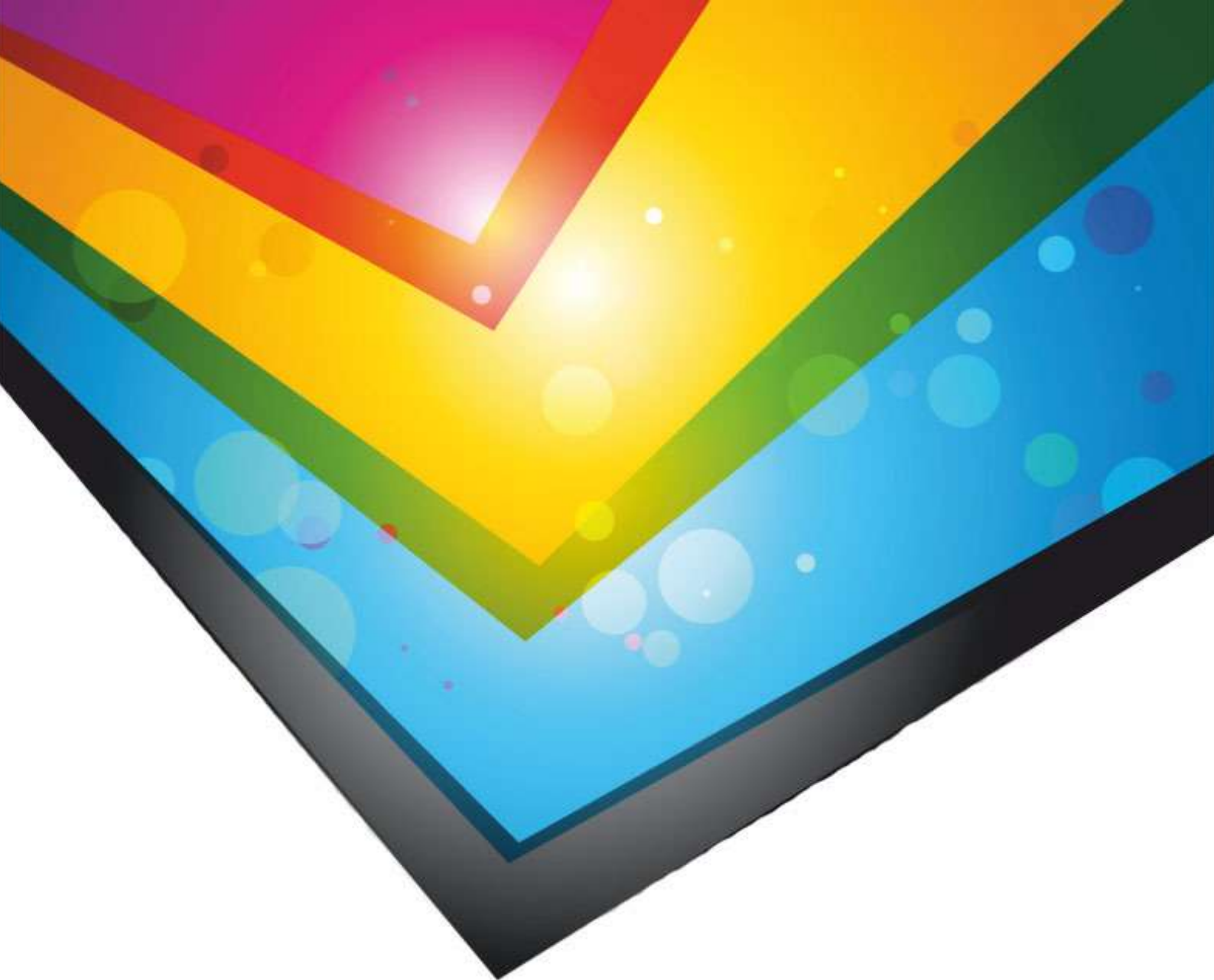

Социо-економска анализа Рашког и Моравичког округа

2015

EU funded project

egionalna agencija za prostorni i ekonomski razvoj
Raškog i Moravičkog okruga

Поглавља

Секције

I ПРЕДГОВОР

II Методологија

1. Извршни резиме

2. Рашки и Моравички округ данас

3. Становништво

4. Инфраструктура

5. Економске карактеристике округа

6. Запошљавање и тржиште рада

7. Образовање и развој људских капацитета

8. Социјална политика и заштита

9. Животна средина

10. Квалитет живота у округу

11. Равномерност унутар/регионалног развоја

1

2

3

4

5

6

7

		Списак табела и графика	
		Скраћенице	
I ДЕО	1.	Извршни Резиме	
II ДЕО	2.	Моравички и Рашки округ данас	
	2.1	Историјски развој округа и културно наслеђе	
	2.2.	Административна организација округа	
	2.3.1	Географија округа	
	2.4	Природни ресурси округа	
III ДЕО	3.	Становништво	
	3.1	Основне демографске карактеристике округа	
	3.2	Дистрибуција/густина насељености округа	
	3.3	Старосна структура становништва	
	3.4.	Полна структура становништва	
	3.5.	Етничка структура становништва	
	3.6.	Структура становништва према вероисповести	
	3.7.	Структура становништва према материњем језику	
	3.8.	Структура становништва према школској спреми	
	3.9.	Оцена	
IV ДЕО	4.	Инфраструктура	
	4.1	Превоз путника и робе, путеви	
	4.1.1.	Железница	
	4.1.2.	Ваздушни саобраћај	
	4.2.	Водоснабдевање и третман вода	
	4.3.	Поштанске активности	
	4.4	Производња енергије и дистрибуција	
	4.5.	Оцена	
V ДЕО	5.	Економске карактеристике округа	
	5.1.	Основни економски индикатори развијености Моравичког и Рашког округа	
	5.1.1.	Друштвени производ и народни доходак	
	5.2	Структура привреде према величини и делатности предузећа	
	5.2.1.	Број регистрованих предузећа и радњи	
	5.2.1.	Делатност привреде Рашког и Моравичког округа	
	1.	Сектори	
	5.2.2.	Карактеристике јавног сектора Рашког и Моравичког округа	
	5.2.2.	Јавна комунална предузећа по градовима и општинама	
	1		
	5.2.2.	Финансирање јавног сектора	
	2		
	5.3.	Туризам	
	5.4.	Пољопривреда и рурални развој	
	5.4.1	Пољопривредна производња	
	5.4.2	Извоз пољопривредних производа	
	5.5.	Спољнотрговинска активност Рашког и Моравичког округа	
	5.5.1	Главни спољнотрговински партнери	
	5.5.2.	Главни производи спољнотрговинске размене	
	5.6.	Финансијски сектор	
	5.7.	Приватизација на територији Рашког и Моравичког округа	
	5.8..	Реструктурирање	
	5.9.	Инвестиције у Рашком и Моравичком округу	
	5.9.1.	Потенцијалне локације за инвестирање	
	5.10.	Развијеност невладиног сектора	
	5.11.	Пројектне активности	
	5.12.	Удруживање и социјалне мреже	
	5.13.	Пословни амбијент	
	5.14	Конкурентност Моравичког и Рашког округа	
	5.15	Оцена	
VI ДЕО	6.	Запошљавање и тржиште рада	
	6.1.	Радно активно становништво Рашког и Моравичког округа	
	6.2.	Карактеристике тражње за радном снагом	
	6.3.	Запослени у јавном сектору	
	6.4.	Незапосленост	
	6.5	Просечне зараде по запосленом у Рашком и Моравичком округу	
	6.6.	Оцена	

Садржај

VII ДЕО	7.	Образовање и развој људских капацитета	
	7.1.	Основно образовање	
	7.2.	Средње школско образовање	
	7.3.	Више и високо образовање	
	7.4.	Неформално образовања и обуке	
	7.5.	Оцена	
VIII ДЕО	8.	Социјална политика и заштита	
	8.1.	Здравствена заштита	
	8.2.	Социјална заштита	
	8.3.	Становање	
	8.4.	Дечија заштита	
	8.5.	Пензионери и друштвена бригаа о старим лицима	
IX ДЕО	9.	Животна средина	
	9.1.	Карактеристике природних богатстава	
	9.2.	Конзервација и природна средина од посебног интереса	
	9.3.	Загађења и штетне емисије	
	9.3.1.	Управљање отпадом	
	9.3.2.	Обновљиви и алтернативни извори енергије	
	9.4.	Активности невладиног сектора, пројекти, донатори у области животне средине	
	9.10.	Оцена	
X ДЕО	10.	Квалитет живота у округу	
	10.1.	Културно историјско наслеђе	
	10.2.	Најзначајније културне манифестације	
	10.2.1.	Институције културе	
	10.4.	Квалитет живота у округу	
	10.4.1.	Спорт, рекреација, забава	
	10.5.	Медији	
XI ДЕО	11.	Равномерност унутар/регионалног развоја	
		Литература	
		Прилози	

Списак табела и графикана

Табела 2.1.	Рашки управни округ	страна
Табела 2.2.	Моравички управни округ	
Табела 2.3.	Преглед важнијих метеоролошких података, 2009	
Табела 3.1.	Основне демографске карактеристике округа	
Табела 3.2.	Број становника Рашког и Моравичког округа, 1948 – 2009	
Табела 3.3.	Миграциони салдо становништва Моравичког и Рашког округа	
Табела 3.4.	Миграције становништва из општина Моравичког и Рашког округа, 2010	
Табела 3.5.	Миграције становништва из општина Моравичког и Рашког округа, посебно у Београд, 2010.	
Табела 3.6.	Полна структура становништва Моравичког округа	
Табела 3.7.	Полна структура становништва Рашког округа	
Табела 3.8.	Етничка структура становништва Рашког и Моравичког округа	
Табела 3.9.	Становништво Рашког и Моравичког округа према вероисповести	
Табела 3.10.	Становништво Рашког и Моравичког округа према матерњем језику	
Табела 3.11.	Структура становништва према школској спреми	
Табела 3.12.	Основни континенти становништва Моравичког и Рашког округа, 2009	
Табела 4.1.	Дужина путева у Рашком и Моравичком округу 2009.год. у км	
Табела 4.2.	Промет путника железницом у Рашком и Моравичком округу, 2009	
Табела 4.3.	Промет робе у Рашком и Моравичком округу, у тонама, 2009	
Табела 4.4.	Капацитети јавног и приватног транспорта на територији Рашког и Моравичког округа	
Табела 4.5.	Јавни водовод, 2010.	
Табела 4.6.	Канализација	
Табела 4.7.	Број пошти на територији Рашког и Моравичког округа	
Табела 4.8.	Доступност капацитета по радним јединицама поштанског саобраћаја	
Табела 4.9.	Телефонски преплатници у Рашком и Моравичком округу	
Табела 4.10.	Мале електране у Моравичком и Рашког округа, 2010.	
Табела 4.11.	Електродистрибуција Краљево	
Табела 4.12.	Електродистрибуција Чачак	
Табела 5.1.	Друштвени производ по становнику ¹ по општинама/градовима Рашког и Моравичког округа, у дин. 2005	
Табела 5.2.	Народни доходак по становнику у општинама/градовима РО и МО округа, 2005. у динарима	
Табела 5.3.	Број предузетничких радњи и предузећа у РО и МО округу, 2010.	
Табела 5.4.	Број предузећа на територији округа и облик организовања, 2008	
Табела 5.5.	Предузећа по величини на територији округа, 2008	
Табела 5.6.	Значајнија велика предузећа на територији округа, 2009	
Табела 5.7.	Моравичке газеле	
Табела 5.8.	Број предузетничких радњи у Рашком и Моравичком округу	
Табела 5.9.	Трошкови рада по запосленом и по сату по окрузима, 2005.	
Табела 5.10.	Профитабилност МСПП по окрузима у 2008.	
Табела 5.11.	Регионални распоред броја запослених у 2008.години	
Табела 5.12.	Регионални распоред индикатора пословања сектора МСПП у 2008.години	
Табела 5.13.	Регионални распоред промета у 2008.години, у мил. дин.	
Табела 5.14.	Регионални распоред БДВ у 2008.години, у мил.дин.	
Табела 5.15.	Учешће привредних подсектора Рашког округа у стварању БДВ, 2010.	
Табела 5.16.	Учешће привредних подсектора Моравичког округа у стварању БДВ, 2010.	
Табела 5.17.	Буџети јавно комуналних и јавних предузећа	
Табела 5.18.	Буџети јавних установа	
Табела 5.19.	Укупни приходи буџета градова и општина округа, 2009-2010, у динарима	
Табела 5.20.	Укупни приходи буџета градова и општина округа по основу пореза на доходак 2009-2010, у динарима	
Табела 5.21.	Укупни приходи буџета градова и општина округа по основу порез на фонд зарада 2009-2010., у динарима	
Табела 5.22.	Укупни приходи буџета градова и општина округа, по основу пореза на имовину 2009-2010, у динарима	
Табела 5.23.	Укупни приходи буџета градова и општина округа 2009 - 2010 по основу пореза на друге приходе 2009-2010. у динарима	
Табела 5.24.	Приходи буџета градова и општина округа по основу пореза на добра и услуге 2009-2010, у динарима	
Табела 5.25.	Приходи буџета градова и општина округа по основу донација од међународних организација 2009-2010, у динарима	
Табела 5.26.	Приходи буџета градова и општина округа по основу трансфера од других нивоа власти 2009-2010, у динарима	
Табела 5.27.	Приходи буџета градова и општина округа по основу прихода од имовине 2009-2010, у динарима	
Табела 5.28.	Приходи буџета градова и општина округа по основу продаје добара и услуга 2009-2010, у динарима	
Табела 5.29.	Приходи буџета градова и општина округа по основу новчане казне и одузете имовинске користи 2009-2010, у динарима	
Табела 5.30.	Приходи буџета градова и општина општина Рашког и Моравичког округа по основу добровољних трансфера од физичких и правних лица 2009-2010, у динарима	
Табела 5.31.	Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу мешовитих и неодређених прихода 2009-2010, у динарима	
Табела 5.32.	Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу меморандумских ставки за рефундацију расхода 2009-2010, у динарима	
Табела 5.33.	Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу примања од домаћих задуживања 2009-2010, у динарима	
Табела 5.34.	Приходи буџета градова и општина округа по основу примања од продаје домаће финансијске имовине 2009-2010, у динарима	

Списак табела и графикана

Табела 5.35.	Приходи буџета градова и општина округа по основу примања од продаје непокретности 2009-2010, у динарима	
Табела 5.36	Приходи буџета градова и општина округа по основу примања од продаје покретне имовине 2009-2010, у динарима	
Табела 5.37.	Приходи буџета градова и општина округа од продаје осталих основних средстава 2009-2010, у динарима	
Табела 5.38.	Приходи буџета градова и општина округа-примања од продаје нефинансијске имовине 2009-2010	
Табела 5.39.	Укупни расходи буџета градова и општина округа, 2009-2010, у динарима	
Табела 5.40.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за функцију градоначелник/председник општине,купштина,градско/општинско веће 2009-2010, у динарима	
Табела 5.41	Укупни расходи буџета градова и општина округа за функцију јавно правобранилаштво 2009-2010, у динарима	
Табела 5.42.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за корисника градске/општинске управе 2009-2010, у динарима	
Табела 5.43.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за трансакције везане за јавни дуг 2009-2010, у динарима	
Табела 5.44.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за месне заједнице 2009-2010, у динарима	
Табела 5.45	Укупни расходи буџета градова и општина округа за јавне комуналне расходе 2009-2010, у динарима	
Табела 5.46.	Укупни расходи буџета градова и општина округа, 2009-2010 за инвестициону потрошњу 2009-2010, у динарима	
Табела 5.47.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за образовање 2009-2010, у динарима	
Табела 5.48.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за културу и спорт 2009-2010, у динарима	
Табела 5.49.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за социјалну заштиту 2009-2010. у динарима	
Табела 5.50.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за здравство 2009-2010, у динарима	
Табела 5.51.	Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за туризам 2009-2010, у динарима	
Табела 5.52.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за пољопривреду 2009-2010, у динарима	
Табела 5.53.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за заштиту животне средине 2009-2010, у динарима	
Табела 5.54.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за противпожарну заштиту 2009-2010, у динарима	
Табела 5.55.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за учешће у пројектима 2009-2010	
Табела 5.56.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за донације 2009-2010, у динарима	
Табела 5.57.	Укупни расходи буџета градова и општина округа за субвенције приватним предузећима 2009-2010, у динарима	
Табела 5.58.	Остали расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа, 2009-2010	
Табела 5.59.	Средства буџетских подстицаја за економски и социјални развој округа, 2009-2010.	
Табела 5.60.	Туристи по туристичким местима Мо и Ро, 2010	
Табела 5.61	Бањска места у СРБИЈИ, 2010	
Табела 5.62.	Дестинације туриста у Србији / првих 9 месеци 2010. године	
Табела 5.63.	Туризам у Рашком и Моравичком округу, 2008*	
Табела 5.64.	Бање Рашког и Моравичког округа	
Табела 5.65.	Просечан број ноћења у бањама	
Табела 5.66.	Планине на територији Рашког и Моравичког округа	
Табела 5.67.	Просечан број ноћења у планинским местима	
Табела 5.68.	Сеоски туризам у Рашком и Моравичком округу	
Табела 5.69.	Пољопривредне површине	
Табела 5.70	Коришћена пољопривредна површина, 2008. привредна друштва, задруге и породична газдинства	
Табела 5.71	Коришћена пољопривредна површина, 2008. Породична газдинства	
Табела 5.72	Структура пољопривредног поседа на регистрованим пољопривредним газдинствима по окрузима	
Табела 5.73.	Радна активност регистрованих пољопривредних газдинстава	
Табела 5.74.	Запосленост у пољопривреди	
Табела 5.75.	Површина и производња бобичастог воћа у Мо и РО, 2009.	
Табела 5.76	Највећа извозна предузећа пољопривредних производа Моравичког и Рашког округа, 2010	
Табела 5.77.	Учешће извоза и увоза Рашког и Моравичког округа у извозу и увозу на територији Републике Србије	
Табела 5.78.	Спољнотрговинска активност – регионални распоред сектора МСПП у 2008.години	
Табела 5.79	Регионални распоред спољнотрговинска активност по величини предузећа , 2008	
Табела 5.80.	Главни извозни партнери Моравичког и Рашког округа у 2009	
Табела 5.81.	Главни увозни партнери Моравичког и Рашког округа у 2009	
Табела 5.82.	Највеће извозне компаније Моравичког и Рашког округа, 2009.	
Табела 5.83.	Финансирање Републичког фонда за развој (у еурима)	
Табела 5.84.	Финансирање Рашког и Моравичког округа у 2009.години (у динарима)	
Табела 5.85.	Финансирање фонда за развој И-ИХ.2010.године (у динарима)	
Табела 5.86.	Одобрена средства из НИП-а у 2008.години	
Табела 5.87.	Расподела средстава НИП-а у 2009.години (у дин)	
Табела 5.88.	Пројекти из НИП-а на територији МО и РО, 2009	
Табела 5.89.	Расподела средстава НИП-а по приоритетима за 2009.годину (у дин)	
Табела 5.90.	Укупни пласмани банака у 2009.години (у мил.динара)	
Табела 5.91.	Приватизација на територији Рашког и Моравичког округа	
Табела 5.92.	Предузећа у реструктурирању на територији Рашког и Моравичког округа	
Табела 5.93.	Правни субјекти у стечају у Рашком и Моравичком округу у 2010. години	
Табела 5.94.	Инвестиције у Рашком и Моравичком округу	
Табела 5.95.	Остварене инвестиције у нова основна средства, по карактеру изградње и техничкој структури, 2009.	
Табела 5.96.	Остварене инвестиције о нова основна средства по делатностима, 2009	

Списак табела и графикана

Табела 5.97.	Остварене инвестиције о нова основна средства по делатностима, 2009	
Табела 6.1.	Становништво према активности (попис 2002.)	
Табела 6.2.	Основни контингент становништва (попис 2002.)	
Табела 6.3	Запослени по секторима делатности (2009. година)	
Табела 6.4.	Запослени у општинским и градским управама, број, квалификациона, старосна и полна структура, октобар 2010	
Табела 6.5.	Учешће запослених у јавном сектору у укупном броју запослених, октобар 2010	
Табела 6.6.	Запослени у јавно комуналним и јавним предузећима, број, квалификациона, старосна и полна структура, октобар 2010	
Табела 6.7.	Запослени у јавним установама, број, квалификациона, старосна и полна структура, октобар 2010	
Табела 6.9	Регионална запосленост (2009. година)	
Табела 6.10.	Незапослена лица	
Табела 6.11.	Незапослени по годинама старости, полу и општинама (фебруар 2011)	
Табела 6.12.	Незапослени према степену стручне спреме, полу и општинама (фебруар 2011)	
Табела 6.13.	Незапослени према трајању незапослености и полу (фебруар 2011)	
Табела 6.14.	Просечне зараде по запосленом по окрузима и општинама, (јануар 2011.год)	
Табела 6.15.	Зараде без пореза и доприноса, по запосленом и секторима делатности, јануар - децембар 2009	
Табела 6.16.	Регионални аспект сиромаштва	
Табела 7.1.	Основне школе у Рашком и Моравичком округу	
Табела 7.2.	Уписани ђаци у средње школе у Мо и РО у школској 2009/2010	
Табела 7.3.	Број ученика средњих школа у МО и РО по подручјима рада, 2009/2010.	
Табела 7.4.	Специјалне школе и школе за одрасле, основне и средње, школска година 2009/2010	
Табела 7.5.	Студентски домови-домови ученика на територији РО и МО, 2010.	
Табела 7.6.	Студенти у Моравичком и Рашком округу, 2010	
Табела 7.8.	Индекс образовања МО и РО	
Табела 8.1.	Лекари, стоматолози и фармацеути у здравственој служби	
Табела 8.2.	Број корисника социјалне заштите на територији Рашког и Моравичког округа , 2008.	
Табела 8.3.	Малолетна лица, корисници социјалне заштите-,2009	
Табела 8.4.	Корисници социјалне заштите-пунолетна лица	
Табела 8.5.	Број становника, станова и домаћинстава	
Табела 8.8.	Цене станова новоградње у и полугодишту 2010.	
Табела 8.9	Установе за децу предшколског узраста, 2008/2009. школске године	
Табела 8.10.	Број запослених и пензионера по градовима и општинама	
Табела 8.11.	Висина пензије по филијалама ПИО	
Табела 9.1.	Пошумљене површине МО и РО, 2009	
Табела 9.2.	Воде МО и РО и отпадне воде, 2009	
Табела 9.3.	Количине отпада у В.Бањи, 2005-2007.	
Табела 9.5.	Области пројектованих улагања у обновљиве изворе енергије у Србији до 2015.	
Табела 9.6.	Општине са највећим потенцијалом за изградњу малих хидроелектрана у МО и РО	
Табела 9.7.	Невладине организације које се баве питањима животне средине у МО и РО, 2010	
Табела 9.8.	Пројекти у РО и МО финансирани из домаћих и иностраних извора, 2000-2010.	
Табела 10.1.	Институције културе РО и МО	
Табела 10.2	Биоскопи у Рашком и Моравичком округу, 2009	
Табела 10.3.	Медији у Рашком и Моравичком округу	
Табела 11.1.	Регионална структура БДП по становнику по технолошким групама прерађивачке инд.	
Табела 11.2	Регионални распоред БДВ у 2008.години, у мил.дин	
Табела 11.3.	Профитабилност МСПП по окрузима у 2008.	
Табела 11.4.	Показатељи разивјености региона, 2011.	
Табела 11.5.	Трошкови рада по запосленом и по сату по окрузима, 2005.	
Графикон 3.1.	Процењен број становника за 2009.годину	
Графикон 3.2.	Кретање становништва Рашког и Моравичког округа 1948 – 2007	
Графикон 3.3.	Становништво Рашког и Моравичког округа (попис 2002.)	
Графикон 3.4.	Етничка структура становништва Рашког и Моравичког округа	
Графикон 3.5.	Становништво старо 15 и више година, према школској спреми	
Графикон 5.1.	Народни доходак по облицима својине РО и МО округа	
Графикон 5.2	Структура народног дохотка по делатностима за Рашки округ	
Графикон 5.3.	Структура народног дохотка по делатностима за Моравички округ	
Графикон 5.4.	Учешће општина Рашког округа у БДВ округа, 2010	
Графикон 5.5.	Учешће општина Моравичког округа у БДВ округа, 2010	
Графикон 5.6.	Структура предузећа према величини у РО и МО округа, 2010.	
Графикон 5.7.	Предузећа и друга правна лица према области делатности, МО и РО, 2008.	
Графикон 5.8.	Структура предузетничких радњи према делатности	
Графикон 5.9.	Индекс нивоа БДВ прерађивачке индустрије по становнику	
Графикон 5.12	Укупни буџетски приходи Рашког и Моравичког округа у 2009-2010	
Графикон 5.13.	Индекс кретања укупних прихода буџета градова и општина округа 2009-2010	
Графикон 5.14.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа по основу пореза на доходак 2009-2010	
Графикон 5.15.	Индекс кретања прихода 2010 – порез на доходак	
Графикон 5.16.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа по основу пореза на фонд зарада 2009-2010	
Графикон 5.17.	Индекс кретања прихода по основу пореза на фонд зарада 2010	
Графикон 5.18.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа по основу пореза на имовину 2009-2010	
Графикон 5.19.	Индекс кретања прихода по основу пореза на имовину 2010	
Графикон 5.20.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа 2009 - 2010 по основу пореза на друге приходе 2009-2010	

Списак табела и графикана

Графикон 5.21.	Индекс кретања прихода по основу пореза на друге приходе 2010	
Графикон 5.22.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа по основу пореза на добра и услуге 2009-2010	
Графикон 5.23.	Индекс кретања прихода 2010 – порез на добра и услуге	
Графикон 5.23а.	Кретање укупних прихода буџета градова округа по основу донација од међународних организација 2009-2010	
Графикон 5.24.	Индекс кретања прихода по основу донације од међународних организација 2010	
Графикон 5.25.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа по основу трансфера од других нивоа власти 2009-2010	
Графикон 5.26.	Индекс кретања прихода по основу трансфера од других нивоа власти 2010	
Графикон 5.27.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина по основу прихода од имовине 2009-2010	
Графикон 5.28.	Индекс кретања по основу прихода од имовине 2010	
Графикон 5.29.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу продаје добара и услуга 2009-2010	
Графикон 5.30.	Индекс кретања прихода 2010 – продаја добара и услуга	
Графикон 5.31.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа по основу новчане казне и одузете имовинске користи 2009-2010	
Графикон 5.32.	Индекс кретања прихода по основу новчаних казни и одузете имовинске користи 2009-2010	
Графикон 5.33.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа по основу добровољних трансфера од физичких и правних лица 2009-2010	
Графикон 5.34.	Индекс кретања прихода по основу добровољних трансфера од физичких и правних лица 2010	
Графикон 5.35.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа по основу мешовитих и неодређених прихода 2009-2010	
Графикон 5.36.	Индекс кретања прихода по основу мешовитих и неодређених прихода 2010	
Графикон 5.37.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу меморандумских ставки за рефундацију расхода 2009-2010	
Графикон 5.38.	Индекс кретања прихода по основу меморандумских ставки за рефундацију расхода	
Графикон 5.39.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа по основу примања од домаћих задуживања 2009-2010	
Графикон 5.40.	Индекс кретања прихода по основу примања од домаћих задуживања 2010	
Графикон 5.41.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу примања од продаје домаће финансијске имовине 2009-2010	
Графикон 5.42.	Индекс кретања прихода 2010 - примања од продаје домаће финансијске имовине	
Графикон 5.43.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа по основу примања од продаје непокретности 2009-2010	
Графикон 5.44.	Индекс кретања прихода по основу примања од продаје непокретности 2010	
Графикон 5.45.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа по основу примања од продаје покретне имовине 2009-2010	
Графикон 5.46.	Индекс кретања прихода по основу примања од продаје покретне имовине 2010	
Графикон 5.47.	Кретање укупних прихода буџета градова и општина округа од продаје осталих основних средстава 2009-2010	
Графикон 5.48.	Индекс кретања прихода по основу продаје осталих основних средстава 2010	
Графикон 5.49.	Кретање укупних прихода буџета општина округа примања од продаје нефинансијске имовине 2009-2010	
Графикон 5.50.	Индекс кретања прихода по основу примања од продаје нефинансијске имовине 2010	
Графикон 5.51.	Кретање укупних расхода буџета градова и општина округа, 2009-2010	
Графикон 5.52.	Индекс кретања укупних расхода буџета градова и општина МО и РО 2010	
Графикон 5.53.	Кретање укупних расхода градова и општина округа за функцију градоначелник/председник општине, скупштина, градско/општинско веће 2009-2010	
Графикон 5.54.	Индекс кретања расхода за функцију градоначелник/председник општине, скупштина, градско/општинско веће 2010	
Графикон 5.55.	Кретање укупних расхода за функцију јавно правобранилаштво 2009-2010	
Графикон 5.56.	Индекс кретања расхода за функцију јавно правобранилаштво 2010	
Графикон 5.57.	Кретање расхода за корисника градске/општинске управе 2009-2010	
Графикон 5.58.	Индекс кретања расхода за корисника градске/општинске управе 2010	
Графикон 5.59.	Кретање укупних расхода за трансакције везане за јавни дуг 2009-2010	
Графикон 5.60.	Индекс кретања расхода за трансакције везане за јавни дуг 2010	
Графикон 5.61.	Кретање расхода за месне заједнице 2009-2010	
Графикон 5.62.	Индекс кретања расхода за месне заједнице 2010	
Графикон 5.63.	Кретање расхода за јавне комуналне расходе 2009-2010	
Графикон 5.64.	Индекс кретања расхода за јавне комуналне расходе 2010	
Графикон 5.65.	Кретање укупних расхода за инвестициону потрошњу 2009-2010	
Графикон 5.66.	Индекс кретања расхода за инвестициону потрошњу 2010	
Графикон 5.67.	Кретање расхода општинских буџета за образовање 2009-2010	
Графикон 5.68.	Индекс кретања расхода за образовање 2010	
Графикон 5.69.	Кретање укупних расхода за културу и спорт 2009-2010	
Графикон 5.70.	Индекс кретања расхода за култура и спорт 2010	
Графикон 5.71.	Кретање расхода за социјалну заштиту 2009-2010	
Графикон 5.72.	Индекс кретања расхода за социјалну заштиту 2010	
Графикон 5.73.	Кретање расхода за здравство 2009-2010	
Графикон 5.74.	Индекс кретања расхода за здравство 2010	
Графикон 5.75.	Кретање расхода за туризам 2009-2010	

Списак табела и графикана

Графикон 5.76.	Индекс кретања расхода за туризам 2010	
Графикон 5.77.	Кретање расхода за пољопривреду 2009-2010	
Графикон 5.78.	Индекс кретања расхода за пољопривреду 2010	
Графикон 5.79.	Кретање расхода за заштиту животне средине 2009-2010	
Графикон 5.80.	Индекс кретања расхода за заштиту животне средине 2010	
Графикон 5.81.	Кретање укупних расхода за противпожарну заштиту	
Графикон 5.82.	Индекс кретања расхода за противпожарну заштиту 2010	
Графикон 5.83.	Кретање укупних расхода - учешће у пројектима	
Графикон 5.84.	Индекс кретања расхода 2010 - учешће у пројектима	
Графикон 5.85.	Кретање расхода за донације 2009-2010	
Графикон 5.86.	Индекс кретања расхода за донације 2010	
Графикон 5.87.	Кретање укупних расхода за субвенције приватним предузећима 2009-201	
Графикон 5.88.	Индекс кретања расхода за субвенције приватним предузећима 2010	
Графикон 5.90.	Кретање осталих расхода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа, 2009-2010	
Графикон 5.91.	Индекс кретања расхода по основу корисника - остали расходи	
Графикон 5.92.	Број туриста по општинама/градовима округа 2004 - 2008	
Графикон 5.93.	Посете домаћих и страних туриста општинама/градовима Рашког и Моравичког округа, 2009	
Графикон 5.94.	Туристи у бањама округа 2004-2008	
Графикон 5.95.	Однос домаћих и страних туриста у бањама округа, 2008	
Графикон 5.96.	Број туриста по планинским местима округа 2004-2008	
Графикон 5.97.	Однос домаћих и страних туриста по планинским местима округа	
Графикон 5.98.	Коришћена пољопривредна површина, 2008. Привредна друштва, задруге и породична газдинства	
Графикон 5.99.	Коришћена пољопривредна површина код породичних газдинстава	
Графикон 5.100.	Производња јабука у окрузима 2004-2008	
Графикон 5.101.	Производња јабука по окрузима	
Графикон 5.102.	Број родних стабала јабука у Рашком и Моравичком округу	
Графикон 5.103.	Производња шљива у окрузима 2004-2008	
Графикон 5.104.	Производња шљива по општинама	
Графикон 5.105.	Број родних стабала шљива	
Графикон 5.106.	Број говеда на територији два округа 2003-2007	
Графикон 5.107.	Број говеда по општинама	
Графикон 5.108.	Укупна производња пасуља у окрузима 2004-2008	
Графикон 5.109.	Производња пасуља по општинама округа	
Графикон 5.110.	Укупна производња кромпира у окрузима 2004-2008	
Графикон 5.111.	Производња кромпира по општинама округа 2004-2008	
Графикон 5.112.	Укупан принос детелине на територији оба округа 2004-2008	
Графикон 5.113.	Приноси детелине по општинама округа 2004-200	
Графикон 5.114.	Укупан принос луцерке у оба округа 2004-2008	
Графикон 5.115.	Приноси луцерке по општинама округа 2004-2008	
Графикон 5.116.	Укупан принос сена са ливада у оба округа 2004-2008	
Графикон 5.117.	Приноси сена са ливада по општинама округа 2004-200	
Графикон 5.118.	Укупни приноси пашњака на територији два округа 2004- 2008	
Графикон 5.119.	Укупни приноси пашњака по општинама округа 2004-2008	
Графикон 5.120.	Број свиња на територији два округа 2003-2007	
Графикон 5.121.	Број свиња по општинама округа 2003-2007	
Графикон 5.122.	Увоз-извоз у МО и РО, 2005-2009	
Графикон 6.1.	Становништво према активности (попис 2002.)	
Графикон 6.2.	Основни контингент становништва (попис 2002.)	
Графикон 6.3.	Запослени у општинским и градским управама, старосна структура	
Графикон 6.4.	Запослени у општинским и градским управама, родна структура	
Графикон 6.5.	Запослени у општинским и градским управама, квалификациона структура	
Графикон 6.5.а.	Учешће запослених у јавном сектору у укупном броју запослених, октобар 2010	
Графикон 6.6.	Учешће запослених у јавном сектору у укупном броју запослених, октобар 2010	
Графикон 6.7.	Запослени у јавно комуналним и јавним предузећима, квалификациона структура, октобар 2010	
Графикон 6.8.	Запослени у јавно комуналним и јавним предузећима, старосна структура, октобар 2010	
Графикон 6.9.	Запослени у јавним комуналним предузећима, полна структура, октобар 2010	
Графикон 6.10.	Запослени у јавним установама, квалификациона структура, октобар 2010	
Графикон 6.11.	Запослени у јавним установама, старосна структура, октобар 2010	
Графикон 6.12.	Запослени у јавним установама, полна структура, октобар 2010	
Графикон 8.1.	Станови за стално становање на територији округа по годинама градње	
Графикон 11.1.	Индекс нивоа БДВ прерађивачке индустрије по становнику	
Графикон 11.2.	Регионални индекс развоја МСПП Републике Србије	
Графикон 11.3.	Индекс ХДИ за Рашки и Моравички округ	
Графикон 11.4.	Регионална економска концентрација	
Графикон 11.5.	Графикон 11.5. Трошкови рада по окрузима, 2005.	
Графикон 11.6.	Продуктивност рада по окрузима, 2005	
Графикони 11.7 и 11.8.	Стопа незапослености и НД по запосленом по општинама и окрузима, 2010	
Слика 2.1.	Историјске обласри	

Скраћенице

АЕЕ	Агенција за енергетску ефикасност
АИН	Академија инжењерских наука
АОФИ	Агенција за осигурање и финансирање извоза
АП	Аутономна покрајина
АПП	Агенција за просторно планирање
АПР	Агенција за привредне регистре
АПр	Агенција за приватизацију
АПВ	АП Војводина
Б	Берза
БДБ	Бруто додата вредност
БДП	Бруто друштвени производ
ЦАРДС	Цоммуниту Ассистанце фор Рецонструцтион, Девелопмент анд Стабилизатион / Помоћ ЕУ за обнову, развој и стабилизацију
ЦЕФТА	Централ Еуропеан Фрее Траде Агреемент / Споразум о средњеевропској зони слободне трговине
ЦИП	Цомпетитивенесс анд Инноватион Фрамеворк Программе
ЦР	Централни регистар
ЦСР	Центар за социјални рад
ДГЗИБ	Дирекција за грађевинско земљиште и изградњу Београда
ЕАР	Еуропеан Агенцу фор Цонструцтион / Европска агенција за реконструкцију
ЕБРД	Европска банка за реконструкцију у развој
ЕМС	Електроурежа Србије
ЕПЛ	Европска повеља о локалној самоуправи
ЕПС	Електропривреда Србије
ЕРДФ	Еуропеан Регионал Девелопмент Фонд / Европски регионални развојни фонд
ЕТ	Економски тим Владе РС за Космет и југ Србије
ЕТФ	Европска тренинг фондација
ЕУ	Европска Унија
ФЕЕ	Фонд за енергетску ефикасност
ФИД	Фонд за истраживачку делатност
ФР	Фонд за развој Републике Србије
ФВ	Фонд за воде
ФЗР	Фонд за развој
ФЗЖС	Фонд за заштиту животне средине
ГДИ	Гендер Девелопмент Индекс / Развојни индекс према полу
ГФ	Гаранцијски фонд
ГТЗ	Деутсхе Геселлсцхафт фур Тецхнисцхе Зусамменарбеит / Немачка организација за техничку сарадњу
ХДИ	Хуман Девелопмент Индекс / Индекс хуманог развоја
ИЦА	Интернатионал Цооперативе Алијанце / Међународни задружни покрет
ИЈЧ	Институт Јарослав Черни
ИПА	Инструмент фор Пре-Аццессион Ассистанце / Инструмент предприступне помоћи
ИРУ	Индекс развојне угрожености
ИС	Институт за стандардизацију
ИСПА	Тхе Инструмент фор Структурал Полициес фор пре-Аццессион / Инструмент структурне предприступне помоћи
ЈИЕ	Југоисточна Европа
ЈКП	Јавна комунална предузећа за водоснабдевање и канализацију насеља
ЈП	Јавна предузећа
ЈПЖС	Јавна предузећа железнице Србије
ЈВП	Јавно водопривредна предузећа
КЦКМ	Координациони центар за Косово и Метохију
КДТП	Комисија за доношење техничких прописа
КХОВ	Комисија за хартије од вредности
КН	Катастар непокретности
КПЕУ	Канцеларија за придруживање Европској унији
КЗК	Комисија за заштиту конкуренције
ЛЕР	Локални економски развој
ЛС	Локална самоуправа
МДУЛС	Министарство за државну управу и локалну самоуправу
МЕОИ	Министарство за економске односе са иностранством
МЕРР	Министарство економије и регионалног развоја
МФ	Министарство финансија
МК	Министарство културе
МКИ	Министарство за капиталне инвестиције
МНЗЖС	Министарство науке и заштите животне средине
МП	Министарство привреде
МПР	Министарство правде
МПС	Министарство просвете и спорта
МПШВ	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде
МРЕ	Министарство рударства и енергетике
МРЗСП	Министарство рада, запошљавања и социјалне политике
МСП	Мала и средња предузећа
МСПП	Мала и средња предузећа и предузетништво
МТТУ	Министарство трговине, туризма и услуга
МУП	Министарство унутрашњих послова
МЗ	Министарство здравља
НАТО	Нортх Атлантиц Треату Органисатион / Северноатланска Алијанса
НБС	Народна банка Републике Србије

Скраћенице

НИ	Научне институције
НИП	Национални инвестициони план
НИС	Нафтна индустрија Србије
НК	Независна комисија
НРП	Недовољно развијена подручја
НСНТР	Национални савет за научни и технолошки развој
НСРС	Народна Скупштина Републике Србије
НССО	Национални савет за стручно образовање
НСОО	Национални савет за стручно образовање и образовање одраслих
НСВ	Национални савет за високо образовање
НСВОО	Национални савет за високо и опште образовање
НСЗ	Национална служба за запошљавање
НУТС	Тхе Номенклатуре оф Территориал Унитс фор Статистис / Номенклатура територијалних статистичких јединица
ОЕБС	Организација за европску безбедност и сарадњу
ОЕЦД	Организација за економску сарадњу и развој
ОИ	Образовне институције
ОС	Општинске службе
ПЦОСУ	Правосудни центар за обуку и стручно усавршавање
ПХАРЕ	Поланд анд Хунгару: Ассистанце фор Реструктуринг тхеир Економиес / Средства предприступних фондова ЕУ
ПК	Привредна комора
ППЕУ	Јавно предузеће за подземну експлоатацију угља
ПС	Привредни субјекти
ПУ	Пореска управа
РА	Регионална агенција
РАМСПП	Републичка агенција за развој малих и средњих предузећа и предузетништва
РАТЕЛ	Републичка агенција за телекомуникације
РЦ	Регионални центар
РГЗ	Републички геодетски завод
РХМЗ	Републички хидрометеоролошки завод
РМ	Ресорна министарства
РПК	Регионална привредна комора
РР	Регионални развој
РРА	Регионална развојна агенција
РС	Република Србија
РЗР	Републички завод за развој
РЗЗО	Републички завод за здравствено осигурање
РЗС	Републички завод за статистику
САНУ	Српска Академија Наука и Уметности
САПАРД	Тхе Специал Аццессион Программе фор Агрикултуре анд Рурал Девелопмент / Специјални програм за придруживање и рурални развој
СБА	Акт малог бизниса
СДИ	Стране директне инвестиције
СЕ	Савет Европе
СЕПА	Агенција за заштиту животне средине
СЕС	Социоекономски савет
СГ	Скупштина града
СИЕПА	Агенција за страна улагања и промоцију извоза
СКГО	Стална конференција градова и општина
СО	Скупштина општине
СР	Савет за равноправност
СРП	Савет за равноправност полова
СТО	Светска трговинска организација
СЗП	Савет за заштиту потрошача
Т	Трезор
ТО	Туристичке организације
ТС	Трговински суд
У	Универзитети
УЦ	Управа царине
УЈП	Управа јавних прихода
УН	Уједињене нације
УНЦТАД	Унитед Натионс Цонференце он Траде анд Девелопмент / Конференција Уједињених нација за трговину и развој
УНДП	Унитед Натионс Девелопмент / Програм за развој Уједињених нација
УПС	Унија послодаваца Србије
УСАИД	Унитед Статес Агенцу фор Интернационал Девелопмент / Агенција Сједињених Америчких држава за међународни развој
УСЗ	Установе социјалне заштите
ВСП	Високи савет правосуђа
ЗИС	Завод за интелектуалну својину
ЗС	Завод за стандардизацију
ЗСЗ	Завод за социјалну заштиту
ЗЗП	Завод за заштиту природе
ЗЗЗ	Завод за заштиту здравља

I. Предговор

Драге грађанке и грађани Рашког и Моравичког округа,

Имајући у виду вредне људе, предузетнички дух, природна, историјска и културна богатства Рашког и Моравичког округа, економске, пољопривредне, туристичке и научно-технолошке и образовне могућности, предузели смо кораке на изради докумената стратешког регионалног развоја наша два округа. Основна намера нам је да у наредном периоду заједнички и плански створимо оптималне услове за живот и рад и привлачење улагања, спајајући наше традиционалне вредности, са савременим достигнућима у технологији и пословању, заштити животне средине и одрживом развоју. Током овоог процеса заједно смо израдили и визију Рашког и Моравичког округа у 2015. години:

„Рашки и Моравички округ је 2015. године, иновативно-технолошки регион отворен за нове предузетничке идеје, послове и партнерства заснована на људском капиталу и ефикасности институција. Регион је лако доступна дестинација привлачна за нова улагања у пољопривреду, индустрију и туризам, који делује у складу са принципима одрживог развоја, унапређења квалитета живота и укључености свих грађана“.

Припремајући се за будуће време нових изазова и могућности у ком се и Србија приближава Еуропској унији, Рашки и Моравички округ су направили значајан корак, приступом, партнерством, друштвеном одговорношћу на изради регионалне Стратегије и Плана развоја који заједно са Просторним планом уређења округа представљају квалитетну основу даљњег развоја нашег подручја.

Овај процес је помогао у изради стратешких циљева, приоритета и мера за наредно петогодишње раздобље, првенствено усмерених на:

- развој људских ресурса и хуманог напретка у повећању запослености, родној равноправности и квалитету живота заједнице,
- одрживи развој у области ресурса, земљишта, енергије и нових извора, побољшања основне и комуналне инфраструктуре, заштите животне средине,
- унапређење перформанси и конкурентности привреде, туризма, пољопривреде и прерађивачке индустрије кроз паметан развој заснован на знању и новим технологијама,
- смањење диспритета и развојних неравномерности округа у Србији, кроз стварање услова за привлачење већих улагања домаћег и страног капитала, бољу укљученост и праведнију дистрибуцију створене користи мање развијеним деловима округа.

Правовремено смо препознали важност регионалног начина планирања како бисмо стратешка документа регионалног развоја ускладили са националним и европским стратегијама, али и стратегијама развоја свих општина оба округа, чиме и олакшали припрему за предстојеће подстицаје регионалном развоју округа из Европских фондова.

Како би стратешка одређења регионалног развоја била стварни одраз стања у Рашком и Моравичком округу, у изради темељне Социо-економске анализе као базе стратешким одређењима и потребним трансформацијама округа, изради саме Стратегије и Плана регионалног развоја су учествовали делегирани представници свих општина округа и свих сектора: јавног, пословног и цивилног, као медиј и јавност. Захваљујем се свим учесницима на активном учешћу и доприносу, без кога ова одређења и документа не би била реалан израз знања, жеља, потенцијала и шанси оба округа, који најбоље познају своје подручје где живе, раде и брину о успеху своје заједнице.

Шта ће овај документ, Стратегија регионалног развоја са својим деловима, Планом активности и Социо-економском анализом значити за грађане, привреднике, општине и како ћемо га користити? У следећем период, на основу ових приоритета, моћи ћемо да заједнички рад и партнерство усмеримо на важне пројекте регионалног карактера преко којих ћемо ефикасније решавати локалне и регионалне проблеме и развој. Више ћемо пажње посветити управо сарадњи и договарању међу носиоцима пројеката, општинама, привредницима и невладиним сектором. Израдићемо посебан програм територијалног маркетинга за промоцију нашег региона, те сталним контактом, предлозима и вашим учешћем изградити савремен мост ка новим инвеститорима, дијаспори, заједничким улагањима, туристима, сарадницима, донаторима и медијима.

Како би Рашки и Моравички округ у потпуности могли да постану електронски регион који “спаја историју и будућност, туризам и индустрију, млађе и старије генерације, а све уз богатство природних, културних садржаја и мултиетничке динамичности” чека нас велики посао. Зато вас све позивам да заједно кренемо у остваривање ове визије и створимо Рашки и Моравички округ регионом – паметног, одрживог, инклузивног развоја и квалитетног живота и рада за нас и за све оне који ће због повољних услова доћи да заједнички радимо и улажемо у њену реализацију.

Директорка РРА

II. Методологија

Регионална развојна агенција за просторни и економски развој Рашког и Моравичког округа, са седиштем у Краљеву, је на основу одлуке Скупштине Агенције, од 18.05.2010.године отпочела рад на изради аналитичких и стратешких одредница за планска докумената регионалног развоја Моравичког и Рашког округа, за период 2011-2015.године, заједно са Агенцијом СЕДА, као део обавеза по Оперативном гранту. У том смислу предмет регионалног планирања је била израда:

- *Социо-економске анализе* управних округа, као детаљне анализе инсталираних, природних, културних, људских, привредних, јавних, инфраструктурних, институционалних, енергетских и других ресурса и капацитета; предности, снага, процена шанси и ограничења за бржи раст и развој, ефикасност у постизању вишег нивоа квалитета живота и рада за све
- *Стратегије регионалног развоја*, за плански период 2011-2015. Године, као оквира за планирање бржег регионалног квалитетног раста, визије, приоритета, активности и мера за јачање: конкурентности и извоза регионалне привреде, улагања у социјалну, институционалну, основну и енергетску инфраструктуру, стварање услова за веће запошљавање младих и укљученост свих социјалних група, као и смањења унутар /регионалних развојних неравнотежности Рашког и Моравичког округа.
- *Плана активности регионалног развоја*, којим се одређују начини, активности, мере и конкретни регионални пројекти којима се подстиче имплементација регионалних развојних циљева усвојених у Стратегији, за плански период 2011-2014. године. Планом су идентификоване активности и мере које ће бити предузете ради испуњења зацртаних циљева са проценом неопходних људских, финансијских, институционалних ресурса које треба мобилисати у реализацији конкретних пројеката развоја

Сврха ових активности јесте осигурање одрживијег, социјално праведнијег и конкурентнијег развоја Моравичког и Рашког округа заснованог на знању као целине, у наредном планском периоду, од 2011-2015.године

Јавност и сви сектори, као и општине и градови оба региона су охрабрени да активно учествују у процесу регионалног планирања, који је учињен транспарентним, као што ће и у будуће моћи да доприносе његовом ажурирању и осавремењавању.

Методологија за израду стратешких развојних докумената Рашког и Моравичког округа заснована је у потпуности на методологији и смерницама за разраду стратегија регионалног развоја:

- Европске Уније, прелиминарним смерницама РСЕДП-а, Европске Комисије
- Уредбе Владе Србије о структури, методологији израде, начину усклађивања развојних докумената, начину спровођења јавне расправе, као и начину и роковима излагања на јавни увид развојних докумената регионалног развоја, а
- Консултована је и методологија Светске банке и примери добре праксе регионалног развоја

Овом методологијом је укључена разрада управљачких докумената који дефинишу стратешке, планске и програмске аспекте регионалних развојних активности. Кроз примену ове методологије промовисан је приступ заснован на пракси европских искустава, примерен за Србију.

1. Процедура за израду развојних докумената

Израда развојних докумената одвијала се у две фазе, и то:

- I. Обезбеђење институционалног уређења у циљу израде развојних докумената у окрузима
- II. Организација процеса израде развојних докумената

2. Институционално уређење у циљу израде развојних докумената

У планирању регионалног развоја учествовали су представници јавног, цивилног и приватног сектора свих 9 општина оба округа.

За израду Стратегије и Плана активности регионалног развоја и осталих развојних докумената образоване су радне групе за израду развојног документа у Регионалној развојној агенцији која је институционално процес водила, као што ће и даље водити имплементацију.

3. Организација процеса израде развојних докумената

Организација процеса израде развојних докумената одвијала се у три фазе:

- I. Припремна
- II. Стратешка
- III. Оперативна

I. Припремна фаза

У припреми основа за израду планских докумената коришћен је стејхолдер приступ интересних група у регионалном развоју. Тако је на основу општинских одлука укључен велики број стручњака запослених у локалним канцеларијама за економски развој, јавним установама, институцијама и организацијама, представници привреде и цивилног сектора. У припремној фази су организоване активности за јачање капацитета РРА из области планирања регионалног развоја. Најзначајније радионице су одржане у организацији РСЕДП-а, Републичког министарства за економију и регионални развој и његових консултаната о:

- Појму, методологији и садржају регионалног развоја
- Регионалном развоју у земљама у ЕУ
- Принципима, смерницама ЕУ за израду Плана активности регионалног развоја, његовој имплементацији и мониторингу
- Примерима добре праксе земаља ЕУ регионалним стратегијама развоја
- основним законодавним оквирима регионалног развоја у Србији
- принципима SWOT анализе за потребе регионалног развоја
- индустријском кластерингу
- улози и задацима РРА у регионалном планирању развоја

У методологији су коришћена: истраживања и анализе за израду стратешких докумената општина/градова оба округа, националних стратегија и закона из многих области социјалног и економског развоја, смернице ЕУ за конципирање и израду регионалних стратегија и аналитичких докумената. Коришћени су примарни и секундарни извори података који укључују:

1. Статистички подаци и релационе базе из службених извора, као што су:
 - Републички завод за статистику, Регионална привредна комора, Национална служба запошљавања, Републичка Агенција за привредне регистре, Министарство економије и регионалног развоја, Републички завод за развој, Министарство финансија, Народна банка Србије, Фонд за развој, релевантни секретаријати и јавна предузећа општина и градова округа, финансијске институције
2. Међународни извори: Светска банка, ММФ, Савет страних инвеститора, Тренто-центар за локални развој Југоисточне Европе, ОСЦЕ
3. Резултати истраживања и квалитативни ставови о проблемима и ограничењима пословања малих и средњих предузећа у Србији
4. Подаци и анализе градова и општина оба округа
5. Изведени подаци које је Регионална развојна агенција изводила и груписала за део недостајућих података за регионални ниво, те информације из истраживања и контаката са стручним службама и институцијама оба округа

Методe

У свом раду радне групе су користиле неколико метода: првенствено SWOT анализу, затим вишекритеријумску валоризацију проблема и приоритета, бенчмаркинг методу неких генеричких функција јавног сектора које могу да се унапреде у односу на добру праксу у земљи и Европској унији у интересу подстицања регионалног развоја и друге методе.

SWOT анализа је примењена да би се анализирано циљно подручје и стање у одређеним областима с аспекта снаге и слабости, те могућности и пријетњи, које могу угрозити или олакшати развој. На темељу SWOT анализе, статистичких података, анализе ресурса, вишекритеријумске валоризације, те стручности чланови радних група, које су функционисале као Регионални тим за израду стратешких докумената, утврђена су стратешка питања која би могла да утичу на развојне токове и постигла сагласност о пет критичних стратешких циљева на које се ваља концентрисати током процеса стратешког планирања регионалног развоја. Свака радна група је израдила SWOT анализу за област развоја за коју је била задужена, а радна група за заштиту животне средине је додатно урадила и вишекритеријумску валоризацију проблема у овој области. На основу ових анализа урађен је избор приоритета за Стратегију регионалног развоја.

Као основни циљеви регионалног развоја су издвојени:

- развој људског капитала и хумани развој у смислу подстицања виших нивоа образовања, стручности и вештина, усаглашавених са тржиштем рада и потребама привреде, запошљавања младих, саставном политиком, развојем других друштвених делатности од утицаја на унапређење хуманог развоја у оба округа
- економски развој заснован на знању, иновацијама, новим технологијама и улагању, у циљу повећања конкурентности производа и услуга, стварања веће додате вредности у свим областима привређевања, веће динамичности и функционалности приватног, јавног и невладиног сектора привређивања
- унапређење пољопривреде и руралног развоја
- одрживи развој и заштита животне средине, засновани на очувању и ефикаснијем коришћењу природних ресурса, развоју обновљивих извора енергије, унапређењу инфраструктурних ресурса у циљу унутар регионалне доступности и округа као привредне, туристичке и инвестиционе дестинације
- те равномернији унутар/регионални развој у важним областима заостајања одређених подручја и општина округа: инфраструктури, запошљавању, инсталираним капацитетима, улагањима, људским ресурсима, образовању, руралном развоју, социјалној инклузији и округа као целине у односу на национални ниво

II. Стратешки део

Регионална развојна документа Рашког и Моравичког округа су креирана учешћем стејхолдера, представника општина, међународних саветника и јавности. Формирано је 10 радних група, 5 основних и 5 подгрупа по посебним областима регионалног развоја, за које су делегирани чланови из општина и градова оба округа. Председници општина и градоначелници делегирани су представнике својих општина/градова за следеће радне групе:

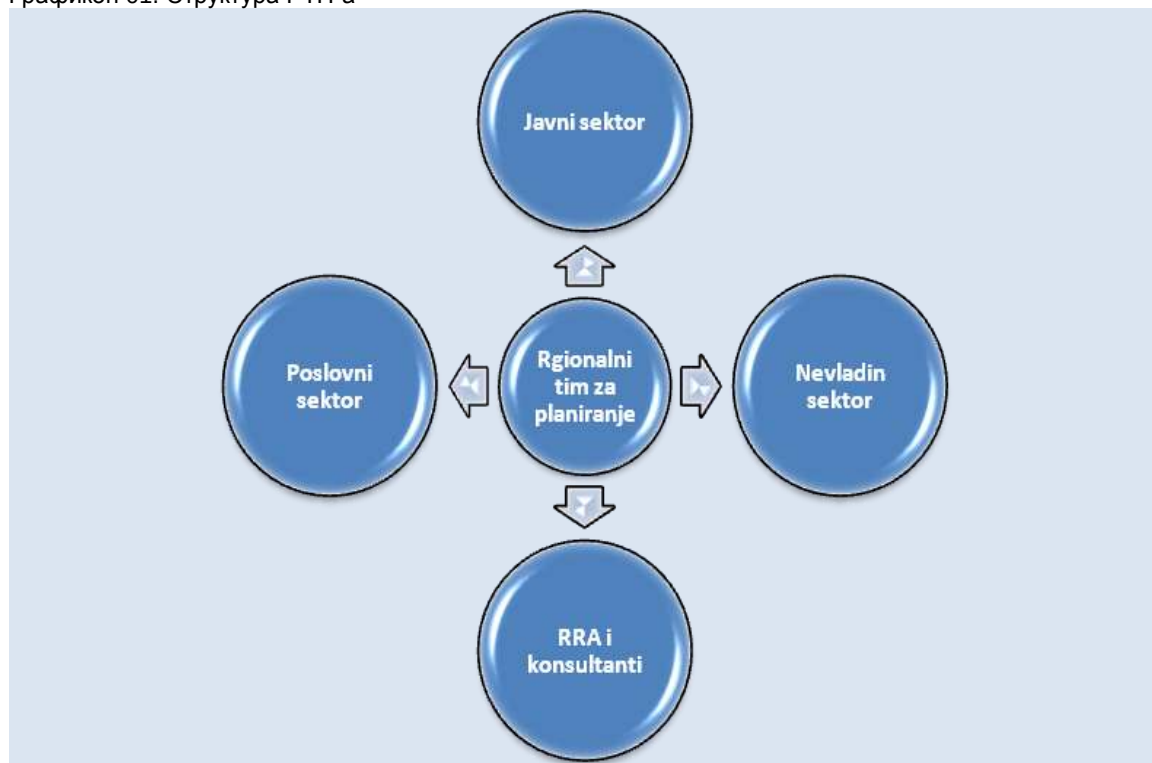
1. Радна група за развој људских ресурса
 - 1.1. Подгрупа становништво
 - 1.2. Подгрупа образовање
2. Радна група за заштиту животне средине
3. Радна група за инфраструктуру
4. Радна група за привреду
 - 4.1. Подгрупа рурални развој
 - 4.2. Подгрупа туризам
 - 4.3. Подгрупа финансије
5. Радна група за историју и културу

На изради планских докумената регионалног развоја Рашког и Моравичког округа сарађивало је 220 стручњака, како представника девет општина Рашког и Моравичког округа, као и спољни саветници РСЕДП-а, који су деловали кроз Регионалну развојну агенцију, те други стручњаци који су својим саветима, искуством и знањем допринели изради докумената. У процес су били укључени: представници јавног сектора, градоначелници, заменици градоначелника, менаџери, начелници сектора: приватног пословног сектора, директори, власници, предузетници, представници Регионалне привредне коморе и пословних удружења, као и представници невладиног сектора и медија.

Регионална агенција је до сада организовала 20 састанака радних група из наведених области. Радом радних група руководили су стручњаци из општина: Велимир Митровић, помоћник градоначелника града Чачка, радном групом за заштиту животне средине; Слободан Спасовић, потпредседник Регионалне привредне коморе и Националног савета за технолошки развој, радном групом за привреду; Радојка Савић, директор РРА, радном групом за туризам, Драган Рогановић, председник удружења ИДА, радном групом за рурални развој, Владан Карамарковић, редовни професор Машинског факултета у Краљеву, тимом за енергетску ефикасност, Мирјана Продановић, шеф службе за пројектни менаџмент и локални економски развој града Краљева, усаглашавање методологије, саветници и менаџери РРА другим радним групама.

Регионални тим за израду планских докумената /РТП/ чинили су сви чланови радних група, представници управа и канцеларија за локални економски развој, РРА са саветницима ЕУ. У изради планских докумената коришћени су принципи ЛЕАДЕР методологије ЕУ, / „одоздо према горе“, уважавање специфичности оба округа, регионалне радне групе, иновативни приступ, интегрални и мултисекторски приступ, умрежавање интереса, сарадња/, те начела укључивања, једнакости, равноправности . Активно судјеловање представника свих сектора: јавног, приватног и цивилног свих општина два округа, омогућило је уз истицање потреба одреженог подручја и разумевање регионалних аспеката и карактера развојних иницијатива.

Графикон 01. Структура РТП-а

Извор: Изведени подаци из евалуационих листи радних група, РРА Краљево 2011.

У наредном делу детаљније се приказује учешће представника општина, стејхолдера и јавности у раду радних група на стратешким документима, њихова структура према територијалној репрезентативности, родној заступљеност и делатностима којима су се бавиле радне групе.

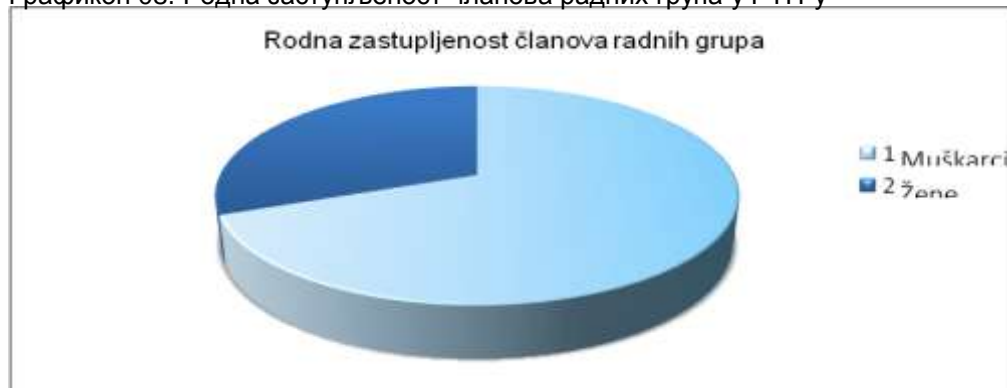
Графикон 02. Територијална заступљеност чланова радних група у РТП-у

Извор: Изведени подаци из евалуационих листи радних група, РРА Краљево 2011.

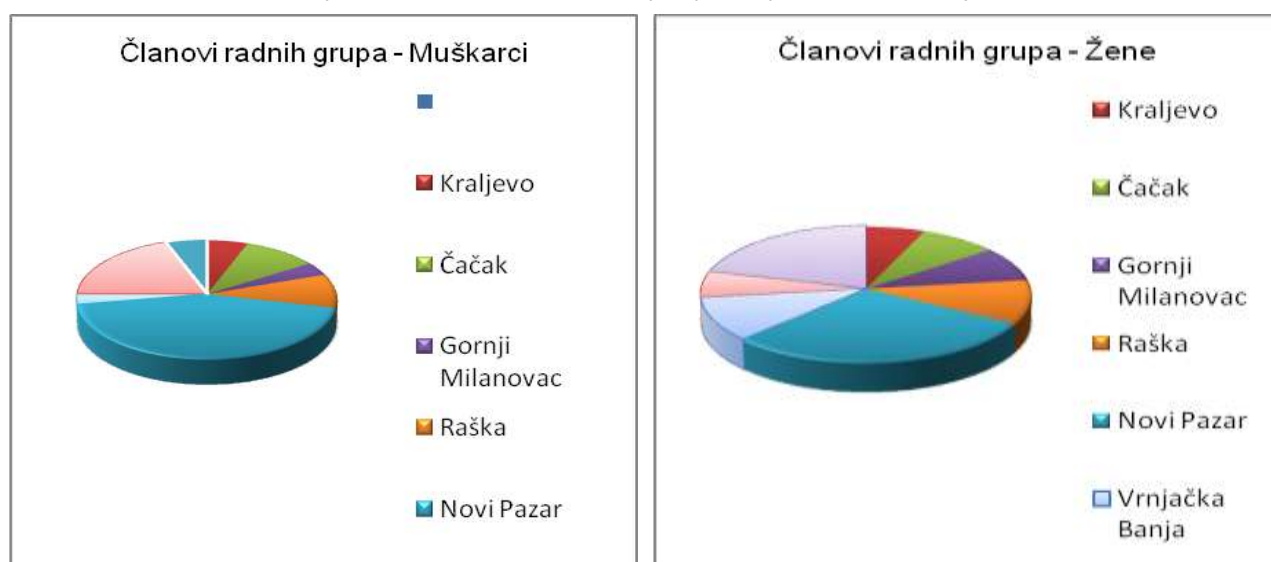
Према горњем графичком прегледу видљиво је учешће представника свих градова и општина са териоторије Моравичког и Рашког округа у изради стратешких докумената развоја округа.

Графикон 03. Родна заступљеност чланова радних група у РТП-у

Извор: Изведени подаци из евалуационих листи радних група, РРА Краљево 2011.

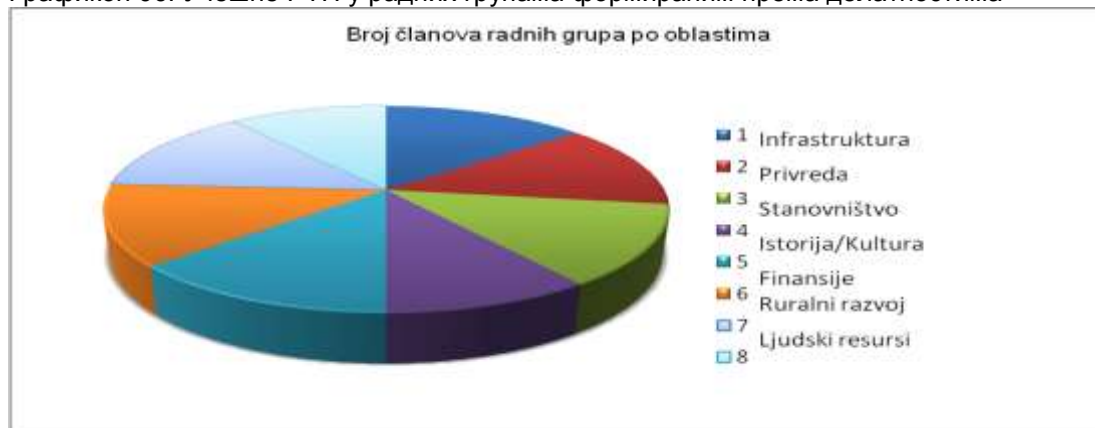
Графикон 04-05. Родна заступљеност чланова радних група у РТП-у према територији

Извор: Изведени подаци из евалуационих листи радних група, РРА Краљево 2011.

Родна заступљеност у структури чланова радних група приказана у горњим графиконима, упозорава на настојање да ово учешће буде што полно разноврсније, међутима, иако је постигнута териотријална родна репрезентативност, учешће од око 36% жена у радионицама радних група за израду регионалних стратешких докумената развоја је мало.

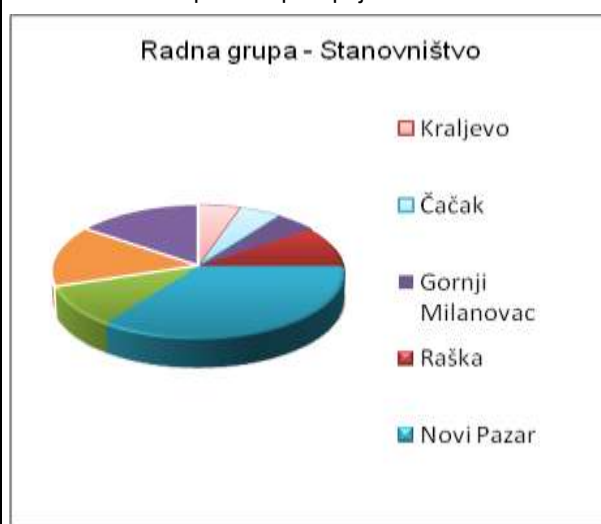
Графикон 06. Учешће РТП у радних групама формираним према делатностима

Извор: Изведени подаци из евалуационих листи радних група, РРА Краљево 2011.

У формираних 10 радних група по областима развоја, видљива је равномерност у броју чланова, иако су неке радионице биле много посећеније од других, посебно радионице сектора привреде и финансија.

Графикон 07 . Учешће РТП у радној групи становништва према територији

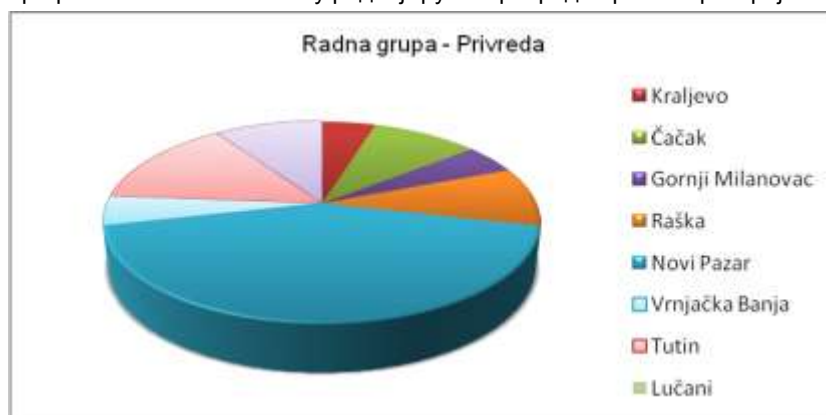

Графикон 08. Учешће РТП у радној групи људских ресурси и тржиште рада према територији

Извор: Изведени подаци из евалуационих листи радних група, РРА Краљево 2011.

Графикон 09. Учешће РТП у радној групи привреде према територији

Извор: Изведени подаци из евалуационих листи радних група, РРА Краљево 2011

Графикон 010. Учешће РТП у радној групи руралног развоја према територији

Графикон 011. Учешће РТП у радној групи финансија према територији

Извор: Изведени подаци из евалуационих листи радних група, РРА Краљево 2011.

Графикон 012. Учешће РТП у радној групи инфраструктуре према територији

Графикон 013. Учешће РТП у радној групи заштите животне средине према територији

Извор: Изведени подаци из евалуационих листи радних група, РРА Краљево 2011.

Графикон 014. Учесће РТП у радној групи културе, историје, квалитета живота према територији

Извор: Изведени подаци из евалуационих листи радних група, РРА Краљево 2011.

Према горњим графиконима може се закључити да је у свим радним групама, регионлани тим за израду планских стратешких докумената имао представнике из свих општина, тако да је територијална репрезентативност у потпуности постигнута, иако је број учесника у појединачним радионицама варирао у току процеса израде докумената.

Улога регионалног партнерства у заједничком раду на изради стратешких докумената развоја кроз организоване радионице је била првенствено манифестовано у:

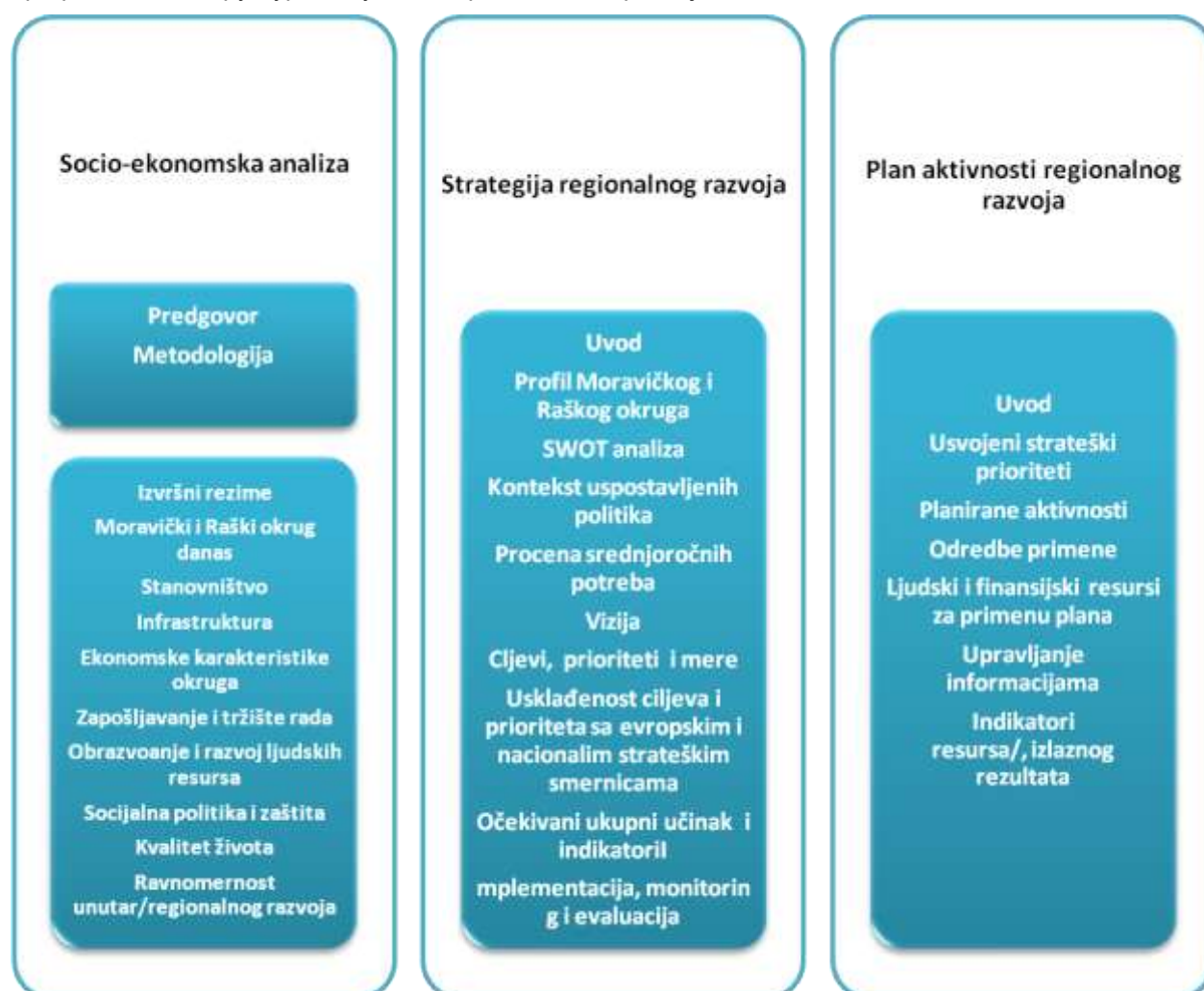
- Процени ресурса и потреба округа
- Изради социо-економске анализе Рашког и Моравичког округа
- Одређивању регионалних развојних приоритета, мера и акција
- Изради Стратегије регионалног развоја за период 2011-2015.године
- Изради *Плана активности регионалног развоја*, са предлогом пројеката
- Мобилизацији локалних заједница округа
- Промоцији ресурса и потенцијала округа

Важно је напоменути да закључци одражавају властита знања и искуства што су их чланови и чланице радних група унели у анализу припремљених информација. Током израде стратешких докумената стално се одржавао дијалог са водећим особама из локалних заједница, покретао се процес мобилизације, по усвојеним ставовима радних група, радни материјали су перманентно допуњавани ставовима и оних чланова који нису били присутни, као и неодстајућим анализама.

Чланови и чланице радних група као Регионални тим за стратешко планирање су у предлозима конкретних пројеката користили матрицу логичког оквира (Логфраме), као инструмент за процјењивање логике плана те мерење потребних средстава и очекиваних резултата. За свако приоритетно питање израдили су матрицу логичког оквира.

Након што је Стратешки план регионалног развоја завршен, стављен је на увид јавности у циљу што ширег учешћа заинтересованих институционалних интересних група и појединаца за давање, допуна и сугестија на предложене активности, мере и пројекте.

Графикон 015. Структура докумената регионалног развоја

У наредном периоду се према процесу планирања очекује:

- организовање јавне расправе о планским документима регионалног развоја према Уредби Владе Србије
- усвајање планских докумената регионалног развоја од стране надлежних органа: Скупштине РРА, локалних скупштина општина и градова,
- израда плана мониторинга и евалуације, промоције и изградње регионалних партнерстава за реализацију пројеката регионалног развоја у заједничким апликацијама за домаће и међународне изворе финансирања.

Да би се подржао континуитет као и мобилизација представника свих сектора општина и градова Рашког и Моравичког округа у имплементацији, изменама, ажурирању документа, у наредном периоду ће се спроводити едукација становништва и свих сектора с циљем, бољег разумевања начела одрживог развоја кроз развој свести о потреби регионалног приступа у одрживом развоју оба округа.

Такође ће се радити на перманентној промоцији планских докумената, приоритета и пројеката и његових резултата и потенцијалних користи по цело подучје домаћој привредној јавности, донаторима, могућим инвеститорима и партнерима.

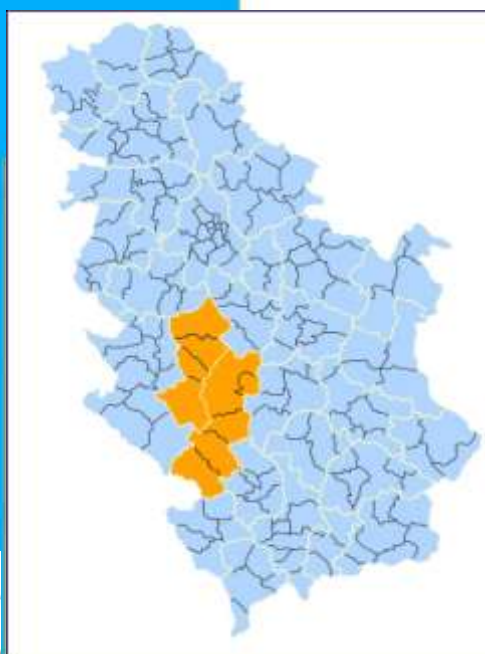
Социо-економска анализа Рашког и Моравичког округа

Секција

1

Поглавље

1. Извршни Резиме
2. Рашки и Моравички округ данас

Funded by the European Union

regionalna agencija za prostorni i ekonomski razvoj
Raškog i Moravičkog okruga

1 . Резиме

Социо-економска анализа Рашког и Моравичког округа детаљна је статистичка основа за сагледавање стања, ресурса, успостављеног нивоа економског, социјалног развоја, институција и њиховог укупног доприноса квалитету живота и рада у овом региону. У анализи су коришћени сви доступни подаци, анализе и оцене, код којих су неки и изведени, обзиром на мањкавост регионалне статистике. У овом резиме даје се кратак табеларни преглед ових карактеристика.

Површина Моравички округ	Рашки округ	РМ округ заједно	Република Србија
3016 км² 201 насеље - Општине: Г.Милановац, Ивањица, Лучани, Чачак,главни град	3918 км² 359 насеља - Општине: В.Бања, Тутин, - Рашка, Н.Пазар - Краљево ,главни град	6934км² 560 насеља 9 општина, од којих 3 града	7,8% укупне површине РС

Становништво	Моравички округ	Рашки округ	МО и РО заједно	Република Србија
Број /попис 2002 Процена 2009.	224.772	291.230	516.002 514.577	
Густина насељености			74 ст/км ²	110ст/км ²
Стросна структура			45-49 год.највише 15% старијих од 65	
Родна структура			Ж -51%, М-49%	
Етничка структура	Срби 98%	Срби 65%		
Миграције 2002-2007.	Ван округа, салдо - 3891	Село-град, салдо +2301	Укупан миграциони салдо - 1590	
Структура образовања	8% ВСС 42% CCC 25% НСС 6% без квал.	8% ВСС 38% CCC 29% НСС 7% без квал.	8% ВСС 40% CCC 27% НСС 7% без квал.	
Радно способно ст.	67% 83% пунолетни 6% предшколско 8% школообавезни 22% фертилне особе	66% 76% пунолетни 10% деца предш. 10% школообав. 23% фертилне доби	66,5% 17,5% деца до 14 година 31% Старији од 65 24% Жене у фертилној доби	
Радно активно		43% 39,2 % са личним приходом	46% 39,5 % са личним приходом	
Пољ.становништво			11% пољ.становништва / за 8 година смањено за 41%/ 66% активно 34% издржавано	

Инфраструктура	Моравички округ	Рашки округ	РМ округ заједно	Република Србија
Путни правци			Београд Бар, будући аутопут, конекција са Коридором 10 - E65, E763, E761, M22, M5, M23, M231, M211, M22,3, P222 54% савремени коловоз	12% укупне дужине
Железничко чвориште			Око милион путника годишње и 3 мил.т.робе	
2 аеродрома			Мешовити, Краљево и спортски	
Бр.путничких аутомобила /2009.	48.516 194 на 1000ст	60700 168 на 1000ст	181 на 1000ст	198 на 1000ст
Бр. аутобуса/2009	241	450		
Теретна возила/2009	6093	5551		
Водоснабдевање	73% домаћинства прикључено на водовод	79% домаћинства прикључено на водовод		
Канализација	58%	64%		
Снабдевање струјом			32% ел. енергије се производи у ХЕ Овчар бања, ХЕ Међувршје и 10 мини електрана - Пројекти у току: постојење за конгенерацију енергије из гаса са депоније и фабрика за прераду инд.отпада, прерада отпада из прехранб. инд, фабрика за пречишћавање отпадних вода Г.Милановац, биогас постројење и изградња енергетског парка Чачак	

Економски индикатори развијености округа	Моравички округ	Рашки округ	МО и РО заједно	Република Србија
ДП/ст	94% нац просека	54% нац просека	74% нац просека	
Приватна својина			79%	
Делатности			38% Т рговина 24% Прерађ.инд 6% услуге	
Структура	2.477 предузећа 7.578 радњи	2.689 предузећа 9.446 радњи	5.207 предузећа: 95% мала, 4% средња, 1% велика 16.604 радње	
Број предузећа/2010			18 ЈКП 18 ЈП 45 ЈУ	
Јавни сектор, број јавних предузећа и установа				
Невладин сектор, број НВО			116 НВО	
Буџети општина			- Приходи 2009. 7,9 млрд дин /план за 2010. 9,2 млрд.дин, 25% трансфери, 75% властити приходи од којих 50% од пореза - Расходи 2009. 7,9 млрд дин /план за 2010. 9,6 млрд.дин / 40% јавни комунални расходи, подстицаји привреди, 30% друштвене дел.	
Профитабилност МСП сектора	41% 3,6% учешће у профиту МСП у РС	32% 1,9% учешће у профиту МСП у РС	2,7 % учешће у профиту МСП у РС	
Запосленост по величини предузећа	МСПП- 54%, велика 20%	МСПП- 48%, велика 23%	- МСПП-51% 21,5% велика	
Запосленост по делатностима			30% прерађ. инд. 12,5% трговина 12% друштвене дел. 5,3% учешће ЈС у запослености округа	
Незапосленост	27,33%	39,53%	33,45 /2009.	19,7%
Незапослени	62% дугорочно незапослени	75% дугорочно незапослени	54% жена 28% од 25-34 година 14% Изнад 50 8% са ВСС 26% са ССС 66% са НСС и без квалификација 68% дугорочно незапослени	
По образовању				
Промет предузећа	37% средња 21% мала 20% предуз.	27% велика 21% мала 23% предуз.		
БДВ	34% средња 21% предуз.	33% велика 22% предуз.		
Структура БДВ/преађ.инд	24%, пиће, дуван 18% метал 16% хемија 9% гума, пластика	25%, пиће, дуван 15% текстил 14% метал 11% остала		
Индекс БДВ/ст	121	39		
Технолошки ниво инд БДВ/ст	12%	21%	16,5%	
Хигх-тецх/ машине, уређаји, електро, саобраћајна ср. рециклажа				
Медиум/дрвна инд.папир, целулоза, кокс, деривати нафте, хемијски пр. Гума пластика, неметали, основни метали	47%	39%	43%	
лов-тецх/ прехранб. производи, текстил, кожа	24%	39%	31,5%	
Туризам/2010.	3% укупног броја туриста РС	11% укупног броја туриста РС /најзначајнији В.Бања, Копанник	10% страних	14% укупног броја туриста РС
Пољопривреда	59% пољ.површина	49% пољ.површина	54%	
Пољ.површина				
Број газдинстава			25.148 пољ.газдинстава 90% приватно власништво, - газдинства 2-5ха	
Пољ.производња, структура			- Воћарство (малина, шљива, јабука, јагода - Стоочарство (говедарство и свињарство) - Ратарство (кукуруз, пшеница) - Повртарство (кромпир, купус, парадајз, паприка)	- укупне произв 25%.малине 17% јагода 8% купина 11% јабука 17% шљива 9% говеда 23% сена 16% кромпира
Извоз/увоз			- Извоз:307 мил.УСД полупроизводи, сировине - Воће, малине, јабуке, поврће, месо, срдња предузећа највећи извозници - Увоз:435 мил УСД готови производи, репроматеријали, мала предузећа највећи увозници, велика највећи извозници - Покривеност У-И, 70%	2% извоза 1,5% увоза
Финансирање			- Фонд за развој /2009./ 296 мил. еура, 0,94% БДП РС. 2010. 12 мил еура. 424 пројекта, 27 мил еура, или 9,2% пласираних средстава Фонда	
			- НИП, 4,8% 2008, 2009. 5,4% за 19 регионалних пројекат 1,34% средстава за локлане инвестиције у Мо И Ро	
Банке			34, са 75% иностраног власништва	
Приватизација			110 предузећа приватизовано до 2010./27% поништених/ 49 у стечају - Ревитализација, рудници	
инвестиције			252 Укупно реализована пројекта, вредности 46 мил еура - Укупно око 1% инострана И домаћа улагања	

Индустријске зоне за улагања			▪ 26	
Укупне домаће и иностране инвестиције окупне			▪ 1% учешћа у укупним инвестицијама РС	

Социјални индикатори	Моравички округ	Рашки округ	МО и РО заједно	Република Србија
Образовање /2010/2011. школ. год	134 школе основне, 17.215 ђака 14 Средњих школа, 8.755 ђака 2 факултета, 2 високе школе, 2 истраживачка инситтута	182 посковне школе, са 31.492 ђака 21 Средња школа, 13.833 ђака 1 факултет, 2 универзитета, 1 висока школа	316 основних школа, 48.707 ђака 35 Средњих школа 22.588 ђака 3 факултета, 2 универзитета, 3 високе школе, 2 истраживачка инситтута са 7.277 студената	
Здравство	481 лекара, 65 стоматолога, 65 фармацеута 1 лекар на 451 становника	710 лекара, 107 стомат. 85 фармац. 1 лекар на 420 ст.	4 здравствена центра, више домова здравља, 3 специјалне болнице, 2 завода за рехабилитацију 2 завода за јавно здравље	Просек РС 1 лекар на 356 ст
Социјална заштита			7% становника корисници соц.заштите 66% пунолетна лица 3 институције социјалне заштите у државном власништву и више приватних	5,3,% корисника просек за РС
Дечија заштита			187 установа са 12.742 деце	
Брига о старим лицима	87 пензионер на 100 запослених - Лучани, 130 пензионера на 100 запослених	76 пензионер на 100 запослених		6,5% учешће у укупном броју пензионера РС 81 пензионер на 100 запослених
Становање	1,6 Број изграђених станов. на 1000/ст	3,8 Број изграђених станов на 1000/ст	154.816 станова - Неостатак 7,631 стан. према броју домаћинстава 2,7 Број изграђених станов на 1000/ст	2,7 Број изграђених станов на 1000/ст
Спорт/забава			74 манифестације спорта и забаве 5 спортско рекреативних центара и 11 спортских хала, 11 базена, 15 стадиона, 36 тениских, ски, коњичких и терена за мале спортове	
Медији			11 телевизија 2 радија и 27 локалних станица - Много штампаних меида	
Прос. бруто зараде	86% нац. просека	81% нац. износа		100%
Ранг хуманог развоја	7	16	11	Бгд 1

Природни и културни ресурси	Моравички округ	Рашки округ	МО и РО заједно	Република Србија
Историјско и културно наслеђе	Старије гвоздено доба 10 манстира, 14.век	Стари Римљани Српска жупа у средњем веку. Српска држава Рас, жупан Стеван Немања 12.век манастири Жича и Студеница, Сопотани	Богато 3 стазе културе Србије "Трансроманика", европско наслеђе романичког периода 1000 локалитета културног и природног богатства оцењених од УНЕСКО 62 манифестације културе Институције културе, 9 библиотека, 4 позоришта, 4 музеја, 11 центара културе, 3 историјска архива, 13 биоскопа	
Планине		Копаоник, највећа планина у Србији, Гоч, Голија. Пештерска висораван		
Реке		Западна Морава 15 849км ² , Ибар	40.991 хиљада м ³ воде за снабдевање	
Термо минерални извори	Овчар бања	В.Бања, Матарушка, Богутовачка, Новопазарска, Јошаничка, Горња Трепча		
Земљиште пољопривредно			54%, од чега: 30,56% оранице и баште, 8,99% воћњаци, 0,05% виногради, 8,64% ливаде и 31,76% пашњацима.	
Шуме/2009.			43%, /417,57 ха Обрасла шумска површина 294.641,27 ха просечна дрвна маса 33.0279 м ³	14,9% шумског фонда
Рудници клима			Угља, каменог угља, олова и цинка Умерено континентална	

Животна средина		
Воде МО и РО и отпадне воде	10.073 хиљада м³ Испуштене отпадне воде из општина са системом одвођења отпадних вода - Пречишћене отпадне воде 2.828 хиљада м³	12.032 хиљада м³ Испуштене отпадне воде из општина са системом одвођења отпадних вода - Пречишћене отпадне воде 2.965 хиљада м³
Национални паркови И вредни локалитети за заштиту		- Копаоник, 1600 врста биљака, 825 врста флоре, 170 врста птица - Голија, парк природе, 1091 врста живог света, маховина, лишајева, гљива, 95 врста птица - Овчарско кабарска клисура - Хаџи проданова пећина
Отпад	депоније	- Депоније - Н.Пазар, и Тутин –депонија Ново Брдо /24.803 тоне отпада одлаже Нови Пазар и Тутин /одложи 550 т отпада - Г.Милановац, санитарна депонија Вујин /одлаже 10.000 т смећа годишње - Краљево, сметлиште Грдица - В.Бања, несанитарна депонија Врњци/ 26.000м³ смећа се одлаже - Рашка, градско сметлиште, 6.000т - Чачак, депонија Грбачевица, / генерише 70т комуналног отпада дневно - Ивањица, мање депоније

Унутар/регионална развијеност

Однос развијености МО и РО у односу на републички ниво	МО и РО заједно	Република Србија
ДП/ст	74% нац просека	100%
НД/ст	73%	100%
Финансирање неразвијених општина		
Учешће у извозу/увозу	2% у извозу РС 1,4% у увозу РС	100%
Учешће у профиту сектора МСПП	2,75% профита МСПП РС	100%
Профитабилност МСПП	Око 37%	100%
Економска концентрација /бр. пред на км ²	1,3 предузеће на км ²	3,4 /у ЕУ 7/
Пословна демографија	- Просечна: 11,7% стопа оснивања преузећа 8% стопа гашења предузећа	- Просечна: 12% стопа оснивања преузећа 6,5% стопа гашења предузећа
Стопа незапослености/2010.	33,45	19,7%

1. Унутар/регионална развојна неравномерност	Моравички округ	Рашки округ
Најмањи ниво ДП/ст у односу на национални унутар округа		- Тутин 27% - Н.Пазар 37%
Финансирање неразвијених општина		Тутин, 8,1% средстава намењених за неразвијене из Фонда за развој,
Разлике у висини НД/ст, у односу на РС	94% - Однос 2:1	52%
Финансирање неразвијених општина		Тутин, 8,1% средстава намењених за неразвијене из Фонда за развој
Разлика у развијености између најразвијеније општине округа Г.Милановца и најнеразвијеније Тутина		Око 5:1
Учешће у профиту сектора МСПП	3,6% профита МСПП РС	1,9% профита МСПП РС
Профитабилност МСПП	41,4%	32,1%
Економска концентрација/бр. пред на км2	1,2	1,4
Пословна демографија	10,5% Стопа оснивања предузећа 6% Стопа гашења предузећа	13% Стопа оснивања предузећа 10% Стопа гашења предузећа
Стопа незапосл./2010.	27,33%	39,53%

Рашки и Моравички округ данас

У овом делу анализе презентују се географски положај Рашког и Моравичког округа, културно историјско наслеђе, клима и природна богатства.

2.1 Историјски развој округа и културно наслеђе

На територији округа налазе се бројни споменици културног-историјског наслеђа Републике Србије. Археолошка налазишта као што су: Градина (на планини Јелици- Драгачево), са налазима из периода старијег гвозденог доба и средњег века, Римски извор – Фонс Романус (Врњачка Бања) из доба старих Римљана указују да су насебине на овим просторима постојале још од давнина.

Рашки округ се налази у југозападној Србији која је име добила по истоименој реци. У ужем смислу, појам Рашке се односи на слив средњег Ибра и сликове његових левих притока Рашке и Студенице. У ширем смислу, појам Рашке се односи на цело подручје југозападне Србије, које је у средњем веку припадало Рашкој држави.

У средњем веку Рашка је била једна од српских жупа чији су жупани од почетка ХИИ века почели да предводе српске походе против Византије, да би њен велики жупан Стеван Немања у другој половини ХИИ века постао најмоћнији међу српским владарима, створивши државу са престоницом Рас, која се налазила недалеко од данашњег Новог Пазара. Из његове државе развила се потом, под његовим потомцима Немањићима, Краљевина Србија, а у ХИВ веку и Српско царство.

Слика 2.1. Историјске области Србије

Извор: статистички календар РС2 2010

Само име *Расија* (Рашка) први пут се помиње 1189.године. Од тада Млечани, Немци и Мађари до 18. века Србију називају Расција, а Србе Рацима, Расцијанима, Раиценима. Територија некадашње Рашке је данас позната као Рашка област.

На територији Рашког округа, у околини града Краљева налази се "мати свих цркава" манастир Жича. Овај духовни центар српске средњовековне државе изграђен је око 1220. године када је манастир Жича постао средиште новоосноване српске архиепископије. Манастир Студеница налази се такође у Рашком округу и саграђен је крајем 12. века, као задужбина Стефана Немање, који га је богато опремио иконама и књигама. Након што се он замонашио и отишао у Хиландар, бригу о манастиру је преузео његов старији син Стефан, касније назван Првовенчани.

Недалеко од Новог Пазара, налази се манастир Сопоћани, настао као задужбина краља Стефана Уроша И, сина краља Стефана Првовенчаног, а изграђен је око 1260. године. Манастири Студеница и Сопоћани под заштитом су УНЕСЦО-а од 1986. године

На територији Рашког округа налазе се и Црква Светог Петра и Павла из 9. века и манастир Ђурђеви ступови из 1175. године. Поред наведених, на територији округа налази се још преко 40 манастира и цркава који представљају значајну културно-историјску баштину. Поред хришћанских богомоља у Рашком округу се налазе и значајне богомоље других вероисповести. У граду Новом Пазару налази се Ахмед Војвода џамија. У народу је позната као “мала џамија”, а у новије као “кораћка”. То је такође, једна од најстаријих грађевина у Новом Пазару, а потиче из прве половине 16. века. Поред “мале џамије”, налази се и Алтун - алем џамија. Тачна година изградње Алтун-алем џамије се не зна, али се претпоставља да би то могло бити између 1516. и 1528. године.

Моравички округ се налази у централном делу Србије. Седиште округа је у граду Чачку. Посебно место у споменичкој баштини Чачка и околине имају богомоље: манастири и цркве. Десет манастира у Овчарско – кабларској клисури, названи су: “Српском Светом гором”. Неки од њих су подигнути у доба српске властеле Немањића, Лазаревића и Бранковића. У ових десет манастира вековима су чуване старе рукописне књиге, а неке од њих су овде и настале. Сматра се да су први манастири изграђени после каталонске најезде 1307-1309. године када су страдали манастири на Светој гори Атонској. Бежећи у дубину Балканског полуострва српски калуђери су у овој клисури основали своје манастире. Следећи велики талас је уследио после Маричке битке, а доласком Турака ови манастири добијају улогу, чувара духовности и идентитета Срба, али и голих живота за збегове који су се скривали у клисури, пећинама или около манастира.

2.2. Административна организација округа

Административна организација округа је дефинисана територијалном организацијом Републике Србије коју чине 29 округа у којима се остварује локална самоуправа. Рашки и Моравички Управни округ је образовала Влада уредбом, којом их је одредила као подручне јединице са Краљевом као седиштем. Управни округ има **начелника**, који за свој рад одговара министру надлежном за послове управе и Владе, поставља га Влада на пет година, у складу са Законом којим се утврђује положај државних службеника. Управни округ има стручну службу, задужена за стручну и техничку подршку начелнику и за заједничке послове свим окружним подручним, јединицама органа државне управе. Управни округ има **Савет** управног округа који усклађује односе окружних подручних јединица органа државне управе и општина и градова са подручја управног округа и даје предлоге за побољшање рада округа и окружних и других подручних јединица које органи државне управе имају на подручју управног округа. Савет управног округа чине: начелник управног округа и председници општина и градоначелници градова са подручја управног округа.

Рашки управни округ обухвата територију општина: Врњачка Бања, Рашка и Тутин и градова Краљева и Новог Пазара. Седиште округа је у Краљеву.

Табела 2.1 Рашки управни округ

Назив општине	Површина у км ²	Број насеља	Градска насеља	Остаа насеља
Укупно – Рашки круг	918	359	9	350
Врњачка Баја	239	4	1	13
Краљево - град	159	9	3	89
Нови Пазар - град	742	99	1	98
Рашка	666	61	3	58
Тутин	742	93	1	92

Извор: Републички завод за статистику

Моравички управни округ обухвата територију општина: Горњи Милановац, Ивањица, Лучани и града Чачка. Седиште округа је у Чачку.

Табела 2.2. Моравички управни округ

Назив пштине	Површина у км ²	Бројнасел	Градска насеља	Осала насеља
Укупно – Моравички округ	3016	206	5	201
Горњи Милановац	836	63	1	62
Ивањица	1090	49	1	48
Лучани	454	36	2	34
Чачак - град	636	58	1	57

Извор: Републички завод за статистику

Законом о регионалном развоју Републике Србије, дефинисане су статистичке области према НУТС класификацији, које су изједначене са окрузима. Управни окрузи имају веће ингеренције у области економског развоја, чиме ће бити у могућности да утичу на стварање услова за развој: ефикасности привреде, запошљавање, посебно младих људи, уједначавање реазвојних неуједначености и међуопштинске и регионалне сарадње, решавају најбитнија заједничка питања: социјалне, институционалне и основне инфраструктуре, социјалне укључености становништва, стандарда и квалитета живота, као и јачања фискалног и конкурентног капацитета округа

2.3. Географија округа

Рашки округ се налази у југозападном, а Моравички округ у централном делу Републике Србије. Територија два округа захвата површину од 3.016 км² и окружена је Златиборским, Колубарским, Шумадијским и Расинским округом, Црном Гором и Косовом. Клима је већим делом планинска у Новом Пазару, Тутину, Ивањици и Рашкој. Остале општине и градови имају умерено континенталну климу. Једним делом долине Западне Мораве клима је континентална.

Табела 2.3. Преглед важнијих метеоролошких података, 2009

Место	Ваздушни притисак	Реп. влажност ваздуха	Температуре ваздуха												
			Годишња вредност	Јан	Феб	Март	Април	Мај	Јун	Јул	Авг	Септ	Окт	Нов	Дец
Копаоник	826,4	87	4,3	-3,4	-7,2	-3,2	4,6	8,6	11,1	13,5	13,1	9,7	3,7	2,8	-1,9
Краљево	990,3	74	12,3	0,4	2,3	6,6	13,4	18,1	20,1	22,3	22,2	18,4	11,3	8,2	3,8

Извор: СГС 2010

2.3.1. Природни ресурси округа

Природне ресурсе Рашког и Моравичког округа чине планине, реке, клисуре, рудна богатства и термо минерални извори. Природни ресурси су од великог значаја за округе јер опредељују развој у области привреде, туризма, пољопривреде и инфраструктуре.

а. Планине

Најпознатије планине на територији два округа су Копаоник, Гоч и Голија. Планине преко 1000 м надморске висине су: Рогозна (1479 м), Чемерно (1579 м), Жељин (1785 м), Гоч (1124 м), Рудник (1132м), планине испод 1000 м надморске висине су: Јелица (926 м), Гледићке планине (922 м) и Котленик (749 м). Највиши планински врх на територији округа је Панчићев врх (2016 м) на Копаонику

Копаоник (познат и као Сребрна планина) је највећи планински масив у Србији који се пружа од северозапада ка југоистоку дужином од око 75 км, досежући у средњем делу ширину од око 40 км. Један његов део је заштићена зона под именом Национални парк Копаоник у оквиру кога постоји већи број заштићених природних целина, а на њему се налази и највећи скијашки центар у Србији. Његов највиши врх је Панчићев врх са 2017м, на коме се налази маузолеј чувеног српског природњака по коме је добио име. Цео масив је добио назив по великом рудном богатству које је на њему експлоатисано још од средњег века, а на његовом ширем простору је смештен читав низ културно-историјских споменика из периода од ХИИ до ХВ века. Захваљујући развијеном туристичком центру са савременим хотелима и пратећим објектима, Копаоник представља једну од најпопуларнијих туристичких дестинација у Србији.

Највиши део је пространа површина, Равни Копаоник, око које се дижу Суво Рудиште са Панчићевим (Милановим) врхом (2017 м) на коме је Панчићев маузолеј, Караман (1934 м), Гобеља (1834 м). Југоисточно од Сувог Рудишта гребен Копаоника је сужен и рашчлањен у низ пластастих узвишења: Чардак (1590 м), Шаторица (1750 м) и Оштро копље (1789 м), између којих су широке преседлине.

На Копаонику је најраспрострањенија раскомадана шумско-пашњачка зона средишње Србије. На вишим деловима је четинарска смрчева и јелова, а по странама букова и храстова шума.

Копаоник је већ у средњем веку био рударска област, па су из тог периода остали многи поткопи, називи и рударски алати. Рударство је обновљено у новије време, нарочито у Трепчи. На обронцима ове планине има великих налазишта оловно-цинкане руде. У самом подножју Панчићевог врха се налази рудник Бело Брдо. Данас је на Равном Копаонику велики туристички планински центар, са бројним смештајним капацитетима, системом смучарских стаза и жичара и другом инфраструктуром. Други такав комплекс се развија код села Брзећа на источној падини, где у хотелима, апартманима и кућама има око 1.000 лежаја.

Са западне стране, од Ибарске магистрале, воде два пута за Равни Копаоник, један од Биљановца уз Јошаничку реку, а други од Руднице; и са источне стране од Крушевца и Топлице преко Брзећа. Од Равног Копаоника одваја се његов источни огранак са спуштањем на превој Мрамор (1140 м), затим се пење ка Великој огледни (1359 м) и таласастим гребеном Врата (1072 м), Почар (1163 м) завршава са Јаворцем и његовим врхом Журла (869 м), спуштајући се стрмо у Јанкову клисуру која га одваја од планине Јастребац.

Привлачност Копаоника лежи у изузетној динамици његовог рељефа. Пространи планински пашњаци густе зимзелене и мешовите шуме, као и планински врхови са којих се виде Шар планина, Стара Планина као и остале околне планине остају у неизбрисивом сећању свих који су посетили ову планинску лепотицу.

Планина Гоч је нижа планина у Србији, јужно од Западне Мораве изнад Врњачке Бање. Налази се у склопу северно-копаоничких планина и удаљен је 31 км од Краљева. Пружа се у правцу запад—исток око 10 км. Највиши врх је Љуктен 1216 м. Највиши део је састављен од кристалатих шкриљаца, а са стране знатним делом и од серпентина. На Гочу је извориште многих потока и речица које отичу према Западној Морави на северу и Расини на југу.

Гоч је приступачан са разних страна, али два главна пута воде према њему: од Краљева преко Каменице до врха Добре воде и од Врњачке Бање до Станишинаца. Површина Гоча обрасла је буковом и јеловом шумом, а заступљени су и гочки бор, храст китњак, племенити лишћари и четинарски егзоти.

Гоч обилује шумским јагодама и разноврсним лековитим биљем. Површине Гоча дају богату медоносну испашу за пчеле, а на месту Гвоздац налази се вештачко језеро. На Гочу се налази и Римско гробље, место где су сахрањивани Саси, рудари који су овде вадиле руду и топили гвожђе у време Немањина.

У туристичком центру Добре воде, поред истоименог хотела, налазе се две ски стазе дужине 300 м за почетнике и децу, са два ски лифта. На 150 м од хотела налази се жичара дужине 1.150 м и ски стазом дужине 1.400 м. Горњи део ове стазе, чија је висинска разлика 350 м, благог је нагиба и погодна је за почетнике, док је доњи део стрмији и на њему скијају скијаши рекреативци. Постоји пет обележених стаза за смучарско трчање, различите дужине и нагиба, а поред стаза постоји и мања скакаоница. Поред хотела Бели извор, који се налази на делу планине са стране Врњачке Бање, налазе се терени за мале спортове, стазе за шетњу и трчање, а ту су и две ски стазе дужине од 500 м, за почетнике. На подручју планине Гоч делују два планинарско друштва и то ПСД Љуктен из Трстеника које носи име по највишем врху Гоча Љуктену, као и планинарско друштво Гоч из Врњачке Бање које је основано 2007. године. Ова друштва, а пре свега ПСД Љуктен, поред осталог баве се обележавањем пешачких стаза тако да је највећи део ове планине добро обележен планинарским маркацијама које олакшавају кретање љубитељима природе.

Планина Голија припада унутрашњој зони Динарског планинског система. Пружа се у смеру запад-исток у дужини око 32 км. У западном делу извијена је према југу, а у источном према северу. Два доминантна врха су највиши врх Јанков камен (1833 м) и Црни врх (1795 м). На Голији се налазе многобројне реке које су рашчланиле њене стране: Студеница, Брвеница, Моравица итд.

Планина Голија је обрасла буковом шумом на северним, североисточним и источним експозицијама. Највећа површина под буквом налази се на Црном Врху (Бисер Вода). Висински интервал букве је доста широк, од 500 до 1000 м надморске висине. Испод појаса букве налази се појас храста. Изнад појаса букве налази се појас мешовитих, буково-јелових и буково-смрчевих шума. Изнад 1700 м заступљена је само смрча. Занимљиви су варијетети смрче који неодољиво подсећају на оморику, а два таква примерка расту поред Голијске реке и заштићена су. На Голији постоје три резервата природе који су под заштитом. Комплекс мешовитих шума јеле, смрче и букве на локацији изнад Љутих ливада је заштићен на површини од 30 ха још од 1950. Заштићен је и резерват шума смрче, јеле и букве на простору од 8,5 ха у близини Јанковог камена.

Ова планина је највероватније добила име због своје величине - голема. Огромна пространства, оштра клима и густе шуме су разлог да мештани често кажу: „не зна Голија шта је делија“. Без теренског возила или коња планину је тешко прећи, тако да се и планинари овде могу тешко срести. Највиша тачка планине је заравњен, неучљив Јанков камен, висок 1833 м. Према народном предању, два побратима, Рајко и Јанко су се кладили ко ће пре да изнесе овећи камен на врх Голије. Рајко је брзо носио свој камен и близу врха се спотакао и испустио га и камен је пао у поток. Јанко је полако носио свој камен, али је сигурно стигао до врха. Отуда се врх Голије зове Јанков камен, а поток у који се откопљао Рајков камен становници зову Рајков поток.

Због непропусне геолошке подлоге и обиља падавина, планина је богата водом. Лета су свежа, а зиме хладне са пуно снега који се овде дуго задржава. Услед знатног медитеранског утицаја клима у долинама Ибра, Студенице и Моравице је знатно пријатнија. На Голији успевају житарице, кромпир, има доста воћака, а последњих година се повећава и број малињака. Ипак, ово земљиште најпогодније је за шуме и ливаде. Голија припада унутрашњој зони Динарског планинског система. Пружа се у смеру запад-исток у дужини око 32 км. У западном делу извијена је према југу, а у источном према северу. Два доминантна врха су највиши врх Јанков камен (1833 м) и Црни врх (1795 м). На Голији се налазе многобројне реке које су рашчланиле њене стране: Студеница, Брвеница, Моравица итд. Планина Голија је 2005. године проглашена за резерват биосфере и стављена под заштиту УНЕСКО-а.

Пештерска висораван захвата територије града Новог Пазара и општине Тутин, а са површином од 50 км² и надморском висином од 900 – 1200 м, представља највећи плато у Србији и највиши на Балкану. Пештерска висораван је позната по својој микроклими, која је изузетно оштра у зимским месецима. Најниже температуре икада измерене у Србији забележене су управо овде, -39°C измерено је 26.01.2006. године у селу Карајукића Бунари.

На висоравни живи велики број угрожених биљних врста, а ту се налази и једино подручје у Србији у ком се размножавају соколи.

Висораван је 1.05.2006. године укључена у Рамсар листу мочвара од међународног значаја. Пештерска висораван је богата суватима за испашу оваца (крај је познат по производима који долазе од пештерско-сјеничких оваца, попут пештерског сира). Висораван садржи и Пештерско поље (надморска висина од 1150м), површине од 63 квадратних километара и многе понорнице, од којих је највећа Боровштица. Становништво чине Бошњаци и Срби, а има и нешто Албанаца на крајњем истоку области (према Космету).

б. Реке

Богатство воденим ресурсима чини овај регион изузетно повољним за развој бањског туризма, производњу "зелене енергије", као и за коришћење питке воде, флаширање и друге сврхе. Највеће реке на територији Рашког и Моравичког округа су Западна Морава и Ибар.

Западна Морава тече од запада ка истоку, раздвајајући Шумадију од јужних крајева земље. Река је дугачка 308 км, а површина слива износи 15.849 км². Просечни проток воде је око 120 м³/с, али га одликују екстремна колебања, што узрокује честе поплаве. Ова река тече између многих планина, регија и под-регија. Између планина Овчар и Каблар где река пробија Овчарско-Кабларску клисуру, Западна Морава је преграђена и тако су настала вештачка језера Међувршје и Овчарско-Кабларско језеро. Између регије Таково и планине Јелице и регије Горачићи, где се налази град Чачак, река је опет преграђена (језеро Праменац) и прима много притока (Каменицу, Чемерницу, Бресничку реку, Лађевачку реку). На овом месту река улази у ниску долину Западног Поморавља, меандрира и често плави, тако да се већа места налазе даље од саме реке (Горичани, Лађевци, Мрчајевци). Западна Морава пролази између планине Котленик и регије Гружа и планине Столови, а град Краљево и његова предграђа Адрани и Ратина се налазе јужно од реке, на месту где се Ибар улива у Западну Мораву.

Долина Западне Мораве, Западно Поморавље, је економски најразвијенија од долина све три Мораве. Са долином Ибра, Западна Морава има велики потенцијал за производњу електричне енергије (хидроелектране Овчар Бања и Међувршје). Вода се такође користи за наводњавање, а за исту сврху на реци је створено вештачко језеро Парменац, помажући тако већ плодну регију (житарице, воћњаци). Такође, од долина три Мораве, долина Западне Мораве је најпошумљенија.

Слив Западне Мораве је богат рудама, (највише ибарски део) и садржи руднике тврдог угља, магнезијума, хрома, итд. Као резултат, индустрија је врло развијена са низом врло индустријализованих градова: Ужице, Пожега, Краљево, Трстеник и Крушевац. Саобраћај је такође важан за економију пошто је цела речна долина природан пут и за друмове и железницу који спајају источну, централну у западну Србију.

Река Ибар извире испод планине Хајла у источној Црној Гори, тече источно до Косовске Митровице на Косову, одакле иде угавном уским клисурама са изузетком нешто ширих котлина у околини Звечана, Лепосавића, Рашке и Баљевца. Укупна дужина Ибра је 276 км, а површина слива 8.059 км². Просечан проток воде на ушћу износи 60 м³/с, а река припада Црноморском сливу. Ибар се код Краљева улива у Западну Мораву и њена је највећа притока. Важније притоке Ибра су Рашка и Студеница са леве и Јошаница са десне стране.

Ове и друге значајне реке на територији Рашког и Моравичког округа представљају веома важан природни ресурс и због хидропотенцијала које пружају.

с. Термо минерални извори

На територији Рашког и Моравичког округа налазе се бројни термо минерални извори од којих су неки адаптирани за балнеотерапијско коришћење. Бање на територији два округа су Овчар, Врњачка, Матарушка, Богutowачка, Новопазарска, Јошаничка, Горња Трепча.

Овчар Бања се налази у Овчарско-Кабларској клисури, 18км западно од Чачка на путу Чачак – Ужице (М5). Смештена је у омањем морфотектонском проширењу, на ушћу Бањског потока у Западну Мораву, на надморској висини од 278м. У малом ерозивном проширењу, лековити минерални извори Овчар Бање потичу из дубинских тектонских разлома, који се изливају у наносу бањске равни. Минерална вода Овчар Бање има температуру од 35°Ц до 38°Ц, реакција је неутрална (пХ7), тврдоћа 8,7мг/л и минерализација 0,66г/л. Лековите компоненте минералне воде су: макроелементи - калцијум и натријум и микроелементи - калијум, литијум, стронцијум, баријум, јод, бром, фосфор, флуор. По саставу ова минерална вода је једна и слабо сумповита. Захваљујући хемијском саставу воде овде се лече следећа индикована обољења: реуматска; повреда мишићних ткива, прелома костију, дегенеративних промена (спондилоза и артритис); спортских повреда; кожних болести. Рекреативци, спортисти и љубитељи активног одмора могу своје физичке способности проверити на планинарским стазама, базенима, спортским теренима. Туристичка организација Чачка и Планинарско друштво „Каблар“ обележеним планинарским стазама организују пешачење и излете до манастира, културно-историјских споменика и планинских врхова. Алпинизам, даљинско јахање (еудуранце), параглајдинг, такмичење кајака и кануа на језерима Западне Мораве, постају све занимљивији љубитељима ових атрактивних спортова.

Врњачка Бања је највећа бања у Србији. Историја Врњачке Бање позната је још из 2. века, када су Римљани изградили лечилиште, о чему сведоче и археолошки налази у ужем језгру римске бање, односно базена за купање, римског извора топле минералне воде и мноштво кованог новца са ликовима римских императора из тог периода који је остављан у извору. Развој модерне Врњачке Бање започет је 1868. године, радом Оснивачког друштва, најстарије туристичке организације на Балкану. Данас се минералне воде из Врњачке Бање примењују у лечењу шећерних болести, болести црева, желуца, жучне кесе и жучних путева. Историја коришћења врњачких минералних вода сеже у дубоку прошлост, у време када су ове просторе насељавали келтски Скордисци. После римског освајања Балкана у последњим вековима старе ере и неколико векова нове ере минералне воде су коришћене за пиће и купање, о чему сведочи пронађени римски извор приликом каптаже врњачке топле минералне воде 1924. године. После турског освајања Балкана готово да нема података да су врњачке минералне воде биле у употреби, изузев у неколико непоузданих легенди које говоре о томе да су крајем своје владавине Турци ипак знали за лековитост воде и да су их као такве користили. По ослобађању од Турака почетком 19. века књаз Милош је најмιο саксонског геолога барона Хердера да испита минералне изворе у Србији па је тако испитана и врњачка топла минерална вода. Постоје поуздани подаци да су мештани села Врњаца и околине средином 19. века користили топлу минералну воду за лечење. За купање и пиће користио ју је и жички владика Јања. Ипак историја модерне бање у Врњцима везује се за 1868. годину, када је крушевачки окружни начелник Павле Мутавцић са неколицином добротвора и виђенијих људи из Крушевца, Каравновца (Краљева) и Трстеника формирали Основателно фондаторско друштво кисело-вруће воде у Врњцима. Исте године извршена је каптажа два извора топле минералне воде и почело се са изградњом бањских објеката, пре свега купатила. После неколико година стагнације због недостатка средстава за изградњу лечилишта, а помало и небриге државе, осамдесетих година, када бања у Врњцима прелази у државне руке, а нарочито после изградње виле генерала Јована Белимарковића, намесника краљу Александру Обреновицу, Врњачка Бања почиње да се развија у модерно лечилиште.

Највећу посету Бања је имала осамдесетих година – близу 200.000 посетилаца који су остварили два милиона ноћења. 2010.године Врњачка Бања је је поред Београда и Копаоника једна од три најпосећеније и најпопуларније туристичке дестинације.

Матарушка Бања има изворе минералне воде температуре од 42 до 51 °Ц са доста сумпора 25 мг/л. Окружена је планинама: Чемерно, Столови и Троглав које су погодне за излете, лов и планинарење. Бања је окружена богатим културно историјским наслеђем манастири Жича из ХИИИ века, Студеница ХИИ века, Љубостиња из ХИВ века и средњовековни град Маглић из ХИВ. У бањи се могу лечити реуматска обољења, стања после оперативних захвата на локомоторном апарату, хронична гинеколошка обољења и стерилитет и кожна обољења.

Богutowачка Бања се налази у централном делу Србије, 23 км од Краљева. Смештена на 520 м надморске висине има благу континенталну климу. Поседује два извора лековите минералне воде, температуре од 24 до 27°Ц. Богата је радиоактивним елементима, сумпор водоником, силицијумовом киселином.

Новопазарска Бања налази се на 280 км јужно од Београда. Богата је изворима термоминералних вода чија је температура на изворишту 52°Ц. У непосредној близини Новопазарске Бање налазе се манастири Сопотани, Ђурђеви ступови и стари град Рас.

Јошаничка Бања спада у банеолошка насеља са најтоплијом водом у Европи, температура воде је 78°, а сама бања се налази на надморској висини од 660м, у подножју Копаоника. Јошаничка Бања и њена околина су богате зеленилом и шумама у којима доминира «Бањски борјак» (црни бор на површини од око 29 ха) који представља део посебне природне вредности, нарочито за здравствене и рекреативне потребе. Бањски комплекс је површине 1,2 ха са функцијом пасивне рекреације.

Постоје уређене стазе за пешачење за потребе рекреације становништва и гостију Јошаничке Бање. Бања је, саобраћајно, добро повезана с обзиром да се налази на регионалном путу Рашка - Биљановац - Јошаничка Бања - Копаоник - Брус и на путу Јошаничка Бања - Александровац, а на 10 км од Бање пролази железничка пруга Краљево - Косовска Митровица.

Лечилиште **Горња Трепча** налази се у лепом, мирном и климатски повољном амбијенту. Благо радиоактивне термоминералне воде делују умирујуће и окрепљујуће на човечји организам. У непосредној близини је манастир Вујан и црква Св.Богородице, античко гробље и богата етнографска баштина.

d. Пољопривредно и шумско земљиште-ресурси

Пољопривредне површине заузимају 54% територије два округа, од чега је: 30,56% под ораницама и баштама, 8,99% под воћњацима, 0,05% под виноградима, 8,64% под ливадама и 31,76% под пашњацима. Шуме са територије Рашког и Моравичког округа чине укупно 14,9% шумског фонда Републике Србије. Територија оба округа је 42,47% покривена шумама, у којима је веће учешће лишћара него четинара.

Рудна налазишта на територији два округа чине:

- Подземна лежишта угља ван експлоатације, Западноморавски басен, у оквиру кога је издвојено више лежишта и то Мојсиље-Доња Горевница, Доња Горевница-Мрчајевци, Мрчајевци-Бечањ, Бечањ-Бресница, Бресница-Тавник-Лађевци и Вапа-Слатина. Укупне геолошке резерве у оквиру ових басена процењују се на 93,9 милиона тона угља.
- Ибарски рудник спада у активне руднике, са експлоатационим резервама од 2,444,464 т каменог угља.
- Рудник олова и цинка "Рудник" Горњи Милановац-као главни метали рудника појављују се олово, цинк, бакар и сребро, а као пратећи: бизмут, кадмијум, волграм, арсен и гвожђе.

Оцена

Богатство културно-историјског наслеђа у градовима и општинама Рашког и Моравичког округа, чине најзначајнију снагу у области културе и историје вредну за регионалну, националну и међународну заједницу и вредновање културне баштине. Међутим, услед недовољних средстава, као и институционалне небриге, ово богато историјско наслеђе још из доба Немањића и споменици исламске културе, изграђени по доласку Турака на Балкан, често су запуштени, без довољно бриге заједнице о њиховом очувању, унапређењу и заштити. Као подршка бољем односу према овим вредностима за наредни период развоја округа су врло важни национални закони и политике којима се подстиче њихово очување и коришћење вредности у циљу брендирања културно-историјских садржаја као: производа креативних индустрија, туризма и привлачења посетилаца и хуманог развоја округа.

Као претње у области културе и историје могу се издвојити неповољни односи приватизације према културном наслеђу, недовољно издвајање финансијских средстава за заштиту и обнову културно – историјских споменика и нестимулативни подстицаји локалних самоуправа округа за веће укључивање младих у област културе, стваралаштва и издаваштва. Природни потенцијали Рашког и Моравичког округа су велики и представљају ресурсне потенцијале за развој, термални извори, бање, планински крај туризам, зимски, летњи, а пашњаци и пропланци округа, који због здраве хране и чисте воде омогућавају бављење сточарством и производњом млечних прерађевина, вуне од оваца које се гаје у бројнијим стадима. Призори са висоравни су привлачни и за домаће и стране госте.

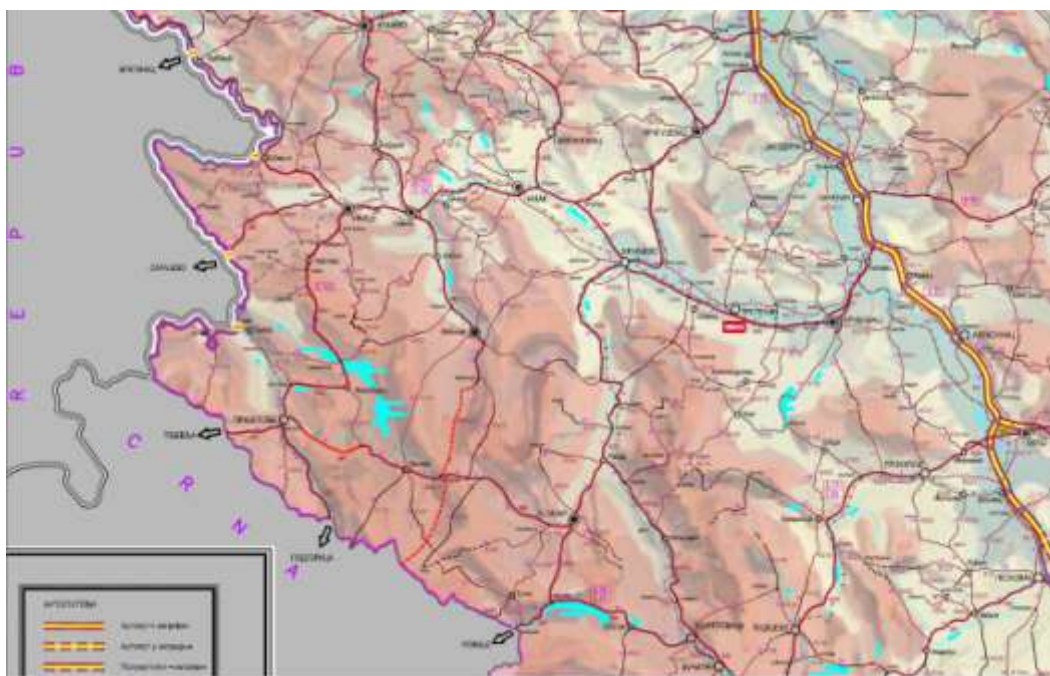
Добрим делом умерено континентална клима даје добре предиспозиције за гајење разних врста воћа, који по приносима предњаче у нашој земљи, што је посебно карактеристично за Дежевски крај недалеко од Новог Пазара, али и села из Чачанског краја.

Рашка и Моравичка област су богате шумама, које не представљају само плућа за производњу великих количина кисеоника, већ и сировину за огрев, основ за предраду у дрвопрерађивачкој индустрији, географски концентрисану у велики скуп предузећа, која постају све значајнији сегмент привредног развоја округа. Регионална развојна агенција Мораивчког и Рашког округа је у циљу подстицања њихове конкурентности, усаглашености са захтевима пословања на тржишту Европске уније и већег запошљавања младих у овом сектору, заједно са представницима образовних институција и привреде успешно допринела реализацији међународног пројекта за развој дрвопрерађивачког сектора округа у наредном планском периоду.

Магистрална и регионална путна мрежа Републике Србије

Територијом округа пролазе важни друмски и железнички путеви правци: Београд - Бар који спаја северне делове Републике Србије са Косовом и Метохијом и Црном Гором, будући аутопут који ће повезивати коридор 10 са Босном и Херцеговином, са статусом међународног путног коридора, што је изузетна инфраструктурна предност географског положаја округа. Међутим, за већу искоришћеност ових ресурса неопходно је да се изгради, поправи и одржава основна инфраструктура прилазних саобраћајница, категоризација већине локалних путева, објекти који захтевају већу реконструкцију и повећање капацитета, као и модернизацију опреме која се користи за лечење. Шанса лежи у чињеници да су локалне самоуправе препознале значај ових потенцијала и да ће покушати, аплицирајући за различите пројекте да обезбеде значајна финансијска средства.

Извор: ЈП Пuteви Србије, 2011

Становништво

У овом делу социо-економске анализе представљени су подаци о броју становника, густини насељености, старосној, полној, верској структури, структури према матерњем језику и степену стручне спреме.

3.1. Основне демографске карактеристике округа

Табела 3.1: Основне демографске карактеристике округа

	Рашки округ	Моравички округ
Број становника	291.230	224.772
Густина насељености	74,3 становника/км ²	74,5 становника/км ²
Најбројнија старосна категорија	45-49 година	45-49 година
Полна структура	Ж 50,9 % М 49,1 %	Ж 50,9 % М 49,1 %
Најбројнија етничка категорија	Срби 64,7 %	Срби 98 %
Најбројнија категорија према вероисповести	Православци 54,7 %	Православци 82,7 %
Најбројнија категорија према матерњем језику	Српски 66,5 %	Српски 99,2 %

Извор: Изведени подаци РРА Краљево 2010.

3.1.1. Дистрибуција становништва/густина насељености округа

Према попису из 2002. године, број становника у Рашком и Моравичком округу је 516.002 становника, 224.772 у Моравичком и 291.230 у Рашком округу, а према процени за 2009.годину 514.577 (291.230 у Рашком и 224.772 у Моравичком округу). Густина насељености је 74,3 становника по км² у Рашком, а у Моравичком 74,5 становника по км², што је мање од републичког просека (110 становника по км²). Највећи број становника имају градови Краљево, Чачак и Нови Пазар. Највећа густина насељености је у Чачку (183 становника/км²), Новом Пазару (126 становника/км²) и у Врњачкој Бањи (111 становника/км²), док су најмање насељене општине Ивањица (31 становник/км²), Рашка (39 становника/ км²) и Тутин (43 становника/ км²). Изражене миграције из села ка центрима округа, као и ка већим градовима и иностранству утичу на опасност од депопулације и као последице тога, смањење обима економских активности, старење становништва и повећање незапослености.

У периоду од 1948. до 2007. године на територији два округа, демографска кретања су обележиле следеће карактеристике:

- Повећан је укупан број становника са 375.952 на 516.325 становника, што је укупно повећање становништва за око 30 % ,
- Највећи пораст становника на територији оба округа у посматраном периоду забележен је од 1971. до 1981. године - 8%. Након 1981. године број становника се између два пописа константно повећава, али за мањи проценат, у просеку 3 – 4%.
- У Моравичком округу највећи пораст броја становника забележен је у Чачку, док је смањење броја становника забележено у општинама Ивањица, Горњи Милановац и Лучани
- У Рашком округу највећи пораст броја становника забележен је у Новом Пазару, док су и све остале општине забележиле значајан пораст броја становника.

Од 2002. године до 2009. смањен је број становника округа са 516.002 на 514.577, односно за 1.425 становника.

Табела 3.2. Број становника Рашког и Моравичког округа, 1948 – 2009.

Окрузи и општине	Број становника											
	По методологији ранијих пописа							По методологији пописа из 2002				
	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002	1991	2002	2007 процена	2008 процена	2009 процена
Република Србија	5.794.837	6.162.321	6.678.247	7.202.915	7.729.246	7.822.795	7.893.125	7.576.837	7.498.001		7.350.222	7.320.807
Централна Србија	4.154.238	4.463.681	4.823.276	5.250.355	5.694.464	5.808.906	5.794.346	5.606.642	5.466.009		5.370.833	5.352.451
Рашки и Моравички округ	375.952	406.022	436.186	468.453	511.691	531.022	542.856	521.404	516.002	516.325	515.421	514.577
Моравички округ	189.860	200.014	207.195	217.223	229.047	230.748	228.689	228.093	224.772	218.612	216.977	215.422
Горњи Милановац	49.604	49.859	47.894	48.420	50.651	50.087	48.446	49.368	47.641	45.670	45.167	44.663
Ивањица	37.891	40.258	40.256	39.233	37.887	36.686	35.835	36.378	35.445	33.878	33.466	33.132
Лучани	32.333	34.412	33.336	31.646	29.708	27.167	25.030	26.946	34.614	22.810	22.426	22.015
Чачак	70.032	75.485	85.439	979.24	110.801	116.808	119.378	115.401	117.072	116.254	115.918	115.612
Рашки округ	186.092	206.008	228.991	2.512.30	282.644	300.274	314.167	293.311	291.230	297.713	298.444	299.155
Врњачка Бања	15.916	17.394	18.820	21.940	24.768	25.875	27.592	25.275	26.492	26.456	26.462	26.451
Краљево	75.657	82.454	91.579	106.153	121.622	125.772	126.364	122.987	121.707	119.994	119.517	118.959
Нови Пазар	44.020	50.189	58.777	64.326	74.000	85.249	96.260	82.767	85.996	93.859	95.239	96.597
Рашка	25.837	28.008	29.856	29.367	29.475	28.747	27.791	28.294	26.981	25.809	25.502	25.215
Тутин	24.662	27.963	29.959	29.444	32.779	34.631	36.160	33.988	30.054	31.595	31.724	31.933

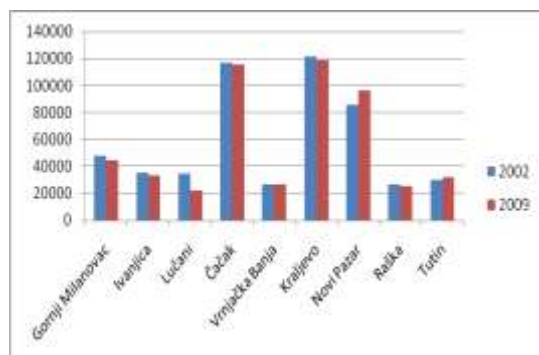
Извор: Подаци по насељима, Књига 9, Републички завод за статистику 2008; Статистички годишњак Србије, 2010.

Број становника у оба округа је према процени за 2009.годину био 514.577 (291.230 у Рашком и 224.772 у Моравичком округу).

Миграције становништва

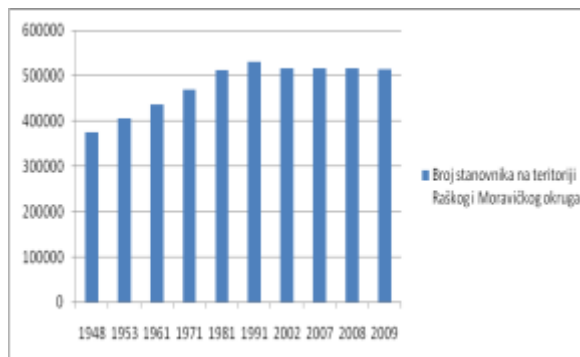

Графикон 3.3.. Процењен број становника з2009.годину

Извор: Подаци по насељима, Књига 9, Републички завод за статистику

Графикон 3.2 Кретање становништва Рашког и Моравичког округа 1948 – 2009

Према проценама, од последњег пописа 2002. године до 2007. године дошло је до незнатног повећања броја становника на територији два округа. Све општине и градови бележе пад броја становника у посматраном периоду, осим града Новог Пазара где је дошло до повећања за 8% и општине Тутин, где се број становника повећао за 5%. Највеће смањење броја становника у посматраном периоду забележено је у општини Лучани, где је дошло до смањења за 34%.Ово повећање броја становника у градовима, а посебно у Новом Пазару објашњава се миграцијама становништва из околних села и мањих градова.

Сталне миграције становништва су евидентне:

- Из Моравичког округа према већим градовима. У 2010.години из Краљева је тако мигрирало 450 становника у Београд, 476 становника из Чачка, 200 из Горњег Милановца, од којих је 80% нижег и средњег образовања

Табела 3.4. Миграције становништва из општина Моравичког и Рашког округа, 2010

Општина/Град	Број становника на попису 2002.	Природни пораст 2002-2008	Миграциони салдо 2002-2007.	Број ИРЛ 2008.	Број становника 200.	Разлика
Чачак	117072	-2598	-1579	2625	118678	1606
Горњи Милановац	47641	-1957	-482	1317	46519	-1122
Ивањица	35445	-871	-1099	31	33506	-1939
Лучани	24614	-1548	-731	66	22401	-2213
Моравички округ	224772	-6974	-3891	4039	221104	-3668
Краљево	121707	-2692	645	19751	139411	17704
Нови Пазар	85996	7153	2630	4855	100634	14638
Врњачка Бања	6492	-672	689	3681	30190	3698
Рашка	26981	-925	-553	1898	27401	42
Тутин	30054	3267	-1110	578	32789	2735
Рашки округ	21230	6131	2301	30763	30425	39195
Укупно РМ ок	516002	-843	-1590	34802	551529	35527
Укупно Србија	7498001	-210233	104645	209724	7602137	104136

Извор: Подаци по насељима, Књига 9, Републички завод за статистику

Табела 3.5. Миграције становништва из општина Моравичког и Рашког округа, посебно у Београд, 2010

Општине	Одсељени	Одсељени у Београд
Г.Милановац	743	200
Чачак	1934	476
Краљево	2.085	450
В.Бања	528	
Рашка	21	
Н.Пазар	1.304	
Тутин	537	

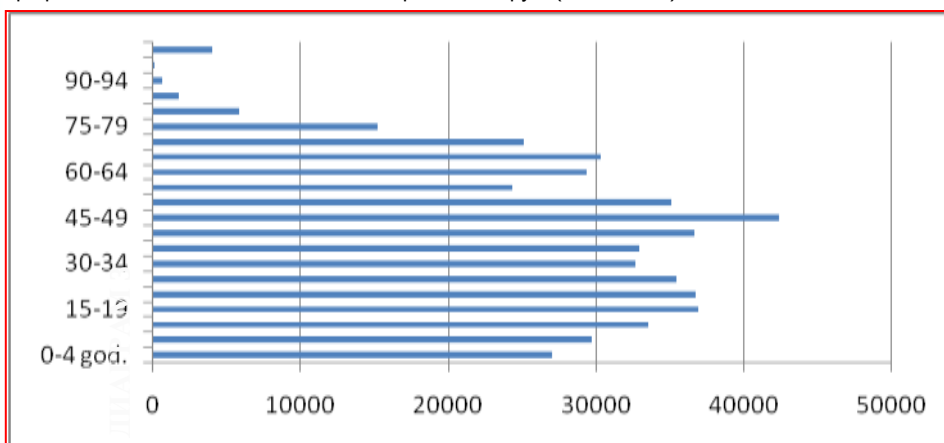
Извор: Завод за статистику СР, 2010

- У Рашкој области, миграције из села у град, али још више иселавање из варошица са 10.000 -30.000, те посебан тренд одласка у Европску унију

3.2. Старосна структура становништва

У Рашком и Моравичком округу особа млађих од 18 година има 117.223, особа старих између 18 и 35 година 104.874, између 35 и 65 200.754 и старијих од 65 има 79.079. Најбројније је становништво старо између 45 и 49 година. Посматрано по окрузима појединачно најбројније становништво у оба округа је такође старости од 45 до 49 година. Већи број деце млађе од 14 година је у Рашком него у Моравичком округу. Становништво старије од 65 година у оба округа чини 15,3% укупне популације. Стопа старења је израженија у Моравичком округу, док у Рашком има значајно више деце млађе од 14 година.

Графикон 3.1: Становништво Рашког и Моравичког округа (попис 2002.)

Извор: Општине у Србији 2008, Републички завод за статистику

3.3. Полна структура становништва

Полна структура становништва Рашког и Моравичког округа је прилично равномерна на територији оба округа, незнатно у корист жена (жене 51%, мушкарци 49%).

Табела 3.6. Полна структура становништва Моравичког округа

Управни округ, град, општина	Моравички округ		Горњи Милановац		Ивањица		Лучани		Чачак	
Пол	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж
Процентуално учешће	49,1	50,9	49,1	50,9	50,4	49,6	49,7	50,3	48,6	51,4

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

Табела 3.7. Полна структура становништва Рашког округа

Управни округ, град, општина	Рашки округ		Врњачка Бања		Краљево		Нови Пазар		Рашка		Тутин	
Пол	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж	м	ж
Процентуално учешће	49,1	50,9	49,1	50,9	50,4	49,6	49,7	50,3	48,6	51,4	49,4	50,6

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

3.4. Етничка структура становништва

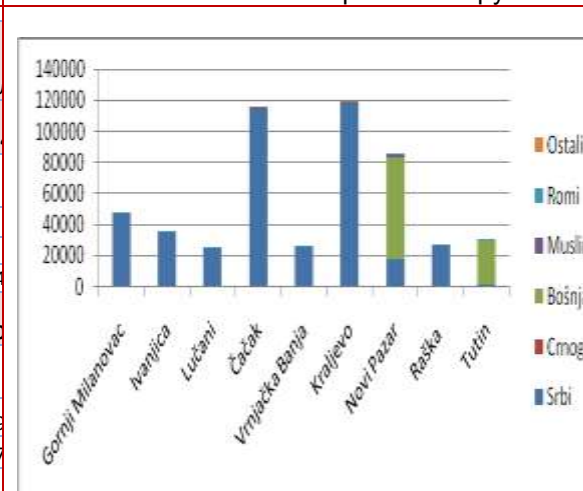
На територији Рашког и Моравичког округа већину становника чине Срби (79%), а затим следе Бошњаци (18,2%). Већину становника у Моравичком округу чине Срби (98%), на другом месту су Црногорци и Роми, а остале етничке заједнице учествују са веома малим процентом. Рашки округ има много разноврснију етничку структуру – Срби такође чине већину становништва (64,7%), али су на другом месту Бошњаци (32,25%), пре свега у општинама Нови Пазар и Тутин. Етничка структура становништва има одређене рефлексије и на друге поделе становништва, посебно на старосну структуру, структуру по матерњем језику, као и структуру становништва по вероисповести.

Табела 3.8. Етничка структура становништва Рашког и Моравичког округа

Рашки и Моравички округ	Срби	Црногорци	Бошњаци	Муслимани	Роми	Остали
Моравички округ	220.009	871	13	73	572	3.233
Горњи Милановац	46.585	170		10	82	794
Ивањица	35.021	68		6	33	317
Лучани	24.195	70	2	4	74	269
Чачак	114.208	563	11	53	383	1.854
Рашки округ	188.456	1.389	93.921	1.895	1.279	4.290
Врњачка Бања	25.305	161	3	7	209	08
Краљево	117.793	1.020	5	54	876	1.959
Нови Пазар	17.599	109	65.593	1.599	69	1.027
Рашка	26.460	79	1	12	119	310
Тутин	1.299	20	28.319	223	6	187

Извор: Општине у Србији 2008, Републички завод за статистику

Графикон 3.4 Етничка структура становништва Рашког и Моравичког округа

Извор: Општине у Србији 2008, Републички завод за статистику

3.5. Структура становништва према вероисповести

На структуру становништва Рашког и Моравичког округа према вероисповести значајно утиче већ приказана етничка структура. Највећи број становника је православне вероисповести. На територији оба округа 81% становника старијих од 15 година је православне вере (97% у Моравичком округу и 68% у Рашком округу). У општини Тутин и у граду Новом Пазару већинско становништво је исламске вероисповести.

Табела 3.9. Становништво Рашког и Моравичког округа према вероисповести

	Исламска	Јудаистичка	Католичка	Православна	Протестантска	Прооријенталних култова	Припада вероисповести која није наведена	Верник је, али не припада ниједној вероисповести	Неизјашњен	Није верник	Напознато
Република Србија	175.102	747	358.803	5394.290	69416	483	15.938	381	159.871	37.941	108.259
Централна Србија	169.109	442	21.933	4220.353	7197	334	12.148	48	79.144	26.230	74.515
Моравички округ	83	2	231	185.933	51	8	956	1	1484	288	1973
Горњи Милановац	13	1	60	39502		2	258	1	334	46	491
Ивањица	10		12	29435	5		91		139	10	152
Лучани	9		21	20383	17	2	313		63	16	291
Чачак	51	1	138	96613	29	4	294		948	216	1039
Рашки округ	70244	1	426	159452	53	6	637		820	302	2717
Врњачка Бања	11		66	21280	13	1	106		99	19	779
Краљево	204	1	287	100220	36	3	248		607	222	1021
Нови Пазар	49463		44	14323	1	1	245		84	48	568
Рашка	29		22	22501	1		29		21	7	240
Тутин	20537		7	1128	2	1	9		9	6	109

Извор: Попис становништва, домаћинства и станова у 2002. Брчно стање према старости, вероисповести и националној или етничкој припадности, Књига 12, Републички завод за статистику

3.6. Структура становништва према материњем језику

Етничка структура становништва такође има значајне рефлексije на поделу становништва оба округа према матерњем језику. На целој територији Рашког и Моравичког округа највећем проценту становника (81%) матерњи језик је српски. У Моравичком округу 99% становника сматра српски матерњим језиком, док је у Рашком округу ситуација нешто другачија - 66% становника изјаснило се да им је српски матерњи језик, док је за 32% становника матерњи језик босански.

Табела 3.10. Становништво Рашког и Моравичког округа према матерњем језику

	Српски	Албански	Босански	Бугарски	Влашки	Мађарски	Македонски	Ромски	Румунски	Словачки	Хрватски	Остали језици	Није се изјаснио и непознато
Моравички округ	223.128	16	4	9		24	126	251	8	10	107	129	960
Горњи Милановац	47.251	3		4		10	18	74	1	3	25	27	225
Ивањица	35.322						6	22			5	9	81
Лучани	24.426	1				3	7	57	1	1	13	6	99
Чачак	116.129	12	4	5		11	95	98	6	6	64	87	555
Рашки округ	193.826	124	93653	35		43	238	1046	29	19	142	242	1833
Врњачка Бања	25.761	2		13		13	34	163	5	7	26	40	428
Краљево	120.065	20	3	16		21	179	740	16	12	99	101	465
Нови Пазар	19.682	98	65410	4		3	4	69	6		12	80	628
Рашка	26.655			1		4	13	98	1		4	13	192
Тутин	1.663	4	28240	1		2	8	6	1		1	8	120

Извор: Попис становништва 2002. вероисповест, матерњи језик и национална или етничка припадност према старости и полу Књига 3, Републички завод за статистику

3.7. Структура становништва према школској спреми

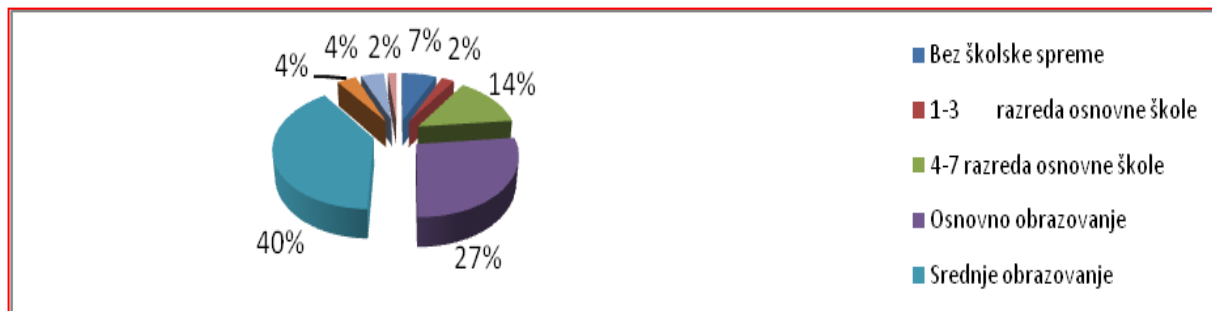
У Рашком и Моравичком округу већина становништва има ИВ степен стручне спреме, односно средњошколско образовање, док су друга најбројнија категорија особе са основним образовањем. Врло мали број становника има више и високо образовање, док је висок број особа без икакве школске спреме или са непотпуним основним школом. Значајне категорије становништва према школској спреми су:

Табела 3.11. Структура становништва према школској спреми

	Висока и виша стручна спрема	Средња стручна спрема	Основно образовање	Без школске спреме
Укупно	35.241 (8,3%)	169.363 (39,8%)	114.714 (27%)	28.907 (6,8%)
Рашки округ	19.222 (8,2%)	89.677 (38,2%)	67.876 (29%)	18.393 (7,8%)
Моравички округ	16.019 (8,4%)	79.686 (41,7%)	46.838 (24,5%)	10.514 (5,5%)

Извор: изведени подаци РРА Краљево, 2010

Графикон 3.5. Становништво старо 15 и више година, према школској спреми

Извор: Општине у Србији 2008, Републички завод за статистику

Табела 3.12. Основни контингенти становништва Моравишког и Рашког округа, 2009.

Управни округ Град Општина	Укупно становништво		Основни контингенти становништва										Очекивано трајање живота живорођене деце 2007-2009	
			радни (15-64) број		пунолетни (18 и више) број		Предшколски (0-6) број		школообавезни (7-14) број		фертилни (15-49) број			
	просе чна старо ст	индекс старењ а	%	%	%	%	%	%	%	%	м	ж		
Република Србија	42,24	108,62	4954984	67,68	5953327	81,32	509559	6,96	605446	8,27	1691363	23,10	71,11	76,40
Централна Србија	41,41	110,84	3601974	67,30	4355070	81,37	374417	7,00	440133	8,22	1232192	23,02	71,58	76,58
Моравички	42,37	120,54	144936	67,28	177713	82,50	13782	6,40	16759	7,78	48056	22,31	71,98	77,12
Горњи Милановац	42,70	126,38	30109	67,41	37024	82,90	2720	6,09	3398	7,61	9789	21,92	72,40	76,34
Ивањица	42,17	112,59	22354	67,47	27124	81,87	2098	6,33	2731	8,24	7212	21,77	71,89	78,66
Лучани	44,76	152,80	14068	63,90	18421	83,67	1147	5,21	1732	7,87	4412	20,04	70,71	76,91
Чачак	41,85	114,96	78405	67,82	95144	82,30	7817	6,76	8898	7,70	26643	23,05	72,29	77,33
Рашки	37,75	71,23	197723	66,09	227964	76,20	29103	9,73	30112	10,07	71370	23,86	72,09	75,73
Врњачка Бања	41,94	115,47	17602	66,55	21593	81,63	1832	6,93	2117	8,00	6023	22,77	72,30	77,39
Краљево	41,31	107,82	78741	66,19	95905	80,62	9078	7,63	9903	8,32	26589	22,35	71,31	75,86
Нови Пазар	33,37	40,36	64254	66,52	68630	71,05	11859	12,28	11638	12,05	25158	26,04	71,82	76,02
Рашка	42,26	117,49	16765	66,49	20536	81,44	1635	6,48	2143	8,50	5363	21,27	72,04	75,52
Тутин	30,71	30,91	20361	63,76	21300	66,70	4699	14,72	4311	13,50	8237	25,79	71,99	74,39

Извор: Статистички годишња Србије, 2010.

Просечна старост становништва у Моравичком округу износи 42,37, а у Рашком 37,75, што је близу просечне старости на нивоу Републике Србије.

Радно способно становништво округа	66,68%
---	---------------

У Моравичком округу 67,28 % од укупног становништва чини радно способно становништво, 82,50 % чине пунолетне особе, 6,4 % чине деца предшколског узраста, школообавезни чине 7,78 %, док фертилне особе чине 22,31 % од укупног броја становника.

У Рашком округу проценат радно способног становништва је 66,09 %, пунолетни чине 76,20 %, деца предшколског узраста 9,73 %, школообавезни чине 10,07 %, а фертилне особе чине 23,86 % од укупног броја становника.

3.7. Оцена

Број становника у оба округа је према процени за 2009.годину био 514.577 (291.230 у Рашком и 224.772 у Моравичком округу), а густина насељености у оба округа је испод републичког просека. Најбројнија старосна категорија су особе старе између 45 и 49 година. Најбројнија заједница по етничкој структури су Срби, са значајним бројем Бошњака у Рашком округу. Изражене миграције становништва из села и мањих места у веће градове су карактеристичне за оба округа. Старосна структура и миграције имају значајан утицај на економску климу и друштвено-економски развој округа.

Најважније снаге у области становништва чини:

- велико учешће (20%) особа млађих од 14 година у укупној популацији
- Високо учешће особа са средњом стручном спремом (39,8%)
- Високо учешће становника у највиталнијем животном добу, старих између 44 и 49 година, у радно активним годинама
- мултиетничка структура становништва

Најважније слабости у области становништва су:

- негативни демографски трендови
- велики прилив руралног становништва у урбана подручја
- сталне миграције младих људи у велике градове ван округа
- регионална неуједначеност и диспропорције у демографској и образовној структури

Најважније шансе у области становништва су:

- законске и стратешке могућности које пружају смернице различитих стратегија и политика на националном нивоу
- Фонд за социјалне иновације везане за подстицаје демографског развоја
- Националне мере за спречавање одлива мозгова
- Подстицаји запошљавања, руралног и привредног развоја
- Подстицаји који ће се усвојити овим стратешким документима за равномернији унутар регионални развој

Најважније претње у области становништва чини:

- Предвиђено смањење издвајања из БДП за социјалне фондове до 2012.године
- претње даљег пада животног стандарда посебно у руралним подручјима округа
- старење
- трендови миграција младих становника из округа и земље

Развојни приоритети у овој области за Рашки и Моравички округ би требало уско повезати са развојним плановима у области образовања, тржишта рада и запошљавања, као и са плановима унапређења регионалног привредног амбијента, улагања локалних заједница у инфраструктуру, објекте и садржаје социјалне заштите, здравства, културе и спорта у циљу унапређења услова за повећање квалитета живота у округу и смањење сиромаштва.

Поглавље
4. Инфраструктура

Инфраструктура

У овом делу социо - економске анализе дати су подаци о лакој и тешкој инфраструктури, енергетици, телекомуникацијама и везама на подручју Рашког и Моравичког округа. Инфраструктура на територији два округа је посматрана са аспекта квалитета живота становништва, потреба привредног развоја, привлачења капитала, инвестиција и потенцијалних пројеката у интересу одрживог развоја округа.

4.1. Превоз путника и робе, путеви

Територијом два округа пролазе важни друмски и железнички путни правци: путни правац Београд - Бар који спаја северне делове Републике Србије са Косовом и Метохијом и Црном Гором. Територијом округа ће пролазити будући аутопут који ће повезивати коридор 10 са Босном и Херцеговином.

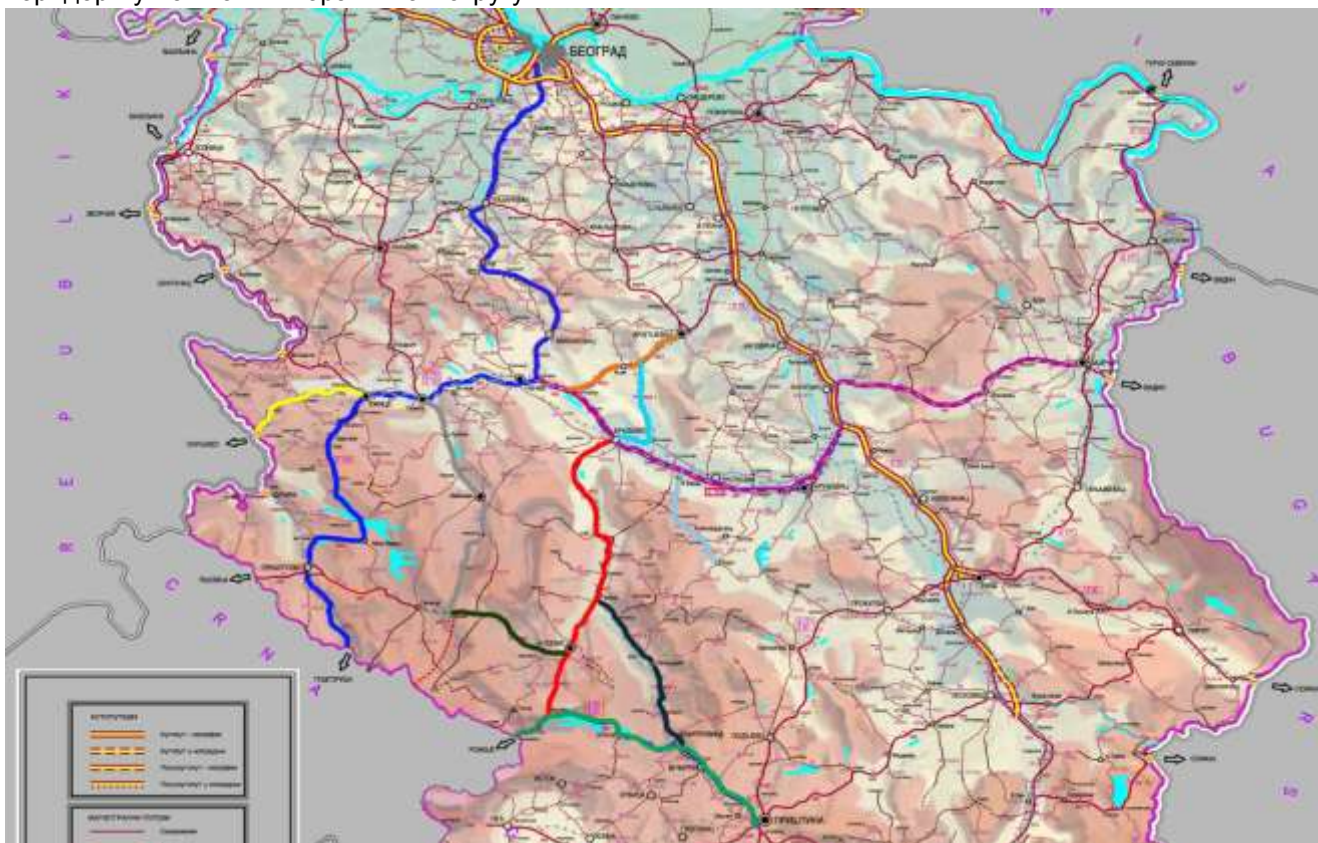
Друмски путни правац од Београда до Бара, полази од града Тамишвара у Румунији (у коме италијанске фирме имају велики број својих инвестиција) и завршава се у луци Бари у Италији, на који начин повезивањем земаља и овај путни правац добија међународни карактер.

Путни правац који ће ићи од Појата до Прељине, а затим до Вишеграда повезиваће међународни коридор 10 са Босном и Херцеговином и тиме ће добити статус међународног путног коридора.

Значајни путеви који пролазе територијом Рашког и Моравичког округа су:

- E65 – Рибариће, Тутин, Косовска Митровица, Приштина, Ђенерал Јанковић
- E763 – Београд, Чачак, Нова Варош, Гостин
- E761 – Сарајево, Ужице, Чачак, Краљево, Врњачка Бања, Крушевац, Појате, Параћин, Зајечар
- M22 (Ибарска магистрала) – Београд, Лазаревац, Љиг, Горњи Милановац, Чачак, Краљево, Рашка, Нови Пазар, Рожаје међународни путни правац
- M5 – Чачак, Пожега, Ужице, Сарајево
- M23 – Чачак, Мрчајевци, Кнић, Крагујевац
- M23.1 – Крагујевац, Краљево
- M21.1 – Пожега, Ариље, Ивањица, Сјеница
- M8 – Нови Пазар, Сјеница
- M22.3 – Рашка, Лепосавић, Косовска Митровица
- Регионални пут Р 222 (Врњачка Бања – Брус)

Коридори у Рашком и Моравичком округу

Извор: ЈП Путеви Србије, 2011

Укупна дужина путева која пролази територијом Рашког и Моравичког округа је 4.595км, од којих су:

- локални путеви 3.100км, (67,46%)

- регионални путеви 1.083км, (23,57%)

- магистрални путеви 412км, (8,97%).

Од укупне дужине путева **54,3% је савремени коловоз**. Магистрални и регионални путеви су већим делом направљени од савременог коловоза (од 80% до 90%), али што се тиче локалних путева они су већим делом некатегорисани (савремени коловоз је само 40%). Дужина путева која пролази територијом округа представља **11,7% од укупне дужине путева Републике Србије**.

Табела 4.1 Дужина путева у Рашком и Моравичком округу 2009.год. у км

Управни округ, град, општина	Укупно	Савремени коловоз	Магистрални		Регионални		Локални	
			свега	савремени коловоз	свега	савремени коловоз	свега	савремени коловоз
Република Србија	43344	26293	4612	4433	10399	9135	28333	13612
Укупно (Рашки и Моравички округ)	4694	2540	412	383	1084	883	3198	1273
Рашки	2996	1256	246	246	542	383	2208	626
Врњачка Бања	284	234	15	15	66	38	203	189
Краљево	568	405	102	102	140	117	326	186
Нови Пазар	761	193	58	58	121	72	582	64
Рашка	552	275	39	39	113	101	400	135
Тутин	830	140	32	32	102	55	696	53
Моравички	1698	1.284	166	137	542	500	990	647
Горњи Милановац	510	434	37	37	191	188	282	209
Ивањица	404	251	65	36	162	140	177	75
Лучани	286	222	0	0	102	85	184	138
Чачак	499	397	64	64	87	87	348	246

Извор: Општине у Србији 2010, Републички завод за статистику

4.1.1. Железничка инфраструктура

Територијом Рашког и Моравичког округа пролазе следећи железнички путни правци:

- Сталаћ-Крушевац-Трстеник-Врњачка Бања-Краљево-Чачак-Пожега
- Лапово-Крагујевац-Краљево-Матарушка Бања-Ушће-Јошаничка Бања-Рашка-Лешак-Лепосавић-Звечан-Косовска Митровица-Вучитрн-Косово поље

Железничка инфраструктура у Рашком и Моравичком округу је у лошем стању: пруге су старе и дотрајале, ниског степена електрификације, транспортна средства су истрошена, што све утиче на квалитет железничког саобраћаја. Краљево је важан железнички чвор обзиром да се од Краљева рачвају пруге према Црној Гори и Косову. Пруга према Црној Гори је део пруге Београд-Бар која је важна за домаћу индустрију која, захваљујући бродском транспорту може да извози своје производе.

У 2009.години број путника у железничком саобраћају на територији Рашког и Моравичког округа био је 960.171, а приход који је остварен од железничког саобраћаја био је 229.741.770,85 РСД.

Табела 4.2. Промет путника железницом у Рашком и Моравичком округу, 2009

Бр.	Дестинација	км	Број путника	Приход (дин)
1.	Ресник-Врбница	312	547.7 8	182.641.488,33
2.	Ресник-Звечан	198	338.295	40.010.216,76
3.	Пожега-Краљево	80	74.128	7.090.065,76
	Укупно	590	960.171	229. 41.770,85

Извор: Железнице Србије, 2010

Табела 4.3. Промет робе у Рашком и Моравичком округу, у тонама, 2009

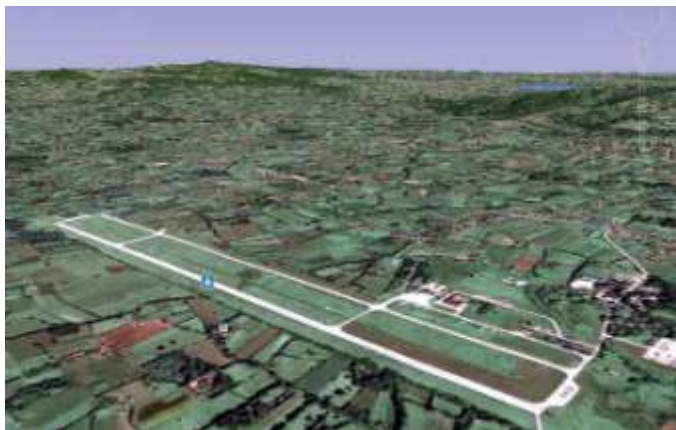
Бр.	Деоница	км	т
1.	Ужице Теретна-Пожега	26	1.080.617
2.	Пожега-Чачак	44	1.376.46
3.	Чачак-Краљево	36	489.627
4.	Краљево-Крушевац	60	326.284
5.	Краљево-Крагујевац	57	467.429
6.	Краљево-Рашка	70	171.717
	Укупно	293	3.912.136

Извор: Железнице Србије, 2010

Укупан промет робе у железничком саобраћају на територији Рашког и Моравичког округа у 2009.год. био је 3.912.136 тона.

4.1.2. Ваздушни саобраћај

На територији града Краљева налазе се два аеродрома: војни аеродром у Лађевцима и спортски аеродром у Краљеву. Спортски аеродром код индустрије Магнохорм регистрован је као спортско-рекреативни аеродром, са школом летења. Војни аеродром у Лађевцима се, с обзиром на на близину привредних центара и државних путева и реда (М5, М22, М23, планираног аутопута Е-76) уз одговарајуће метеоролошке услове, налази на стратешки изузетно повољној локацији. Аеродром у Лађевцима би требало да буде оспособљен за обављање цивилних летова. Укупна инвестиција неопходна за претварање војног аеродрома у цивилни је око 22 милиона евра. У току је израда економско саобраћајне студије оправданости за конверзију аеродрома Лађевци. Градови Краљево и Крагујевац са још девет општина и градова из Централне Србије подржаће конверзију аеродрома. Влада Србије је донела одлуку којом ће финансирати изградњу цивилног дела аеродрома под називом Морава.

Дневни мигранти² - На територији округа 41.196 људи свакодневно путује на посао. Већи проценат радника који свакодневно путују на посао у региону чине мушкарци (63%). Већина од укупног броја радника који путује свакодневно прелази кратке раздаљине до других насеља унутар исте општине (81%). Овај број је већи у Моравичком округу (85%), него у Рашком округу (78%). У овој категорији већи је релативни удео мушкараца (63% свих мушкараца свакодневно путују), од жена (37% од укупног броја жена) који свакодневно путују унутар својих матичних општина. 16% радника који путује у региону изван граница својих матичних општина, а овај проценат већи је у Рашком округу (19%), него у Моравичком округу (13%). У овој категорији већи је релативни удео мушкараца (62%), него жена (37%). Број лица која свакодневно путују изван националних граница је мали и износи око 0,1%.

Табела 4.4 Капацитети јавног и приватног транспорта на територији Рашког и Моравичког округа

Управни округ, Град, Општина	Путнички аутомобили	Путнички аутомобили	Аутобуси	Аутобуси	Теретна возила	Теретна возила	Број путничких аутомобила на 1000 становника
	2002	2009	2002	2009	2002	2009	
Република Србија	1.343.658	1.641.351	8.911	8.853	96.890	148.252	198
Моравички	39211	48516	245	241	4353	6093	194
Горњи Милановац	8432	9894	59	39	751	1004	189
Ивањица	4.937	6743	42	64	723	1021	168
Лучани	3.171	4179	4	6	448	600	149
Чачак – град	22.671	27700	140	132	2.431	3468	214
Рашки	47.203	60700	484	450	4.351	5551	168
Врњачка Бања	5.507	6634	87	83	355	618	223
Краљево – град	22.460	27987	178	162	1.576	2073	200
Нови Пазар – град	12.149	15441	150	119	1.770	1850	126
Рашка	4.879	5794	63	67	348	473	185
Тутин	2.208	4844	6	19	302	537	92

Извор: Општине у Србији 2010, Републички завод за статистику

² лица која раде или се школују ван места свог сталног становања, али се свакодневно или више пута током једне седмице у њега враћају

Број путничких аутомобила у посматраном периоду на нивоу Републике Србије повећао се за 10%. На територији оба округа број путничких аутомобила је повећан за 7% у посматраном периоду док је у Моравичком округу број путничких аутомобила повећан за 11%, док је у Рашком округу проценат повећања мањи и износио је 3% за исти период.

Број аутобуса на нивоу Републике Србије у посматраном периоду смањен је за 4%. На нивоу оба округа дошло је до смањења броја аутобуса за 6%, у Моравичком округу број аутобуса је смањен за 4%, док је у Рашком округу дошло до смањења за 7%.

Број теретних возила на нивоу Републике Србије у посматраном периоду повећан је за 30%. На територији два округа број теретних возила је повећан за 17%, у Моравичком округу повећање је било за 20%, а у Рашком округу повећање је мање и износи 14%.

Број регистрованих аутомобила на 1000 становника на нивоу Републике Србије је 198, на територији Рашког и Моравичког округа је 179. Већи број регистрованих аутомобила на 1000 становника од просека Републике Србије имају Чачак, Краљево и Врњачка Бања, док је најмањи број аутомобила на 1000 становника регистрован у општини Тутин и то је 92 аутомобила.

Аутобуски транспорт се састоји од већих компанија које су претходних година приватизоване и одређеног броја мањих приватних компанија. Аутопревозници на територији Рашког и Моравичког округа су: Аутотранспорт Краљево, Аутопревоз Чачак, Кавим Рашка, Аутопревоз Горњи Милановац, Аутопревоз и АТП Морава Врњачка Бања, Санцактранс Нови Пазар, Пегаз Ивањица и обављају услуге превоза путника у градским, приградским, међуградским и међународним линијама.

Аутопревоз Чачак има 376 запослена радника и 102 аутобуса, градско-приградски превоз обавља на територији града Чачка, општина Лучани и Аранђеловац.

Саобраћајно предузеће "Санцактранс" обавља градско-приградски превоз у Новом Пазару и Тутину. Санцактранс одржава 6 међуградских линија са 11 полазака, 5 градских линија са 66 полазака и 8 приградских линија са 25 полазака.

"Кавим Рашка" има запослена 138 радника и поседује 30 аутобуса, градско-приградски превоз обавља на територији општине Рашка.

4.2. Водоснабдевање и третман вода

У водоснабдевању Рашког и Моравичког округа постоји један Регионални систем водоснабдевања, то је "РЗАВ", који је просторним планом Републике Србије планиран као један од 18 регионалних система за снабдевање Србије водом највишег квалитета. Остале општине и градови са територије два округа су на локалном нивоу решиле питање водоснабдевања мада и код њих постоји потреба за дугорочнијим и регионалним решењем. Регионални систем водоснабдевања "РЗАВ" водом снабдева Чачак, Горњи Милановац, Лучане, Пожегу и Ариље. Систем функционише од 1994. године до Ариља, Пожеге, Лучана и Чачка, и од 1996. године до Горњег Милановца. Капацитет система је 2,5 м³/сец у коначној фази, захват сирове воде из реке Рзав са браном и пумпном станицом 1,2м³/сец, цевовод сирове воде 3,0км, пречника 2х1200мм. Постројење за пречишћавање воде капацитета Q=2,5м³/сец, и фаза 1,25м³/сец, дистрибутивни систем транспорта чисте воде до Горњег Милановца и Рудника, магистрални цевовод чисте воде Д=1200мм, Д=1100мм, Д=500мм, Д=300мм, ук.дужине 75 км.

Општина Ивањица се определила за дугорочно снабдевање водом система Куманица. Постојећи систем водоснабдевања се заснива на постројењу за прераду воде Лучка Река. Водоснабдевање Краљева чине изворишта на подручју реке Ибар. Повремено, Краљево се додатно снабдева и са система Гужа удаљеног 30 км. Посебан проблем чини непостојање сеоских водовода. Постоји намера да се изгради Регионални водоводни систем Лопатница који би омогућио дугорочно снабдевање водом града Краљева, али би обезбедио и одређене количине воде за град Крагујевац и општине Врњачка Бања и Трстеник.

Врњачка Бања се водом снабдева са више изворишта и то: Водозахват отвореног тока Врњачке реке преко система за пречишћавање „Таложник, захват са отвореног тока Новоселске реке који се прерађује у систему за прераду воде „Метилске ливаде“, више мањих каптираних изворишта која се налазе у близини регионалног пута Р 222, водозахват код газдинства шумарског факултета на Гочу, системи рени-бунара у Угљареву, више мањих водовода под газдинством месних заједница. Просторни план РС предвидео је изградњу 3 мини електране на Западној Морави у делу где река протиче кроз територију општине Врњачка Бања

Нови Пазар је усмерен на коришћење изворишта реке Рашке и неколико мањих изворишта која се налазе у непосредној близини.

Укупно захваћене количине воде на територији два округа су 35.659м³, испоручене количине воде су 27.089м³. Губици воде (разлика између захваћених и испоручених количина воде) на нивоу два округа су 8.570м³, што је 24% од укупних захваћених количина воде

Табела 4.5. Јавни водовод, 2010

Управни округ, Општина	Укупно захваћене количине воде, хил. М ³	Укупно испоручене* количине воде, хил. М ³	Број домаћинстава прикључених на водоводну мрежу	% домаћинстава прикључених на водоводну мрежу	Укупан број домаћинстава
Моравички	19422	12386	54298	73	74387
Горњи Милановац	5014	2573	10566	67	15776
Ивањица	1300	1027	4300	39	10930
Лучани	1489	715	3589	43	8277
Чачак - град	11619	8071	35843	91	39404
Рашки	21569	14913	67417	79	85072
Врњачка Бања	3393	2425	11712	130	8983
Краљево - град	9083	6043	28764	72	40036
Нови Пазар - град	6800	4729	18.000	0	20956
Рашка	1714	1233	5690	64	8952
Тутин	579	483	3251	53	6145

Извор: Општине у Србији 2010, Републички завод за статистику

* Укупно испоручене количине воде су разлика између укупно захваћених количина воде и губитака

Укупан број домаћинстава која су прикључена на водоводну мрежу на територији Рашког и Моравичког округа је 121.715. У Рашком округу на водоводну мрежу је прикључено 67.417 домаћинстава, односно 79 % од укупног броја домаћинстава, док је у Моравичком округу 54.298 домаћинстава прикључено на водоводну мрежу или 73%. Ситуација са канализационом мрежом је још неповољнија, на нивоу два округа 97.759 домаћинстава је прикључено на канализациону мрежу. Посматрано по окрузима у Рашком округу 54.666 домаћинстава је прикључено на канализациону мрежу или 64%, док је у Моравичком округу 43.093 домаћинстава прикључено на канализациону мрежу или 58% од укупног броја домаћинстава.

Табела 4.6 Канализација

Управни округ, Општина	Укупан број домаћинстава	Број домаћинстава прикључених на канализациону мрежу	% домаћинстава прикључених на канализациону мрежу
Моравички	74387	43093	58
Горњи Милановац	15776	9125	58
Ивањица	10930	2940	27
Лучани	8277	2161	26
Чачак - град	39404	28867	73
Рашки	85072	54666	64
Врњачка Бања	8983	7414	83
Краљево - град	40036	23102	58
Нови Пазар - град	20956	17000	81
Рашка	8952	4730	53
Тутин	6145	2420	39

Извор: Општине у Србији 2010, Републички завод за статистику

ОЦЕНА

На територији два округа водоснабдевање је делимично решено, али су у наредном периоду неопходне додатне инвестиције. Постојећу инфраструктуру у овој области карактерише: застарелост која доводи до великих губитака у систему, недостајући капацитети и непокривеност водоводном мрежом сеоских подручја, непокривеност већег дела територије сталним изворима воде. Све наведено представља велики структурни проблем за који ће у наредном периоду тражити издвајање већих финансијских средстава, укључивање националних и међународних извора, као и формирање међуопштинских партнерстава и припреме пројектно-техничке документације да би се они постепено регионално решавали. Постојећи системи водоснабдевања се суочавају и са проблемом наплате потраживања, што доводи до недостатка средстава како за текуће одржавање тако и за даље инвестиције.

4.3. Поштанске активности

На подручју оба округа поштански саобраћај обавља јавно предузеће ПТТ саобраћаја Србије, које има радне јединице поштанског саобраћаја у градовима Краљево и Чачку. Радна јединица Краљево покрива градове Краљево и Нови Пазар и општине Рашка, Тутин, Врњачка Бања и Сјеница. Радна јединица Чачак покрива град Чачак и општине Горњи Милановац, Ивањица и Лучани. Укупан број пошти на нивоу два округа је 92

Табела 4.7. Број пошти на територији Рашког и Моравичког округа

Радне јединице поште	Краљево	Нови Пазар	Рашка	Тутин	Врњачка Бања	Чачак	Горњи Милановац	Ивањица	Лучани
Број пошти	26	10	7	4	4	14	11	9	7

Извор: www.posta.rs, 2010

У 2009. години у Републици Србији једна пошта опслуживала је у просеку 5.072 становника (европски просек је 4.354 становника по пошти). Просечан број становника по шалтеру износио је 1.845, а просечан број становника по реону је 2.130. Просечан број становника по једној пошти у радним јединицама поште у Краљево и Чачку већи је од просека Републике Србије. У радној јединици поште Чачак укупан број пошта је 41, број шалтера је 118, број становника по пошти је 5.471, број становника по шалтеру је 1.901, број шалтера по једној пошти је 3. У радној јединици поште Краљево (обухваћена је и Сјеница која припада Златиборском округу) укупан број пошти је 55, има 154 шалтера, просечан број становника по пошти је 6.040, просечан број становника по једном шалтеру је 2.157 и просечан број шалтера по пошти је 3.

Табела 4.8. Доступност капацитета по радним јединицама поштанског саобраћаја

Радне јединице	Број пошта	Број шалтера	Број становника			Број шалтера по пошти
			Укупно	По пошти	По шалтеру	
Чачак	41	118	224.291	5.471	1.901	3
Краљево	55	154	332.185	6.040	2.157	3

Извор: www.posta.rs

Укупан број претплатника **фиксне телефоније** у оба округа је 196.886. Просечан број становника на један прикључак фиксне телефоније у Рашком и Моравичком округу је 2,6, на нивоу Републике Србије је такође 2,6 становника на један прикључак фиксне телефоније.

Табела 4.9. Телефонски преплатници у Рашком и Моравичком округу

Управни округ, град, општина	РЕПУБЛИКА СРБИЈА	Рашки	Врњачка Бања	Краљево	Нови Пазар	Рашка	Тутин	Моравички	Горњи Милановац	Ивањица	Лучани	Чачак
Телефонски претплатници	2.914.299	103.074	11.321	52.087	25.907	9.506	4.253	93.812	19.889	12.008	8.134	53.781

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

4.4. Производња енергије и дистрибуција

Производња електричне енергије на подручју Рашког и Моравичког округа постоји у хидроелектрани Овчар Бања и хидроелектрани Међувршје, и неколико мини хидроелектрана мање снаге. Хидроелектрана Овчар Бања и хидроелектрана Међувршје се убрајају међу најстарије објекте Електропривреде Србије (1954-1957) и послују у оквиру хидроелектране Електроморава.

Хидроелектрана Овчар Бања је проточна хидроелектрана у Србији. Налази се на Западној Морави на улазу у Овчарско – кабларску клисуру код места Овчар Бања. Снага електране је 5,8 MW. Ова електрана и оближња хидроелектрана Међувршје (снага 7 MW) послују у оквиру предузећа Дримско-лимске хидроелектране које су у саставу Електропривреде Србије.

Од укупног енергетског биланса оба округа, количина произведене енергије на територији је мања од стварних потреба. Израда енергетских биланса општина је у току, док је у Чачку овај биланс урађен, па ће подаци о укупним билансима стања и потреба у области електричне енергије моћи да се израде за оба округа када буду доступни. Ови биланси су изузетно важни и треба да постану део стратешких обавеза свих општина региона, посебно са аспекта будућег развоја привреде и становништва, енергетске ефикасности и програма развоја нових извора обновљиве енергије.

Табела 4.10 Мале електране у Рашком и Моравичком округу, 2010.

Редни број	Назив мале електране	Назив огранка/погон	Инсталисана снага (КВА)	Тренутно у погону	Власник
1	Богутовац 1	Краљево	100	Да	Војска РС
2	Богутовац 2	Краљево	100	Да	Војска РС
3	Сокоља	Краљево	160	Не	-
4	Рашка	Нови Пазар	8.000	Да	ЕД Краљево погон Нови Пазар
5	Ст.Спас	Нови Пазар	105	Не	ЕД Краљево погон Нови Пазар
6	Црна	Нови Пазар	250	Не	ЕД Краљево погон Нови Пазар
7	Моравица	Ивањица	160	Не	ЕД Чачак погон Ивањица
8	Радошиће	Рашка	45	Да	ЕД Краљево погон Рашка
9	Фабрика хартије	Чачак	10.000	Не	Фабрика хартије
10	Милан Благојевић	Чачак	3.500	Не	Фабрика хартије

Извор: Електросрбија доо, Краљево, 2010

Електропривреда Србије (ЕПС) и италијанска компанија Сечи (Сечи енергија) потписале су уговор о оснивању заједничког предузећа Ибарске хидроелектране, која ће градити хидроелектране на реци Ибар. Укупна вредност ове инвестиције је око 285 милиона евра. Та фирма ће изградити 10 хидроелектрана на Ибру, укупне снаге 103 мегавата, што представља почетак реализације Протокола о сарадњи у области енергетике Србије и Италије. Електрификација свих градова и општина Рашког и Моравичког округа је 100%. Електросрбија има огранке у Краљеву и Чачку. У Републици Србији дистрибуцију електричне енергије врши Електропривреда Србије. На територији Рашког и Моравичког округа привредно друштво које дистрибуира електричну енергију је Електросрбија Краљево која у својој организационој структури има огранке у Шапцу, Лозници, Ваљеву, Лазаревцу, Аранђеловцу, Чачку, Ужицу, Краљеву, Јагодини и Крушевцу.

Електродистрибуција Краљево покрива Краљево, Трстеник, Врњачку Бању, Нови Пазар, Тутин, Рашку, Ивањицу, Лепосавић и Брус. Укупан број потрошача код Електродистрибуције Краљево је 119.538, годишња набавка је 979.143MWx

Електродистрибуција Чачак покрива Чачак, Лучане, Горњи Милановац, Пожегу, Ариље, део Краљева, део Ивањице, Сјеницу и Пријепоље. Укупан број потрошача код Електродистрибуције Чачак је 84.026, годишња набавка је 1.155.351MWx.

Табела 4.11. Електродистрибуција Краљево

Број запослених	550
Број потрошача	119.538
Годишња набавка	979.143 MWx
Вршна снага	212.297 MW
ТС 110/х кВ	4
ТС 35/х кВ	29
ТС 10 (20)/0,4 кВ	1.581
Дужина водова	516,1KM
Дужин водова НН мреже	2.218KM
Површина км²	4.464,8

Извор: www.електросрбија.рс

Табела 4.12. Електродистрибуција Чачак

Број запослених	340
Број потрошача	84.026
Годишња набавка	1.155.351 MWx
Вршна снага	226.803 MW
ТС 110/х кВ	6
ТС 35/х кВ	51
ТС 10 (20)/0,4 кВ	1.946
Дужина водова	1.000KM
Дужина водова НН мреже	4.440KM
Површина км²	3.873,8

Извор: www.електросрбија.рс

Социо-економска анализа Рашког и Моравичког округа

Секција

4

Поглавље 5. Економске карактеристике округа

Економске карактеристике округа

У овом делу анализе упућује се на привредну развијеност Рашког и Моравичког округа, у ком циљу се презентују основни: економски индикатори, структура и делатности привредних субјеката, јавног и невладиног сектора, резултати процеса приватизације и реструктурирања, као и досадашња улагања у регион, потенцијали и пословни амбијент округа. Због што објективнијег сагледавања снаге и положаја округа дају се индикатори конкурености округа, као и поређење нивоа његове развијености са другима и у односу на национални ниво.

5.1. Основни економски индикатори развијености Рашког и Моравичког округа

5.1.1. Друштвени производ и народни доходак

Друштвени производ по становнику /национални ниво

- Рашки округ 54%
- Моравички округ 94%

Друштвени производ по становнику (ДП) на територији Рашког и Моравичког округа у 2005.години, /2005.година је последња година јавно доступних статистичких података о овој економској категорији/, био је испод нивоа Републике Србије. Осим Горњег Милановца све општине и градови Рашког и Моравичког округа имале су нижи ДП по становнику од оствареног на нивоу РС, најнижи ниво ДП по становнику био је у општини Тутин која спада у недовољно развијене општине у Србији. ДП по становнику у Рашком округу био је 79.014 дин/ст, што је 54% од друштвеног производа на нивоу Републике Србије. ДП по становнику на нивоу Моравичког округа био је 136.130 дин/ст, што је 94% од ДП који се остварује на нивоу РС.

Табела 5.1. Друштвени производ по становнику³ по општинама/градовима Рашког и Моравичког округа, у дин. 2005*

Општине	ДП по становнику у РСД /2005.	Ниво ДП у процентима у односу на РС (РС =100)
Србија	144.109	100
Врњачка Бања	110.295	76,54
Краљево	100.666	69,85
Нови Пазар	53.640	37,22
Рашка	79.868	55,42
Тутин	35.601	24,70
Горњи Милановац	181.736	126,11
Ивањица	103.167	71,59
Лучани	117.160	81,29
Чачак	131.599	91,32

Извор: Општине у Србији 2006, Републички завод за статистику

*Последњи расположиви подаци за општине, категорија друштвеног производа, за 2005. Годину

Национални доходак по становнику /национални ниво

- Рашки округ 52,9%
- Моравички округ 94,5%

Народни доходак (НД) по становнику по подацима из 2005. године на територији Рашког и Моравичког округа био је такође нижи од НД по становнику оствареног на нивоу РС. У Рашком округу у посматраном периоду народни доходак по становнику био је 65.350 РСД што је 52,9% од оствареног на нивоу РС. Народни доходак по становнику у Моравичком округу био је 116.638 и то је 94,5% од оствареног на нивоу РС. Највећи НД по становнику на територији два округа био је у Горњем Милановцу 154.389 РСД што је 125% од нивоа РС. Најнижи народни доходак по становнику имала је општина Тутин 31.890 РСД и то је 25,8% од оствареног на нивоу РС

Табела 5.2. Народни доходак по становнику у општинама/градовима РО и МО округа, 2005. у динарима

Општине	Народни доходак по становнику у РСД 2005.	Ниво народног дохотка у процентима у односу на РС (РС =100)
Србија	123.473	100
Рашки округ	65.350	52,9
Врњачка Бања	96.123	77,8
Краљево	81.051	65,6
Нови Пазар	46.670	37,8
Рашка	66.534	53,9
Тутин	31.890	25,8
Моравички округ	116.638	94,5
Горњи Милановац	154.389	125,0
Ивањица	87.679	71,0
Лучани	105.672	85,6
Чачак	112.403	91,0

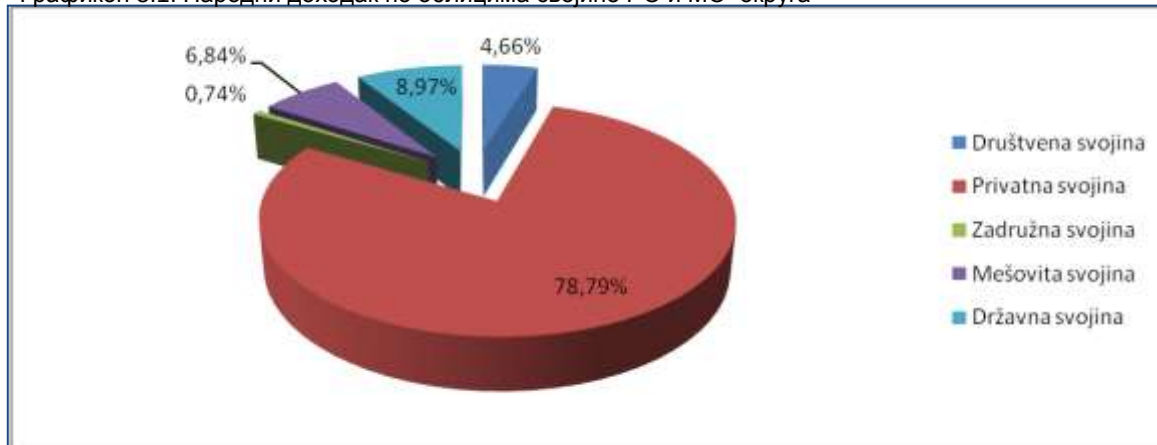
Извор: Општине у Србији 2006, Републички завод за статистику

³ Без ПДВ

5.1.1.1. Народни доходак према облицима својине

Стварању народног дохотка на територији два округа највише је доприносила приватна својина са близу 79%.

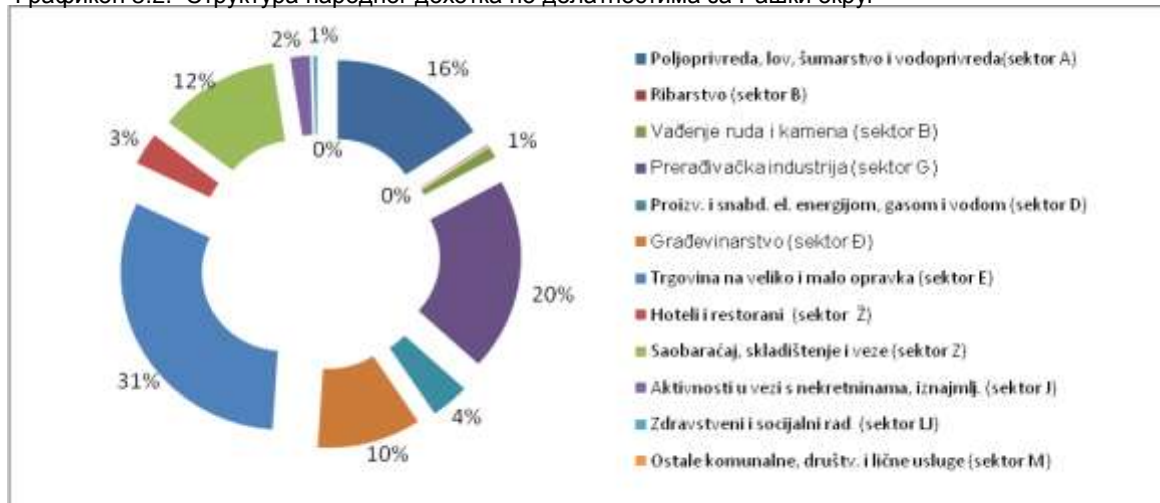
Графикон 5.1. Народни доходак по облицима својине РО и МО округа

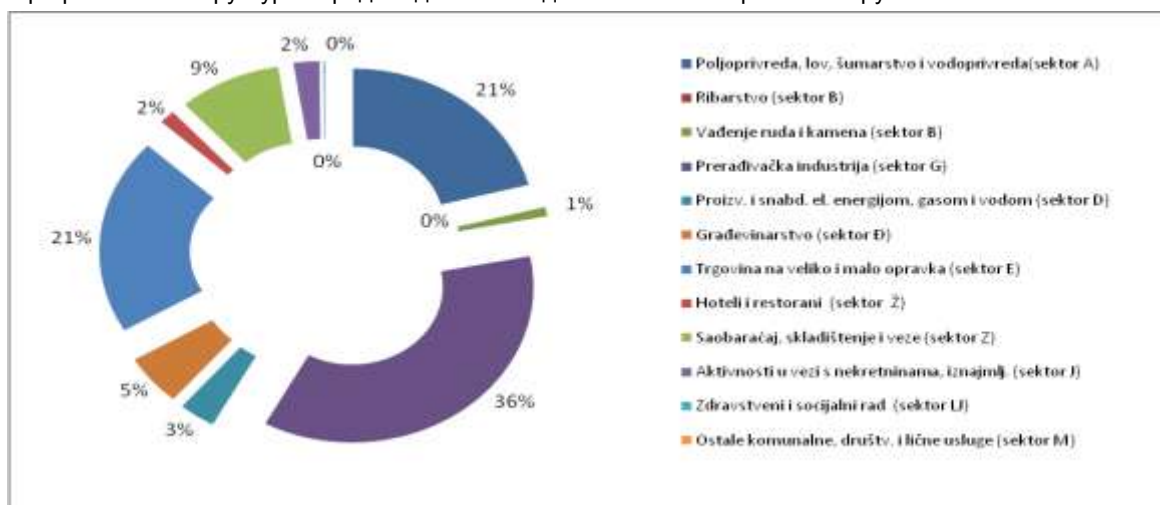
Извор: Општине у Србији 2006, Републички завод за статистику

Од делатности на територији оба округа формирању народног дохотка највише доприносе трговина и прерађивачка индустрија. Такође је значајан допринос саобраћаја и пољопривреде у оба округа.

Графикон 5.2. Структура народног дохотка по делатностима за Рашки округ

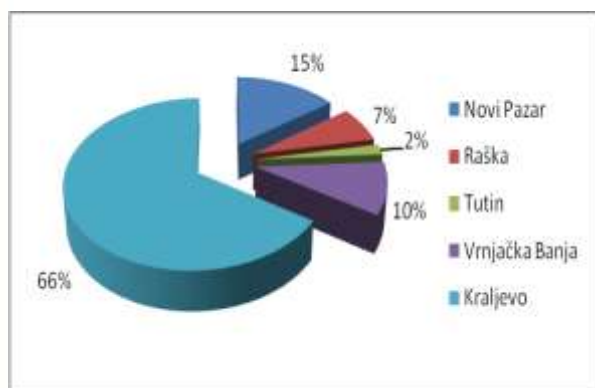
Графикон 5.3.. Структура народног дохотка по делатностима Моравички округ

Извор: Општине у Србији 2006, Републички завод за статистику

Општине различито доприносе бруто додатој вредности округа, тако: БДВ-сти Рашког округа највише доприноси град Краљево са 66% БДВ, а остале 4 општине са 34%.

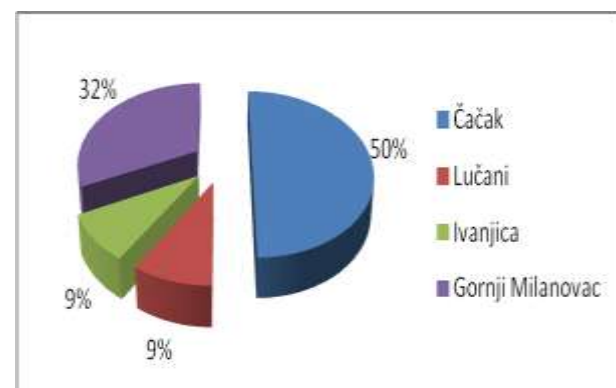
Графикон 5.4. Учешће општина Рашког округа у БДВ округа, 2010

Извор: ССГ 2010

Општине различито доприносе бруто додатој вредности округа, тако: БДВ Моравичког округа највише доприноси град Чачак са 50% БДВ, а остале 3 општине са 50%.

Графикон 5. 5. Учешће општина Моравичког округа у БДВ округа, 2010

Извор: ССГ 2010

5.2. Структура привреде према величини и делатности предузећа

Највећи број предузећа регистрован је као ДОО, АД и задруге (5.158 предузећа), а 25 предузећа било је у друштвеној својини и 24 предузећа била су јавна.

На територији Републике Србије има 216.780 радњи и 89.726 предузећа, од чега су:	95% мала предузећа⁴, 3,9% су средња, - а велика чине 1% укупног броја.
На територији округа има 16.604 радњи и 5.207 предузећа, од чега су мала:	95,29%, средња 3,91% - велика 0,8 %.
Ово чини 5,8% од регистрованих предузећа на територији Републике Србије. Највећи број регистрованих предузећа концентрисан је у градовима:	- Чачку 1.496 (29%), - Краљеву 1.142 (22%) и - Новом Пазару 883 (17%).

Табела 5.3. Број предузетничких радњи и предузећа у РО и МО округу, 2010.

Округ	Број радњи	Број предузећа	Мала	Средња	Велика
Србија	216.780	89.726	85.286	3.516	924
Рашки и Моравички округ укупно	16.604	5.207	4.962	204	41
Рашки округ	9.446	2.689	2.588	86	15
Моравички округ	7.578	2.477	2.337	105	35

Извор: Развојни атлас Србије 2010.

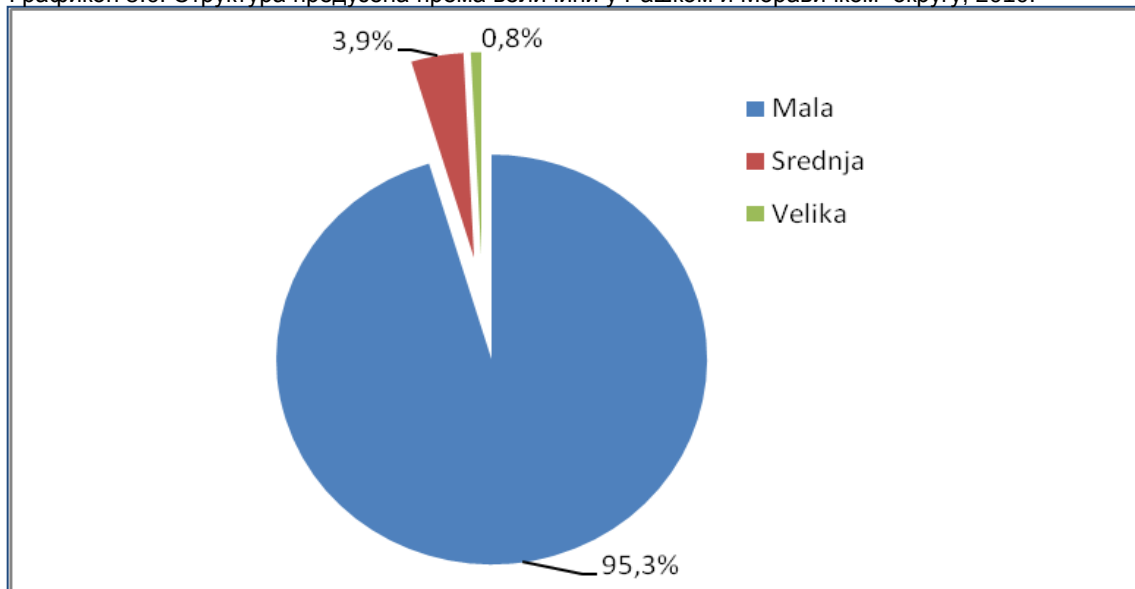
⁴ Правна лица се по Закону о рачуноводству, разврставају на мала, средња и велика, у зависности од просечног броја запослених, годишњег прихода и вредности имовине утврђене на дан састављања финансијских извештаја у пословној години.

У средња правна лица разврставају се она правна лица која на дан састављања финансијских извештаја испуњавају најмање два од следећих критеријума:

- Да је просечан број запослених у години за коју се подноси годишњи извештај од 50 до 250
- Да је годишњи приход од 2.500.000ЕУР до 10.000.000ЕУР у динарској противвредности
- Да је просечна вредност пословне имовине (на почетку и на крају пословне године) од 1.000.000ЕУР до 5.000.000ЕУР у динарској противвредности

Правна лица која имају ниже од најнижих износа у показатељима код најмање два од наведених критеријума и разврставају се у мала правна лица, а правна лица која имају веће износе од највећих у показатељима код најмање два од наведених критеријума разврставају се у велика правна лица.

Графикон 5.6. Структура предузећа према величини у Рашком и Моравичком округу, 2010.

Извор: Развојни атлас Србије 2010

Табела 5.4. Број предузећа на територији општина и градова Рашког и Моравичког округа и облик организовања, 2008

Општина/Округ	Број предузећа	Процент у региону	Јавна	Друштвена	ДОО, АД, Задруге
Србија	89.726		679	467	88.580
Р и М округ укупно	5.207	100	24	25	5.158
Рашки округ	2.693	51,72%	11	15	2.667
Врњачка Бања	355	6,82%	1	3	351
Краљево	1.142	21,93%	6	6	1.130
Нови Пазар	883	16,96%	2	3	878
Рашка	154	2,96%	2	2	150
Тутин	159	3,05%	0	1	158
Моравички округ	2.514	48,28%	13	10	2.491
Горњи Милановац	42	8,49%	1	1	440
Ивањица	442	8,49%	1	2	439
Лучани	34	2,57%	5	1	128
Чачак	1.496	28,73%	6	6	1.484

Извор: Развојни атлас Србије 2008.

Табела 5.5. Предузећа по величини на територији Рашког и Моравичког округа, 2008

Општина/Округ	Мала	Средња	Велика
Србија	85.286	3.516	924
Р и М округ укупно	4.962	204	41
Рашки округ	2.581	99	13
Врњачка Бања	341	10	4
Краљево	1.092	4	5
Нови Пазар	852	29	2
Рашка	139	14	1
Тутин	157	1	1
Моравички округ	2.381	105	28
Горњи Милановац	414	20	8
Ивањица	420	14	8
Лучани	24	6	4
Чачак	1.423	65	8

Извор: Развојни атлас Србије 2008

На територији Рашког и Моравичког округа преовладавају мала предузећа. Она чине 95,3% од укупног броја регистрованих предузећа, средња чине 3,9%, а велика 0,8%.

Носиоци највећег прихода и запослености у Рашком и Моравичком округу су следећа предузећа (велика предузећа на територији два округа⁵): Електросрбија Краљево, Металац Горњи Милановац, Слобода Чачак, Милан Благојевић, Еуролион, Таково, Рудник, Звезда Хелиос, ФАД, Вода Врњаци, Фонтана, Тодор, Пут Нови Пазар, Даллас, Амига, Пантомаркет сточар, Мегалит Шумник, Унипромет, Спектар, Махима.

⁵ Правна лица се по Закону о рачуноводству, разврставају на мала, средња и велика, у зависности од просечног броја запослених, годишњег прихода и вредности имовине утврђене на дан састављања финансијских извештаја у пословној години. У средња правна лица разврставају се она правна лица која на дан састављања финансијских извештаја испуњавају најмање два од следећих критеријума: Да је просечан број запослених у години за коју се подноси годишњи извештај од 50 до 250, Да је годишњи приход од 2.500.000ЕУР до 10.000.000ЕУР у динарској противвредности, Да је просечна вредност пословне имовине (на почетку и на крају пословне године) од 1.000.000ЕУР до 5.000.000ЕУР у динарској противвредности. Правна лица која имају ниже од најнижих износа у показатељима код најмање два од наведених критеријума и разврставају се у мала правна лица, а правна лица која имају веће износе од највећих у показатељима код најмање два од наведених критеријума разврставају се у велика правна лица.

Табела 5.6. Значајнија велика предузећа на територији Рашког и Моравичког округа, 2009

Назив предузећа	Делатност	Број запослених радника	Пословни приход /000 дин/
Електросрбија Краљево		3.472	31.054.584
Металац Горњи Милановац	произвођач емајлираног инох и тефлонизираних посуђа. Један је од најбољих произвођача посуђа у Европи	1.595	4.013.522
Слобода Чачак	произвођач беле технике и муниције	1.340	1.409.294
Милан Благојевић-Наменска Лучани	произвођач барута и експлозива (85% производње је намењено извозу)	985	1.790.221
Еуролион Г.Милановац	производња какаа, чоколаде и чоколадних производа	729	3.804.610
Таково Г.Милановац	производња какаа, чоколаде и чоколадних производа	388	2.706.147
Рудник Рудник	експлоатација руда осталих црних, обојених, племенитих и других метала	394	669.637
Звезда - Хелиос Г.Милановац	производи боје и лакове за индустријску и широку потрошњу	159	1.226.216
ФАД Г. Милановац	пројектовање, производња, испитивање и продаја делова за управљање и ослањање за све врсте моторних возила	275	535.080
Вода Врњци Врњачка Бања	производи минералну воду и освежавајућа безалкохолна пића	277	1.355.647
Фонтана Врњачка Бања	хотели и мотели са рестораном	313	203.245
Тодор Врњачка Бања	производња одеће	265	673.339
Нови Пазар – Пут Нови Пазар	изградња и одржавање путева, изградња других објеката нискоградње, извођење грубих и специфичних радова нискоградње, експлоатација камена, вађење шљунка и песка, производња каменних агрегата, производња асфалта, производња бетона	505	1.519.120
Даллас -Тутин	производња намештаја	405	815.551
Амига Краљево	производи све врсте стубова јавног осветљења, изграђује базне станице мобилне телефоније и жичаре и стубова за мреже и далековода, производи и програм челично-решеткастих конструкција за спортске хале и производне објекте	431	1.265.983
Пантомаркет сточар Чачак	производња и обрада животињског меса	79	1.620.530
Мегалит Шумик Рашка	произвођач еруптивног каменог материјала – племените камене ситнежи за израду асфалтних бетона	274	841.282
Унипромет Чачак	производња и уградња опреме за путеве	182	1.322.771
Спектар Горњи Милановац	лидер у производњи вештачких кобасичарских омота на Балкану и први и једини произвођач високо-баријерног, термокупљајућег филма	142	1.053.032
Махима Лучани	производња боја, лакова и сличних премаза, графичких боја и китова	74	1.174.278
Медаки Нови Пазар	производња одеће	157	219.517
Цонто Бене Жанс Нови Пазар	производња џинс- одеће	111	217.776
Тахировић Нови Пазар	производња намештаја	52	143.251
Полет Нови Пазар	производња хлеба и свежих пецива	67	135.802
СЛОГА Нови Пазар	производња крепа и опеке	334	710.911

Извор: www.apr.gov.rs

Анализа пословања 100 најуспешнијих предузећа у 2009.години усмерена на најрентабилнија предузећа у Србији, носиоце развоја Републике, њихов положај и утицај на укупна привредна кретања, указује на ниво и динамику спровођења структурних реформи и унапређења привредно-системског амбијента. Носиоци привредног развоја земље су 52 најуспешнија предузећа у Србији, која су у периоду 2007-2009. године у континуитету била међу 100 најуспешнијих. Ова предузећа су континуирано повећавала учешће у запослености, укупном приходу и добити привреде, а у 2009. години са $\frac{3}{4}$ учествују у запослености, укупном приходу и нето добити 100 најуспешнијих у Србији, са повећањем доње граничне вредности са 125 мил. динара у 2005. на 234 мил. динара у 2009. години.

Методолошки, анализа је фокусирана на предузећа систематизована по висини остварене добити која располажу сопственим капиталом и запошљавају више од 100 радника. Анализа не обухвата јавна предузећа. У 100 предузећа налазе се и следећа из Моравичког и Рашког округа:

Моравичке газеле

Табела 5.7. Између 100 најуспешнијих предузећа у Србији из МО и РО, 2009

Општина	Ранг 2007	2008	2009	Назив предузећа 100 НАЈУСПЕШНИЈИХ	Привредни подсектор
Горњи Милановац	-	86	33	ЕУРОЛИОН ДОО	Прехрамбени производи, пића, дуван
Горњи Милановац	67	72	66	МЕТАЛАЦ АД	Стандардни метални производи
Горњи Милановац	-	94	72	СПЕКТАР ДОО	Производи од гуме и пластике
Чачак	83	69	89	АУТО ЧАЧАК ДОО	Трговина на велико и мало

Извор: РЗР Србије, 100 најуспешнијих прерађивачке индустрије 2009.

Извор: РЗР Србије, 100 најуспешнијих прерађивачке индустрије 2009.

Ових пет предузећа су остварила значајно учешће у запослености, формирању укупног прихода и добити привреде Рашког и Моравичког округа.

5.2. Предузетничке радње на територији Рашког и Моравичког округа

На територији Рашког и Моравичког округа у 2008.год. било је регистровано 16.604 предузетничких радњи што је 4,2% од укупног броја предузетничких радњи на територији Републике. Највећи број радњи регистрован је у Чачку 4.386 (26%), затим у Краљеву 3.859 (23%), па у Новом Пазару 2.859 (17%).

Табела 5.8. Број предузетничких радњи у Рашком и Моравичком округу

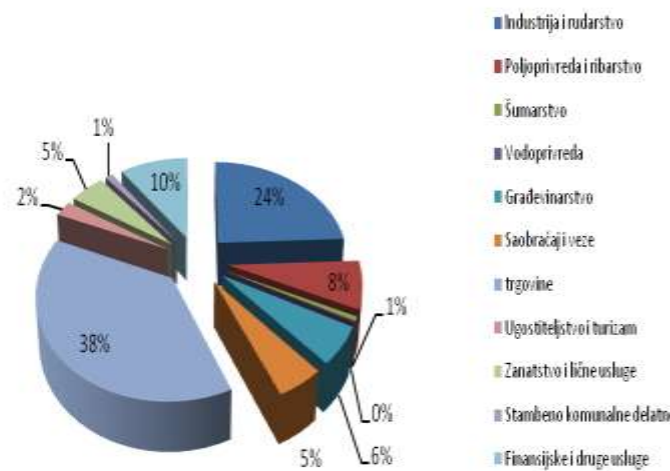
Општина/Округ	Број радњи	Процент у региону
Србија	216.780	
Р и М регион	16.604	100%
Рашки округ	9.097	54,79%
Врњачка Бања	1.086	6,54%
Краљево	3.859	23,24%
Нови Пазар	2.825	17%
Рашка	765	4,61%
Тутин	562	3,38%
Моравички округ	7.507	45,21%
Горњи Милановац	1.484	8,94%
Ивањица	1.148	6,91%
Лучани	489	2,94%
Чачак	4.386	26,41%

Извор: Развојни атлас Србије 2008

5.2.1. Делатност привреде Рашког и Моравичког округа

Доминантне привредне делатности предузећа и радњи у окрузима су трговина и прерађивачка индустрија. На територији Рашког и Моравичког округа се бави:

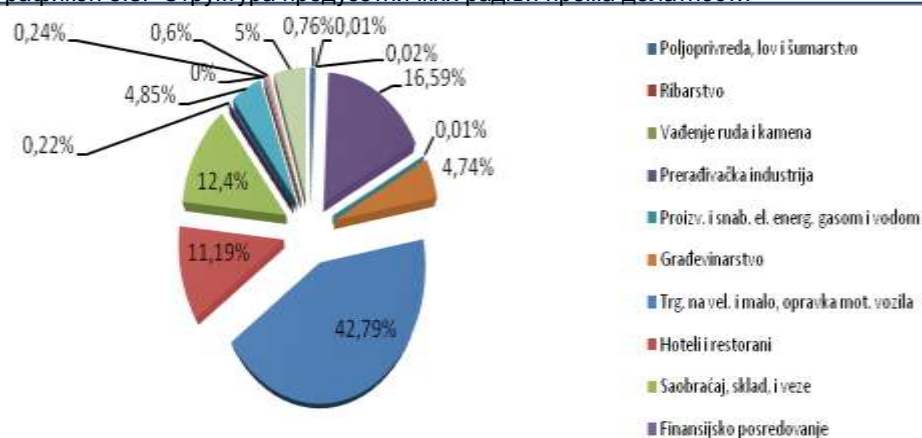
Графикон 5.7. Предузећа и друга правна лица према области делатности, Рашког и Моравичког округа, 2008.

Извор: СРБ 197 СР20 150709

Доминантна делатност предузетничких радњи на територији Рашког и Моравичког округа јесте: трговина, (42,7%), затим прерађивачка индустрија (16,59%), саобраћај, складиштење и везе (12,4%), хотели и ресторани (11,19%).

Графикон 5.8. Структура предузетничких радњи према делатности

Извор: СРБ002 СР30-П 090106, Републички завод за статистику

Сектор малих и средњих предузећа и предузетника показује динамичнија кретања у Моравичком округу него у Рашком, има већи профит, остварује већи промет и има веће учешће у формирању бруто додате вредности.

■ Профитабилност МСПП

У анализи регионалне конкурентности Рашког и Моравичког округа могу се издвојити три групе фактора:

- национални фактори (макроекономска политика, институционални и регулаторни оквири); регионални фактори и фактори специфични за поједине секторске делатности Истовремено, је предузетничка активност у окрузима везана и за: доступност образоване радне снаге, близину тржишта, доступност потребних сировина, економску моћ региона, цену радне снаге на тржишту, као и за инфраструктурну доступност, као и за резултате, ефикасност и ефективност пословања.

Табела 5.9. Трошкови рада по запосленом и по сату по окрузима, 2005.

Окрузи	Трошкови рада по запосленом (И мил.дин.)	Трошкови рада по сату (у дин.)
Србија укупно	413,7	198,9
Моравички	292,1	140,4
Рашки	304,0	146,1

Извор: Изведени подаци, РРА Краљево, 2011

Сектор МСПП Моравичког округа учествује са 3,6% у профиту сектора МСПП Србије, док је учешће сектора МСПП Рашког округа ниже и износи 1,9%. Профитабилност МСПП сектора у Моравичком округу је 41,4 док је у Рашком округу 32,1.

Табела 5.10. Профитабилност МСПП по окрузима у 2008.

Округ	Профит МСПП по окрузима	Учешће профита МСПП по окрузима у профиту МСПП сектора Србије	Профитабилност МСПП по окрузима	Ниво профитабилности МСПП по окрузима (профитабилност МСПП сектора = 100 индексних поена)	Ниво профитабилности МСПП по окрузима (профитабилност нефинансијског сектора округа = 100 индексних поена)
Моравички	11.596	3,6	41,4	108,8	111,5
Рашки	6.130	1,9	32,1	84,3	94,1

Извор: Извештај о развоју МСП у Србији, РЗР, 2009

■ Запосленост МСПП

Табела 5.11. Регионални распоред броја запослених у 2008.години

	Укупно	Предузетници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Република Србија	1.398.721	290.591	153.567	214.136	281.865	940.159	458.562
Моравички	42.022	10.988	4.327	6.531	11.574	33.420	8.602
Рашки	39.117	10.484	4.619	6.477	8.372	29.952	9.165

Извор: Извештај о развоју МСП у Србији, РЗР, 2009.

Највећи број запослених на територији Моравичког округа је у средњим предузећима 11.574 лица (27%), затим у предузетничком сектору у коме је запослено 10.988 лица (27%), па следе велика предузећа са 8.602 запослених лица (20%). У Рашком округу ситуација је нешто другачија, највећи број запослених је у предузетничким радњама 10.484 лица (27%), па следе запослени у великим предузећима 9.165 лица (23%), запослених у средњим предузећима има 8.372 лица (21%).

Индикатори пословања на територији Моравичког округа показују веће вредности него на нивоу Рашког округа. У Моравичком округу већи је број запослених, већи је промет и већа бруто додата вредност у предузећима.

Табела 5.12. Регионални распоред индикатора пословања сектора МСПП у 2008.години

	Предузећа			Запослени			Промет			Бруто додата вредност		
	број	%	% у округу	број	%	у мил.дин	%	% у округу	у мил.дин	у мил.дин.	%	% у округу
УКУПНО МСПП	303.449	100,0	99,8	940.159	100,0	67,2	4.662.624	100,0	66,6	837.990	100,0	59,1
Моравички	10.346	3,4	99,8	33.420	3,6	79,5	156.219	3,4	91,8	27.984	3,3	84,3
Рашки	11.315	3,7	99,9	29.952	3,2	76,6	100.265	2,2	72,6	19.089	2,3	66,1

Извор: Извештај о развоју МСП у Србији, РЗР, 2009

На нивоу Републике Србије највећи промет остварују велика предузећа 33,4% промета, затим мала предузећа 20%, средња 18,7%. У Моравичком округу највећи обим промета остварују средња предузећа 37%, па мала 21%, затим предузетнички сектор 20%. У Рашком округу највећи промет је у великим предузећима 27%, затим код предузетника, радњи и самосталних делатности 23%, па у сектору малих предузећа 21%.

Табела 5.13. Регионални распоред промета у 2008.години, у мил. дин.

	Укупно	Предузетници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Република Србија	7.004.510	956.031	1.000.899	1.393.273	1.312.421	4.662.624	2.341.886
Моравички	170.174	34.033	24.605	35.230	62.351	156.219	13.955
Рашки	138.190	32.591	23.055	28.697	15.921	100.265	37.925

Извор: Извештај о развоју МСП у Србији, РЗР, 2009

▪ Бруто додата вредност

У формирању бруто додате вредности на нивоу Републике Србије највеће учешће остварују велика предузећа са 40%, учешће средњих предузећа је 20%.

Табела 5.14. Регионални распоред БДВ у 2008. години, у мил.дин.

	Укупно	Предузетници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
Република Србија	1.418.224	193.408	140.768	233.054	270.742	837.990	580.234
Моравички	33.211	7.108	3.579	5.966	11.332	27.984	5.226
Рашки	28.880	6.458	2.725	4.602	5.303	19.089	9.791

Извор: Извештај о развоју МСП у Србији, РЗР, 2009

У Моравичком округу формирању бруто додате вредности највише доприносе средња предузећа са 34%, па предузетничке радње са 21%. На територији Рашког округа бруто додатној вредности највише доприносе велика предузећа са 33%, па предузетничке радње са 22%.

Индустријски подсектори који су остварили највеће учешће у бруто додатној вредности прерађивачке индустрије су:

▪ У Рашком округу – производња прехранбених производа, пића и дувана (24,7%), производња текстила и текстилних производа (14,9%), металска индустрија (13,9%), остала прерађивачка индустрија (10,7%).

▪ У Моравичком округу - производња прехранбених производа, пића и дувана (23,4%), производња производа од основних метала и стандардних металних производа (17,6%), производња хемикалија, хемијских производа и вештачких синтетичких влакана (15,5%), гума и пластика (9,1%)

Табела 5.15. Учешће привредних подсектора Рашког округа у стварању БДВ, 2010.

Подсектори	Учешће ПЦ=100 %
1. Пиће и дукан	24,7
2. Текстилна индустрија	14,9
3. Металска индустрија	13,9
4. Остала прерађивачка индустрија	10,7
5. Остали минерали	9 5

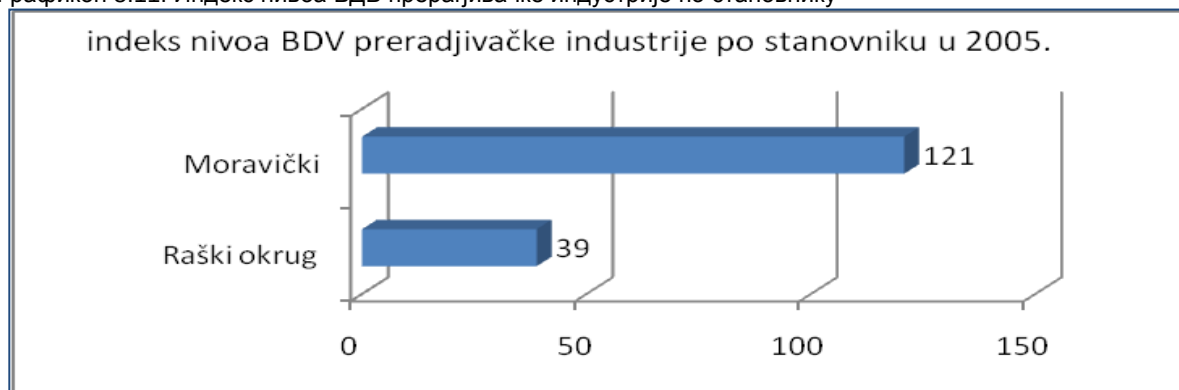
Извор: ССГ, 2010

Табела 5.16. Учешће привредних подсектора Моравичког округа у стварању БДВ, 2010.

Подсектори	Учешће ПЦ =100 %
1. Пиће и дукан	23,4
2. Металска индустрија	17,6
3. Хемијска индустрија	15,5
4. Гума и пластика	9,1
5. Издавање и штампање	8,5

Извор: ССГ, 2010

Графикон 5.11. Индекс нивоа БДВ прерађивачке индустрије по становнику

Извор: Изведени подаци, РРА Краљево, 2010

С аспекта технолошке конкурентности видљиво је да је:

Low-тецх: производња прехранбених производа и пића; производња текстила и текстилних производа; производња коже и предмета од коже у Моравичком округу остварила је 23,6%, а Рашком 39% БДВ по становнику.

Медиум: производња дрвета и предмета од дрвета; производња целулозе, папира и предмета од папира; производња кокса и деривата нафте; производња хем. и хемијских производа; производи од гуме и пластике; Производња неметалних минерала; Производња основних метала и стандардних металних производа је у Моравичком округу остварила 46,6%, а у Рашком 39,4% БДВ по становнику.

Хигх-тецх: производња машина и уређаја; производња електричних и оптичких уређаја; производња саобраћајних средстава; пецклажа је у оба округа остварила најмање БДВ по становнику, Моравичком 11,9%, и Рашком 21,5%.

5. 2. 2. Карактеристике јавног сектора Рашког и Моравичког округа

У овом делу су представљени подаци о јавном сектору на територији Рашког и Моравичког округа, укључујући општинске и градске управе, јавна комунална предузећа и јавне установе. Прикупљани су подаци који се тичу делатности и активности јавних предузећа и установа, буџета и распореда њихових прихода у односу на функције социо-економског развоја.

а. Јавна комунална предузећа Рашког и Моравичког округа

На територији Рашког и Моравичког округа постоје 18 јавно комуналних предузећа, 18 јавних предузећа и 45 јавних установа.

б. Јавна комунална предузећа у Рашком округу

Краљево: У Краљеву ради пет јавно комуналних предузећа и два јавна предузећа:

ЈКП Водовод – обавља комуналне делатности пречишћавања и дистрибуције воде, сакупљање, прерада, односно пречишћавање и испорука воде за пиће корисницима и за друге потребе и пречишћавање и одвођење атмосферских и отпадних вода.

ЈКП Чистоћа изношење транспорт и депоновање смећа, прање и чишћење улица, одржавање јавних зелених површина, одржавање зеленила око стамбених објеката, уређење и одржавање градских гробаља, погребне услуге, зохигијеничарска служба. Споредна делатност – производња цвећа, украсног шибља и дендроматеријала у расаднику и цвећари, производња парковске галантерије, промет цвећа, дендроматеријала и погребне опреме и извођење занатских радова на гробљу, одржавање, коришћење и наплата паркинг простора.

ЈКП Пијаца - уређивање и одржавање пијаце, паркинг услуге, мењачница, делови пијаце- зелена пијаца, занатска пијаца, робна пијаца, сточна пијаца, кванташка пијаца.

ЈКП Путеви – реконструкција, одржавање и оправка улица, путева и других саобраћајница са припадајућом вертикалном и хоризонталном сигнализацијом. Изградња, реконструкција и доградња нових путева на тржишту, производња бетона и бетонских елемената, изградња хидрограђевинских објеката и израда техничке документације.

ЈКП Топлана – производња и дистрибуција топлотне енергије укључујући додатне послове у области одржавања производних капацитета, топловода, подстаница и грејних инсталација као и вршење стручног надзора и пројектовање.

ЈП Општинска стамбена агенција – управљање некретностима за туђ рачун, изградња стамбено пословних објеката, спровођење локалне стамбене политике, управљање и одржавање јавног социјално ренталног стамбеног фонда, развој нових програма финансирања социјалног становања, рехабилитација постојећег стамбеног фонда, инвестиционо-техничко одржавање стамбених зграда и станова јавног и приватног стамбеног фонда, архитектонске и инжењерске активности.

Дирекција за планирање и изградњу – припремни радови у уређењу грађевинског земљишта, комунални грађевински радови, заштита, развој, одржавање и управљање комуналним и категорисаним путевима и улицама у насељима, просторно и урбанистичко планирање, обезбеђење дугорочног снабдевања водом, заштита од штетног дејства воде, пројектовање грађевинских и других објеката, инжењеринг, вођење пројеката и послови надзора, финансијски и технички послови, послови развоја земљишне политике, планирање и вођење капиталних инвестиција, одржавање путева, јавне расвете, градских саобраћајница, зеленила, атмосферске канализације, финансирање и надзор над инвестицијама од значаја за месне заједнице.

Рашка: У Општини Рашка раде два јавна предузећа и једно јавно комунално предузеће:

Јавно предузеће за стамбене услуге Стан - основано 29. јуна 1990. године. Обавља послове израде и реализације програма одржавања стамбених зграда и станова у друштвеној својини, вођења евиденције, утврђивања висине станарине и закупнине, организовања наплате, изградње станова солидарности у складу са законом и друго.

Јавно комунално предузеће Рашка – основано 30.09.1993. године. Обавља делатности производња и дистрибуција воде, пречишћавање и одвођење отпадних вода, производња и дистрибуција топлоте, чишћење јавних површина, погребна служба, уређење и одржавање гробаља, уређење и одржавање улица и зелених јавних површина и друго.

ЈП Дирекција за урбанизам и изградњу општине Рашка – обавља стручне послове урбанистичког планирања и уређења простора и насеља, уређење, коришћење, унапређење и заштиту грађевинског земљишта и изградњу и одржавање локалних и категорисаних путева и других јавних објеката од интереса за општину Рашка.

Врњачка Бања. У Врњачкој Бањи раде три јавна предузећа:

ЈП за обављање комуналних делатности Бели Извор основано је ради обављања комуналних делатности, производње и дистрибуције воде, пречишћавања отпадних вода, изношења и санитарног депоновања смећа, одржавања гробља и сахрањивања, одржавања комуналне хигијене и пружања пијачних услуга.

ЈП Борјак – газдовање заштитним шумама, обавља делатности заштите, унапређења, коришћења и управљања заштитним шумама, парк шумама и парковима.

ЈП Дирекција за планирање и изградњу – основано је ради обављања следећих делатности: израда програма за урбанистичке планове, израда просторних и урбанистичких планова и пројеката, пројектовање грађевинских и других објеката, израда урбанистичких планова, урбанистичких пројеката, планова парцелације, истраживања за потребе планирања и уређења простора.

Нови Пазар: У Новом Пазару постоје три јавно-комунална предузећа и три јавна предузећа:
ЈКП Водовод и канализација – Основна делатност је производња, пречишћавање и дистрибуција пијаће воде, пречишћавање и пренос отпадних вода, одржавање канализационе и водоводне мреже, поправка и одржавање опреме мерних инструмената и контролних уређаја, калибрација и поправка водомера, изградња хидро објеката и сл.

ЈКП Градска чистоћа – Обавља више различитих делатности од којих је делатност сакупљања, одвожења и депоновања смећа уписана као претежна делатност. Остале делатности су: одржавање хигијене јавно прометних површина (чишћење и прање коловоза, тротоара, тргова итд.), одржавање поменутих површина у зимским условима (чишћење снега, посипање соли итд.), одржавање градског парка, као и осталих зелених површина у граду, одржавање речних корита, одржавање и уређење градских гробља и пружање погребних услуга, као и продаја погребне опреме преко специјализоване продавнице, организовање рада, одржавање и уређење пијаца које се налазе у саставу предузећа.

ЈП Завод за урбанизам града Новог Пазара – Урбанистичко пројектовање; планирање простора и насеља; други стручни и административно-технички послови везани за просторно планирање који су од значаја за град; израда урбанистичких планова и урбанистичких услова за потребе града Новог Пазара; израда техничке документације за потребе града Новог Пазара као и директних и индиректних корисника буџетских средстава; технички пријем објеката и примопредаја, надзор, израда услова за заузеће јавних површина и друго.

ЈП Дирекција за изградњу града Новог Пазара – Обавља послове који су од општег интереса а које му је поверила Скупштина града; израда инвестиционих програма стручно и техничко-економске услуге, надзор над изградњом објеката и друге послове из регистрованих делатност

ЈКП Градска Топлана – Грејање

ЈПИ Нови Пазар – Информисање

Тутин: У Општини Тутин раде два јавна предузећа.

Јавно информативно преузеће Информативни центар Тутин - основано 01.06.2002. године одлуком Скупштине Општине Тутин. Од маја 2005. у саставу ЈИП "Информативни центар Тутин" ради и Телевизија Тутин.

Дирекција за урбанизам и изградњу општине Тутин - основана је од стране Скупштине општине Тутин 01. 08. 1996. Припрема, израђује и прати спровођење урбанистичких планова и пројеката, води информациону основу о градско грађевинском земљишту, врши послове изградње и реконструкције и друго.

с. **Јавна комунална предузећа у Моравичком округу**

Чачак: У Чачку ради седам јавно комуналних предузећа и једно јавно предузеће:

ЈКП Водовод – сакупљање, пречишћавање и дистрибуција вода, одржавање канализације и канала за отпадне воде, изградња хидрограђевинских објеката, водоводне и канализационе мреже, пројектовање грађевинских и других објеката, инжењеринг, остале архитектонске и инжењерске активности и технички савети, груби грађевински радови и радови нискоградње, остали грађевински радови и радови нискоградње, постављање електричних инсталација и опреме, постављање цевних инсталација.

ЈКП Комуналац – одстрањивање отпадака и смећа, санитарне и сличне активности, чишћење објеката, трговина на мало тезгама и пијацама, рециклажа металних отпадака и остатака, трговина на велико отпацама и остацима.

ЈКП Моравац, Мрчајевци – производња и дистрибуција воде за 1200 домаћинстава и око 80 правних субјеката у Мрчајевцима и пет околних села, изношење и депоновање кућног смећа у насељу Мрчајевци, организовање пијачне продаје на Зленој и Сточној пијаци у Мрчајевцима, извођење радова на одржавању и поправци локалних и некатегорисних путева на територији СО Чачак, организовање зимске службе у циљу чишћења снега на локалним и некатегорисним путевима.

ЈП Градац – јавно предузеће за урбанистичко и просторно планирање, грађевинско земљиште и путеве.

ЈКП Чачак – производња и дистрибуција топлотне енергије, одржавање зграда

ЈКП Градско зеленило – предузеће за изградњу и одржавање зелених површина и гробља, уређење и одржавање паркова, зелених и рекреационих површина, гајење украсног биља, погребне и пратеће активности, груби грађевински и специфични радови нискоградње, израда и продаја оквира гробних места и гробница.

ЈКП Дубоко – регионална санитарна депонија Дубоко. Оснивачи општине Ужице, Чачак, Пожега, Ариље, Ивањица, Лучани, Косјерић, Чајетина и Бајина Башта.

ЈКП Паркинг сервис

Ивањица: У Општини Ивањица ради једно јавно-комунално предузеће и једно јавно предузеће:

ЈП Дирекција за путеве, грађевинско земљиште и изградњу – изградња, одржавање, заштита и управљање локалним и некатегорисаним путевима, улицама и путним грађевинским објектима, припремање, израда и праћење спровођења просторног и урбанистичких планова и пројеката.

ЖКП Комунално – сакупљање, пречишћавање и дистрибуција воде, одвођење отпадних вода, одржавање градске чистоће, сакупљање, одвожење и депоновање смећа и отпада, чишћење и прање улица и других јавних површина, уређење и одржавање гробља и сахрањивање, одржавање пијаца и пружање услуга њима.

Горњи Милановац: У Општини Горњи Милановац раде три јавна предузећа и једно јавно-комунално предузеће:

ЈП за изградњу општине - обавља послове легализације објеката, израде и одржавања генералног урбанистичког плана, одржавања саобраћајница и депонија

ЖКП Горњи Милановац – обавља послове водовода, чистоће, грејања, јавне хигијене и зеленила

Јавно предузеће за путеве

Јавно предузеће Спортско-рекреативни центар – газдовање спортском халом у Горњем Милановцу и организација спортских догађаја.

Лучани : У Општини Лучани ради једно јавно предузеће.

ЈП Дирекција за изградњу и комуналне делатности – обавља послове уређења, коришћења и унапређења грађевинског земљишта, управљања, одржавања, заштите и развоја локалних некатегорисаних путева, изградње и развоја система водоснабдевања, изградње јавних објеката од значаја за општину Лучани или део општине, дистрибуције воде, пречишћавања и одвођења атмосферских отпадних вода, одржавања чистоће у насељима градског типа, уређења и одржавања паркова, зелених и рекреативних површина, послове одржавања депонија, уређења и одржавања гробља и пружања погребних услуга, послове пијаца и других послова у области комуналне делатности.

5.2.2.2. Јавне установе Рашког и Моравичког округа

У Краљеву делују следеће јавне установе: - Туристичка организација - Народна библиотека Стефан Првовенчани - Краљевачко позориште - Дечије одмаралиште Гоч - Спортски центар Ибар - Историјски архив Краљева - Народни музеј Краљево - Културни центар Рибница - Дом културе Ушће - Предшколска установа Олга Јовичић Рита - Центар за социјални рад У Рашкој делују три јавне установе: - Центар за културу Градац - РТВ Рашка - ТСО Рашка У Врњачкој Бањи је активно пет јавних установа: - Библиотека Др Душан Радић - Спортски центар - Културни центар - Туристичка организација - Центар за социјални рад	У Тутину има четири јавне установе: - Мулти-медијални центар - Општинска установа за спорт - Народна библиотека "др Ејуп Мушовић" - Предшколска установа "Хабиба Сточевић" У Чачку постоји једанаест јавних установа: - Центар за социјални рад - Предшколска установа Радост - Народни музеј Чачак - Међуопштински историјски архив Чачак - Регионални центар за професионални развој запослених у образовању - Градска библиотека Владислав Петковић Дис - Уметничка галерија "Надежда Петровић" - Туристичка организација Чачка - Установа за КОД Коста Новакоскић - Спортски центар Младост - Дом културе Чачак
У Новом Пазару има десет јавних установа: - Дом културе "Ослобођење" - Народна библиотека "Доситеј Обрадовић" - Архив "Рас" - Музеј "Рас" - Предшколска установа "Младост" - Центар за децу и омладину "Дуга" - Спортски центар - Спортски савез - Туристичка организација Нови Пазар - Регионално позориште Нови Пазар У Горњем Милановцу ради пет јавних установа: - Дечија установа Сунце - Библиотека Браћа Настасијевић - Музеј Рудничко-таковског краја - Туристичка организација - Установа за културу, уметност и ваншколско образовање	У Ивањици има шест јавних установа: - Дом културе - Дечији вртић Ивањица - Центар за социјални рад - Ивањички радио - Туристичка организација - Библиотека "Светислав Вуловић" У Лучанима има четири јавне установе: - Библиотека општине Лучани - Центар за социјални рад - Дечији вртић "Наша радост" - Центар за културу, спорт и туризам

5.2.2.3. Финансирање јавног сектора

У овом делу анализе се дају подаци о буџетима градских и општинских управа, јавних предузећа и јавних установама које раде на територији Рашког и Моравичког округа. Приказани су прикупљени подаци о планираним и оствареним приходима и расходима за 2009. годину, као и планираним приходима и расходима за 2010. годину.

5.2.2.4 Буџети јавно комуналних и јавних предузећа и установа

Табела 5.17: Буџети јавно комуналних и јавних предузећа

Јавно предузеће	Планирани приходи 2009	Остварени приход 2009	Планирани расходи 2009	Остварени расходи 2009	Планирани приходи 2010	Планиран расход 2010
Краљево						
Општинска стамбена агенција Краљево	41.135.000	35.888.000	38.477.266	35.131.000	44.546.000	35.784.000
Дирекција за планирање и изградњу Краљево	838.511.000	686.087.944	838.511.000	686.087.944	847.624.000	847.624.000
Јавно комунално предузеће Чистоћа Краљево	275.802.000	266.058.000	275.802.000	265.963.000	283.200.000	283.200.000
Јавно комунално предузеће Пијаца Краљево	121.005.000	118.933.000	121.005.000	118.380.000	136.576.000	137.026.000
Јавно комунално предузеће Путеви Краљево	363.000.000	307.127.000	363.000.000	304.864.000	360.000.000	360.000.000
Јавно комунално предузеће Топлана Краљево	451.991.000	425.928.000	451.991.000	423.453.000	493.373.000	493.373.000
Јавно комунално предузеће Водовод Краљево	379.483.000	371.426.000	379.483.000	390.609.000	403.769.000	403.769.000
Рашка						
ЈП Дирекција за урбанизам Рашка	152.247.883	153.874.564			129.518.027	
ЈП Комунално Рашка	40.000.000	39.990.282			41.000.000	
ЈП Стан Рашка	21.485.698	19.643.552			25.142.980	
Врњачка Бања						
ЈП Бели извор Врњачка Бања	220.419.357	210.132.080	220.129.291	208.262.588	216.809.607	208.514.292
ЈП Борјак Врњачка Бања	157.218.695	150.757.201,84	156.814.438	150.655.054	161.327.098	156.144.179
Нови Пазар						
ЈКП "Водовод и канализација" Нови Пазар	165.961.450	152.568.969	165.669.000	151.054.954	181.728.500	155.850.000
ЈКП "Градска чистоћа" Нови Пазар	209.714.000	225.686.252	209.700.000	225.580.270	226.520.000	226.350.000
ЈКП "Градска топлана" Нови Пазар	126.756.400	81.021.150	126.756.400	93.251.620	127.631.400	127.631.400
ЈП "Завод за урбанизам града Новог Пазара"	203.000.000	18.978.820	292.500.000	170.397.985	63.767.250	63.067.250
ЈП "Дирекција за уређивање града"					243.330.000	243.030.000
ЈП "Нови Пазар"	45.000.000			39.795.916	45.500.000	
Тутин						
Дирекција за урбанизам и изградњу Тутин	31.727.939	31.727.939			42.682.000	42.682.000
Чачак						
ЈП Градац Чачак	473.200.000	417.979.000	473.200.000	419.101.000	393.656.000	393.656.000
ЈКП Градско зеленило Чачак	77.716.614	69.210.770	77.585.715	67.703.578	66.885.000	66.473.489
ЈКП Водовод Чачак	295.277.800	354.617.075	394.067.091	422.382.988	390.674.532	410.544.595
ЈКП Комуналац Чачак	221.207.432	227.219.152	228.707.852	230.504.170	231.660.000	233.780.040
ЈКП Паркинг сервис Чачак	22.950.064	22.259.348	29.492.496	29.104.273	57.984.658	57.772.211
ЈКП Моравац Мрчајевци	55433165	23.493.961	54904560	32137539	31.566.484	31.535.795
Ивањица						
ЈКП Комунално Ивањица	83.900.000	79.246.000		82.928.000	95.121.000	-
Дирекција за изградњу Ивањица	231.844.000	111.412.857	231.844.000	111.412.857	137.431.720	137.431.720
Горњи Милановац						
ЈКП Горњи Милановац	247.166.655	228.880.000	247.166.655	249.261.000	263.148.677	263.148.677
Јавно предузеће за изградњу општине		113.318.941			167.800.000	
Јавно предузеће за путеве Горњи Милановац		61.997.338			91.460.000	
ЈП Спортско рекреативни центар Горњи Милановац		5.530.242			14.515.000	
Лучани						
Дирекција за изградњу и комуналне делатности Лучани	130.000.000	83.432.386,75	130.000.000	83.192.750	142.531.000	142.531.000

Табела 5.18. Буџети јавних установа

Јавна установа	Планирани приходи 2009	Остварени приход 2009	Планирани расходи 2009	Остварени расходи 2009	Планирани приходи 2010	Планиран расход 2010
Краљево						
Дечије одмаралиште Гоч	44.900.000	36.990.658	44.900.000	36.990.658	35.270.000	35.270.000
Народна Библиотека Стефан Првовенчани Краљево	40.390.000	38.858.578	40.390.000	38.858.578	35.090.000	35.090.000
Центар за социјални рад Краљево	37.170.000	35.934.385	37.170.000	35.934.385	38.500.000	38.500.000
Културни центар Рибница	13.920.000	11.243.498	13.920.000	11.243.498	13.745.000	13.745.000
Туристичка организација Краљево	10.288.100	9.439.840	10.288.100	9.439.840	9.502.000	9.502.000
Историјски архив Краљево	16.209.500	15.498.234	16.209.500	15.498.234	16.561.000	16.561.000
Дом културе Ушће	4.279.000	3.203.064	4.279.000	3.203.064	4.056.850	4.056.850
Краљевачко позориште	13.995.000	13.379.471	13.995.000	13.379.471	16.010.000	16.010.000
Народни музеј Краљево	26.016.000	24.469.222	26.016.000	24.469.222	25.651.000	25.651.000
Предшколска установа Олга Јовичић Рита Краљево	148.817.300	138.362.535	148.817.300	138.362.535	148.520.000	148.520.000
Спортски центар Ибар Краљево	48.994.000	45.847.347	48.994.000	45.847.347,14	44.447.000	44.447.000
Рашка						
Центар за културу Градац, Рашка	21.298.037	17.256.008			21.217.895	
Туристичко-спортска организација Рашка	42.568.441	31.208.128			38.539.865	
Врњачка Бања						
Библиотека 'Др Душан Радић' Врњачка Бања	8.793.000	8.486.053	8.793.000	8.486.053	8.780.000	8.780.000
Спортски центар Врњачка Бања	27.810.632	29.819.346	27.810.632	29.679.125	23.049.000	23.049.000
Културни центар Врњачка Бања	28.968.000	21.784.000	28.968.000	21.784.000	20.944.000	20.944.000
Туристичка организација Врњачка Бања	46.756.837	38.385.080	46.756.837	38.385.080	32.990.695	32.990.695
Центар за социјални рад Врњачка Бања	18.172.211	21.797.815	18.172.211	21.502.628	20.244.750	20.244.750
Тутин						
Предшколска установа "Хабиба Сточевић" Тутин	18.899.436	18.899.436	18.899.436		47.990.000	47.990.000
Општинска установа за спорт Тутин	13.900.000	13.900.000	13.900.000		16.478.000	16.478.000
Народна библиотека "др Ејуп Мушовић" Тутин	4.299.503		4.299.503		4.370.000	4.370.000
Мултимедијални центар Тутин	7.463.554	7.463.554	7.463.554		10.470.000	10.470.000
Чачак						
Центар за социјални рад Чачак	62.605.000			62.605.000	63.596.000	
Међуопштински историјски архив Чачак	16.566.000	15.783.000		15.783.000	16.586.000	
Регионални центар за професионални развој запослених у образовању Чачак	6.171.000			4.660.927,29	6.161.000	
Градска библиотека Владислав Петковић Дис, Чачак	23.897.000,00	23.635.076		23.635.076,74	24.488.000	
Предшколска установа Радост Чачак		350.350.000		345.319.000		
Уметничка галерија "Надежда Петровић" Чачак	11.757.000	11.757.000	11.757.000	11.757.000	14.565.000	14.565.000
Туристичка организација Чачка	21.205.000	21.205.000	21.205.000	21.205.000	22.885.000	22.885.000
Установа за КОД Коста Новаковић Чачак	7.007.972	8.891.000	6.888.351	8.967.000	10.858.200	10.401.132
СЦ Младост Чачак	28.630.000		28.630.000	26.676.167	25.839.000	25.839.000
Ивањица						
Центар за социјални рад Ивањица			11.189.000	11.189.000	11.189.000	11.189.000
Дом културе Ивањица	11.287.000	11.207.000	11.287.000	1.207.000	13.218.000	13.218.000
Дечији вртић Ивањица	63.041.000	54.188.026	63.041.000	54.231.006,00	63.030.000	63.030.000
Ивањички радио	5.000.000	4.598.893	5.000.000	4.598.893	5.020.000	5.020.000
Библиотека Светислав Вуловић Ивањица	3.416.000	2.669.788	3.416.000	2.669.788	3.495.000	3.495.000
Туристичка организација Ивањица	4.660.00,	4.310.916	4.660.000,00	4.310.916,00	4.110.000,00	4.110.000
Горњи Милановац						
Музеј Рудничко-таковског краја Горњи Милановац	14.456.000	13.684.747	14.456.000	13.655.746	15.131.978	15.131.978
Библиотека Браћа Настасијевић Горњи Милановац	11.730.000	11.730.000	12.635.154	12.583.393	11.920.000	11.920.000
Установа за културу, уметност и ваншколско образовање Горњи Милановац	22.845.000	22.041.304	22.845.000	21.549.384	23.300.000	23.300.000
Туристичка организација Горњи Милановац	4.340.000	4.340.000	3.622.763	3.620.609	4.140.000	4.140.000
Лучани						
Библиотека општине Лучани					3.770,00	3.770,00
Центар за социјални рад Лучани	9.805.000	15.545.000	9.805.000	15.530.000	15.979.000	15.979.000
Центар за културу, спорт и туризам Лучани	48.875.400	46.080.895	48.875.400	39.127.950	74.215.204	74.215.204
Дечији вртић „Наша радост“ Лучани	45.303.000	45.992.956	45.303.100	45.936.989	49.256.000	49.256.000

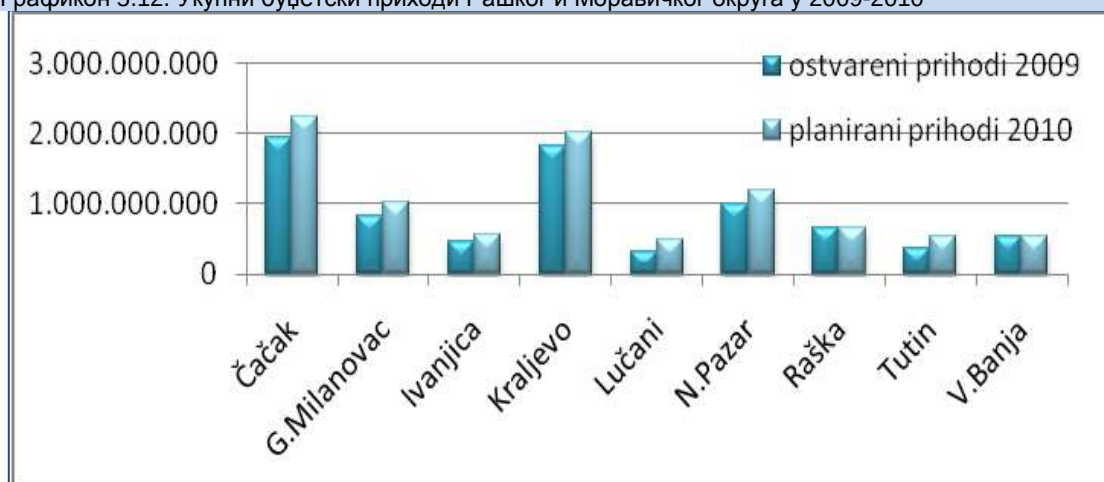
Приходи⁶

Градови и општине Рашког и Моравичког су у току 2009.године оствариле укупан приход у износу од 7.913.157.034, док су за 2010.годину планирале да реализују 9.213.463.797 прихода, односно 16% више у односу на реализацију у 2009.години. Појединачни приходи које су градови и општине оба округа остварили у 2009.години и планирали за 2010.годину су:

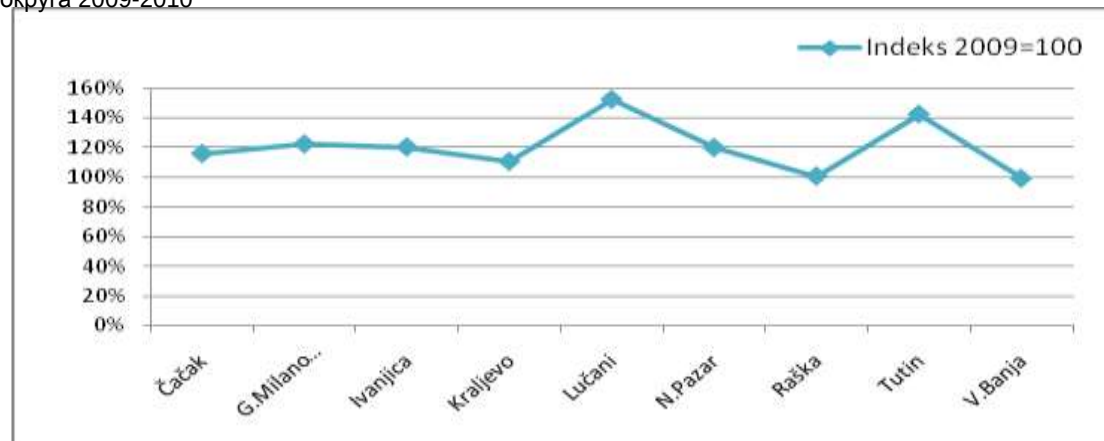
Табела 5.19. Укупни приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа, 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	1,932,918,119	2,240,000,000	116%
2	Г.Милановац	826,369,745	1,010,551,341	122%
3	Ивањица	464,667,754	559,079,000	120%
4	Краљево	1,818,446,238	2,010,887,840	111%
5	Лучани	319,255,297	486,220,840	152%
6	Н.Пазар	989,680,700	1,187,238,000	120%
7	Рашка	648,575,114	653,068,776	101%
8	Тутин	372,163,000	530,000,000	142%
9	В.Бања	541,081,067	536,418,000	99%
	Укупно	7,913,157,034	9,213,463,797	116%

Графикон 5.12. Укупни буџетски приходи Рашког и Моравичког округа у 2009-2010

Графикон 5.13. Индекс кретања укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа 2009-2010

Извор: Одлуке ЗР буџета градова и општина, 2009,2010⁷

⁶ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљево број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљево број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

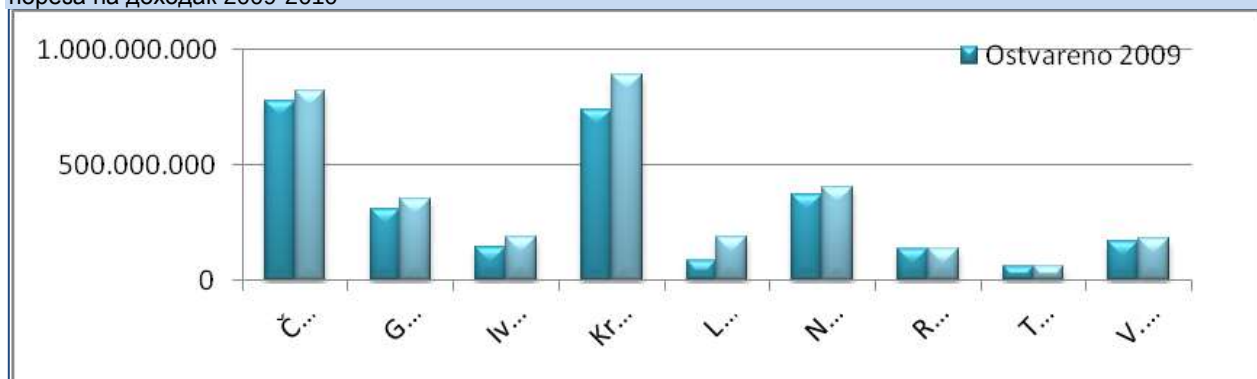
Из претходних графикана се уочава да су градови и општине оба округа за 2010.годину планирали повећање прихода у просеку за 16% у односу на 2009.годину, осим општине Врњчка Бања која је планирала приближно исти приход у 2010.години. Највеће повећање прихода за 2010. у односу на 2009.годину планирала је општина Лучани и то за 52%. Следе општина Тутин која је планирала реализацију прихода увећану за 42% у односу на 2009.годину, општина Горњи Милановац која је планиране приходе за 2010.годину увећала за 22% у односу на приходе реализоване 2009.године, град Краљево је планирао повећање прихода у 2010. за 11% у односу на 2009.годину. Град Нови Пазар и општина Ивањица су буџетима за 2010.годину предвидели повећање реализације прихода за 20% у односу на претходну годину, док је град Чачак предвидео повећање прихода за 16%. Најмањи пораст планираних прихода од свега 1% у односу на реализоване приходе у 2009.години планирала је буџетом за 2010.годину општина Рашка, док је општина Врњчка Бања буџетом за 2010.годину планирала смањење реализације прихода за 1% у односу на 2009.годину.

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу пореза на доходак оствариле у 2009.години приход у износу од 2.783.021.606, док су за 2010.године планирале да по овом основу остваре 3.209.733.426, што је за 15% више у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу пореза на доходак које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

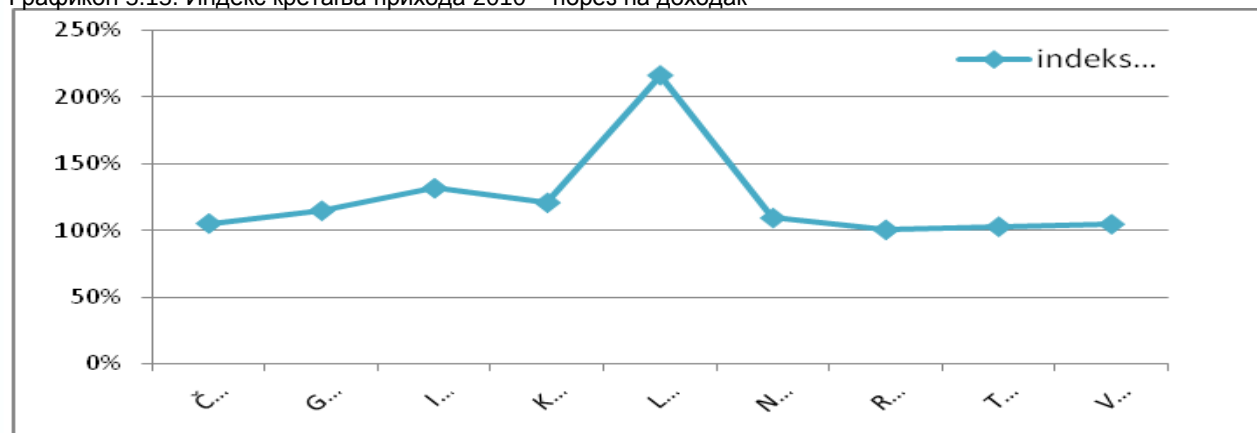
Табела 5.20. Укупни приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу пореза на доходак 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	777,805,575	817,748,000	105%
2	Г.Милановац	306,838,205	351,981,341	115%
3	Ивањица	141,514,464	186,279,000	132%
4	Краљево	738,661,731	891,855,085	121%
5	Лучани	85,292,219	184,600,000	216%
6	Н.Пазар	369,629,696	404,000,000	109%
7	Рашка	134,156,697	134,700,000	100%
8	Тутин	59,302,000	60,950,000	103%
9	В.Бања	169,821,019	177,620,000	105%
Укупно		2,783,021,606	3,209,733,426	115%

Графикон 5.14. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу пореза на доходак 2009-2010

Графикон 5.15. Индекс кретања прихода 2010 – порез на доходак

Извор⁸: Одлуке о буџети или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

⁸ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени

Из претходних графика се види да је највеће повећање прихода по основу пореза на доходак планирала општина Лучани, док су општине Рашка, Тутин и Врњачка Бања, као и град Чачак планирали исте или незнатно повећање прихода по овом основу у 2010. у односу на 2009. годину.

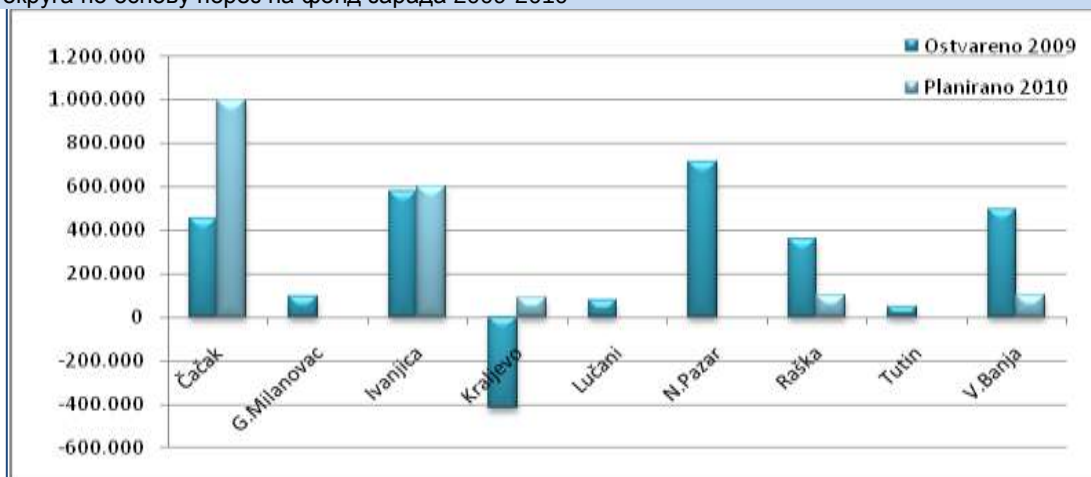
Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу пореза на фонд зарада остварили у 2009. години приход у укупном износу од 2.409.122, док су за 2010. године планирале да по овом основу укупно реализују 1.890.000, што је за 22% мање у односу на претходну годину.

Општине Горњи Милановац, Лучани, Нови Пазар и Тутин за 2010. годину нису планирале остваривање прихода по основу пореза на фонд зарада. Општине Рашка и Врњачка Бања планирали су знатно смањење прихода по овом основу за 2010. годину, док је град Чачак предвидео повећање овог прихода за 121% у односу на 2009. годину, а општина Ивањица повећање од 3% у односу на остварени приход по овом основу у 2009. години. Појединачни приходи по основу пореза на фонд зарада које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010. годину су:

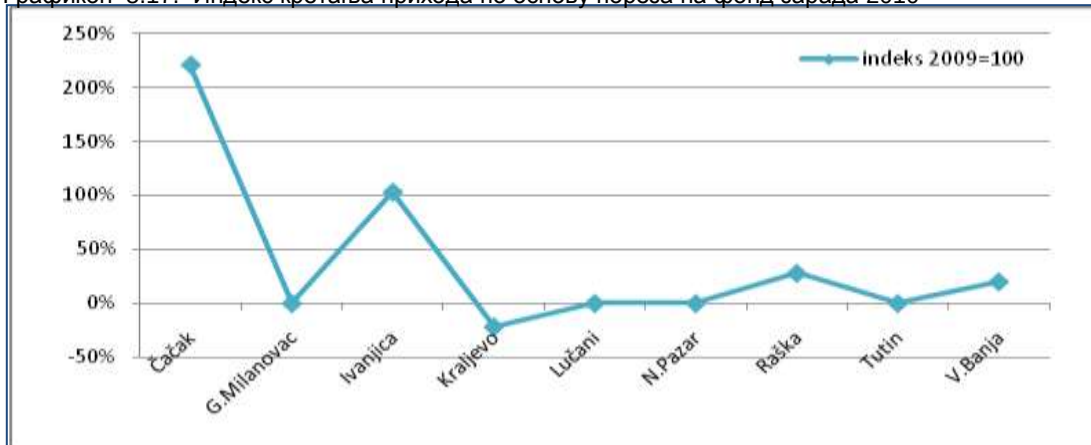
Табела 5.21. Укупни приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу порез на фонд зарада 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	452.659	1.000.000	221%
2	Г.Милановац	96.695	/	/
3	Ивањица	581.849	600.000	103%
4	Краљево	-415.564	90.000	-22%
5	Лучани	78.075	/	/
6	Н.Пазар	712.175	/	/
7	Рашка	358.251	100.000	28%
8	Тутин	46.000	/	/
9	В.Бања	498.983	100.000	20%
	Укупно	2.409.122	1.890.000	78%

Графикон 5.16. Кретање укупних прихода буџета градова и општина општина Рашког и Моравичког округа по основу порез на фонд зарада 2009-2010

Графикон 5.17. Индекс кретања прихода по основу пореза на фонд зарада 2010

Извор⁹: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009. и 2010.

лист града Краљево број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. , Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009. годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010. годину

⁹ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009. годину донета 06. и 08. јула 2010. , Одлука о буџету града Чачка за 2010. годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине

Из претходних графикана се види да је највеће повећање прихода по основу пореза на фонд зарада планирао град Чачак и то за 121% у односу на 2009.годину, незнатно повећање од 3% је планирала и општина Ивањица, док су остали градови и општине предвидели смањење прихода по овом основу. Град Краљево је у 2009.години остварио 415.564 мање од планираног износа.

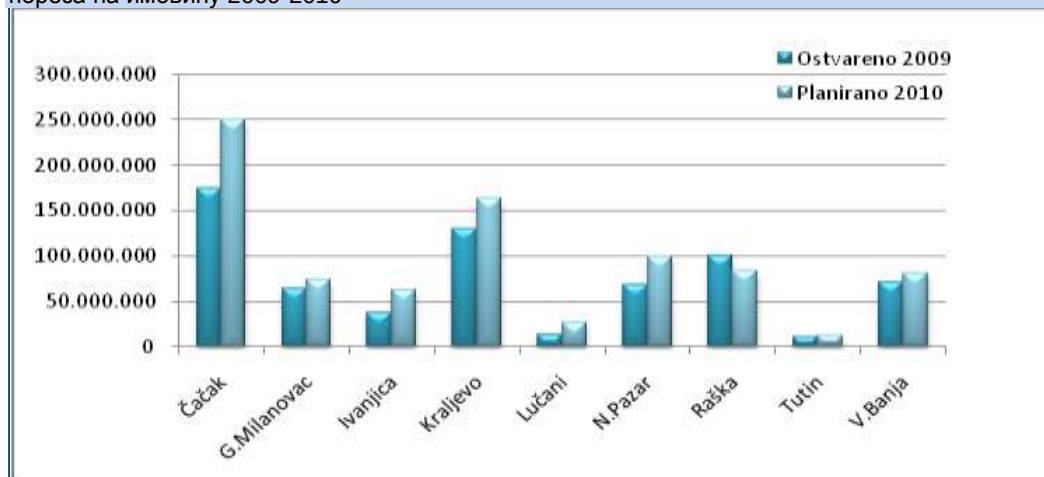
Градови и општине Раког и Моравичког округа су по основу пореза на имовину остварили у 2009.години приход у укупном износу од 670.895.245, док су за 2010.годину планирале да по овом основу укупно реализују 873.060.500, што је за 27% више у односу на претходну годину.

Појединачни приходи по основу пореза на имовину које су градови и општине МО и РО остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

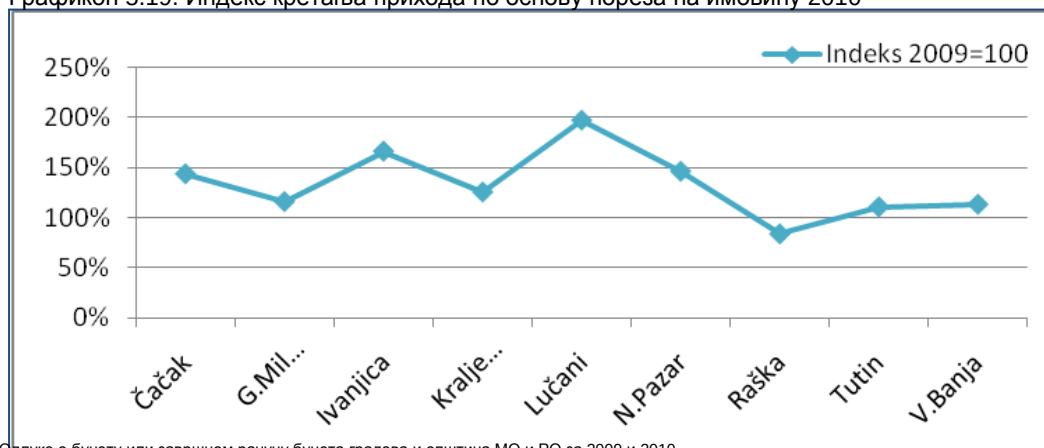
Табела 5.22. Укупни приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа, по основу пореза на имовину 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	174,529,592	250,300,000	143%
2	Г.Милановац	63,931,794	74,000,000	116%
3	Ивањица	37,954,577	63,010,000	166%
4	Краљево	130,285,028	163,250,500	125%
5	Лучани	13,462,868	26,500,000	197%
6	Н.Пазар	67,769,281	98,900,000	146%
7	Рашка	99,905,771	83,500,000	84%
8	Тутин	11,313,000	12,500,000	110%
9	В.Бања	71,743,334	81,100,000	113%
	Укупно	670,895,245	853,060,500	127%

Графикон 5.18. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу пореза на имовину 2009-2010

Графикон 5.19. Индекс кретања прихода по основу пореза на имовину 2010

Извор¹⁰: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009 и 2010

Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

¹⁰ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о

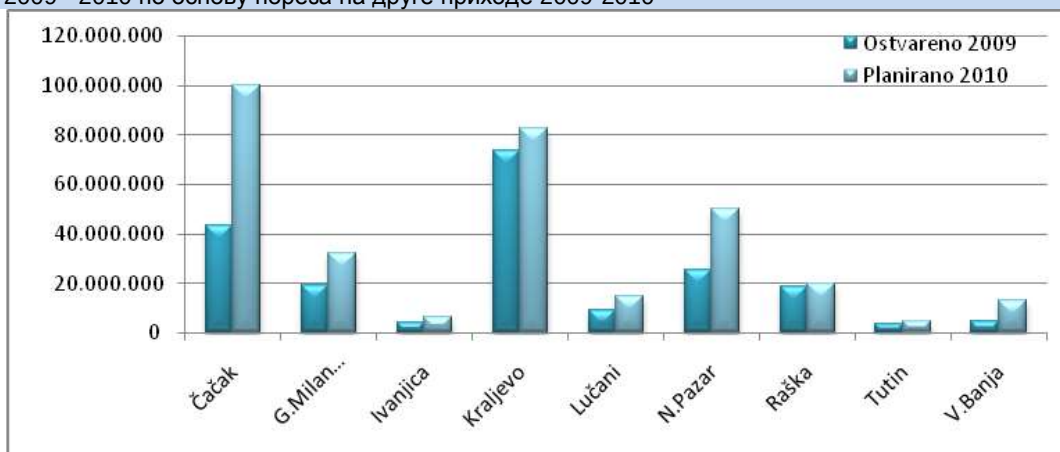
Највеће повећање прихода по основу пореза на имовину планирала је општина Лучани и то за 97% више у 2010.години у односу на 2009.годину, док је општина Рашка предвидела смањење реализације ове врсте прихода за 16% у 2010.години у односу на претходну годину.

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу пореза на друге приходе остварили у 2009.години приход у укупном износу од 202.486.300, док су за 2010.године планирале да по овом основу укупно реализују 323.650.000.000, што је за 60% више у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу пореза на друге приходе које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

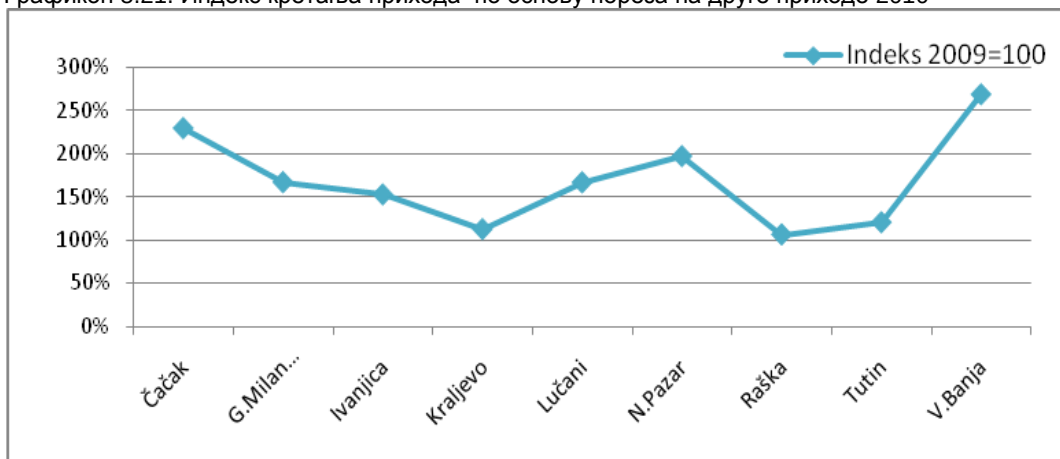
Табела 5.23. Укупни приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа 2009 - 2010 по основу пореза на друге приходе 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	43,531,544	100,000,000	230%
2	Г.Милановац	19,174,110	32,000,000	167%
3	Ивањица	4,326,106	6,600,000	153%
4	Краљево	73,642,484	82,550,000	112%
5	Лучани	8,998,412	15,000,000	167%
6	Н.Пазар	25,360,522	50,000,000	197%
7	Рашка	18,873,521	20,000,000	106%
8	Тутин	3,748,000	4,500,000	120%
9	В.Бања	4,831,602	13,000,000	269%
	Укупно	202,486,300	323,650,000	160%

Графикон 5.20. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа 2009 - 2010 по основу пореза на друге приходе 2009-2010

Графикон 5.21. Индекс кретања прихода по основу пореза на друге приходе 2010

Извор¹¹: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљево број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљево број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

¹¹ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљево број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљево број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник

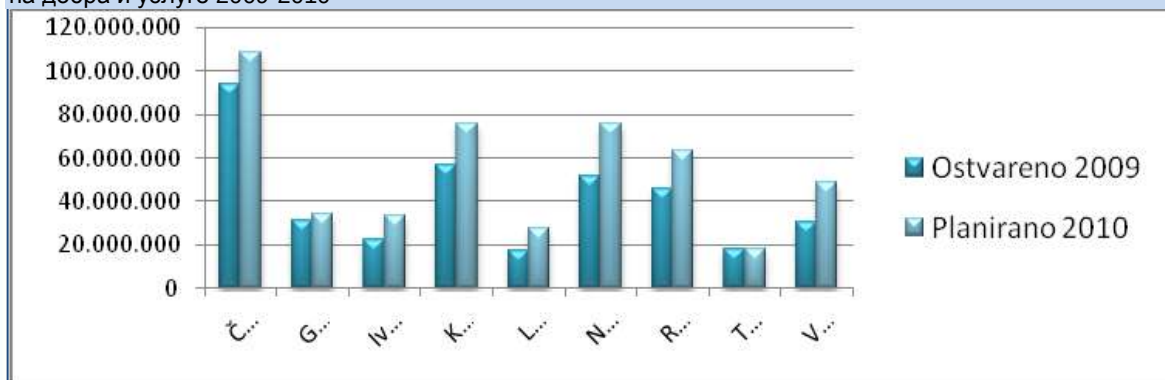
Највеће повећање прихода по основу пореза на друге приходе планирала је општина Врњачка Бања и то за 130% у 2010.години у односу на 2009.годину, затим градови Чачак и Нови Пазар за 130% односно 97% у 2010. у односу на 2009.годину, док је општина Рашка предвидела најмање повећање реализације ове врсте прихода и то за 6% у 2010.години у односу на претходну годину.

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу пореза на добра и услуге остварили у 2009.години приход у укупном износу од 368.031.960, док су за 2010.године планирале да по овом основу укупно реализују 485.335.000, што је за 32% више у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу пореза на добра и услуге које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

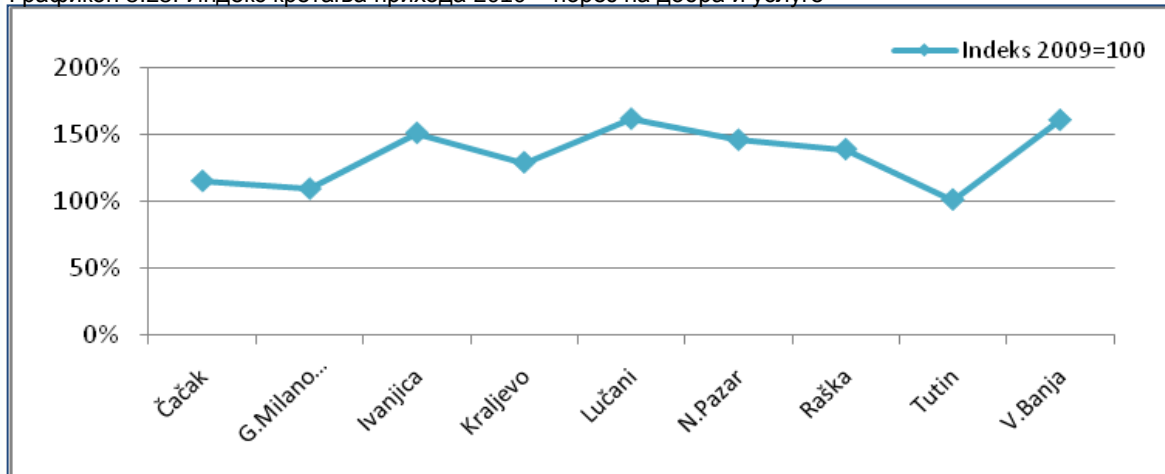
Табела 5.24. Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу пореза на добра и услуге 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	94,416,843	108,480,000	115%
2	Г.Милановац	31,328,102	34,200,000	109%
3	Ивањица	22,085,618	33,305,000	151%
4	Краљево	57,136,235	75,850,000	133%
5	Лучани	17,229,757	27,800,000	161%
6	Н.Пазар	51,865,032	75,550,000	146%
7	Рашка	45,615,458	63,250,000	139%
8	Тутин	18,013,000	18,200,000	101%
9	В.Бања	30,341,915	48,700,000	161%
	Укупно	368,031,960	485,335,000	132%

Графикон 5.22. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу пореза на добра и услуге 2009-2010

Графикон 5.25. Индекс кретања прихода 2010 – порез на добра и услуге

Извор¹²: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

¹² Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

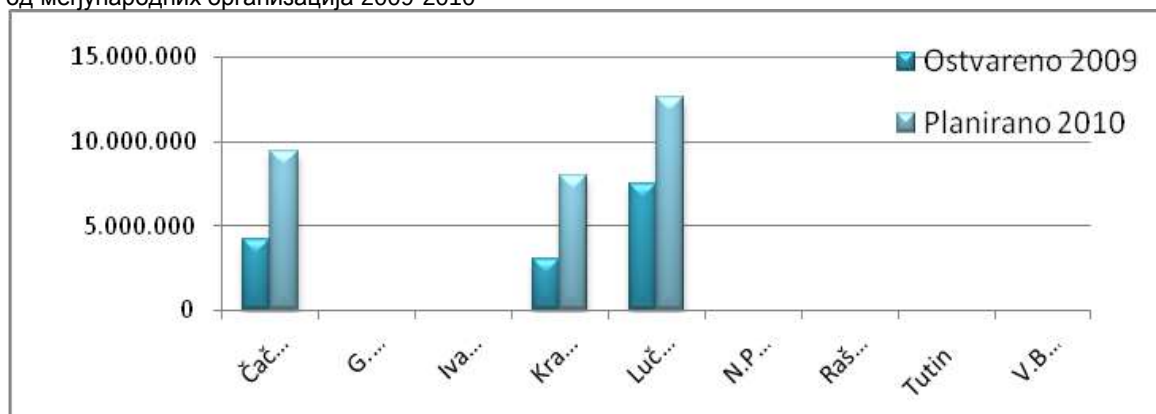
Из претходних графикана се види да су највеће повећање прихода по основу пореза на добра и услуге планирале општине Лучани и Врњачка Бања и то, 61% више у 2010.години у односу на 2009. и општина Ивањица која је за 2010.годину планирала повећање од 51% у односу на 2009.годину. Најмање повећање од 1% за 2010. у односу на 2009.годину је планирала општина Тутин.

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу донација од међународних организација остварили у 2009.години приход у укупном износу од 14.709.180, док су за 2010.године планирале да по овом основу укупно реализују 30.074.340, што је за 104% више у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу донација од међународних организација које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

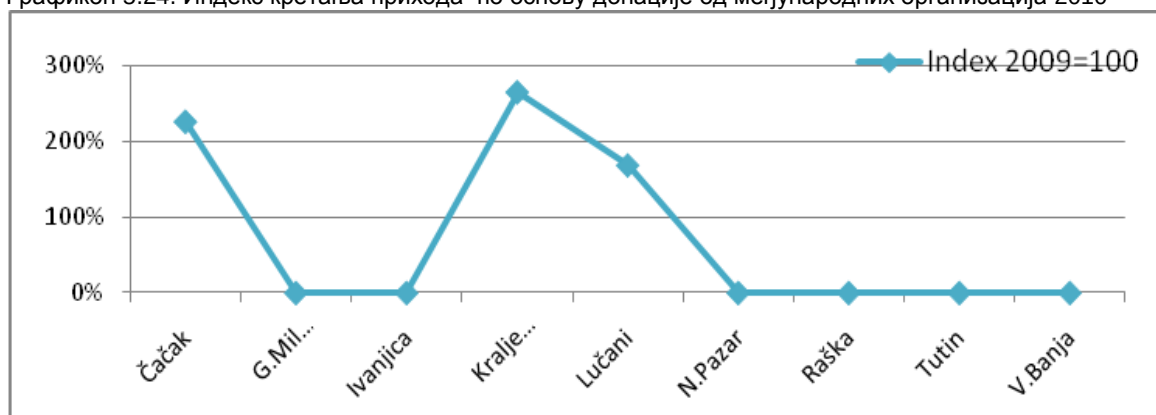
Табела 5.25. Приходи буџета градова и општине Рашког и Моравичког округа по основу донација од међународних организација 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	4,170,745	9,420,000	226%
2	Г.Милановац	/	/	/
3	Ивањица	/	/	/
4	Краљево	3,020,632	8,000,000	265%
5	Лучани	7,517,803	12,654,340	168%
6	Н.Пазар	/	/	/
7	Рашка	/	/	/
8	Тутин	/	/	/
9	В.Бања	/	/	/
Укупно		14,709,180	30,074,340	204%

Графикон 5.23. Кретање укупних прихода буџета градова Рашког и Моравичког округа по основу донација од међународних организација 2009-2010

Графикон 5.24. Индекс кретања прихода по основу донације од међународних организација 2010

Извор¹³: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општине МО и РО за 2009.и 2010.

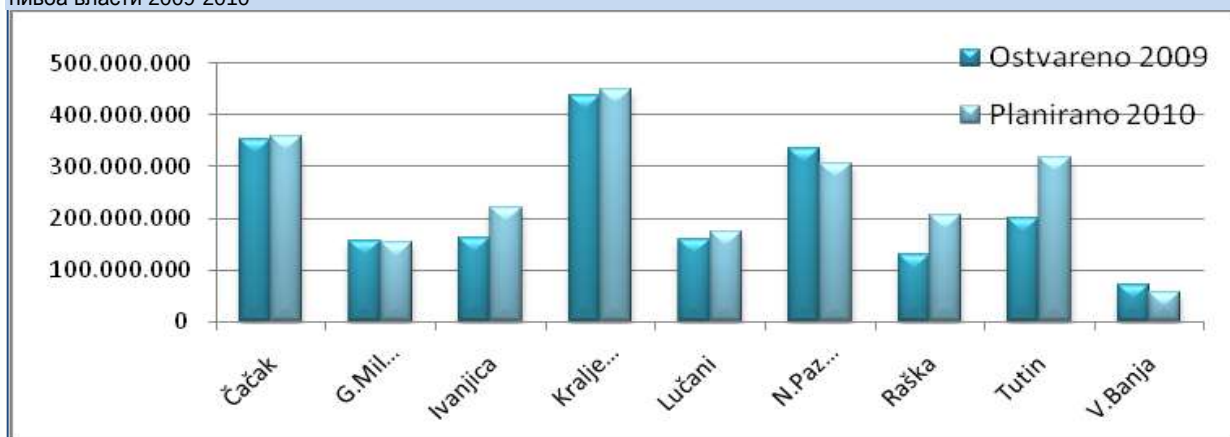
¹³ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Приходе по основу донација међународних организација у 2009. остварили су градови Чачак и Краљево и општина Лучани. Град Краљево је за 2010.годину планирао највеће повећање прихода по овом основу и то за 165% у односу на 2009.годину, Чачак је планирао повећање од 126% у односу на 2009.годину, а општина Лучани повећање од 68% у односу на претходну годину. Остали градови и општине нису имали реализације у 2009.години по овом основу нити су планирали ову врсту прихода за 2010.годину. Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу трансфера од других нивоа власти остварили у 2009.години приход у укупном износу од 2.003.773.598, док су за 2010.године планирале да по овом основу укупно реализују 2.247.646.988, што је за 12% више у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу трансфера од других нивоа власти које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

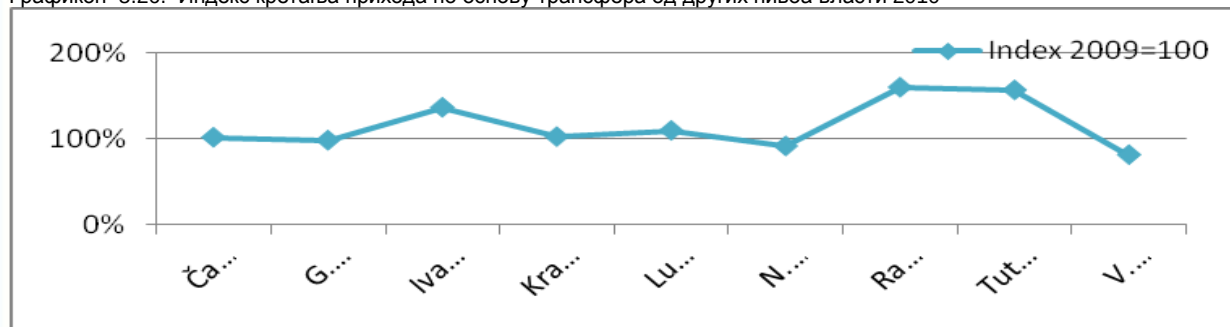
Табела 5.26. Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу трансфера од других нивоа власти 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	353,195,637	359,822,529	102%
2	Г.Милановац	156,101,000	153,720,000	98%
3	Ивањица	161,401,523	221,000,000	137%
4	Краљево	438,416,099	449,968,459	103%
5	Лучани	159,390,077	175,148,000	110%
6	Н.Пазар	334,216,932	306,488,000	92%
7	Рашка	128,996,819	207,000,000	160%
8	Тутин	201,449,000	317,000,000	157%
9	В.Бања	70,606,511	57,500,000	81%
	Укупно	2,003,773,598	2,247,646,988	112%

Графикон 5.25. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу трансфера од других нивоа власти 2009-2010

Графикон 5.26. Индекс кретања прихода по основу трансфера од других нивоа власти 2010

Извор¹⁴: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

Из претходних графика се види да су општине Рашка, Тутин и Ивањица за 2010.годину планирале највеће повећање прихода по основу трансфера од других нивоа власти и то за 60%, 57% односно 37% у односу на приход остварен по овом основу у 2009. Општине Горњи Милановац и Врњачка Бања планирале су смањење ове врсте прихода за 2% односно 19% у 2010. у односу на 2009.годину, а планирани приход буџета града Новог Пазара за 2010. по овом основу мањи је за 8% у односу на претходну годину.

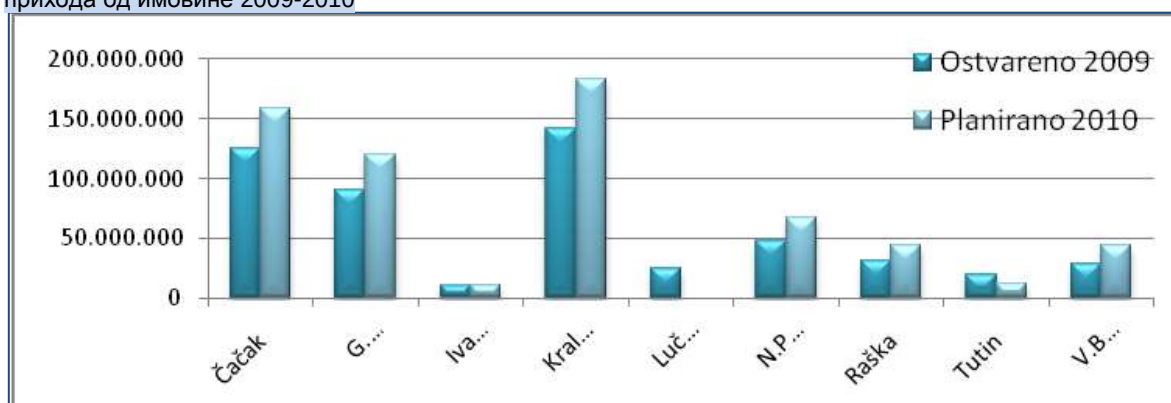
¹⁴ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу прихода од имовине остварили у 2009.години приход у укупном износу од 520.183.511, док су за 2010.године планирале да по овом основу укупно реализују 645.490.000, што је за 24% више у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу прихода од имовине које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

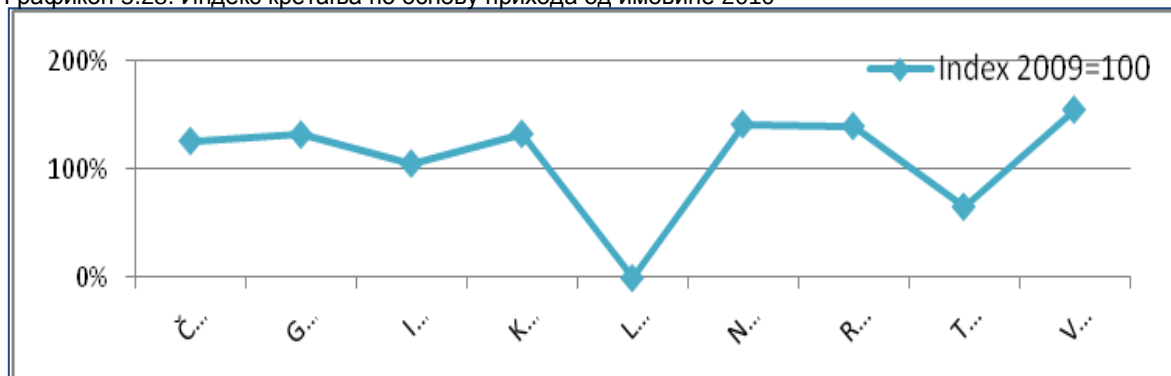
Табела 5.27. Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу прихода од имовине 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	125,475,390	158,200,000	126%
2	Г.Милановац	90,914,581	120,000,000	132%
3	Ивањица	10,441,453	11,005,000	105%
4	Краљево	141,530,138	187,685,000	133%
5	Лучани	24,608,233	/	/
6	Н.Пазар	47,556,665	67,300,000	142%
7	Рашка	31,768,444	44,400,000	140%
8	Тутин	19,356,000	12,700,000	66%
9	В.Бања	28,532,607	44,200,000	155%
	Укупно	520,183,511	645,490,000	124%

Графикон 5.27. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу прихода од имовине 2009-2010

Графикон 5.28. Индекс кретања по основу прихода од имовине 2010

Извор¹⁵: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.Општине

Врњачка Бања, Рашка и Горњи Милановац су за 2010.годину планирале повећање прихода од имовине за 55%, 40% односно 32% у односу на 2009.годину, градови Нови Пазар, Краљево и Чачак су такође планирали повећање ове врсте прихода за 42%, 33% односно 26% за 2010.годину у односу на приход од имовине реализован у 2009.години. Општина Тутин је за 2010.годину планирала смањење прихода од имовине за 36% у односу на 2009.годину, док општина Лучани у планираном буџету за 2010.нема предвиђену ову врсту прихода. Општина Ивањица планирала је у 2010.години повећање прихода од имовине за 5% у односу на реализацију из претходне године.

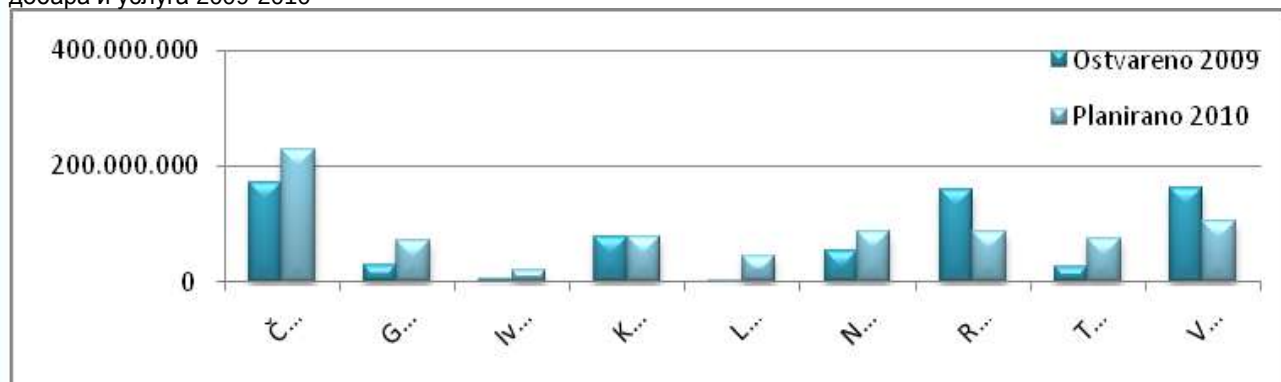
¹⁵ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу прихода од продаје добара и услуга оствариле у 2009.години приход у укупном износу од 687.832.129, док су за 2010.годину планирале да по овом основу укупно реализују 794.685.276, што је за 16% више у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу прихода од продаје добара и услуга које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

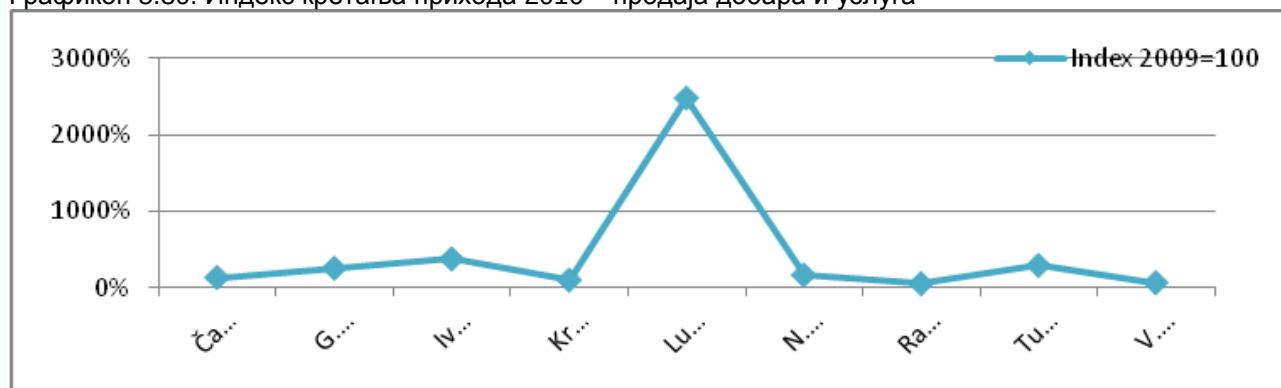
Табела 5.28. Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу продаје добара и услуга 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	172,832,820	228,300,000	132%
2	Г.Милановац	28,179,918	71,700,000	254%
3	Ивањица	5,087,052	19,150,000	376%
4	Краљево	78,586,791	77,300,000	98%
5	Лучани	1,775,696	44,018,500	2479%
6	Н.Пазар	53,590,969	88,000,000	164%
7	Рашка	160,310,697	85,518,776	53%
8	Тутин	26,139,000	76,000,000	291%
9	В.Бања	161,329,186	104,698,000	65%
	Укупно	687,832,129	794,685,276	116%

Графикон 5.29. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу продаје добара и услуга 2009-2010

Графикон 5.30. Индекс кретања прихода 2010 – продаја добара и услуга

Извор¹⁶: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010

Из претходних графика се уочава изразито повећање планираних прихода по основу продаје добара и услуга за 2010.годину код општине Лучани, у процентима за 2379% у односу на реализацију ове врсте прихода у 2009.години. Затим следи општина Ивањица која је планирала повећање прихода од продаје добара и услуга од 276% у односу на 2009.годину, општина Тутин је планирала повећање од 191% у односу на 2009.годину, а општина Горњи Милановац повећање од 154% за 2010. у односу на реализацију овог прихода у 2009.години. Градови Нови Пазар и Чачак су за 2010.годину планирали повећања ових прихода за 64% односно 32% у односу на 2009.годину, а град Краљево предвиђа смањење од 2% у односу на претходну годину. Код општине Рашка и Врњачка Бања уочљиво је планирано смањење прихода по основу продаје добара и услуга у 2010.години за 47% односно 34% у односу на остварење у 2009.години.

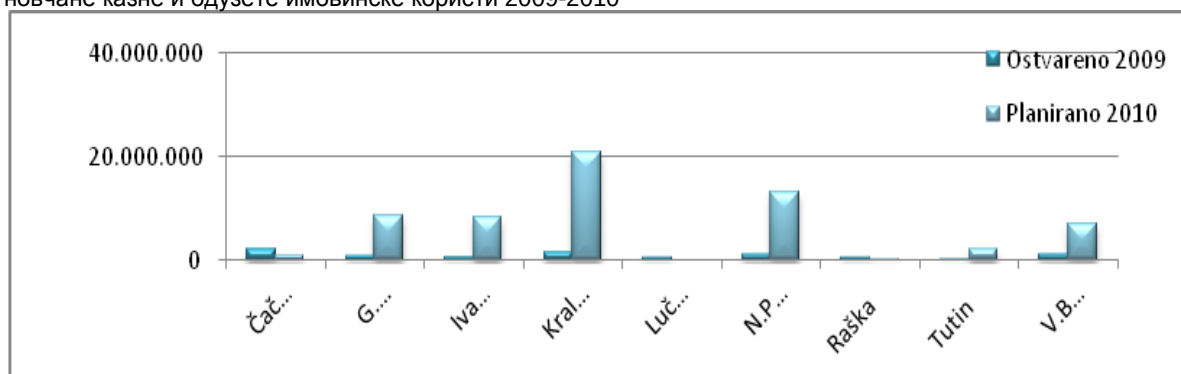
¹⁶ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу новчаних казни и одузете имовинске користи оствариле у 2009.години приход у укупном износу од 8.601.216, док су за 2010.године планирале да по овом основу укупно реализују 60.930.000, што је за 608% више у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу новчаних казни и одузете имовинске које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

Табела 5.29. Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу новчане казне и одузете имовинске користи 2009-2010, у динарима

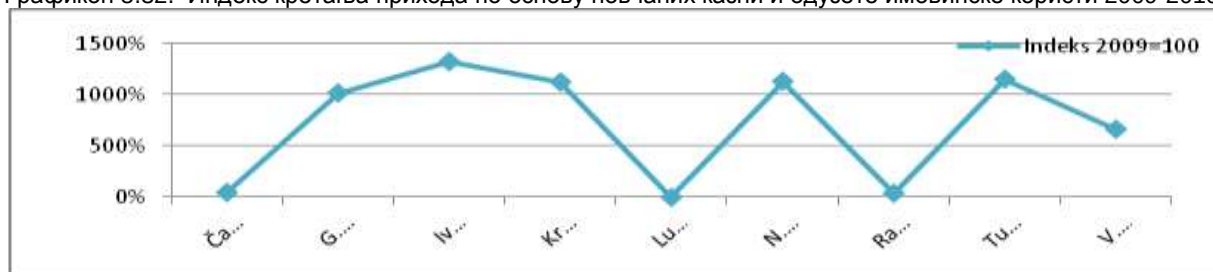
	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	2,100,322	1,000,000	48%
2	Г.Милановац	836,457	8,500,000	1016%
3	Ивањица	630,324	8,330,000	1322%
4	Краљево	1,577,140	20,750,000	1316%
5	Лучани	568,815	/	/
6	Н.Пазар	1,150,453	13,000,000	1130%
7	Рашка	495,779	200,000	40%
8	Тутин	187,000	2,150,000	1150%
9	В.Бања	1,054,925	7,000,000	664%
Укупно		8,601,216	60,930,000	708%

Графикон 5.31. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу новчане казне и одузете имовинске користи 2009-2010

Извор¹⁷: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

Графикон 5.32. Индекс кретања прихода по основу новчаних казни и одузете имовинске користи 2009-2010

Извор¹⁸: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

На претходним графиконима уочљиве су осцилације у реализацији и планирању ове врсте прихода код градова и општина оба округа. Наиме, град Чачак и општина Врњачка Бања су за 2010.годину планирале смањење прихода од новчаних казни и одузете имовинске користи за 52% односно 60% у односу на реализацију ове врсте прихода у 2009.години.

¹⁷ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06. и 08. јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

¹⁸ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06. и 08. јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Остали градови и општине, осим општине Лучани која за 2010.годину није планирала ову врсту прихода, су за 2010.годину планирале изразито повећање прихода по овом основу. Највеће повећање планирано је буџетом општине Ивањица за 2010.годину и то од 1222% у односу на реализацију у 2009.години.

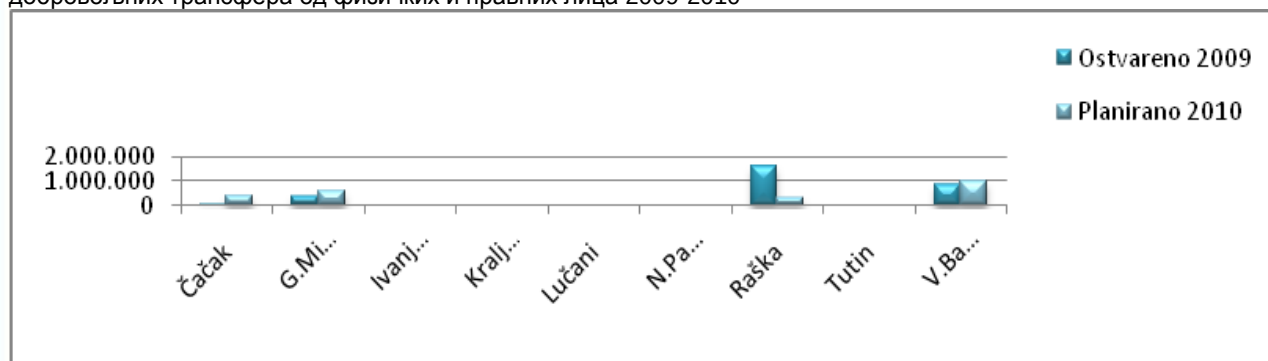
Градови и општине Рашког и Моравичког округасу по основу добровољних трансфера од физичких и правних лица оствариле у 2009.години приход у укупном износу од 2.830.000, док су за 2010.године планирале да по овом основу укупно реализују 2.300.000, што је за 19% мање у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу добровољних трансфера од физичких и правних лица које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

Табела 5.30. Приходи буџета градова и општина општина Рашког и Моравичког округа по основу добровољних трансфера од физичких и правних лица 2009-2010, у динарима

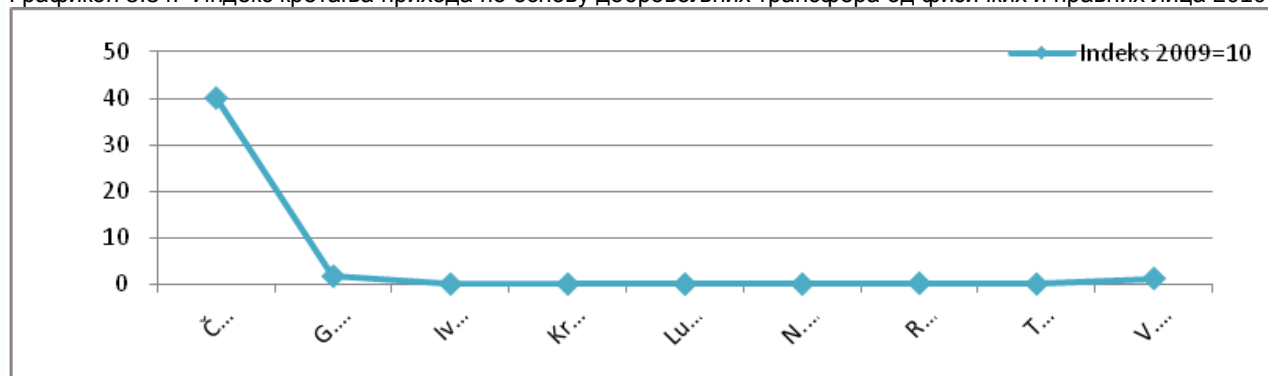
	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	10.000	400.000	4000%
2	Г.Милановац	356.000	600.000	169%
3	Ивањица	/	/	/
4	Краљево	/	/	/
5	Лучани	/	/	/
6	Н.Пазар	/	/	/
7	Рашка	1.629.000	300.000	18%
8	Тутин	/	/	/
9	В.Бања	835.000	1.000.000	120%
	Укупно	2.830.000	2.300.000	81%

Извор¹⁹: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

Графикон 5.33. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу добровољних трансфера од физичких и правних лица 2009-2010

Графикон 5.34. Индекс кретања прихода по основу добровољних трансфера од физичких и правних лица 2010

Извор²⁰: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

¹⁹ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљево број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљево број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

²⁰ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљево број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљево број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за

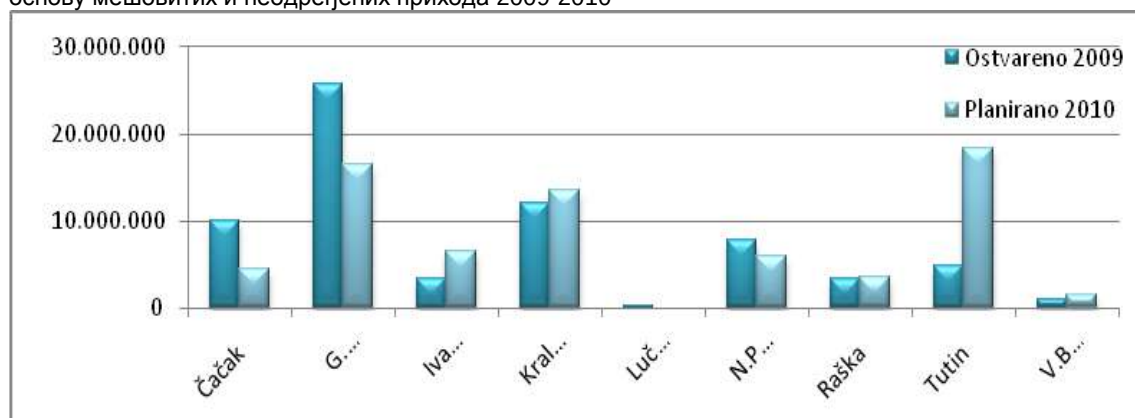
Изразито повећање прихода у 2010.години по основу добровољних трансфера од физичких и правних лица планирао је град Чачак, док су општине Горњи Милановац и Врњачка Бања предвидели повећања од 69% односно 20% у 2010. у односу на 2009.годину. Општина Рашка планирала је за 2010.годину смањење ове врсте прихода за 82% у односу на реализацију у 2009. Остали градови и општине немају реализоване ни планиране ове приходе.

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу мешовитих и неодређених прихода оствариле у 2009.години приход у укупном износу од 68.683.185, док су за 2010.године планирале да по овом основу укупно реализују 70.563.471, што је за 3% више у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу мешовитих и неодређених прихода које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

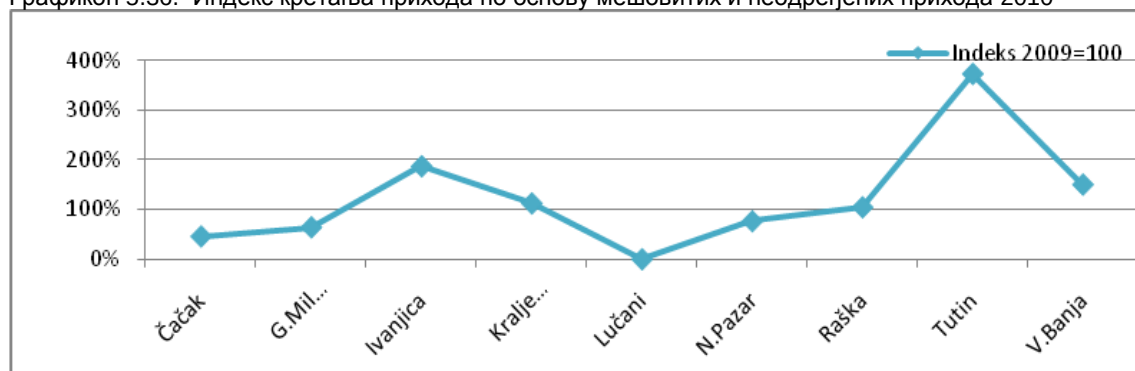
Табела 5.31. Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу мешовитих и неодређених прихода 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	9,980,237	4,579,471	46%
2	Г.Милановац	25,671,378	16,500,000	64%
3	Ивањица	3,477,762	6,500,000	187%
4	Краљево	12,093,979	13,584,000	112%
5	Лучани	329,258	/	/
6	Н.Пазар	7,842,931	6,000,000	77%
7	Рашка	3,349,222	3,500,000	105%
8	Тутин	4,939,000	18,400,000	373%
9	В.Бања	999,418	1,500,000	150%
	Укупно	68,683,185	70,563,471	103%

Графикон 5.35. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу мешовитих и неодређених прихода 2009-2010

Графикон 5.36. Индекс кретања прихода по основу мешовитих и неодређених прихода 2010

Извор²¹: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010

2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

²¹ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Претходни графикони показују да је највеће повећање мешовитих и неодређених прихода у 2010.години предвиђено буџетом општине Тутин, и то за 273% у односу на остварење у 2009.години.

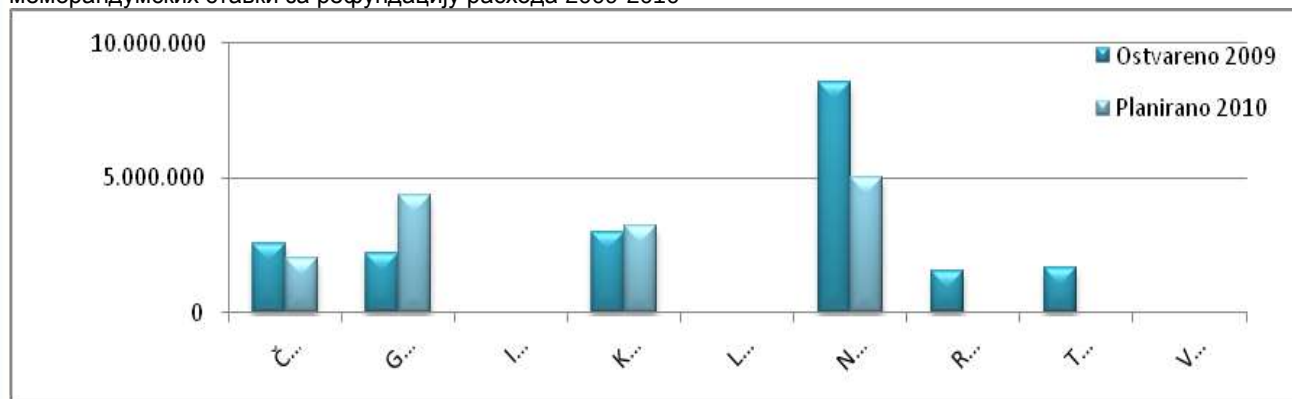
Општине Ивањица, Врњачка Бања и Рашка планирале су такође повећање овог прихода у 2010.години за 57%, 50% односно 5% у односу на претходну. Градови Чачак, Краљево и Нови Пазар су предвидели смањење мешовитих и неодређених прихода за 2010.годину и то за 54%, 12% односно 23% у односу на 2009.годину, док општина Лучани за 2010.годину није планирала остварење прихода по овом основу.

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу меморандумских ставки за рефундацију расхода оствариле у 2009.години приход у укупном износу од 19.548.391, док су за 2010.године планирале да по овом основу укупно реализују 14.550.000, што је за 26% мање у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу меморандумских ставки за рефундацију расхода које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

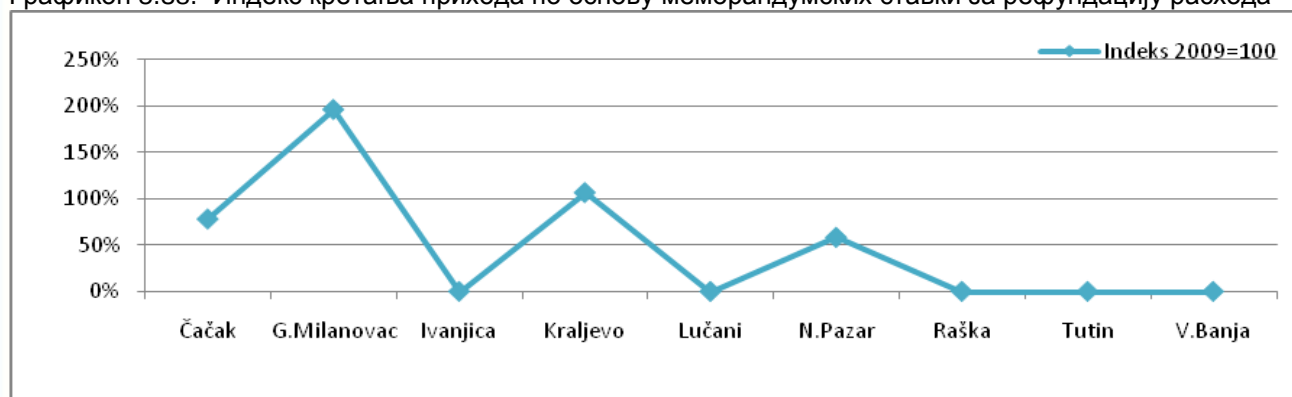
Табела 5.32. Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу меморандумских ставки за рефундацију расхода 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	2,556,954	2,000,000	78%
2	Г.Милановац	2,214,542	4,350,000	196%
3	Ивањица	/	/	0%
4	Краљево	2,997,859	3,200,000	107%
5	Лучани	/	/	0%
6	Н.Пазар	8,566,036	5,000,000	58%
7	Рашка	1,527,000	/	0%
8	Тутин	1,686,000	/	0%
9	В.Бања	/	/	0%
	Укупно	19,548,391	14,550,000	74%

Графикон 5.37. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу меморандумских ставки за рефундацију расхода 2009-2010

Графикон 5.38. Индекс кретања прихода по основу меморандумских ставки за рефундацију расхода

Извор²²: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

²² Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

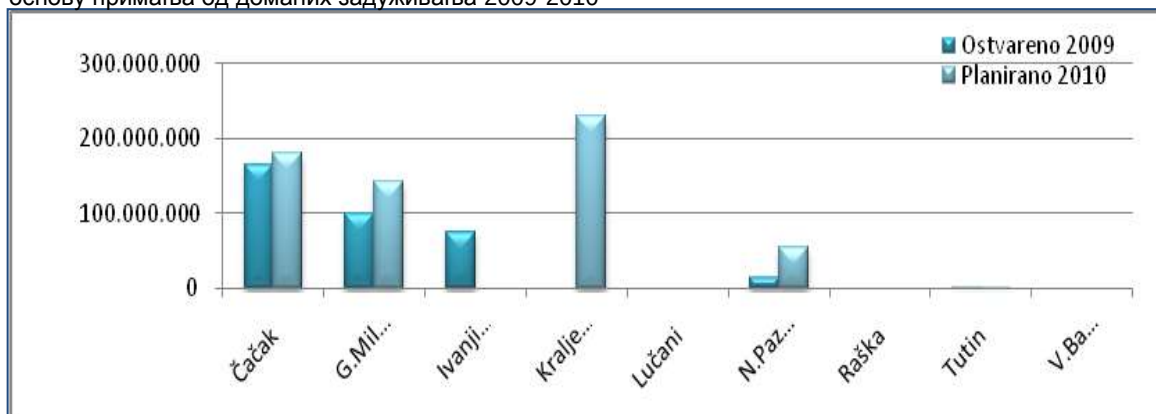
Општина Горњи Милановац је за 2010.годину планирала повећање ове врсте прихода за 86% у односу на 2009.годину, док је град Краљево такође предвидео повећање у износу од 7% у односу на реализацију ове ставке у 2009.години. Градови Чачак и Нови Пазар планирали су смањење за 22% односно 42% за 2010. у односу на претходну годину. Општине Рашка и Тутин ове приходе нису планирале у 2010.години, док општине Ивањица, Лучани и Врњачка Бања приходе по основу меморандумских ставки за рефундацију расхода нису имале ни у реализованим буџетима у 2009.години, нити у плану за 2010.годину.

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу примања од домаћих задуживања оствариле у 2009.години приход у укупном износу од 356.297.204, док су за 2010.годину планирале да по овом основу укупно реализују 609.900.000, што је за 71% више у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу примања од домаћих задуживања које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

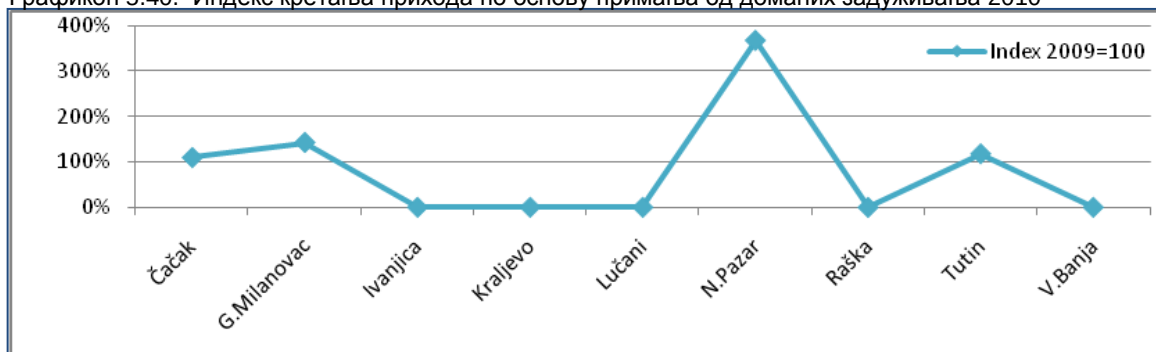
Табела 5.33. Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу примања од домаћих задуживања 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	164.918.465	180.400.000	109%
2	Г.Милановац	100.000.000	142.500.000	143%
3	Ивањица	74.676.739	/	/
4	Краљево	/	/	/
5	Лучани	/	/	/
6	Н.Пазар	15.000.000	55.000.000	367%
7	Рашка	/	/	/
8	Тутин	1.702.000	2.000.000	118%
9	В.Бања	/	/	/
Укупно		356.297.204	609.900.000	171%

Графикон 5.39. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу примања од домаћих задуживања 2009-2010

Графикон 5.40. Индекс кретања прихода по основу примања од домаћих задуживања 2010

Извор²³: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009. и 2010

²³ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06. и 08. јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

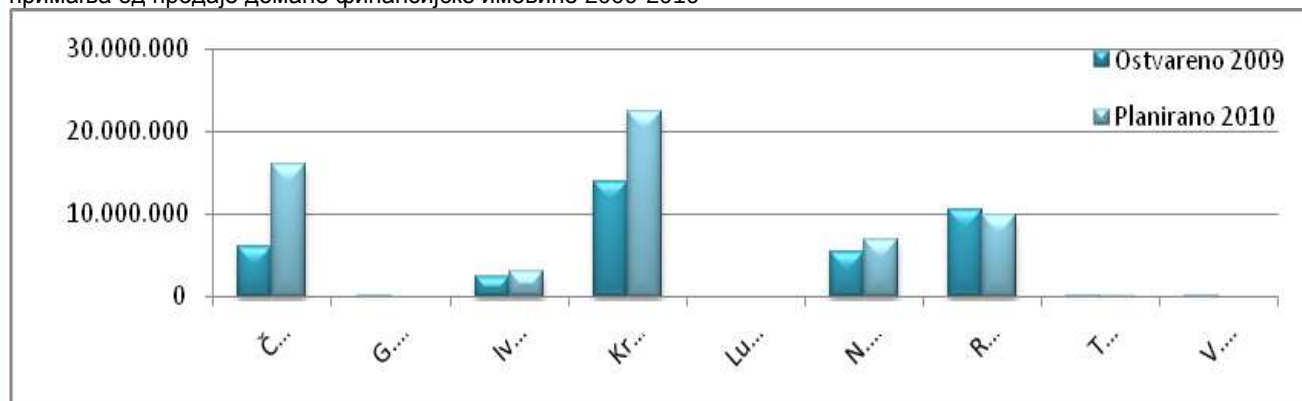
Графикони показују да је највеће повећање прихода за 2010.годину по основу примања од домаћих задуживања планирано буџетом града Новог Пазара и то од 267% у односу на претходну годину. Општине Горњи Милановац и Тутин су планиране износе повећале за 43% односно 18%, а град Чачак је предвидео повећање од 9% у износу на реализацију овог прихода у 2009.години.

Општина Ивањица је у 2009.години остварила приход по основу примања од домаћих задуживања у износу 74.676.739, а за 2010.годину није планирала приходовање по овом основу. Град Краљево у 2009.години није имао ову врсту прихода, нити је она предвиђена буџетом града за 2010.годину. Општине Лучани, Рашка и Врњачка Бања нису у 2009.години остваривале примања од домаћих задуживања, нити су ове приходе планирале буџетима за 2010.годину. Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу примања од продаје домаће финансијске имовине остварили у 2009.години приход у укупном износу од 38.605.041, док су за 2010.године планирале да по овом основу укупно реализују 58.600.000, што је за 52% више у односу на претходну годину. Појединачни приходи по основу примања од продаје домаће финансијске имовине које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

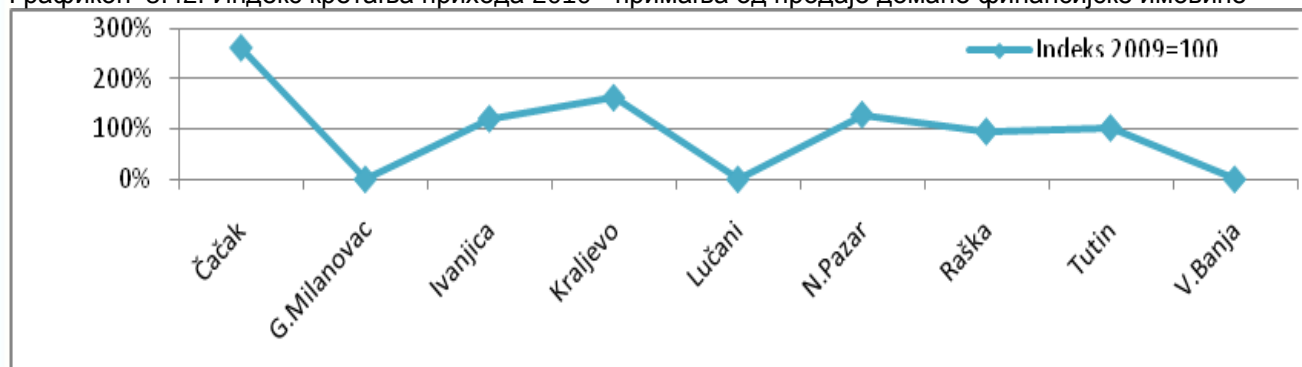
Табела 5.34. Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу примања од продаје домаће финансијске имовине 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	6,122,758	16,000,000	261%
2	Г.Милановац	1,134	/	0%
3	Ивањица	2,490,286	3,000,000	120%
4	Краљево	13,882,167	22,500,000	162%
5	Лучани	/	/	0%
6	Н.Пазар	5,442,250	7,000,000	129%
7	Рашка	10,516,998	10,000,000	95%
8	Тутин	98,000	100,000	102%
9	В.Бања	51,447	/	/
	Укупно	38,605,041	58,600,000	152%

Графикон 5.41. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу примања од продаје домаће финансијске имовине 2009-2010

Графикон 5.42. Индекс кретања прихода 2010 - примања од продаје домаће финансијске имовине

Извор²⁴: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

Праћењем графика се запажа да су градови Чачак, Нови Пазар и Краљево за 2010.годину планирали повећање ових прихода за 161%, 29% односно 62% у односу на реализацију ове врсте прихода у 2009.години. Општине Ивањица и Тутин планирале су повећање од 20%

²⁴ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

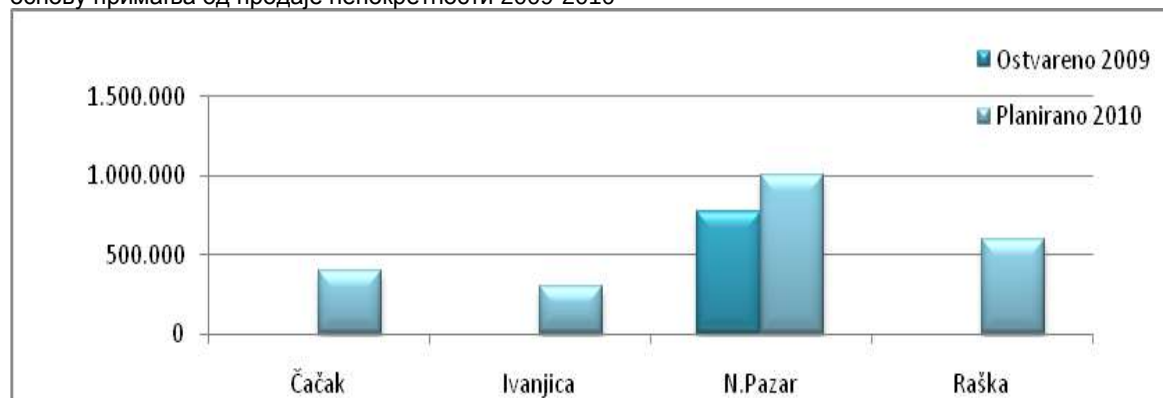
односно 2% у 2010. у односу на претходну годину, док је код општине Рашка уочљиво планирано смањење прихода основу примања од продаје домаће финансијске имовине за 5% у односу на остварени износ у 2009.години. Општине Горањи Милановац и Врњачка Бања за 2010.немају планиране ове приходе, а општина Лучани ни у 2009.није имала реализацију истих.

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу примања од продаје непокретности оствариле у 2009.години приход у укупном износу од 775.618, док су за 2010.године планирале да по овом основу укупно реализују 2.300.000, што је за 197% више у односу на претходну годину. У 2009.години реализацију прихода по основу примања од продаје непокретности остварио је буџет града Новог Пазара у износу од 775.618, док остали градови и општине нису имали ову врсту прихода у буџетима за 2009.годину. Град Нови Пазар је за 2010.годину планирао повећање овог прихода за 29%, у износу од 1.000.000. Град Чачак је за 2010.годину планирао да оствари приход од 400.000, општина Ивањица од 300.000, и општина Рашка од 600.000 по основу примања од продаје непокретности.

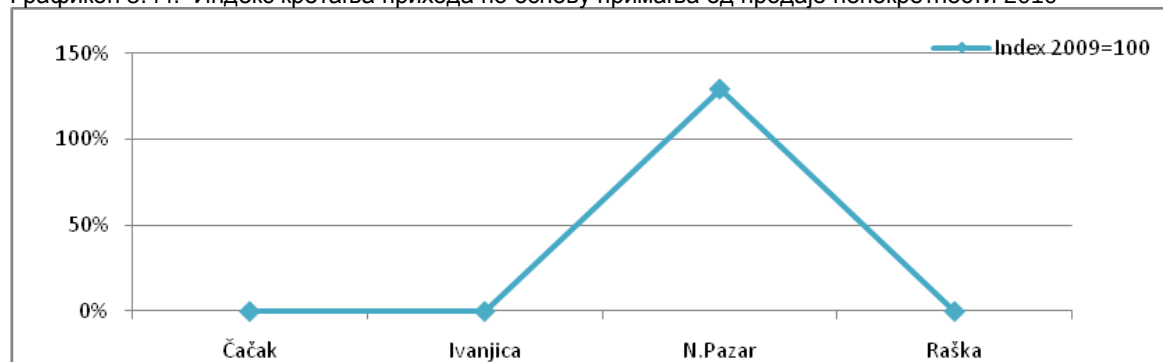
Табела 5.35. Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу примања од продаје непокретности 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	/	400.000	/
2	Ивањица	/	300.000	/
3	Н.Пазар	775.618	1.000.000	129%
4	Рашка	/	600.000	/
Укупно		775.618	2.300.000	297%

Графикон 5.43. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу примања од продаје непокретности 2009-2010

Графикон 5.44. Индекс кретања прихода по основу примања од продаје непокретности 2010

Извор²⁵. Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

Из графикона се уочава да је изразито повећање прихода по основу продаје непокретности за 2010.годину предвидео град Нови Пазар, док град Чачак, као и општине Ивањица и Рашка, нису имали ова средства реализована у 2009.години.

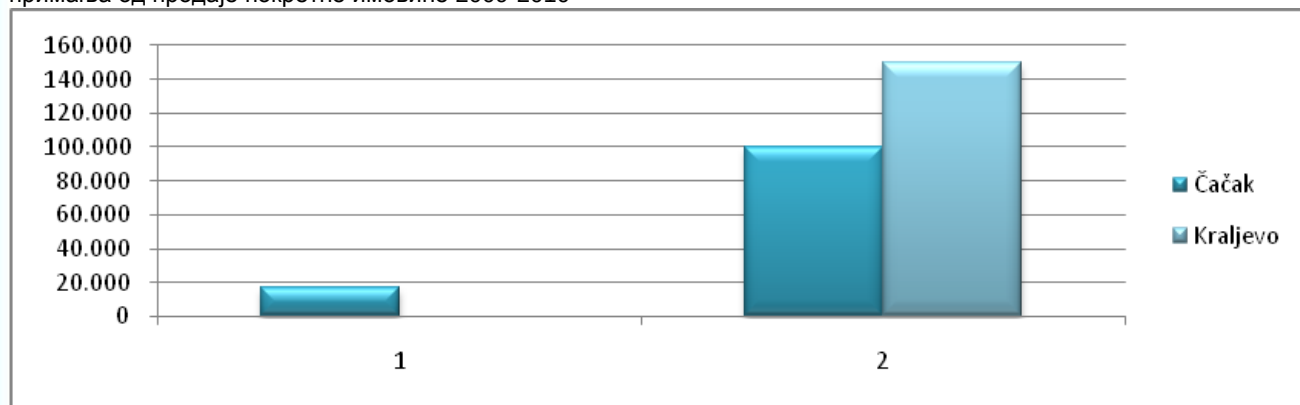
²⁵ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Приход по основу примања од продаје покретне имовине у Рашком и Моравичком округу у 2009.години остварио је град Чачак у износу од 16.949. Буџетом за 2010.град Чачак је предвидео приход од 100.000 по овом основу, што је за 490% више у односу на реализацију у 2009.години. Град Краљево планирао је буџетом за 2010.годину да по основу примања од продаје покретне имовине оствари приход у износу од 150.000.

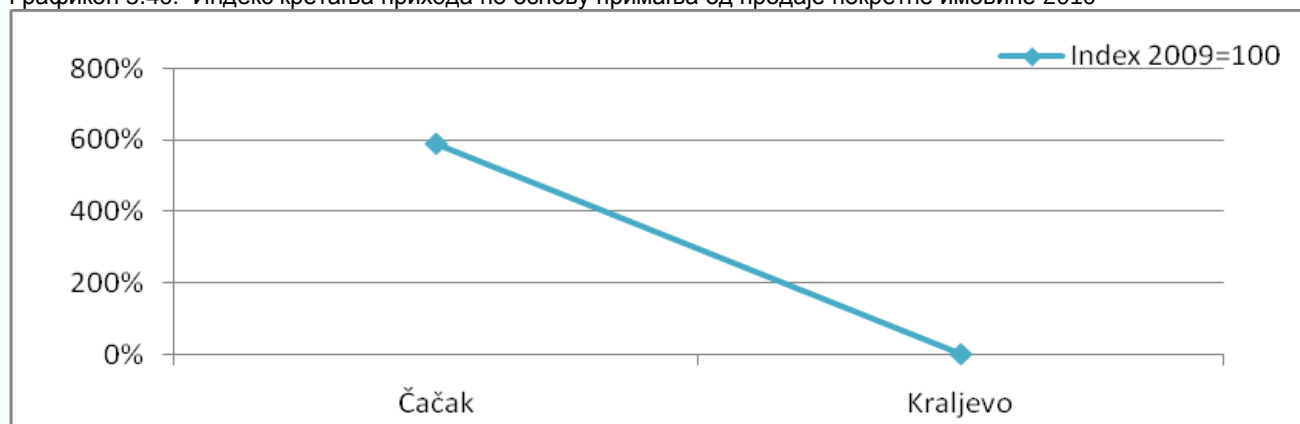
Табела 5.36. Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу примања од продаје покретне имовине 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	16.949	100.000	590%
4	Краљево	/	150.000	/
Укупно		16.949	250.000	1475%

Графикон 5.45. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа по основу примања од продаје покретне имовине 2009-2010

Графикон 5.46. Индекс кретања прихода по основу примања од продаје покретне имовине 2010

Извор²⁶: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

Графикони показују да је ова врста прихода планирана само буџетима градова Чачка и Краљева, а да остале општине и градови Рашког и Моравичког округа немају реализације по овом основу у 2009.години, нити је планирано извршење тих прихода за 2010.годину.

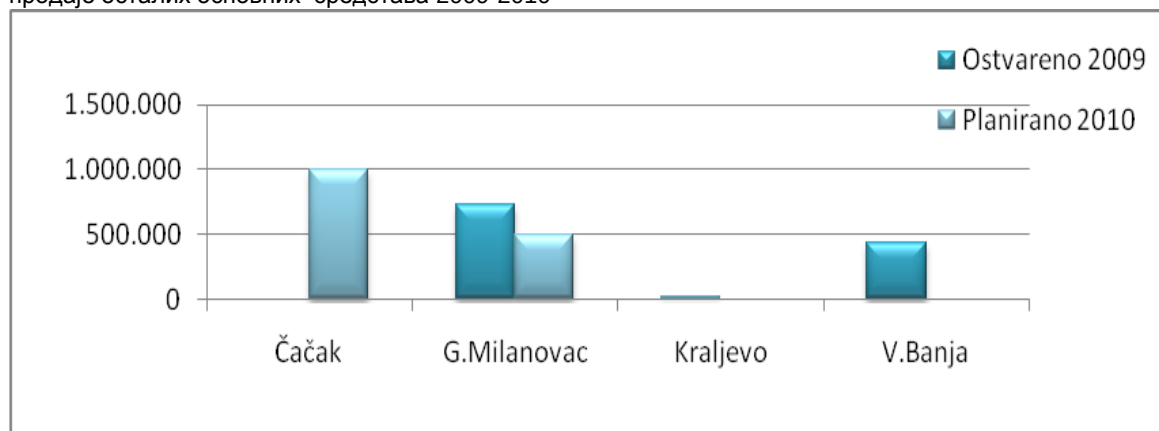
Градови и општине Рашког и Моравичког округа су по основу примања од продаје осталих основних средстава оствариле у 2009.години приход у укупном износу од 1.174.150, док су за 2010.годину планирале да по овом основу укупно реализују 1.500.000, што је за 28% више у односу на претходну годину. Град Чачак је за 2010.годину планирао да оствари приход по овом основу у износу од 1.000.000, општина Горњи Милановац од 500.000, што је 31% мање од релизације прихода по основу продаје осталих основних средстава у 2009.години. Град Краљево и општина Врњачка Бања нису планирали ове приходе у 2010.години иако су у 2009.по овом основу остварили приход од 13.200 односно 435.120.

²⁶ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

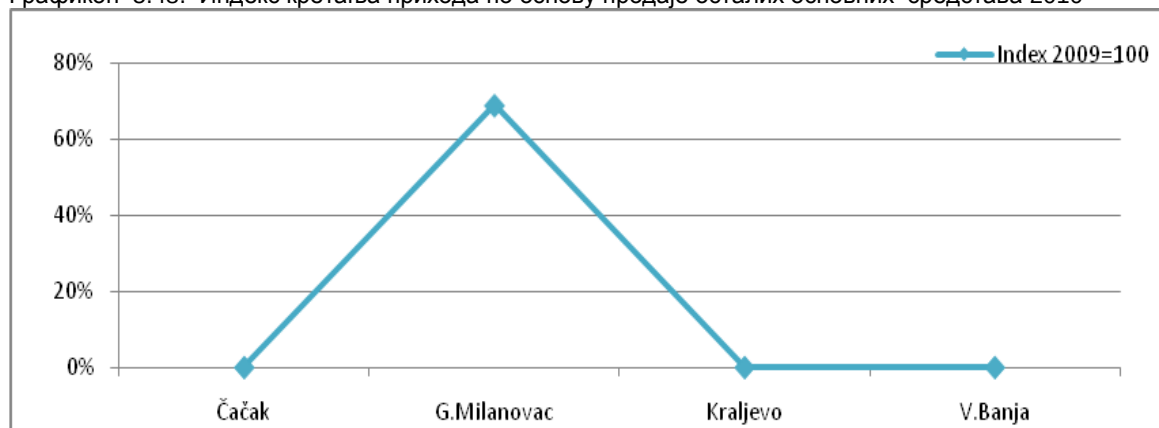
Табела 5.37. Приходи буџета градова и општина општина Рашког и Моравичког округа од продаје осталих основних средстава 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	/	1.000.000	/
2	Г.Милановац	725.830	500.000	69%
3	Краљево	13.200	/	/
4	В.Бања	435.120	/	/
Укупно		1.174.150	1.500.000	128%

Графикон 5.47. Кретање укупних прихода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа од продаје осталих основних средстава 2009-2010

Графикон 5.48. Индекс кретања прихода по основу продаје осталих основних средстава 2010

Извор²⁷: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010

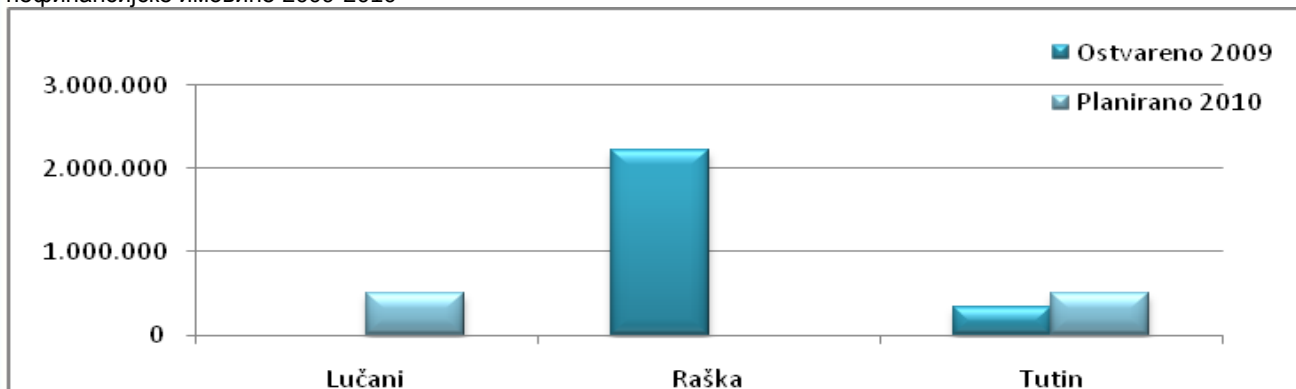
Општина Лучани је за 2010.годину планирала приход по основу примања од продаје нефинансијске имовине у износу од 500.000, док у 2009.години није имала реализовану ову врсту прихода. Општина Рашка је у 2009.остварила приход по овом основу у износу од 2.217.458, а у буџету за 2010.год. нема планиране ове приходе. У 2009.години општина Тутин остварила је приход од 329.000, а за 2010.планирала је приход по основу примања од продаје нефинансијске имовине у износу од 500.000, што је за 52% више у односу на претходну годину.

Табела 5.38. Приходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа-примања од продаје нефинансијске имовине 2009-2010

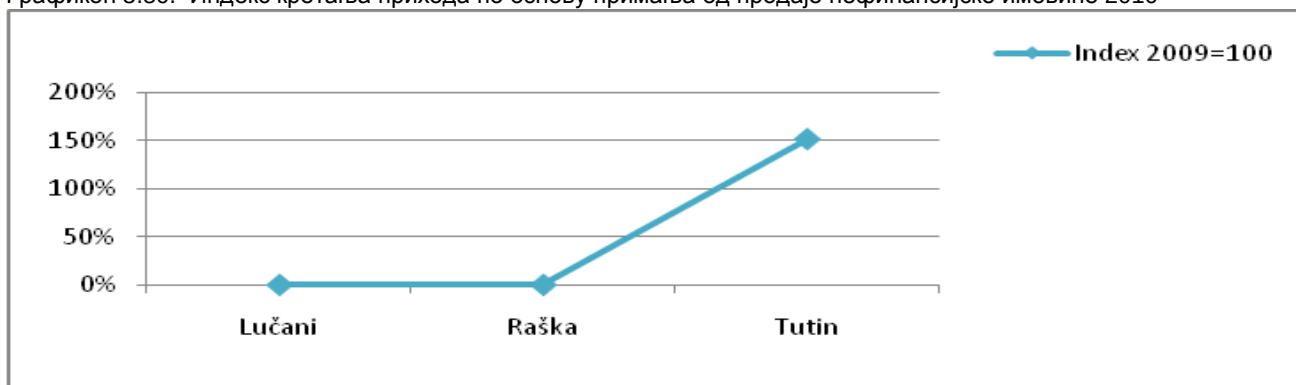
	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Лучани	/	500.000	/
2	Рашка	2.217.458	/	/
3	Тутин	329.000	500.000	152%
Укупно		2.546.458	1.000.000	39%

²⁷ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљево број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљево број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Графикон 5.49. Кретање укупних прихода буџета општина Рашког и Моравичког округа примања од продаје нефинансијске имовине 2009-2010

Графикон 5.50. Индекс кретања прихода по основу примања од продаје нефинансијске имовине 2010

Извор²⁸: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

Град Чачак у 2009.год остварио је приход по основу примања од продаје робних резервиу износу од 801.628. Приход по основу примања од продаје робних резерви планиран за 2010.год износи 850.000.

Општина Лучани у 2009.год остварила је приход по основу примања од продаје домаћих акција у износу од 4.084.

Град Нови Пазар у 2009.год остварио је приход по основу примања од продаје земљишта у износу од 202.140. Приход по основу примања од продаје земљишта планиран за 2010.год износи 10.000.000.

Општине Рашка и Тутин оствариле су у 2009.год приход по основу трансфера на истом нивоу, у износима од 70.000 (Рашка) и 45.000 (Тутин), и по основу прихода из буџета републике у износима од 8.784.000 (Рашка) и 23.465.000 (Тутин). За 2010.годину ове врсте прихода нису планиране.

Општина Тутин је у 2009.год остварила приход од пореза на међународну трговину и трансакције у износу од 346.000. За 2010.год ова врста прихода није планирана.

Општина Горњи Милановац у 2010.год пренела је средства неутрошена ранијих година у износу од 16.172.813.

Општина Тутин је у 2010.год пренела је средства неутрошена ранијих година у износу од 5.000.000.

Град Краљево је у 2009.год пренео средства неутрошена ранијих година у износу од 173.675.266.

6. Расходи

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су у току 2009.године оствариле укупане расходе и издатке буџета у износу од 7.924.587.592, док су за 2010.годину планирале расходе и издатке у износу од 9.631.664.877, односно 22% више у односу на извршење буџета у 2009.години. У наредним табелама и графиконима су детаљно приказане реализације економских и социјалних функција градова и општина кроз издвајања буџетских средстава за одређене активности и делатности. Појединачни расходи и издаци које су градови и општине оба округа остварили у 2009.години и планирали за 2010.годину су:

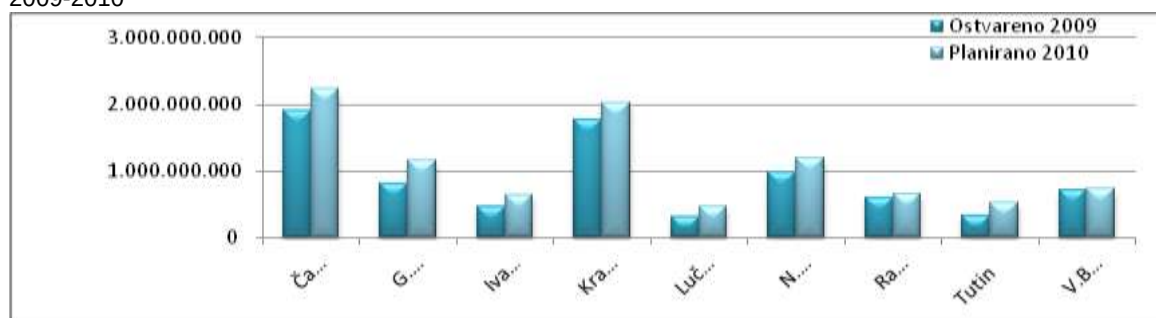
²⁸ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљево број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљево број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Табела 5.39. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа, 2009-2010, у динарима

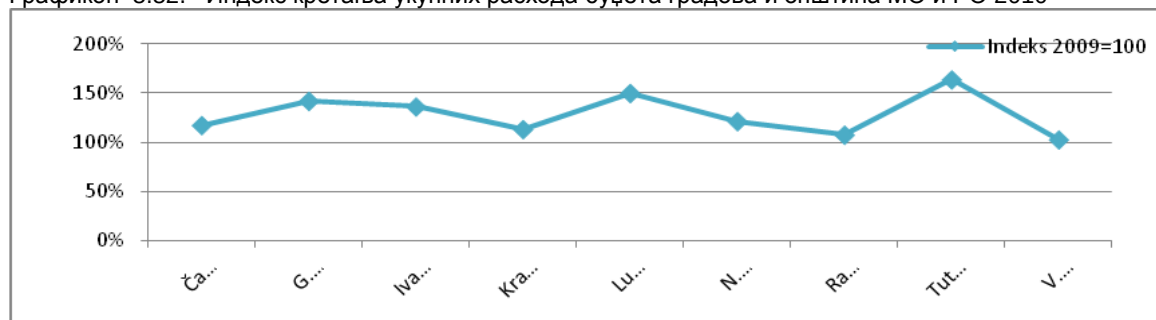
	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	1,911,291,734	2,240,000,000	117%
2	Г.Милановац	819,886,932	1,163,434,154	142%
3	Ивањица	462,412,191	629,607,600	136%
4	Краљево	1,778,541,443	2,010,887,840	113%
5	Лучани	316,364,258	474,566,500	150%
6	Н.Пазар	979,246,000	1,187,238,000	121%
7	Рашка	608,434,946	653,068,776	107%
8	Тутин	323,560,518	530,000,000	164%
9	В.Бања	724,849,571	742,862,007	102%
	Укупно	7,924,587,592	9,631,664,877	122%

Извор²⁹: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета градова и општина МО и РО за 2009.и 2010.

Графикон 5.51. Кретање укупних расхода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа, 2009-2010

Графикон 5.52. Индекс кретања укупних расхода буџета градова и општина МО и РО 2010

Извор³⁰: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010.

У односу на реализацију потрошње у 2009. градови и општине оба округа за 2010.годину планирале повећање потрошње у просеку за 22%. Највеће повећање расхода и издатака планирала је општина Тутин – 64% у односу на претходну годину, затим следе општина Лучани – 50%, општина Горњи Милановац – 42%, општина Ивањица – 36%, буџет града Краљева предвиђа повећање потрошње за 13% у односу на реализацију у претходној години, град Нови Пазар је за 2010.годину планирао повећање потрошње за 21% у односу на 2009., град Чачак је предвидео повећање од 17% у односу на реализацију у 2009.години. Најмање повећање расхода и издатака за 2010. планирале су општине Рашка - 7% и Врњачка Бања – 2% односу на претходну годину.

²⁹ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009., Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

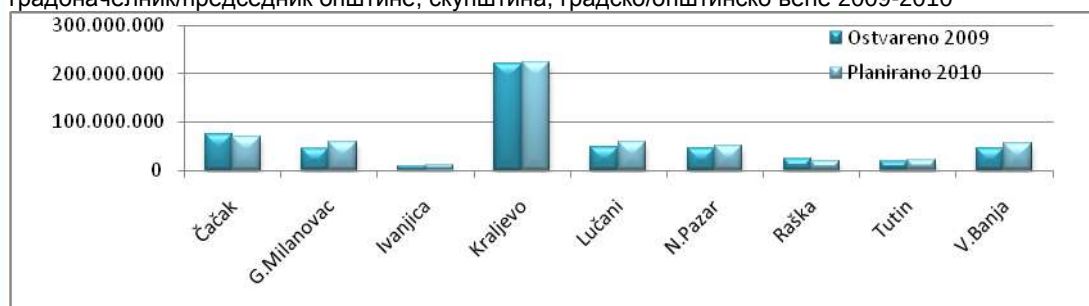
³⁰ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

За кориснике градоначелник/председник општине, скупштина, градско/општинско веће градови и општине Рашког и Моравичког округа су у 2009.години остварили расход у износу од 529,373,041. За 2010.годину градови и општине оба округа су планирале повећање расхода за ову групу корисника од 7% у односу на реализацију у 2009.години. Појединачни расходи и издаци за кориснике градоначелник/председник општине, скупштина, градско/општинско веће које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

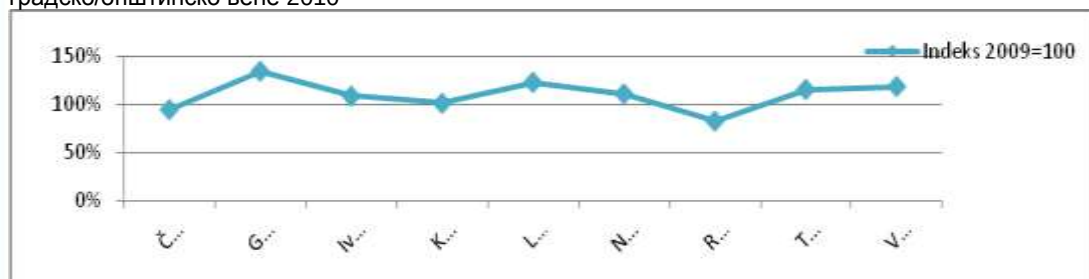
Табела 5.40. Укупни расходи буџета градова и општине Рашког и Моравичког округа за функцију градоначелник/председник општине, скупштина, градско/општинско веће 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	74,124,490	70,330,000	95%
2	Г.Милановац	44,227,456	59,312,982	134%
3	Ивањица	8,946,594	9,722,000	109%
4	Краљево	221,156,781	223,916,000	101%
5	Лучани	48,391,787	59,420,000	123%
6	Н.Пазар	45,176,186	50,120,000	111%
7	Рашка	23,522,923	19,499,342	83%
8	Тутин	17,699,982	20,430,000	115%
9	В.Бања	46,126,841	54,671,000	119%
	Укупно	529,373,041	567,421,324	107%

Графикон 5.53. Кретање укупних расхода градова и општине Рашког и Моравичког округа за функцију градоначелник/председник општине, скупштина, градско/општинско веће 2009-2010

Графикон 5.54. Индекс кретања расхода за функцију градоначелник/председник општине, скупштина, градско/општинско веће 2010

Извор³¹: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општине и градова МО и РО за 2009.и 2010

Из претходних графикана уочава се да су градови и општине МО и РО за 2010.годину углавном планирале повећање издатака за ове кориснике буџета у односу на реализацију у 2009: општина Горњи Милановац је планирала повећање од 34%, општина Лучани 23%, општина Врњачка Бања 19%, општина Тутин 15%, град Нови Пазар планирао је повећање за 11%, општина Ивањица 9%, а град Краљево повећање од 1%. Град Чачак и општина Рашка су за 2010.планирали смањење расхода по овом основу за 5% односно 17%.

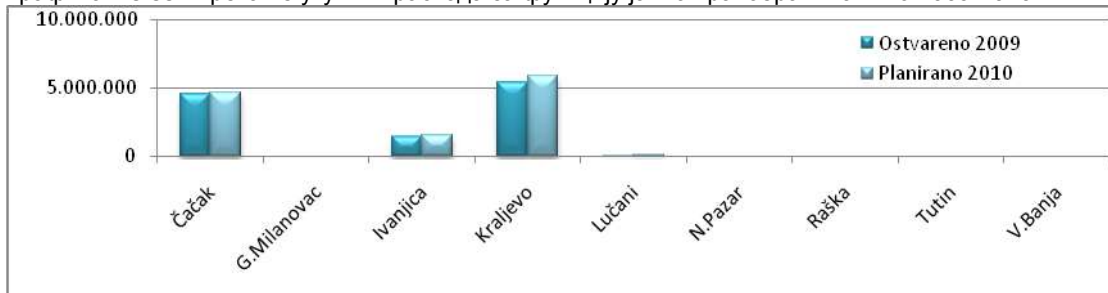
Градови и општине Рашког и Моравичког округасу за функцију јавног првобранилаштва у 2009.години издвојиле 11.497.096, а за 2010. планирале да потроше 12.221.000, тј. за 6% више у односу на претходну годину. Појединачни расходи и издаци за функцију јавно правобранилаштво које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

³¹ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

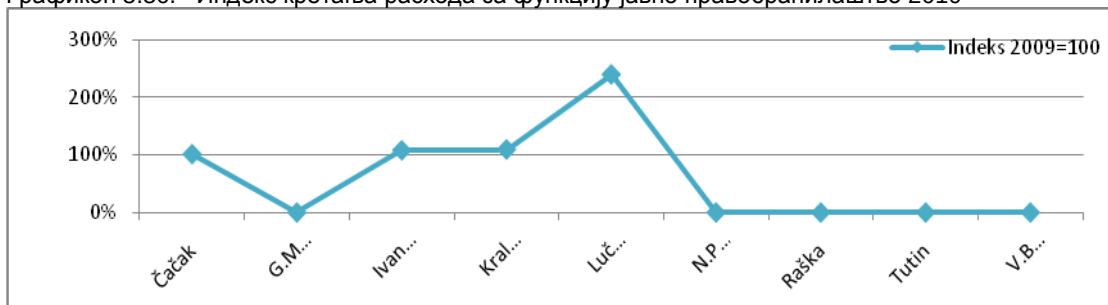
Табела 5.41. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за функцију јавно правобранилаштво 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	4,585,428	4,630,000	101%
2	Г.Милановац	/	/	/
3	Ивањица	1,468,449	1,581,000	108%
4	Краљево	5,388,815	5,880,000	109%
5	Лучани	54,405	130,000	239%
6	Н.Пазар	/	/	/
7	Рашка	/	/	/
8	Тутин	/	/	/
9	В.Бања	/	/	/
	Укупно	11,497,096	12,221,000	106%

Графикон 5.55. Кретање укупних расхода за функцију јавно правобранилаштво 2009-2010

Графикон 5.56. Индекс кретања расхода за функцију јавно правобранилаштво 2010

Извор³²: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова оба округа за 2009.и 2010.

Издавања за јавно правобранилаштво у 2009.години имали су градови Чачак у износу од 4.585.428 и Краљево у износу од 5.388.815. За 2010.годину град Краљево је планирао повећања потрошње за ову функцију за 9%, град Чачак за 1%. Општина Ивањица је у 2009.на јавно правобранилаштво потрошила 1.468.449, а за 2010. планирала 8% повећања, односно 1.581.000. Општина Лучани је у 2009.години за јавно правобранилаштво издвојила 54.405, а за 2010.годину предвидела повећање од 139%, односно 130.000. Остали градови и општине МО и РО немају ове ставке у буџетима за 2009. и 2010.годину.

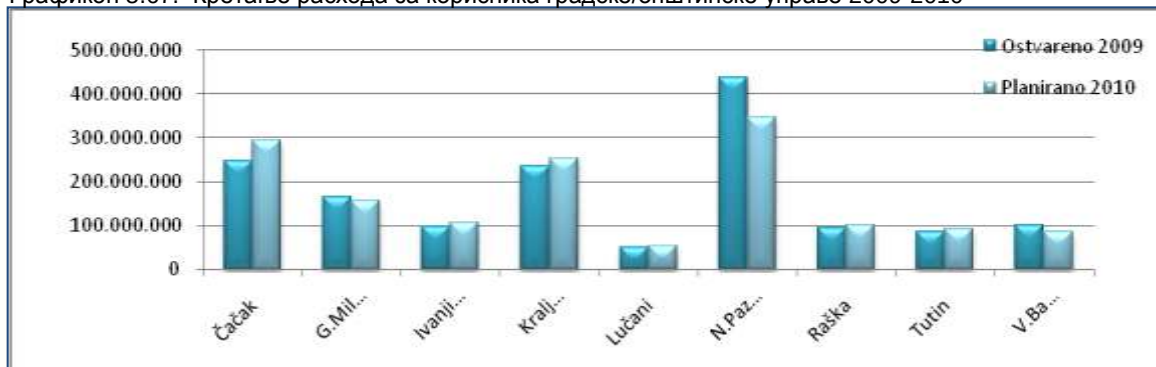
Градови и општине Рашког и Моравичког су за градске/општинске управе у 2009.години издвојиле 1.517.217.912, а за 2010. планирале да потроше 1.495.642.112, односно за 1% мање у односу на претходну годину. Појединачни расходи и издаци за функцију градске/општинске управе које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

³² Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010.,Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009.,Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009.Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

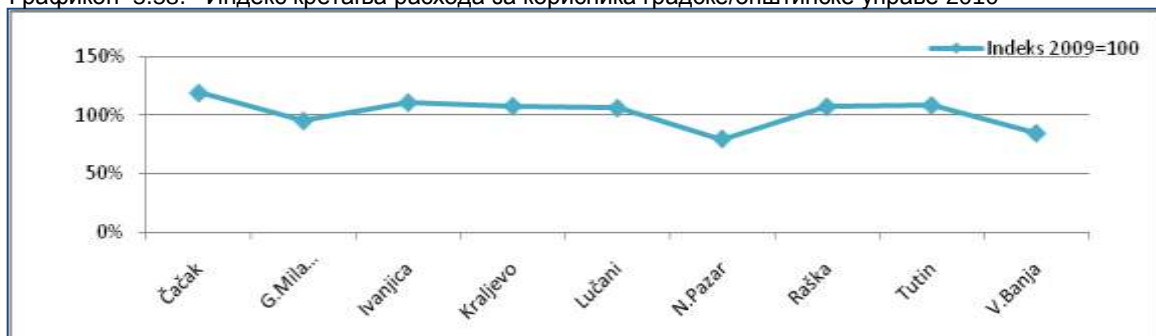
Табела 5.42. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за корисника градске/општинске управе 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	247,879,091	295,002,047	119%
2	Г.Милановац	165,744,318	157,278,000	95%
3	Ивањица	96,583,549	106,990,000	111%
4	Краљево	236,302,985	254,560,000	108%
5	Лучани	51,042,247	54,154,000	106%
6	Н.Пазар	436,393,196	346,562,000	79%
7	Рашка	94,819,928	101,599,065	107%
8	Тутин	86,208,225	93,400,000	108%
9	В.Бања	102,244,373	86,097,000	84%
	Укупно	1,517,217,912	1,495,642,112	99%

Графикон 5.67. Кретање расхода за корисника градске/општинске управе 2009-2010

Графикон 5.58. Индекс кретања расхода за корисника градске/општинске управе 2010

Извор³³: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009. и 2010

Из графика се уочава да је град Чачак за 2010. годину планирао највеће повећање расхода и издатака по овом основу за 19% у односу на реализацију у 2009. годину. Затим следе општина Ивањица која предвиђа повећање овог расхода у 2010. години за 11% у односу на 2009., општина Тутин која је исти расход планирала да повећа за 8% у односу на претходну годину, општина Рашка која ову врсту издатака повећава за 7%, и општина Лучани која је предвидела повећање расхода за општинску управу за 6% у односу на извршење у 2009. години. Град Нови Пазар је за 2010. годину планирао смањење издвајања за градске управе за 11% у односу на 2009. Град Краљево је планирао повећање ових издатака за 2010. годину за 8%. Општине Горњи Милановац и Врњачка Бања су за 2010. годину такође планирале да смање ову врсту расхода и то за 5% односно 16% у односу на претходну годину.

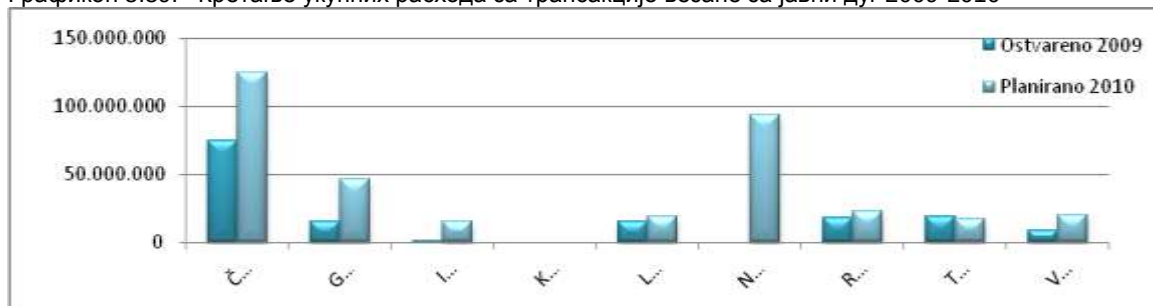
Градови и општине Рашког и Моравичког округа су за трансакције везане за јавни дуг у 2009. години издвојиле 153.520.167, а за 2010. планирале да потроше 359.734.000, односно за 134% више у односу на претходну годину. Појединачни расходи и издаци за трансакције везане за јавни дуг које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010. годину су:

³³ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009. годину донета 06. и 08. јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010. годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010. годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009. годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010. годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009. годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010. годину

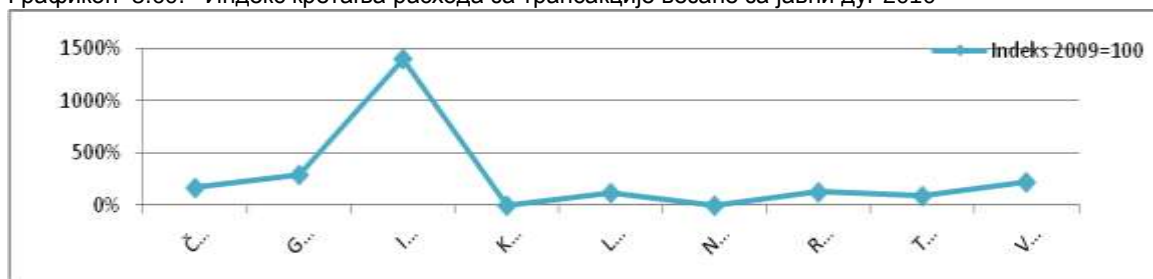
Табела 5.43. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за трансакције везане за јавни дуг 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	74,611,836	125,100,000	168%
2	Г.Милановац	15,861,349	46,400,000	293%
3	Ивањица	1,087,079	15,184,000	1397%
4	Краљево	/	/	/
5	Лучани	15,755,300	19,000,000	121%
6	Н.Пазар	/	93,900,000	/
7	Рашка	18,136,695	23,000,000	127%
8	Тутин	18,963,236	16,950,000	89%
9	В.Бања	9,104,672	20,200,000	222%
Укупно		153,520,167	359,734,000	234%

Графикон 5.59. Кретање укупних расхода за трансакције везане за јавни дуг 2009-2010

Графикон 5.60. Индекс кретања расхода за трансакције везане за јавни дуг 2010

Извор³⁴: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010.

Највеће планирано повећање издвајања за јавни дуг уочава се код општине Ивањица, и то са реализованих 1.087.079 у 2009. на 15.184.000 планираних за 2010.годину. Изразито повећање ове врсте издвајања у 2010.години у односу на 2009. планирано је буџетима општина Горњи Милановац и Врњачка Бања. Општина Горњи Милановац је за 2010. предвидела повећање овог расхода за 193% , а општина Врњачка Бања за 122% у односу на претходну годину. Следи гради Чачак и општине Рашка и Лучани. Општина Тутин планирала је буџетом за 2010. смањење расхода за јавни дуг за 11%, а град Нови Пазар је буџетом за 2010.годину планирао 93.900.000 за јавни дуг, док у претходној години није имао ову врсту издатака. Град Краљево у својим буџетима нема ову врсту издатака.

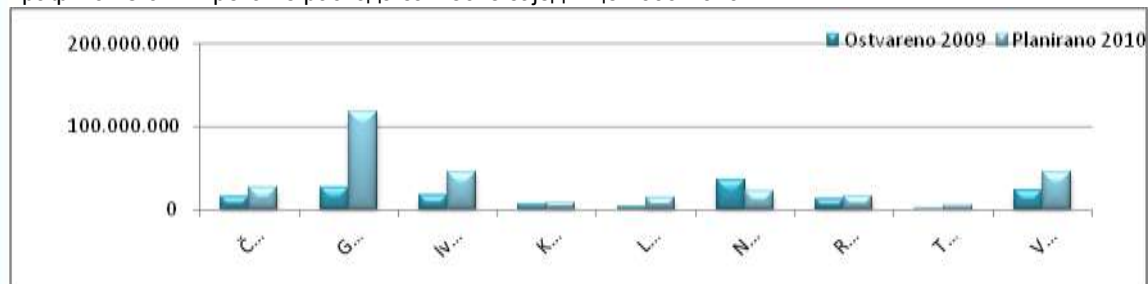
Градови и општине Рашког и Моравичког округа су за месне заједнице у 2009.години издвојиле 143.818.448, а за 2010. планирале да потроше 300.237.573, односно за 109% више у односу на претходну годину. Појединачни расходи и издаци за месне заједнице које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

³⁴ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

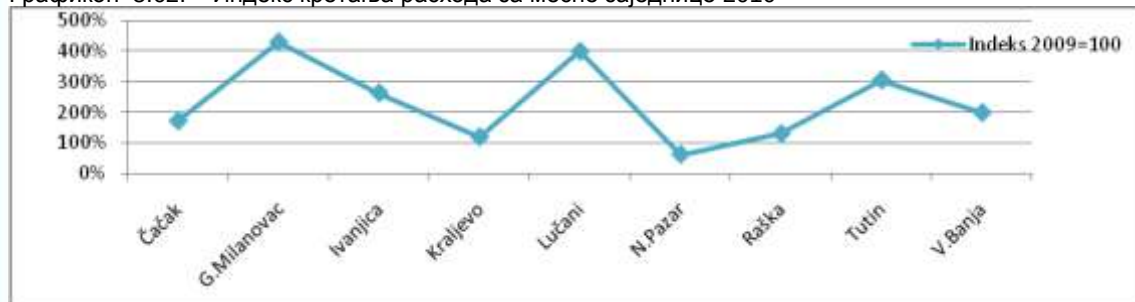
Табела 5.44. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за месне заједнице 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	15,437,313	26,437,690	171%
2	Г.Милановац	27,368,112	117,683,000	430%
3	Ивањица	17,243,566	45,370,100	263%
4	Краљево	6,316,638	7,500,000	119%
5	Лучани	3,578,743	14,282,000	399%
6	Н.Пазар	36,663,607	22,500,000	61%
7	Рашка	12,838,285	16,574,517	129%
8	Тутин	1,474,174	4,500,000	305%
9	В.Бања	22,898,011	45,390,266	198%
Укупно		143,818,448	300,237,573	209%

Графикон 5.61. Кретање расхода за месне заједнице 2009-2010

Графикон 5.62. Индекс кретања расхода за месне заједнице 2010

Извор³⁵: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010.

Планирана повећања средстава намењених месним заједницама за 2010.годину су највећа код општине Горњи Милановац – 330%, општине Лучани 299%, општине Тутин 205%, и општине Ивањица 163%. Нешто мања повећања расхода за месне заједнице планирана су за 2010.годину буџетима општине Врњачка Бања – 98%, града Чачка - 71% и општине Рашка – 29%, града Краљева - 9% у односу на извршење у 2009. Град Нови Пазар планирао је смањење овог издатка за 39% у 2010.години у односу на 2009.годину.

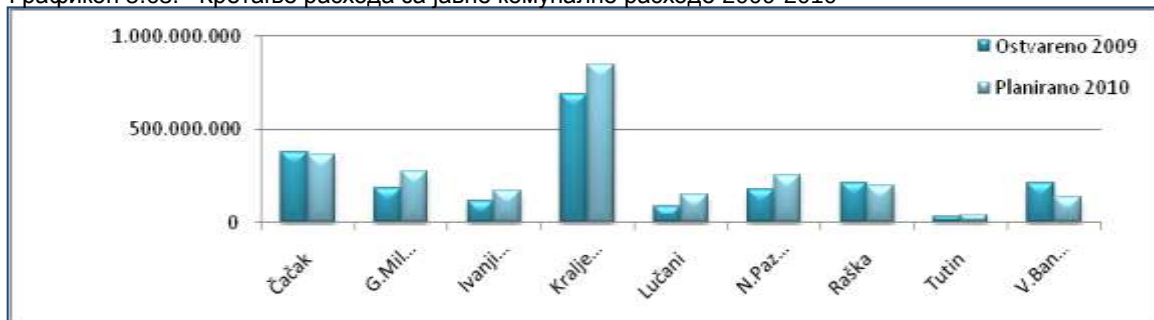
Градови и општине Рашког и Моравичког округа су за јавне комуналне расходе у 2009.години издвојиле 2.088.170.158, а за 2010. планирале да потроше 2.434.975.898, односно за 17% више у односу на претходну годину. Појединачни расходи и издаци за јавне комуналне расходе које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

³⁵ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

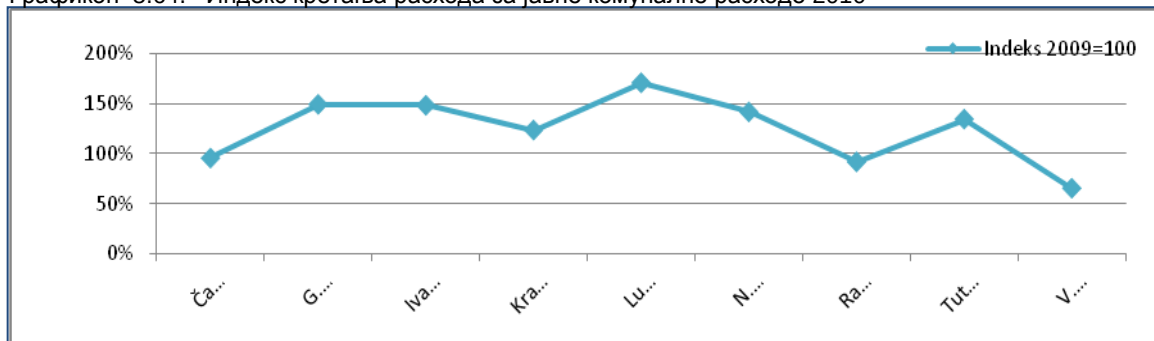
Табела 5.45. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за јавне комуналне расходе 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	377,972,177	360,747,700	95%
2	Г.Милановац	185,076,090	276,260,000	149%
3	Ивањица	117,305,860	173,999,000	148%
4	Краљево	686,087,945	847,624,000	124%
5	Лучани	86,860,597	148,498,000	171%
6	Н.Пазар	177,092,040	250,936,000	142%
7	Рашка	213,508,400	195,661,007	92%
8	Тутин	31,727,940	42,682,000	135%
9	В.Бања	212,539,109	138,568,191	65%
Укупно		2,088,170,158	2,434,975,898	117%

Графикон 5.63. Кретање расхода за јавне комуналне расходе 2009-2010

Графикон 5.64. Индекс кретања расхода за јавне комуналне расходе 2010

Извор³⁶: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009. и 2010.

У графиконима је приказано да је општина Лучани за 2010.годину планирала 71% више издвајања за јавне комуналне расходе у односу на 2009., општине Горњи Милановац и Ивањица су предвиделе слично повећање ових издатака – Горњи Милановац за 49%, Ивањица за 48% за 2010.годину у односу на 2009.годину. Општина Тутин је такође планирала повећање од 35% за јавне комуналне расходе у 2010. у односу на реализацију ових трошкова у 2009. Градови Краљево и Нови Пазар су увећали средства планирана за јавне комуналне расходе у 2010. за 24% односно 42% у односу на 2009.годину. Град Чачак и општина Рашка су планирали смањење издатака за јавну комуналну потрошњу за 2010.годину за 5% - Чачак и 8% - Рашка у односу на 2009.годину.

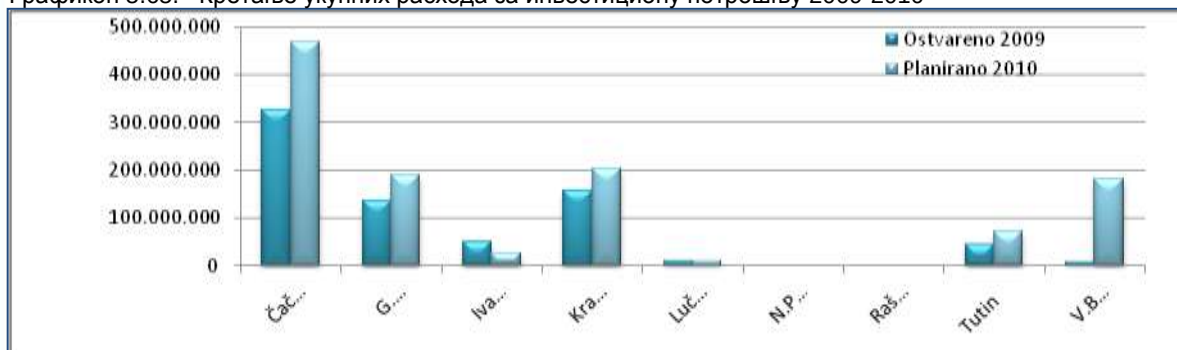
Градови и општине Рашког и Моравичког округа су за инвестициону потрошњу у 2009.години издвојили 734.158.531, а за 2010. планирали да потроше 1.151.458.855, односно за 57% више у односу на претходну годину. Појединачни расходи и издаци за инвестициону потрошњу које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

³⁶ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06. и 08. јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

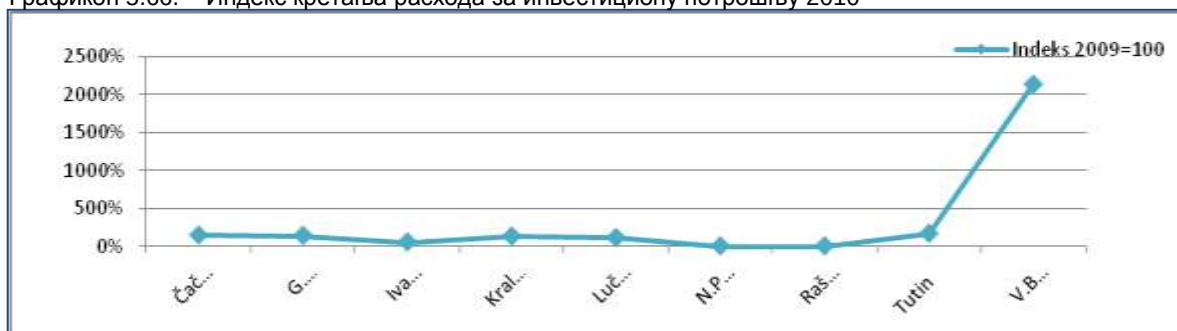
Табела 5.46. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа, 2009-2010 за инвестициону потрошњу 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	326,895,958	468,230,023	143%
2	Г.Милановац	137,268,359	189,856,154	138%
3	Ивањица	50,973,337	26,500,000	52%
4	Краљево	156,732,992	203,428,000	130%
5	Лучани	9,836,893	10,767,000	109%
6	Н.Пазар	/	/	/
7	Рашка	/	/	/
8	Тутин	43,999,561	72,100,000	164%
9	В.Бања	8,451,431	180,577,678	2137%
	Укупно	734,158,531	1,151,458,855	157%

Графикон 5.65. Кретање укупних расхода за инвестициону потрошњу 2009-2010

Графикон 5.66. Индекс кретања расхода за инвестициону потрошњу 2010

Извор³⁷: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010

Графикони показују да издвајања за инвестициону потрошњу не постоје као издвојене ставке у буџетима града Новог Пазара и општине Рашка. Највећа издвајања за инвестициону потрошњу у 2009. имао је град Чачак у износу од 326.895.958, док је буџетом за 2010. планирано повећање овог издатка за 43%, односно на 468.230.023. Општина Горњи Милановац је у 2009. за инвестициону потрошњу издвојила 137.268.359, а за 2010. планирала повећање од 38%, тј. 189.856.154. Град Краљево је планиране издатке за инвестициону потрошњу за 2010. повећао за 30% у односу на реализацију у 2009.години. Општина Ивањица је у 2009. за инвестициону потрошњу имала извршење од 50.973.337, док је за 2010.годину планирала 48% мање средстава за ове расходе - 26.500.000. Општина Лучани је за 2010.предвидела благо повећање издатака за инвестициону потрошњу од 9% у износу од 10.767.000 у односу на 9.836.893 реализованих у 2009. Општина Тутин је у 2009.остварила расход од 43.999.561 за инвестициону потрошњу, а за 2010.планирала је издвајања од 72.100.000, што је 64% више у односу на претходну годину. Највеће процентуално повећање издатака за инвестициону потрошњу за 2010. у односу на 2009.годину има општина Врњачка Бања. У 2009.години ова општина за инвестициону потрошњу издвојила је 8.451.431, док је планом буџета за 2010.годину планирано издвајање од 180.577.678. Ова средства се углавном односе на финансирање пројеката из области путне инфраструктуре.

³⁷ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су за образовање у 2009.години издвојили 1.158.284.795, а за 2010. планирали да потроше 1.520.242.185, односно за 31% више у односу на претходну годину. Појединачни расходи и издаци за образовање које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

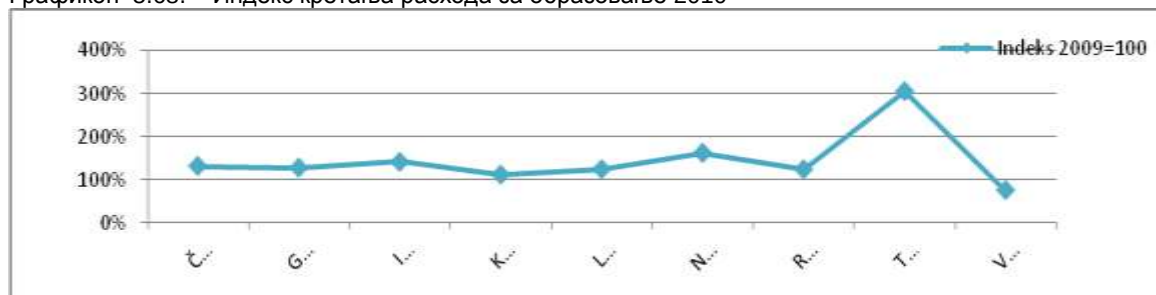
Табела 5.47. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за образовање 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	216,525,474	284,988,000	132%
2	Г.Милановац	162,907,817	207,830,000	128%
3	Ивањица	84,625,642	119,403,000	141%
4	Краљево	233,353,270	260,070,000	111%
5	Лучани	53,145,755	65,886,100	124%
6	Н.Пазар	112,405,144	182,230,000	162%
7	Рашка	123,200,035	152,377,085	124%
8	Тутин	50,945,479	156,170,000	307%
9	В.Бања	121,176,178	91,288,000	75%
Укупно		1,158,284,795	1,520,242,185	131%

Графикон 5.67. Кретање расхода општинских буџета за образовање 2009-2010

Графикон 5.68. Индекс кретања расхода за образовање 2010

Извор³⁸: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010.

Из графикона се закључује да су све општине и градови, изузев општине Врњачка Бања која је за 2010.годину планирала смањење ове врсте издвајања за 25% у односу на претходну, планирале да повећају издатке за образовање у 2010. години у односу на реализацију у 2009. Највеће повећање расхода по овом основу бележи општина Тутин процентуално 207%, односно са 50.945.479 у 2009.години на 91.288.000 у 2010.години. Затим следе град Нови Пазар који је буџетом за 2010. планирао повећање издатака за образовање за 62%, општина Ивањица која је предвидела повећање расхода за образовање за 41% у 2010.години у односу на 2009., у односу на претходну годину, град Чачак је буџетом за 2010.годину предвидео повећање од 32% у односу на претходну годину, а град Краљево је планирао повећање овог расхода за 2010. за 11%. Општина Горњи Милановац је предвидела повећање издатака за образовање за 28% у 2010.у односу на извршење овог расхода у 2009.години, а општине Рашка и Лучани су планирали повећање за 24% за 2010. у односу на 2009.годину.

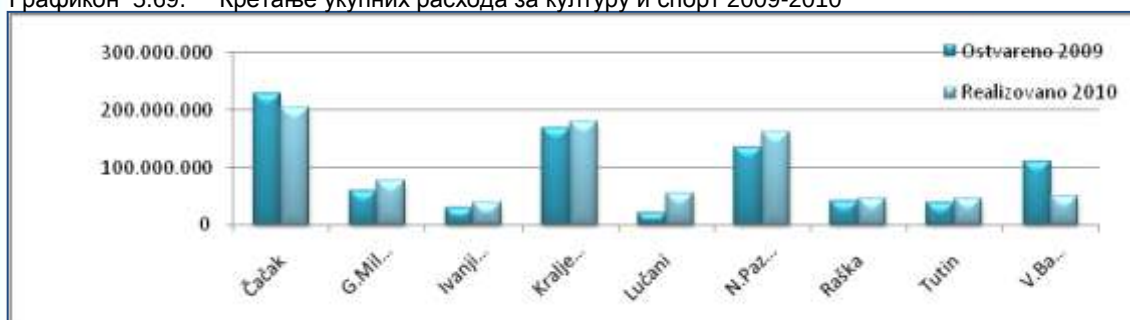
³⁸ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су за културу и спорт у 2009.години издвојили 833.711.582, а за 2010. планирали да потроше 858.207.341, односно за 3% више у односу на претходну годину. Појединачни расходи и издаци за културу и спорт које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

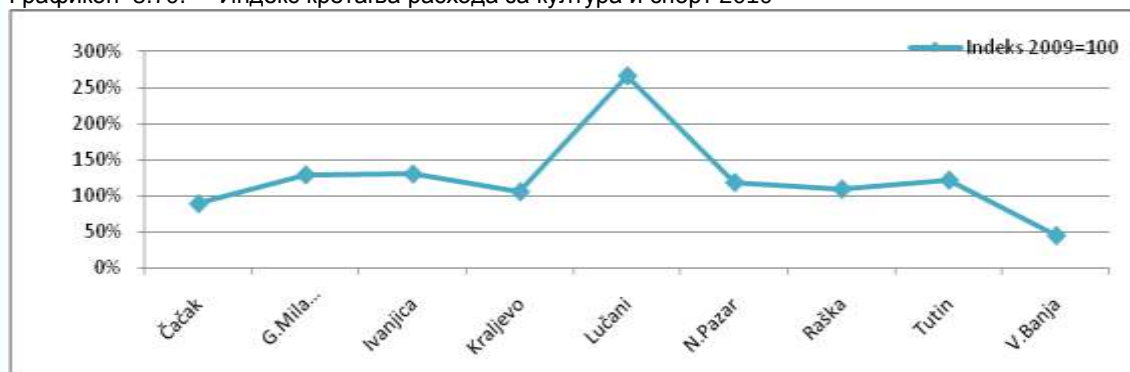
Табела 5.48. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за културу и спорт 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	228,014,584	204,261,000	90%
2	Г.Милановац	59,667,701	77,196,206	129%
3	Ивањица	29,168,338	38,090,000	131%
4	Краљево	169,207,588	179,545,840	106%
5	Лучани	20,480,937	54,497,400	266%
6	Н.Пазар	135,506,864	161,180,000	119%
7	Рашка	42,151,366	46,217,895	110%
8	Тутин	38,145,057	46,568,000	122%
9	В.Бања	111,369,147	50,651,000	45%
	Укупно	833,711,582	858,207,341	103%

Графикон 5.69. Кретање укупних расхода за културу и спорт 2009-2010

Графикон 5.70. Индекс кретања расхода за култура и спорт 2010

Извор³⁹: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010

Највеће повећање издавајања за културу и спорт за 2010.годину планирала је општина Лучани и то за 166% у односу на претходну годину. Затим следе: општина Ивањица која је планирала да ову врсту издатака повећа за 31% у 2010.години, општина Горањи Милановац која је планирала повећање од 29% у односу на претходну годину, општина Тутин у чијем је буџету за 2010.годину расход за спорт и културу повећан за 22% у односу на претходну годину., општина Рашка је планирала да издвајања за спорт и културу повећа за 10% у 2010.години. Град Краљево је предвидео повећање ове врсте расхода у 2010. години за 6% у односу на 2009.годину, док је град Нови Пазар исто повећање планирао у износу од 19% у односу на претходну годину. Град Чачак буџетом за 2010.планира смањење расхода за спорт и културу за 10% у односу на 2009.годину, а општина Врњачка Бања ове трошкове у 2010.години смањује за 55% у односу на 2009.

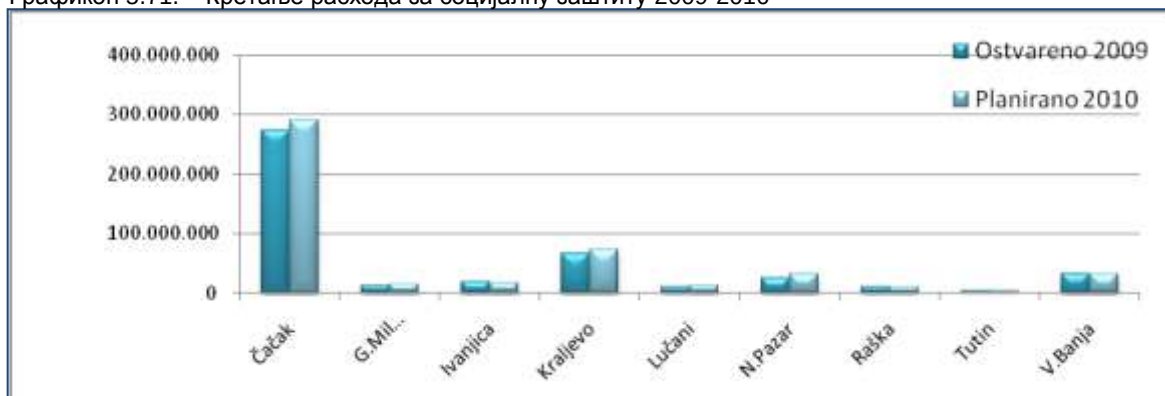
Градови и општине оба округа су за социјалну заштиту у 2009.години издвојили 452.036.488, а за 2010. планирали да потроше 484.038.540, односно за 7% више у односу на претходну годину. Појединачни расходи и издаци за социјалну заштиту које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

³⁹ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

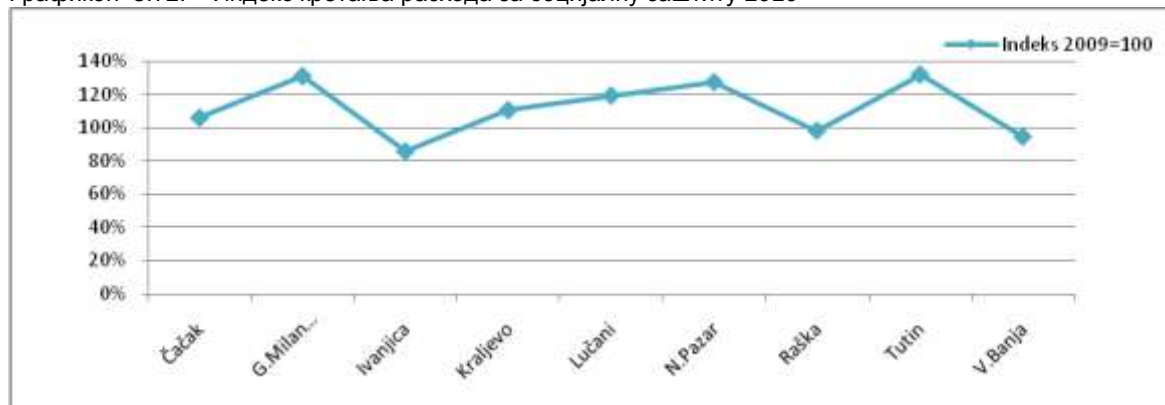
Табела 5.49. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за социјалну заштиту 2009-2010. у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	273,486,411	289,761,540	106%
2	Г.Милановац	11,969,333	15,680,000	131%
3	Ивањица	19,643,555	16,812,000	86%
4	Краљево	65,610,603	72,500,000	111%
5	Лучани	9,812,808	11,700,000	119%
6	Н.Пазар	25,534,371	32,540,000	127%
7	Рашка	9,685,037	9,500,000	98%
8	Тутин	3,333,089	4,400,000	132%
9	В.Бања	32,961,281	31,145,000	94%
	Укупно	452,036,488	484,038,540	107%

Графикон 5.71. Кретање расхода за социјалну заштиту 2009-2010

Графикон 5.72. Индекс кретања расхода за социјалну заштиту 2010

Извор⁴⁰: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010.

Општина Тутин је планирала за 2010.годину највеће повећање издвајања за социјалну заштиту и то за 32% у односу на претходну годину. Општина Горњи Милановац је буџетом за 2010.годину предвидела повећање овог издатка за 31% у односу на 2009.годину. Град Нови Пазар је планирао да у 2010.години повећа овај расход за 27% у односу на претходну годину. Општина Лучани је планирала да средства за социјалну заштиту повећа за 19% у 2010. у односу на претходну годину. Град Краљево је исти расход у 2010.години повећао за 11% у односу на 2009.годину, а град Чачак је такође планирао повећање од 6% за 2010.годину. Општине Ивањица, Рашка и Врњачка Бања су планирале да у 2010. смање издвајања за социјалну заштиту за 14%-Ивањица, 2%-Врњачка Бања и 6%-Рашка.

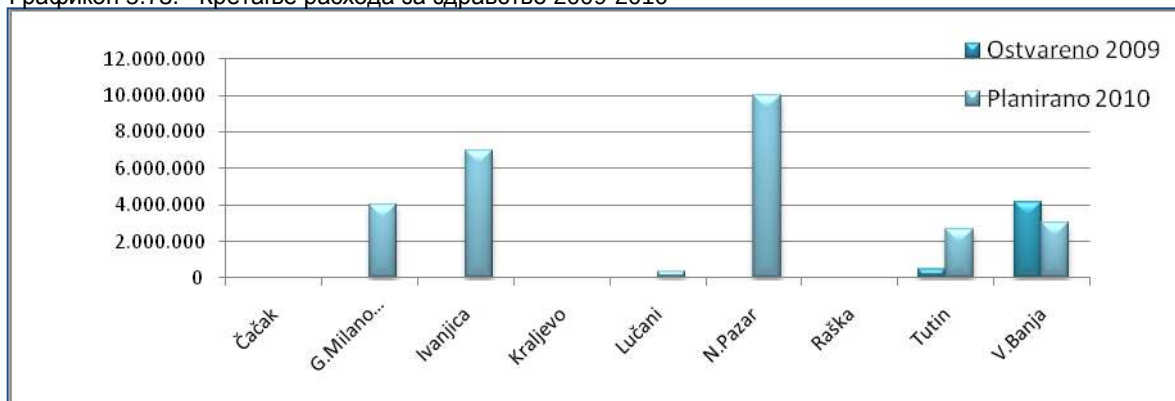
Градови и општине Рашког и Моравичког округа су за здравство у 2009.години издвојили 4.649.209, а за 2010. планирали да потроше 27.050.000, односно за 8% више у односу на претходну годину, уз напомену да сем општина Врањачка Бања и Тутина, остали градови и општине нису имали издвојене ставке за ову врсту расхода у 2009.години. Појединачни расходи и издаци за здравство које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

⁴⁰ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Табела 5.50. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за здравство 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	/	/	/
2	Г.Милановац	/	4,000,000	/
3	Ивањица	/	7,000,000	/
4	Краљево	/	/	/
5	Лучани	/	350,000	/
6	Н.Пазар	/	10,000,000	/
7	Рашка	/	/	/
8	Тутин	496,000	2,700,000	544%
9	В.Бања	4,153,209	3,000,000	72%
	Укупно	4,649,209	27,050,000	582%

Графикон 5.73. Кретање расхода за здравство 2009-2010

Графикон 5.74. Индекс кретања расхода за здравство 2010

Извор⁴¹: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010

Општина Тутин је у 2009.години издвојила за здравство 496.000, а за 2010. планирала повећање овог издатка на 2.700.000, што је 444% више него у претходној години. Општина Врњачка Бања је издвајање за здравство од 4.153.209 у 2009.години, смањила за 28% у 2010.,тј. на износ од 3.000.000. Општина Горњи Милановац је планирала да за здравство у 2010.години издвоји 4.000.000, Ивањица 7.000.000, Лучани 350.000, а град Нови Пазар 10.000.000. Градови Чачак и Краљево у планским буџетима за 2010.годину немају издвојене позиције за ову врсту расхода, као ни општина Рашка.

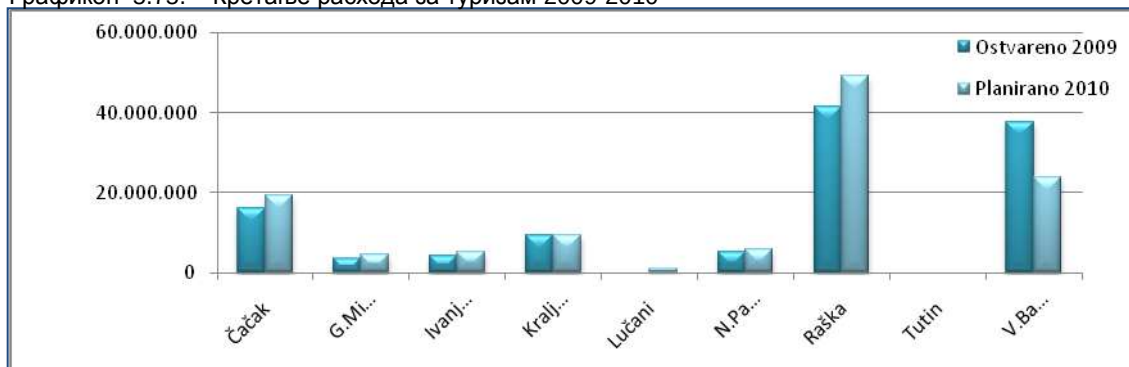
Градови и општине Рашког и Моравичког округа су за туризам у 2009.години издвојили 117.970.734, а за 2010. планирали да потроше 118.441.177, уз напомену да општине Лучани и Тутин у 2009.години нису имали издвојене ставке за ову врсту расхода. Појединачни расходи и издаци за туризам које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

⁴¹ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

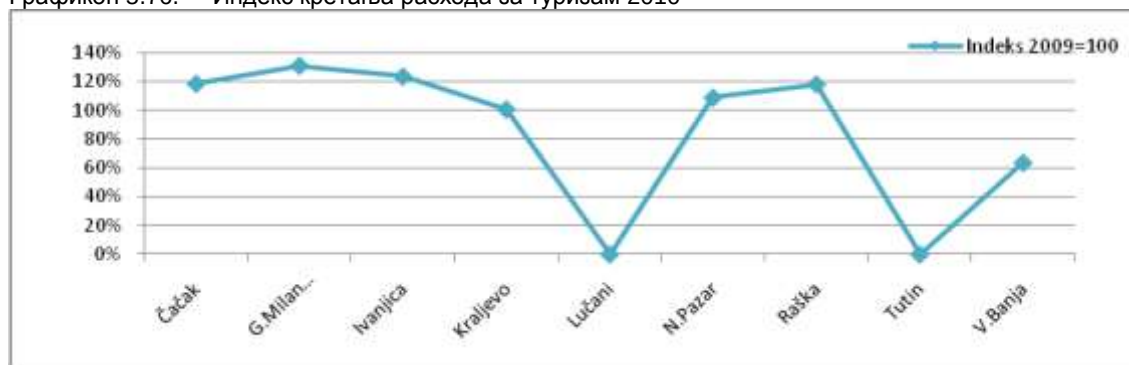
Табела 5.51. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за туризам 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	16,205,365	19,193,000	118%
2	Г.Милановац	3,502,105	4,587,812	131%
3	Ивањица	4,310,920	5,321,500	123%
4	Краљево	9,439,840	9,502,000	101%
5	Лучани	/	1,100,000	/
6	Н.Пазар	5,287,249	5,750,000	109%
7	Рашка	41,540,175	49,039,865	118%
8	Тутин	/	/	/
9	В.Бања	37,685,080	23,947,000	64%
	Укупно	117,970,734	118,441,177	100%

Графикон 5.75. Кретање расхода за туризам 2009-2010

Графикон 5.76. Индекс кретања расхода за туризам 2010

Извор⁴²: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010

Из графика се види да је највеће повећање расхода за туризам за 2010.планирано буџетом општине Горњи Милановац и Ивањица које су за 2010.годну планирале повећање издатака за туризам за 31% односно 23% у односу на 2009.годину. Град Чачак и општина Рашка су издвајања за туризам у 2010.повећали за 18% у односу на 2009. годину. Повећање од 9% у односу на претходну годину планирао је буџетом за 2010.годину град Нови Пазар, а град Краљево је овај расход за 2010.годину увећао за 1%. Општина Тутин планирала је у 2010. издвајања за туризам у износу од 1.100.000, а општина Тутин у плану буџета за 2010.нема предвиђену ставку за овај расход.

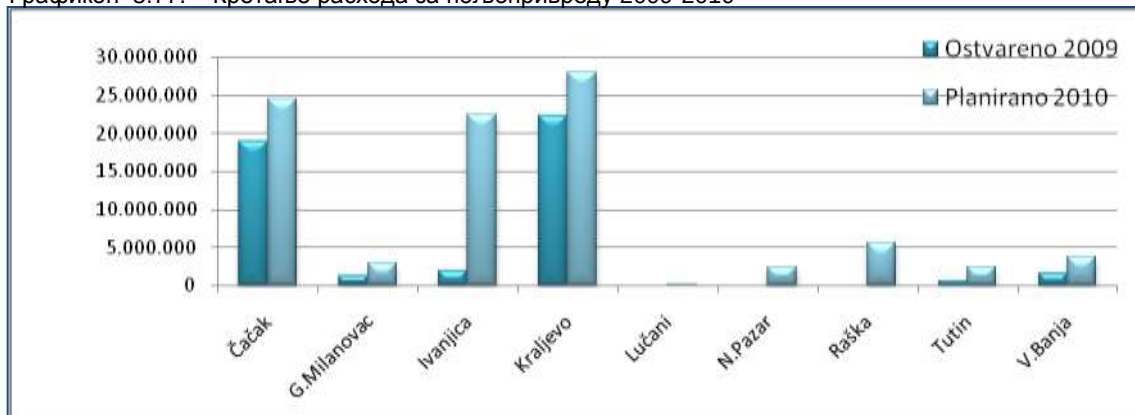
Градови и општине Рашког и Моравичког округасу за пољопривреду у 2009.години издвојили 46.841.262, а за 2010. планирали да потроше 92.500.000, односно 97% више у односу на претходну годину, уз напомену да општине Лучани и Рашка као и град Нови Пазар у 2009.години нису имали ову врсту издвајања. Појединачни расходи и издаци за пољопривреду које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

42 Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

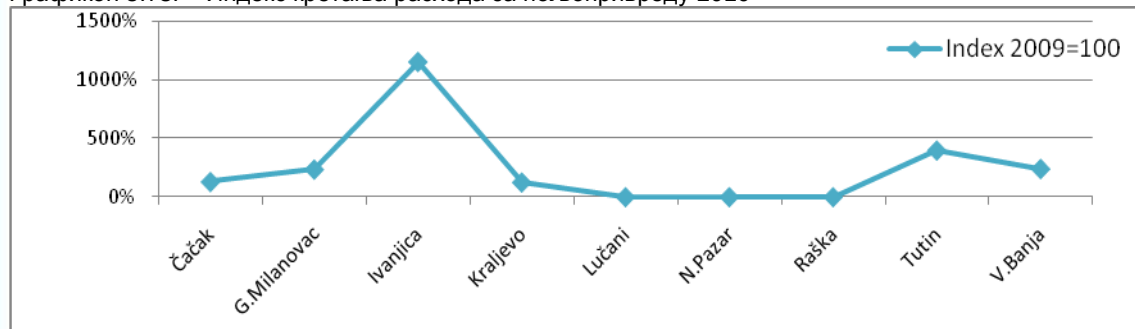
Табела 5.52. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за пољопривреду 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	19,019,628	24,550,000	129%
2	Г.Милановац	1,256,000	2,950,000	235%
3	Ивањица	1,954,940	22,500,000	1151%
4	Краљево	22,399,553	28,000,000	125%
5	Лучани	/	100,000	/
6	Н.Пазар	/	2,500,000	/
7	Рашка	/	5,600,000	/
8	Тутин	630,163	2,500,000	397%
9	В.Бања	1,580,979	3,800,000	240%
	Укупно	46,841,262	92,500,000	197%

Графикон 5.77. Кретање расхода за пољопривреду 2009-2010

Графикон 5.78. Индекс кретања расхода за пољопривреду 2010

Извор⁴³: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010.

Општина Ивањица је планом буџета за 2010.годину предвидела значајно повећање издатака за пољопривреду, са 1.954.940 остварених у 2009. на 22.500.000 планираних за 2010.годину. Следе је општина Тутин која је планирала да ове расходе у 2010.повећа за 297%, општина Врњачка Бања која је планирала повећање од 140% у односу на 2009.годину и општина Горњи Милановац која је планирала да издвајања за пољопривреду повећа за 135%. Град Чачак је буџетом планирао повећање расхода за пољопривреду за 29%, а град Краљево је овај расход за 2010.годину повећао за 25% у односу на претходну годину.

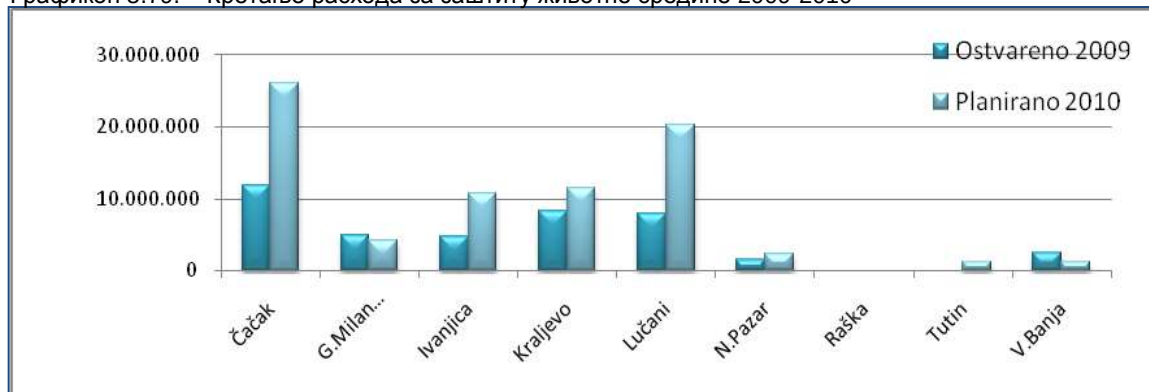
Градови и општине Рашког и Моравичког округа су за заштиту животне средине у 2009.години издвојили 41.747.040, а за 2010. планирали да потроше 77.712.000, односно 86% више у односу на претходну годину, уз напомену да у буџету за 2009.годину општина Тутин нема издвојене ставке за ову врсту расхода, а да општина Рашка у буџету за 2009.годину и буџету за 2010.годину нема расхода за заштиту животне средине. Појединачни расходи и издаци за заштиту животне средине које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

⁴³ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

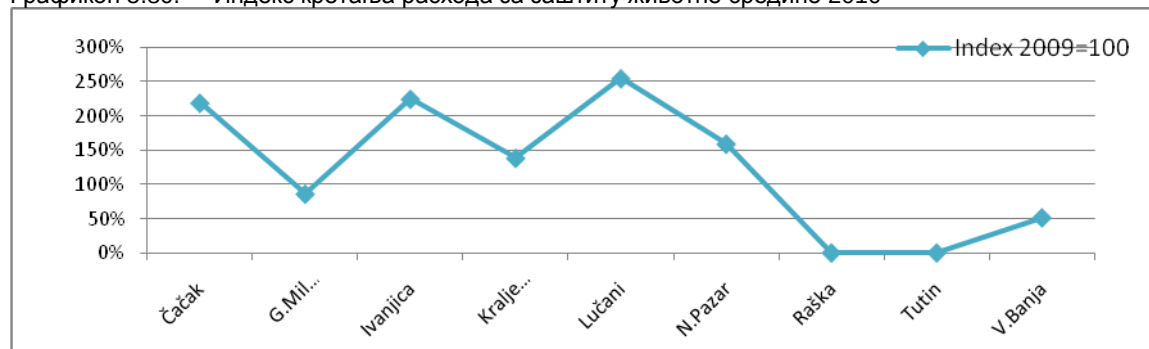
Табела 5.53. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за заштиту животне средине 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	11,864,622	26,000,000	219%
2	Г.Милановац	4,881,536	4,200,000	86%
3	Ивањица	4,757,143	10,700,000	225%
4	Краљево	8,306,182	11,500,000	138%
5	Лучани	7,972,503	20,332,000	255%
6	Н.Пазар	1,519,683	2,420,000	159%
7	Рашка	/	/	/
8	Тутин	/	1,300,000	/
9	В.Бања	2,445,371	1,260,000	52%
	Укупно	41,747,040	77,712,000	186%

Графикон 5.79. Кретање расхода за заштиту животне средине 2009-2010

Графикон 5.80. Индекс кретања расхода за заштиту животне средине 2010

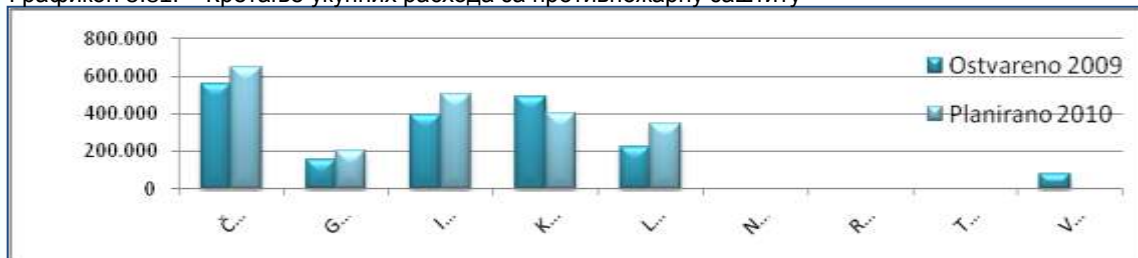
Извор⁴⁴: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010.

Табела 5.54. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за противпожарну заштиту 2009-2010, у динарима

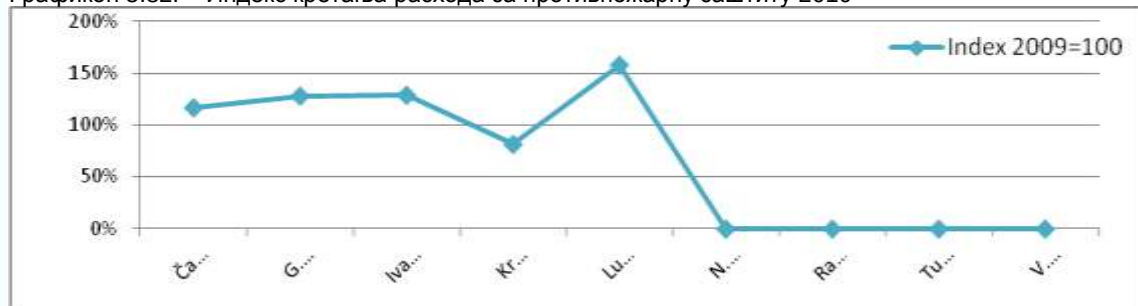
	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	557,621	649,000	116%
2	Г.Милановац	156,756	200,000	128%
3	Ивањица	393,160	505,000	128%
4	Краљево	492,659	400,000	81%
5	Лучани	222,398	350,000	157%
6	Н.Пазар	/	/	/
7	Рашка	/	/	/
8	Тутин	/	/	/
9	В.Бања	81,470	/	/
	Укупно	1,904,064	2,104,000	111%

⁴⁴ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Графикон 5.81. Кретање укупних расхода за противпожарну заштиту

Графикон 5.82. Индекс кретања расхода за противпожарну заштиту 2010

Извор⁴⁵: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010.

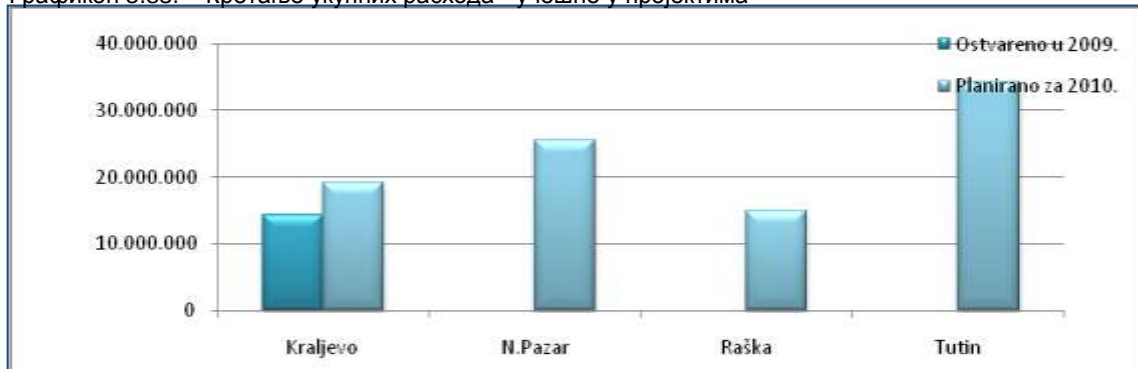
Највеће повећање издвајања за противпожарну заштиту у 2010.години од 57% у односу на 2009. планирано је буџетом општине Лучани. Затим следе општине Горњи Милановац и Ивањица које су планирале да у 2010.години ове расходе повећају за 28% у односу на претходну годину, и град Чачак који је расходе за противпожарну заштиту за 2010.годину повећао за 16% у односу на реализацију у 2009. Град Краљево је смањio издвајања за противпожарну заштиту у 2010.години за 19% у односу на реализацију у 2009.години.

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су за учешће у пројектима у 2009.години издвојили 14.305.223, а за 2010. планирали да издвоје 93.900.000, односно 556% више у односу на претходну годину, уз напомену да издвајања за учешће у донаторским пројектима у 2009.години постоје само у буџету града Краљева, а да су их буџетима за 2010.годину осим Краљева планирали и град Нови Пазар у износу од 25.500.000, општина Рашка у износу од 15.000.000 и општина Тутин у износу од 34.200.000. Појединачни расходи и издаци за учешће у пројектима које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

Табела 5.55. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за учешће у пројектима 2009-2010

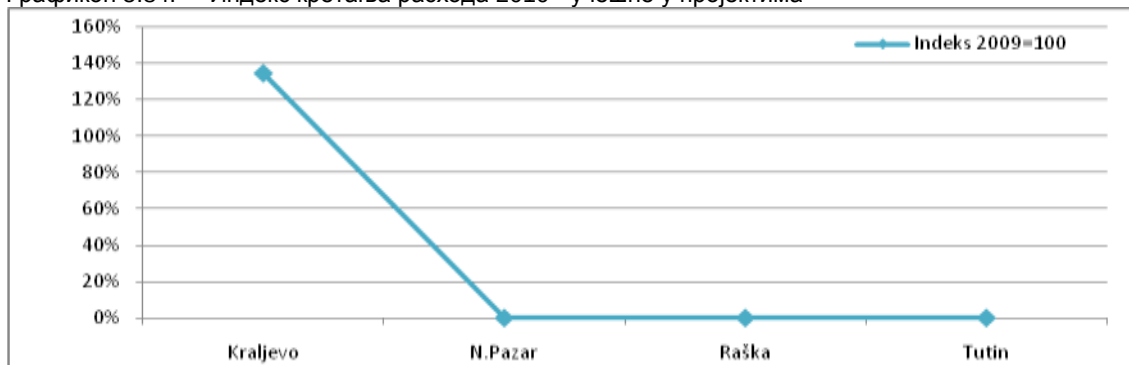
	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Краљево	14,305,223	19,200,000	134%
2	Н.Пазар	/	25,500,000	/
3	Рашка	/	15,000,000	/
4	Тутин	/	34,200,000	/
Укупно		14,305,223	93,900,000	656%

Графикон 5.83. Кретање укупних расхода - учешће у пројектима

⁴⁵ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010.,Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

Графикон 5.84. Индекс кретања расхода 2010 - учешће у пројектима

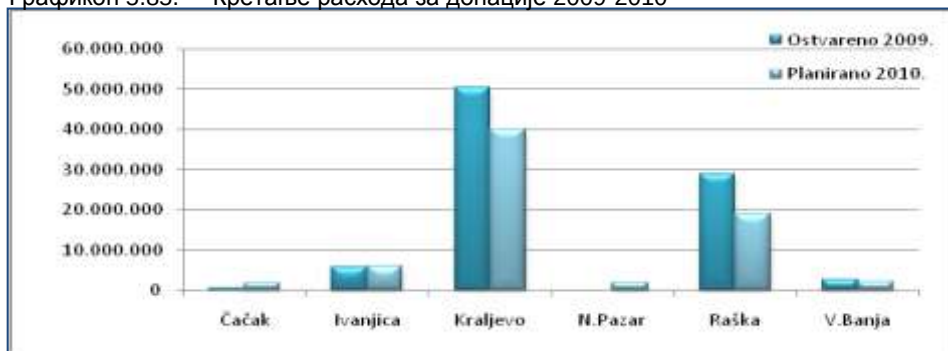
Извор⁴⁶: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010.

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су за донације у 2009.години издвојили 88.377.021, а за 2010. планирали да издвоје 70.959.000, односно 20% мање у односу на претходну годину, уз напомену да у буџету града Новог Пазара за 2009.годину није било ове врсте издатака. Општине Лучани, Тутин и Горањи Милановац немају ову врсту расхода ни у 2009., ни у 2010.години. Појединачни расходи и издаци за донације које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

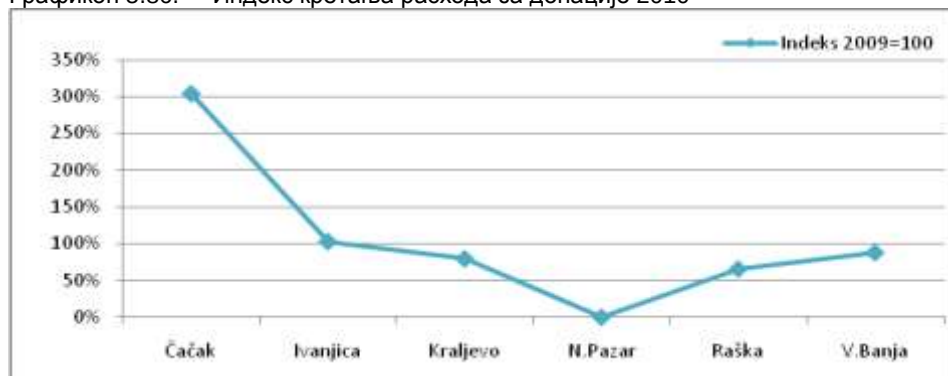
Табела 5.56. Укупни расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа за донације 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	593,232	1,800,000	303%
2	Ивањица	5,777,000	5,930,000	103%
3	Краљево	50,433,975	40,000,000	79%
4	Н.Пазар	/	2,000,000	/
5	Рашка	29,032,100	19,000,000	65%
6	В.Бања	2,540,714	2,229,000	88%
	Укупно	88,377,021	70,959,000	80%

Графикон 5.85. Кретање расхода за донације 2009-2010

Графикон 5.86. Индекс кретања расхода за донације 2010

Извор⁴⁷: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010.

⁴⁶ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

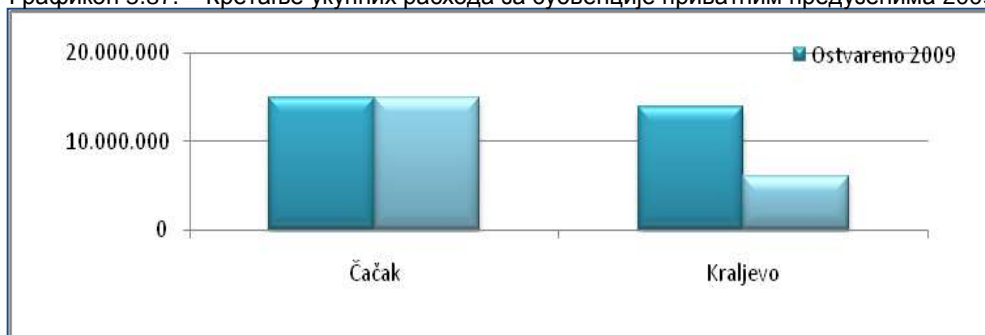
Град Чачак је планирао да у 2010.години повећа издатке за донације за 203% у односу на 2009.годину, док је општина Ивањица планирала повећање ових издатака за 3% у односу на реализацију у 2009. Општина Врњачка Бања је буџетом за 2010.годину планирала смањење издвајања за донације за 12% у односу на претходну годину, а град Краљево је издвајања смањено за 21%. Општина Рашка је буџетом за 2010. предвидела мање расходе по основу донација за 35% у односу на остварење овог расхода у 2009.години. Град Нови Пазар је у буџету за 2010. планирао 2.000.000 за донације.

Од градова и општине Рашког и Моравичког округа издвајања за субвенције приватним предузећима у 2009.години имали су само градови Краљево и Чачак. Чачак је издвојио за субвенције приватним предузећима у 2009.години 15.000.000, и исто толико планирао да издвоји у 2010.години. Краљево је у 2009. за субвенције приватним предузећима издвојио 13.900.000, а за 2010. годину планирао смањење издвајања за субвенције приватним предузећима за 57% у односу на претходну годину.

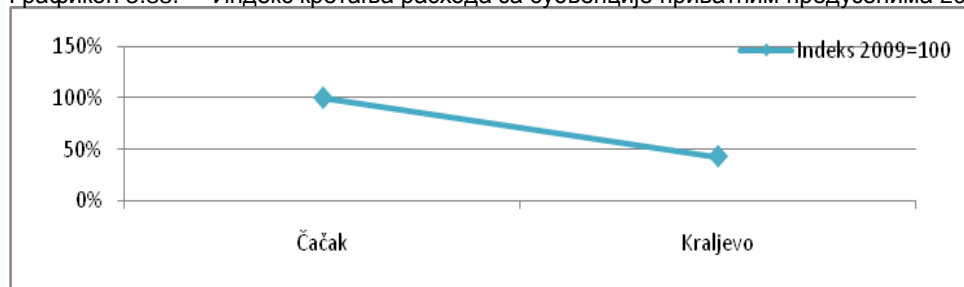
Табела 5.57. Укупни расходи буџета градова и општине Рашког и Моравичког округа за субвенције приватним предузећима 2009-2010, у динарима

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	15,000,000	15,000,000	100%
2	Краљево	13,900,000	6,000,000	43%
Укупно		28,900,000	21,000,000	73%

Графикон 5.87. Кретање укупних расхода за субвенције приватним предузећима 2009-2010

Графикон 5.88. Индекс кретања расхода за субвенције приватним предузећима 2010

Извор⁴⁸: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општине и градова МО и РО за 2009.и 2010.

Градови и општине Рашког и Моравичког округа су за остале расходе у 2009.години издвојили 87.337.862, а за 2010. планирали да издвоје 115.957.872, односно 33% више у односу на претходну годину. Појединачни остали расходи које су градови и општине оба округа остварили у 2009. и планирали за 2010.годину су:

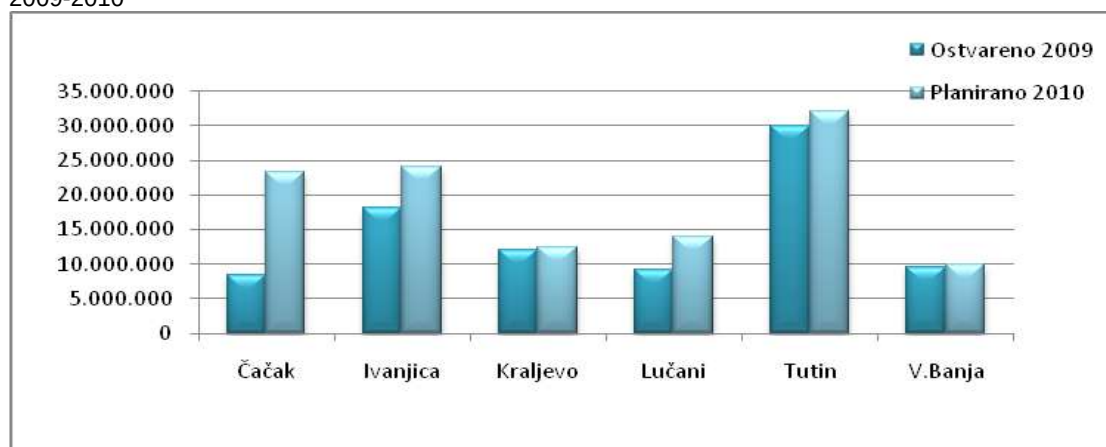
⁴⁷ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину,

⁴⁸ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010., Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009., Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљева број 12, 19.06.2010., Службени лист града Краљева број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010., Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

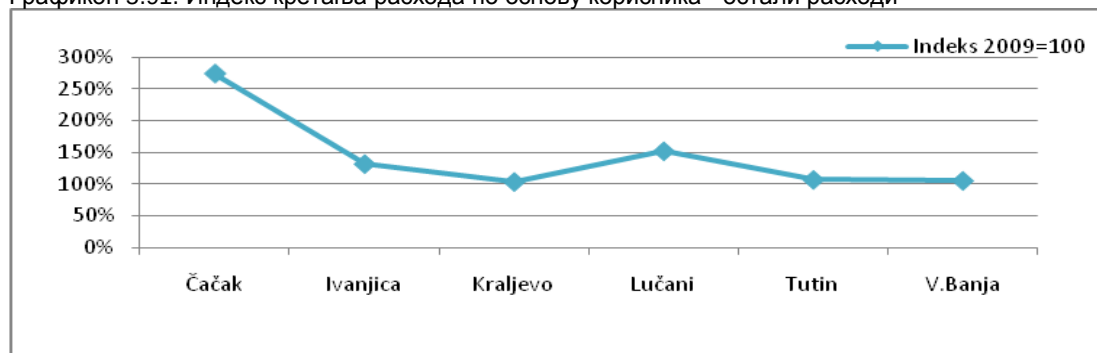
Табела 5.58. Остали расходи буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа, 2009-2010

	Општина	Остварено 2009	Планирано 2010	Индекс 2009=100
1	Чачак	8,518,505	23,320,000	274%
2	Ивањица	18,173,060	24,000,000	132%
3	Краљево	12,017,096	12,500,000	104%
4	Лучани	9,209,884	14,000,000	152%
5	Тутин	29,927,611	32,100,000	107%
6	В.Бања	9,491,706	10,037,872	106%
	Укупно	87,337,862	115,957,872	133%

Графикон 5.90. Кретање осталих расхода буџета градова и општина Рашког и Моравичког округа, 2009-2010

Графикон 5.91. Индекс кретања расхода по основу корисника - остали расходи

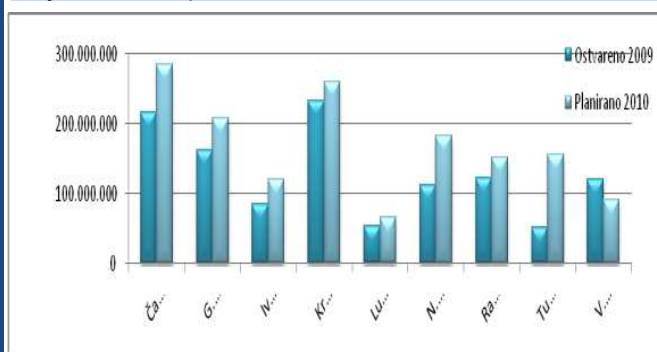
Извор⁴⁹: Одлуке о буџету или завршном рачуну буџета општина и градова МО и РО за 2009.и 2010.

⁴⁸ Одлука о завршном рачуну буџета града Чачка за 2009.годину донета 06.и 08.јула 2010.,Одлука о буџету града Чачка за 2010.годину донета 25.12.2009.,Службени гласник општине Горњи Милановац број 10, 11.06.2010., Службени гласник општине Горњи Милановац број 14, 11.08.2010., Одлука о завршном рачуну буџета општине Ивањица за 2009., Одлука о буџету општине Ивањица за 2010.годину донета 26.12.2009., Одлука о завршном рачуну општине Лучани за 2009.годину, 04.06.2010., Одлука о буџету општине Лучани за 2010.годину, 25.12.2009., Службени лист града Краљево број 12, 19.06.2010.,Службени лист града Краљево број 24, 29.12.2009. Службени гласник општине Рашка број 101, 04.децембар 2009. Службени гласник општине Рашка број 105, 15.јун 2010.,Службени лист општине Врњачка Бања број 7, 17.06.2010., Службени лист општине Врњачка Бања број 11, 27.09.2010.,Службени лист града Новог Пазара број 3, 24.05.2010., Одлука о завршном рачуну буџета града Новог Пазара за 2009.годину, 24.05.2010., Одлука завршном рачуну буџета општине Тутин за 2009. и Одлука о изменама и допунама одлуке о буџету општине Тутин за 2010.годину

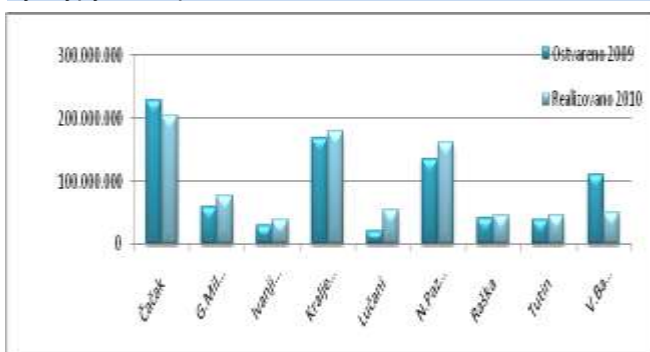
Градови и општине Рашког и Моравичког округа су кроз *укупан приход* 2009.године од 7.913.157.034, и планиран за 2010.годину од 9.213.463.797 динара у својим расходима усмеравали средства подстицаја за економски и социјални развој округа

Расходи општинских буџета округа за развој социјалног сектора 2009-2010.

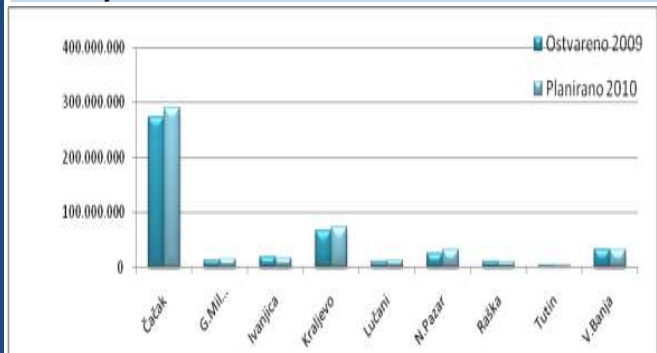
Графикон 5.67. Кретање расхода општинских ббџета за образовање 2009-2010

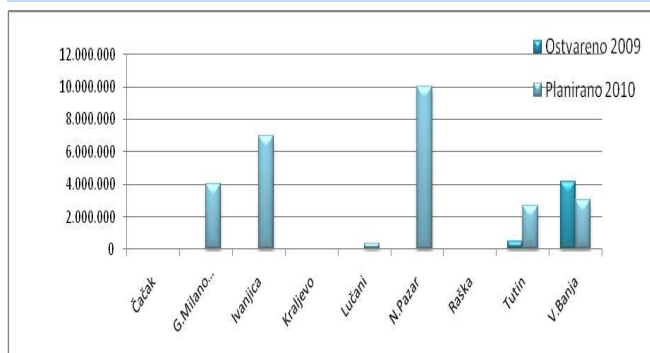
Графикон 5.69. Кретање укупних расхода за културу и спорт 2009-2010

Графикон 5.71. Кретање расхода за социјалну заштиту 2009-2010

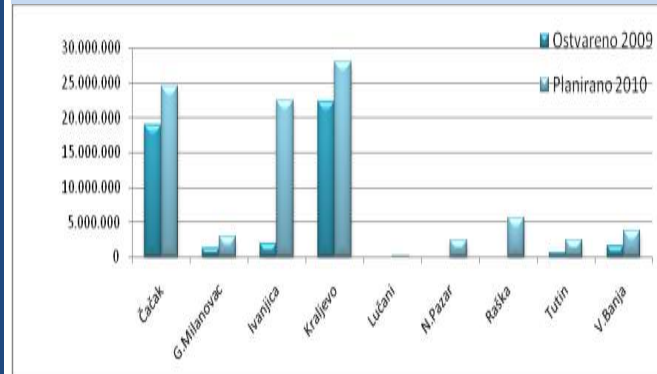

Графикон 5.73. Кретање расхода за здравство 2009-2010

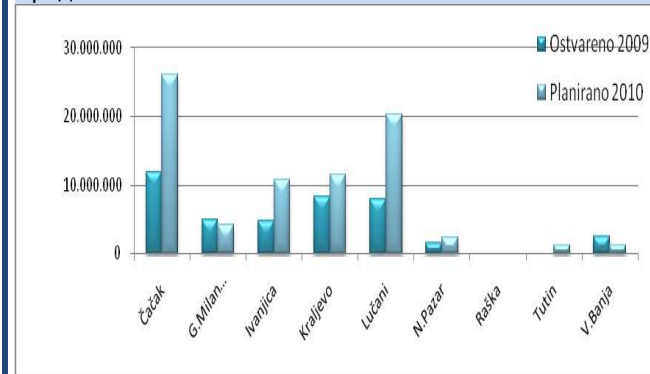

Расходи општинских буџета округа за развој економских функција 2009-2010.

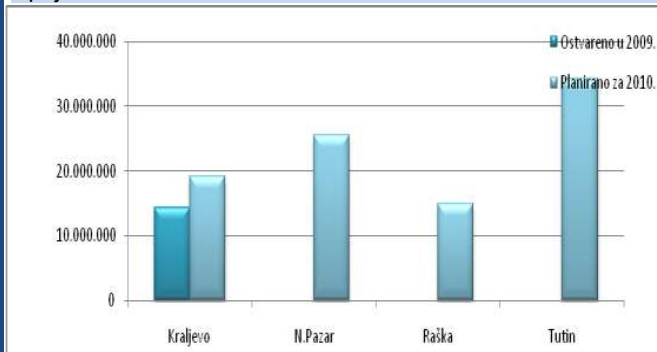
Графикон 5.77. Кретање расхода за пољопривреду 2009-2010

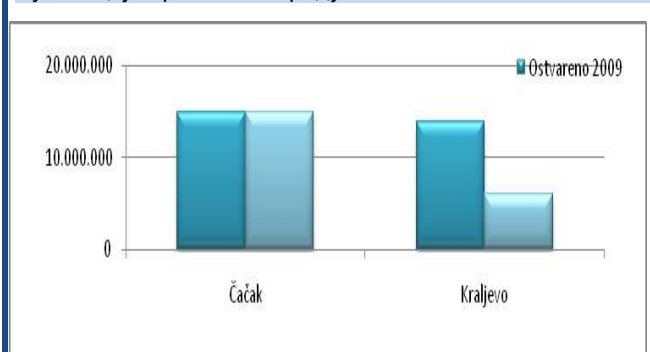
Графикон 5.79. Кретање расхода за заштиту животне средине 2009-2010

Графикон 5.83. Кретање укупних расхода - учешће у пројектима

Графикон 5.87. Кретање укупних расхода за субвенције приватним предузећима 2009-2010

Табела 5.59. Средства буџетских подстицаја за економски и социјални развој округа, 2009-2010.

Рашки и Моравички округ				
Укупни приходи/расходи буџета општина	2009	% буџета	2010. план	% буџета
1. укупан приход	7.913.157.034		9.213.463.797 /+16%/	
Укупно приходи од пореза		43,3%		51,1%
порез на доходак	2.783.021.606		3.209.733.426 /+15%/	
порез на фонд зарада	2.409.122 /Овај порез учествује са 9,3% у формирању локалних буџета а произлази из локалне запослености		1.890.000 / - 22%/ /Овај порез учествује са 0,02% у формирању локалних буџета а произлази из локалне запослености Чачак +21% Ивањица + 3% Општине Горњи Милановац, Лучани, Нови Пазар и Тутин нису планирале овај приход Општине Рашка и Врњчка Бања смањење прихода	
порез на имовину	670.895.245		873.060.500 /+27% / Лучани +97% Рашка -16%	
порези на друге приходе	202.486.300		323.650.000 /+60%/ В.Бања +130% Чачак+130% Нови Пазар +97% Рашка + 6%	
порез на добра и услуге	368.031.960		485.335.000 /+32%/	
донације од међународних организација	14.709.180 Чачак Краљево Лучани	14,6%	30.074.340 /+104%/ Краљево /+ 165% Чачак /+ 126% Лучани/ + 68%	8,9%
трансфери од других нивоа власти	2.003.773.598	25,3%	2.247.646.988 /+12%/	24,4%
Укупно приход од имовине и продаје		16,8%		15,6%
приход од имовине	520.183.511		645.490.000 /+24%/	
приход од продаје добара и услуга оствариле	687.832.129		794.685.276 /+16%/	
1. укупна расход	7.924.587.592	% буџета	9,631,664,877 /+22%	% буџета
Укупно расходи локална управа		11,2%		12,9
градоначелник/председник општине, скупштина, градско/општинско веће	529.373,041		566.431,000 /+7%	
за функцију јавног првобранилаштва	11.497.096		12,221,000 /+6%	
за месне заједнице	143.818.448		300,237,573 /+109%	
за јавни дуг	153,520,167		359,734,000 /+134%	
УЛАГАЊА /инвестиције и привреда		38,4%		41,2%
јавне комуналне расходе за инвестициону потрошњу за подстицај привредне активности	2.088.170.158 734,158,531		2,434,975,898 /+17% 1,151,458,855 / +57%	
туризам	117,970,734		118,441,177 /без Лучана и Тутина/	
пољопривреду	46,841,262		92,500,000 +97% / без Лучани и Рашка и Нови Пазар	
субвенције приватним предузећима	28.900.000		% 22.923.000 / Краљево смањено учешће од 7.923.000, Чачак исто 15.000.000/	
заштиту животне средине	41,747,040		77,712,000 +86%, / без Тутин и Рашка	
за учешће у пројектима	14,305,223		Краљево је планирало -57 93,900,000 / Укључени Краљево, Нови Пазар, Рашка и Тутин/	
УЛАГАЊА /друштвене делатности		30,9%		30,1%
образовање културу и спорт социјалну заштиту	1,158,284,795 833.711.582 452.036.488		1,520,242,185 /+31% 858,207,341 /+3% 484,038,540 /+7% Тутин /+32% Горњи Милановац / +31% Нови Пазар /+27% Лучани /+19% Краљево /+11% Чачак /+6% Врњчка Бања / -6% Рашка /-14% Ивањица / -2%	
здравство	4.649,209 / Само Врњачака Бања, Тутин/		27.050.000 /+8%	

Укупни приходи локалних буџета општина и градова Моравичког и Рашког округа су се повећали у 2010. години /планирано / за 16%. Иако су се приходи по основу пореза повећали за 7,8%, посебно забрињава пад прихода по основу пореза на фонд зарада од 22%. Његово учешће у укупним приходима буџета у 2010. би према плану требало да буде само 0,02% што директно упућује на битан пад запослености у оба округа. Иако су *приходи по основу трансфера* из буџета Републике општинама округа повећани за 12%, њихово учешће у укупним приходима буџета округа је смањено за 0,9%. Ови приходи не прате потребна средства за обављање децентрализованих функција и послова на локални и регионални ниво. Приходи од донација међународних организација су пали за 5,7%.

Укупни расходи локалних буџета општина и градова Моравичког и Рашког округа су се повећали у 2010. години /планирано / за 22%. Пошто општине и градови имају три основне функције: фискалну, економску и социјалну, посебно је значајно повећано улагање у развој: *Економских функција*, тако је подстицано директно из локалних буџета: туризам 117,970,734 у 2009. години, 118,441,177 планирних средстава за 2010. годину /+ пољопривреду 46,841,262 у 2009. години, 92,500,000 планирних средстава за 2010. годину / +97% /; субвенције приватним предузећима од 28.900.000 у 2009. које је издвојило само Краљево и Чачак, на 22.923.000 / Краљево смањено учешће од 7.923.000, Чачак исто 15.000.000/ *инвестициону потрошњу* 734,158,531 у 2009. години, са повећањем издвајања у 2010. години на 1,151,458,855 / +57% за учешће у пројектима са 14,305,223 у 2009. години, на 93,900,000 у 2010. / Укључени Краљево, Нови Пазар, Рашка и Тутин/ за јавне комуналне расходе и инфраструктуру 2.088.170.158 у 2009. години, повећање од 17% у 2010. 1,520,242,185 динара. *Социјалних функција*, 30.9% учешћа у буџетима за 2009., и планираног учећа од 30.1% у 2010. години, за образовање је планирано највише средстава из локалних буџета и повећано улагање од 31%, за културу и спорт за 3%, за социјалну заштиту 7%, где предњаче општине Тутин, Нови Пазар, Лучавни и Г. Милановац са око 30%, и за здравство.

5.3. Туризам

Рашки и Моравички округ поседују повољне услове за развој туризма. На територији два округа налазе се планина Копаоник и Врњачка Бања које статистички гледано спадају у најпосећеније туристичке дестинације у Републици Србији. На територији Рашког и Моравичког округа налазе се и средњовековне цркве и манастири од којих су неки увршћени и у светску УНЕСКО културну баштину.

Према стратегији развоја туризма Републике Србије Рашки и Моравички округ припадају кластеру југозападне Србије у којој се као ресурсна и атракцијска основа издвајају Копаоник, Голија, Овчарско-кабларска клисура, термални и минерални извори са бањама. Као најважнији догађаји истичу се Гуча, Карневал и филмски фестивал у Врњачког Бањи, Весели спуст. У области културе акценат је стављен на манастире, сликарске колоније и саборе народног стваралаштва. Кључни производи овог кластера су догађаји, специјални интереси, здравствени туризам и рурални туризам. Кључни инвестициони пројекти су: проширење постојећих дестинација (Копаоник), рехабилитација бања, рехабилитација градске хотелске структуре, отварање нових дестинација (Голија), креирање барем два кластера руралног туризма, проширење инфраструктуре и капацитета за догађаје, пројекти туристичке инфраструктуре и садржаји слободног времена.

Табела 5.60. Туристи по туристичким местима Рашког и Моравичког округа, 2010.

Република Србија	Укупно				Домаћи				Страни			
	ХИИ 2010	И-ХИИ 2010	ХИИ 2010 ХИИ 2009	И-ХИИ 2010 И-ХИИ 2009	ХИИ 2010	И-ХИИ 2010	ХИИ 2010 ХИИ 2009	И-ХИИ 2010 И-ХИИ 2009	ХИ 2010	И-ХИИ 2010	ХИИ 2010 ХИИ 2009	И-ХИИ 2010 И-ХИИ 2009
Доласци												
Укупно	132963	2000597	118	99	86642	131796	116	99	4631	68261	121	106
Врњачка Бања	7608	146246	103	99	6736	132380	101	98	872	13866	134	109
Копаоник	7344	57990	141	86	6503	52596	141	86	841	5394	141	88
Ивањица	1183	16194	110	93	1090	15090	105	90	93	1104	211	157
Ноћења												
Укупно	409465	6413515	120	95	31252	4961359	121	94	97013	1452156	118	99
Врњачка Бања	29289	559549	94	92	21563	514324	93	91	1726	45225	111	110
Копаоник	26045	233912	102	72	22995	210032	100	72	3050	23880	118	79
Ивањица	4633	82773	76	92	4449	79915	75	91	184	2858	167	181

Табела 5.61. Бањска места у СРБИЈИ, 2010.

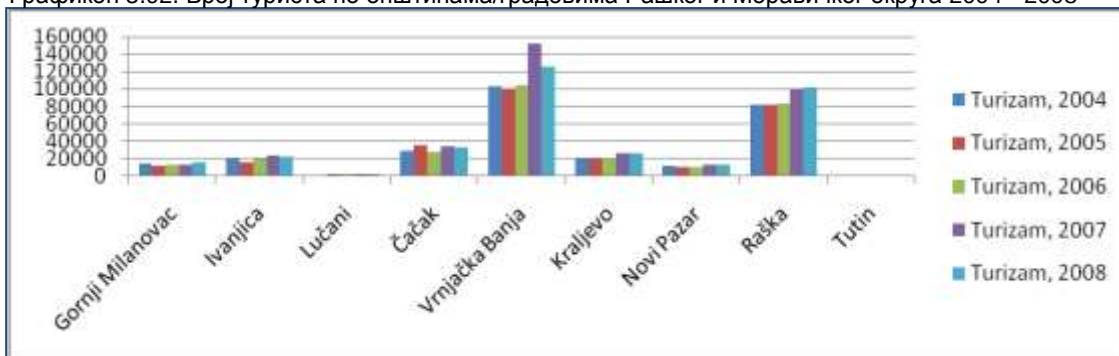
	Доласци	Ноћења
2008. година	366.098	2.367.730
2009. година	358.481	2.286.661
Јануар-Новембар 2010	326.357	2.087.747
ЛИСТА ПОСЕЋЕНОСТИ БАЊСКИХ МЕСТА ЗА ПРВИХ 9 МЕСЕЦИ 2010. ГОДИНЕ		
Место	Број долазака	Број ноћења
Врњачка Бања	120.633	470.878
Сокобања	39.969	248.255
Нишка Бања	15.363	157.762
Аранђеловац	2.971	14.421
Матарушка Бања	6.736	59.907
Бања Ковилџача	15.910	123.738
Пролом Бања	10.506	49.441
Горња Трепча	9.923	106.593
Врањска Бања	4.774	37.611
ПЛАНИНСКА МЕСТА У СРБИЈИ		
2008. годна	448.854	1.912.008
2009. година	391.316	1.687.734
Јануар-Новембар 2010	350.249	1.368.839

Табела 5.62. Дестинације туриста у Србији / првих 9 месеци 2010. године

Место	Број долазака
Београд	443.633
Нови Сад	64.789
Ниш	50.311
Златибор	81.253
Копаоник	45.431
Врњачка Бања	120.633

Извор: СГС, 2010

Графикон 5.92. Број туриста по општинама/градовима Рашког и Моравичког округа 2004 - 2008

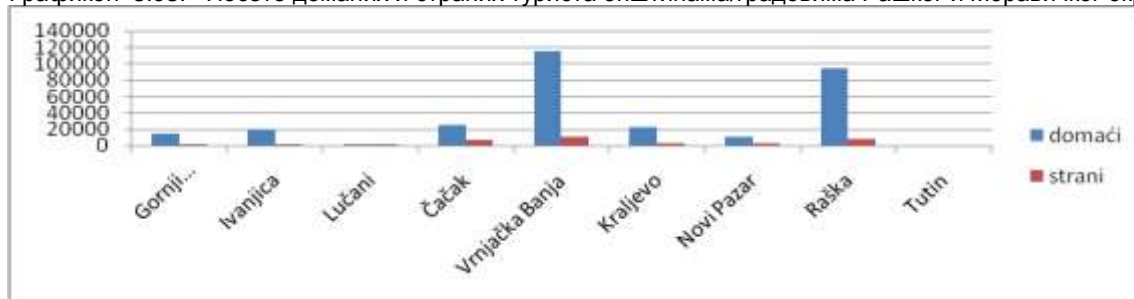
Извор: Општине у Србији 2005,2006,2007,2008,2009, Републички завод за статистику

Рашки и Моравички округ у 2008. год. посетило је 338.327 туриста, што је 14% од укупног броја туриста који су у 2008. години посетили Републику Србију. Моравички округ у наведеном периоду посетило је 71.672 туриста што је 3% од укупног броја туриста РС, а Рашки округ 266.655 туриста што је око 11% туриста РС.

Најпосећенија туристичка места у Рашком и Моравичком округу су Врњачка Бања коју је у 2008. год. посетило 125.904 туриста и Копаоник који је у 2008. год. посетило 102.100 туриста. Постоји велика зависност од домаћег туризма, од укупног броја туриста који посете Рашки и Моравички округ 10% је страних туриста.

Посматрано по годинама кретање броја туриста у Рашком и Моравичком округу показује слична кретања као и у Републици Србији.

Графикон 5.93. Посете домаћих и страних туриста општинама/градовима Рашког и Моравичког округа, 2009

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

Табела 5.63. Туризам у Рашком и Моравичком округу, 2008*

Управни округ, Град, Општина	Туристи			Ноћења туриста			Просечан број ноћења туриста	
	свега	домаћи	страни	свега	домаћи	Страни	домаћи	страни*
Република Србија	22.661.66	1.619.672	646.494	7.334.106	5.935.219	1.398.887	3,7	2,2
Моравички	71.672	62.148	9.524	316.065	289.456	26.609	4,7	2,8
Горњи Милановац	15.918	14.665	1.253	88.521	81.999	6.522	5,6	5,2
Ивањица	21.607	20.376	1.231	94.131	90.657	3.474	4,4	2,8
Лучани	1.815	1.382	433	3.071	2.228	843	1,6	1,9
Чачак	32.332	25.725	6.607	130.342	114.572	15.770	4,5	2,4
Рашки		241.904	24.751	1.274.647	1.181.978	92.669	4,9	3,7
Врњачка Бања	125.904	114.843	11.061	560.638	521.393	39.245	4,5	3,5
Краљево	25.552	22.587	2.965	164.343	157.936	6.407	7,0	2,2
Нови Пазар	13.099	10.509	2.590	62.894	57.833	5.061	5,5	2,0
Рашка	102.100	93.965	8.135	486.772	444.816	41.956	4,7	5,2
Тутин	0	0	0	0	0	0	0	0

Извор: општине у Србији 2009, Републички завод за статистику⁵⁰

⁵⁰ Просечан број ноћења туриста израчунат је дељењем броја ноћења с бројем туриста. Пошто се туриста региструје у сваком месту где борави, у случају промене места долази до његовог поновног исказивања, односно дуплирања, стога је вероватно, и просечан број ноћења туриста, израчунат на овај начин, мањи од стварног. Просечан број ноћења туриста по општинама/градовима Рашког и Моравичког округа је 3,25, највећи број ноћења је у Горњем Милановцу и у Рашки 5,2, а најмање у Лучанима 1,9.

*Важно је нагласити да број туриста који је посетио у 2008. год. Врњачку Бању чини 39,7% од укупног броја туриста који посећује бање РС

Табела 5.64.Бање Рашког и Моравичког округа

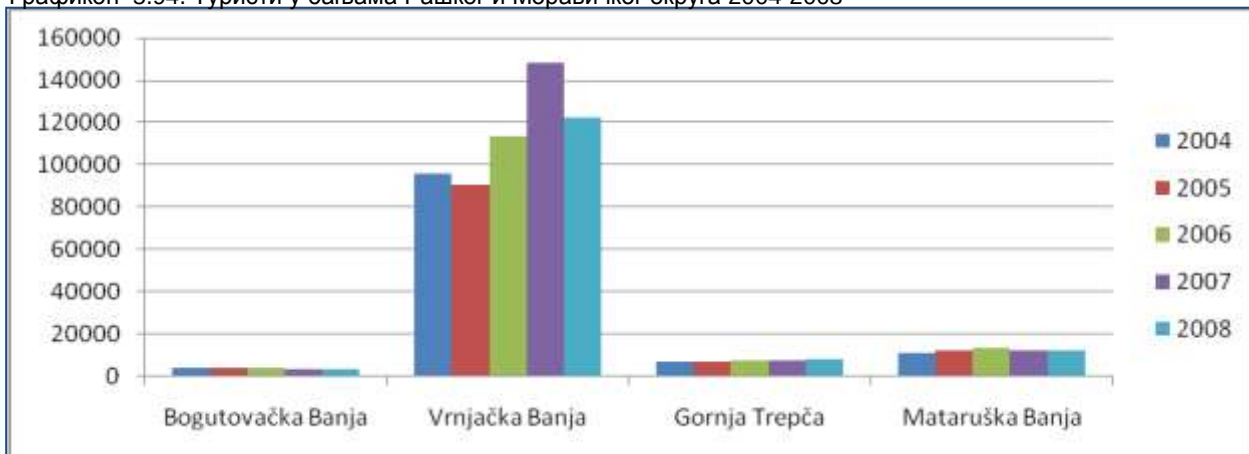
Бање	Град/Општина	Напомене
Богutowачка Бања	Краљево	у бањи се лече неуропсихијатријска обољења, функционална обољења срца, поједина реуматска обољења, поједина обољења органа за варење
Врњачка Бања	Врњачка Бања	у бањи се лече шећерна болест, стање после прележане жутице, болести жучне кесе, обољења панкреаса, чир желуца и дванаестопалачног црева, неинфективна обољења танког и дебелог црева, обољења органа за варење, хронична гинеколошка обољења
Горња Трeпчa	Чачак	у бањи се лече реуматске болести, дегенеративни реуматизам, неуропсихијатријске болести, болести гастроинтестиналног тракта, обољења периферних крвних судова
Јошаничка Бања	Рашка	у бањи се лече дегенеративна и запаљенска реуматска обољења, стања након повреда и корективних оперативних захвата, обољења мишића, лумбаго и ишијас, гинеколошке болести, гастритис, екцем и псоријаза
Матарушка Бања	Краљево	у бањи се лече реуматска обољења, гинеколошка обољења, посттрауматска стања и све њихове последице, неуролошка обољења, обољења периферних крвних судова
Новопазарска Бања	Нови Пазар	у бањи се лече неуромишићне болести, реуматична обољења и ишијас, спортске и друге повреде, стања после можданог удара, кожне болести, гинеколошка обољења погодна за лечење и рехабилитацију, као и рекреативне активности
Рајчиновиће Бања	Нови Пазар	
Овчар Бања	Чачак	у бањи се лече реуматска обољења и дегенеративни реуматизам, спондилоза и артроза, последице прелома костију, повреде мишићног ткива, кожна обољења
Климатска места		
Ивањица	Ивањица	клима Ивањице погодује лечењу анемије разне етиологије, малигне хемопатије у потпуној и непотпуној ремисији, тромбоцитопатије и леукопеније, хроничних респираторних обољења
Рудник	Горњи Милановац	због повољних климатских услова (велика осунчаност током године, ваздушна струјања, висока јонизације ваздуха, незагађене природне средине) проглашен је за ваздушну бању

Извор: www.удружењебања.цо.рс

Предности у развоју бањског туризма су: традиција, лековити природни и здравствени фактори, високообразовани стручњаци, богато културно-историјско наслеђе околине, одличан географски положај, околина и храна, ниска цена терапеутских програма.

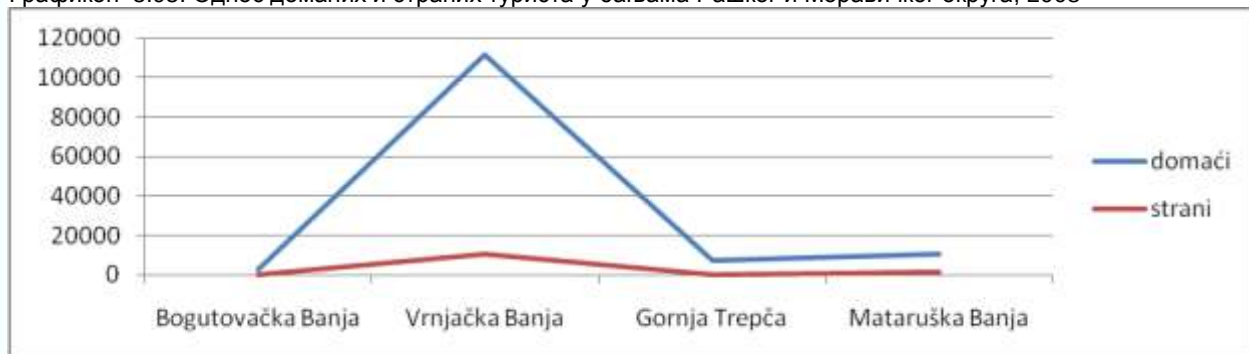
Недостаци у развоју бањског туризма у Србији су: лоша инфраструктура, застарела медицинска опрема, недостатак бањске стратегије, недостатак едукације за нове програме, слаба маркетиншка истраживања, недостатак финансија за развој, нестабилна политичка ситуација.

Графикон 5.94. Туристи у бањама Рашког и Моравичког округа 2004-2008

Извор: Општине у Србији 2005,2006,2007,2008,2009, Републички завод за статистику

Графикон 5.95. Однос домаћих и страних туриста у бањама Рашког и Моравичког округа, 2008

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

Табела 5.65. Просечан број ноћења у бањама

	Просечан број ноћења туриста	
	Домаћи	Страни
Бање у Србији укупно	6,6	4,4
Богutowачка Бања	8,3	6,2
Врњачка Бања	4,5	3,5
Горња Трепча	11,1	12,3
Матарушка Бања	8,5	2,3

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

За разлику од осталих бања у које долазе туристи из здравствених разлога, у Врњачку Бању долазе и људи у жељи за одмором и разонодом. Тако да се и понуда у Врњачкој Бањи мења у смислу развоја веллнесс центара и увођења више забавних садржаја. Највећи број ноћења туриста како домаћих тако и страних бележи се у бањи Горња Трепча.

Планински туризам: На територији Рашког и Моравичког округа планински туризам се одвија на Гочу, на Голији, Копаонику и Руднику. Копаоник је и најпосећенија планина у РС. 20,16% од укупног броја туриста који посећују планинска места у Републици Србији. Врњачка страна планине Гоч има један ски лифт са две ски стазе дужине 500м. Стазе су погодне за рекреативно скијање и обуку скијаша. Терени скијалишта поседују осветљење за ноћно скијање.

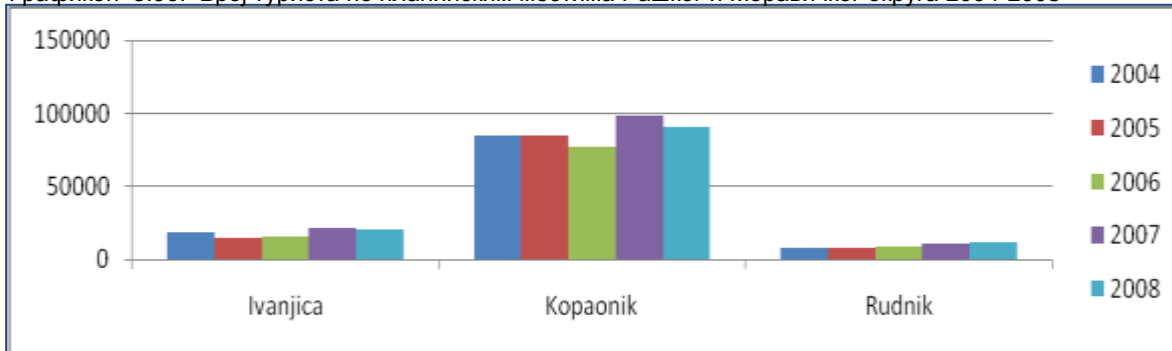
Табела 5.66. Планине на територији Рашког и Моравичког округа

Планине		
Гоч	Краљево	Гоч се налази 200км од Београда и 31км од Краљева. Највиши врх је 1124м. Обрастао је буковом и јеловом шумом, а заступљени су и гочки бор, храст китњак, племенити лишћари и четинарски егзоти. Гоч има две ски стазе дужине 300м за почетнике и децу, са два ски лифта. Постоји и жичара дужине 1150м са ски стазом дужине 1400м. Гоч се налази 11 км од центра Врњачке Бање. Постоји ски стаза дужине 520 м и ширине 60 м. Почетна тачка ски стазе је 990 мнв, а завршна тачка 1123 мнв. Успон стазе је 30 степени. Ски лифт има капацитет 1195 скијаша на сат, а број инсталираних направа је 36. Поред овог ски лифта постоји и мини ски лифт за обуку. Постоји трасиран пут до Добрих вода који је потребно асфалтирати у дужини од 7 км. Постоји и акумулационо језеро за водоснабдевање које такође представља туристичку атракцију.
	Врњачка Бања	Голија је једна од најлепших и шумама најбогатијих планина у Србији. Налази се 40 км југозападно од Ивањице. Од 2001. подручје планине Голије стављено је под заштиту државе као Парк природе Голија који је сврстан и у категорију заштите као природно добро од изузетног значаја.
Голија	Ивањица	
	Рашка	
	Нови Пазар	
Копаоник	Рашка	Због својих природних вредности, 1981. Копаоник је проглашен за национални парк. Копаоник преко целе године нуди идеалне услове за активан одмор и представља највећи и најпознатији српски скијашки центар. На простору Равног Копаоника налази се велики туристички центар, са бројним смештајним капацитетима и системом ски стаза и жичара и осталом туристичком инфраструктуром. Скијашки терени налазе се на надморској висини од 1650 до 2017 м и сврставају се у терене прве категорије. Туристички центар располаже мрежом од 22 жичаре, повезане у јединствен систем, 4 дечја лифта и опремљене је за све категорије скијаша. Укупна дужина жичара износи 17.222м, док је дужина ски стаза 44км. Капацитет система је 13.520 скијаша на сат. Гостима је на располагању 20км стаза за нордијско скијање, а на локацији Црвене баре уређене и маркиране су стазе од 3,5,10 км.
Рудник	Горњи Милановац	Налази се у централној Србији 100 км јужно од Београда. Највиши врх 1132м.

Извор: Истраживање РРА Краљево

Посете туриста планинским местима Рашког и Моравичког округа не бележе током година драстична одступања.

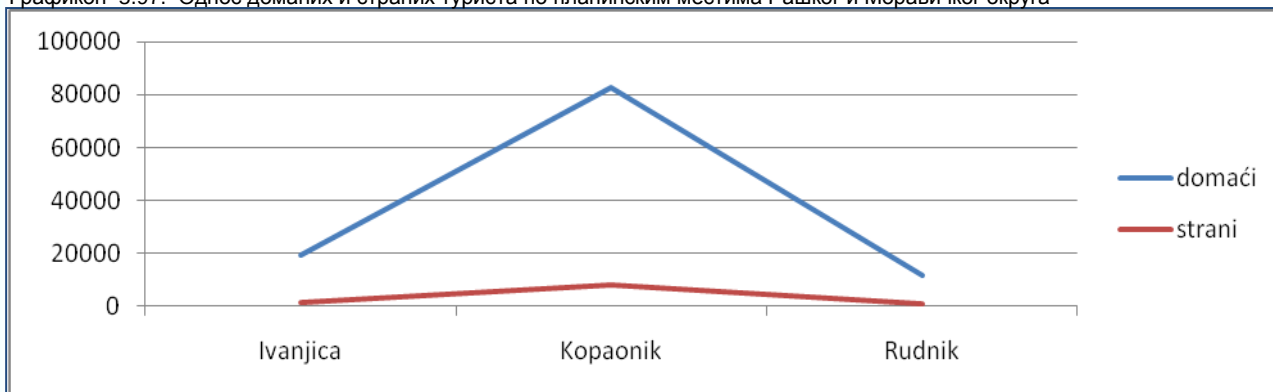
Графикон 5.96. Број туриста по планинским местима Рашког и Моравичког округа 2004-2008

Извор: Општине у Србији 2005,2006,2007,2008,2009, Републички завод за статистику

Посета домаћих туриста је 91%, док страни туристи чине 9% од укупног броја туриста на Копаонику.

Графикон 5.97. Однос домаћих и страних туриста по планинским местима Рашког и Моравичког округа

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

Просечан број ноћења од наведених планинских места највећи је на планини Рудник, како домаћих тако и страних туриста.

Табела 5.67. Просечан број ноћења у планинским местима

	Просечан број ноћења туриста	
	Домаћи	Страни
Планинска места у РС (укупно)	4,3	3,4
Ивањица	4,5	2,8
Копаоник	4,6	5,1
Рудник	6,1	6,5

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

Сеоски туризам. У Стратегији развоја Републике Србије сеоски туризам се наводи као један од приоритета у развоју туризма југозападне Србије. До сада су у развоју сеоског туризма највише напредовале општине Горњи Милановац и Ивањица које имају и највише смештајних капацитета

Табела 5.68. Сеоски туризам у Рашком и Моравичком округу

Села која се баве сеоским туризмом	Општина/Град	Напомене
Рудник, Коштунићи, Велереч, Леушићи, Савинац, Гојна Гора, Брусница, Богданица, Трудељ, Клетицево, Прањани, Грабовица, Семедреж и друга	Горњи Милановац	Капацитети за смештај су у 82 домаћинства која укупно располажу са 594 кревета, смештај је углавном и и ИИ категорије. Домаћинства су смештена у 26 села.
Прислоница, Прељина, Дучаловићи, Рошци и Доња Трепча	Чачак	Капацитети за смештај су у 11 домаћинства која укупно располажу са 52 кревета, смештај је углавном ИИ и ИИИ категорије.
Међуречје, Катићи, Лиса, Кушићи, Девићи	Ивањица	Смештајне капацитете чини око 300 кревета смештених у 20 домаћинства, смештај је углавном и категорије
Каона, Гуча, Лучани, Горња Краварица, Милатовићи, Доњи Дубац	Лучани	
Рудно, Лопатница,	Краљево	Смештајне капацитете чини 12 домаћинства у којима има око 80 кревета. Смештај у Лопатници је и категорије а на Рудну је углавном ИИ и ИИИ категорије смештаја

Извор: Туристичке организације Рашког и Моравичког округа

Све општине и градови (осим Тутина) имају туристичке организације.

У Врњачкој Бањи је седиште Удружења бањских и климатских места Србије. Удружење бањских и климатских места представља најрепрезентативније тело у развоју бања у Србији. Организација је формирана 1970. године, са 77 чланице из 39 бањских и климатских центара. Чланови Удружења су општине, институти, специјалне болнице, заводи, угоститељско-туристичка предузећа, научне институције и други.

Оцена. Поред потенцијала за стицање веће вредности туристичког промета округа, у наредном периоду треба имати у виду следеће слабости:

- Туристички потенцијали округа нису искоришћени
- Недовољни смештајни капацитети
- Неразвијене услужне делатности
- Општи недостаци туристичких дестинација МО и РО округа су:
- недовољно је развијена инфраструктура,
- одређени туристички локалитети нису уређени
- Слаба је развијеност туристичке сигнализације
- Такође недостаје ефикасно и адекватно планирање управљања отпадом у туристичким местима, у функцији што мањег негативног утицаја туристичких активности на животну средину и подршку развоју одрживог туризма.
- Евидентан је недостатак образованих кадрова
- туристички производи нису довољно савремени, компатибилни и комерцијализовани на туристичком тржишту.
- локалитета.
- Не постоји битнија институционална улагања у развој туризма
- Специфични недостаци бања: модерне методе 31,8%, услуга 20,8%, Велнес центри 19,7%, нови хотели 16,9%, ниже цене 10,6%
- Недостаци скијашких центара: високе цене 40,6%, лоши путеви 23,9%,
- некавалитетне стазе 12,9%,
- лоши хотели 11,3%, услуге 10,5%, храна 0,5%
- Рурални туризам још увек није довољно структурисан и организован
- Недостатак маште, знања за рекламне спотове, средстава, стратегије маркетинга

Нема сумње да Рашки и Моравички округ мора да ојача конкурентност и атрактивност туристичких производа, узимајући у обзир нова светска искуства, уз ослањање на сопствену иновативност и оне производе у туризму који имају перспективу и помоћу којих може изградити конкурентност. Посебно треба истаћи перспективу Рашког и Моравичког округа у производима повезаним с коришћењем природе и екотуризма, здрављем, активностима специјалних интереса, руралним и културним туризмом. Валоризација тржишног потенцијала постојећих туристичких производа, али и туристичких производа за које постоји добра ресурсна основа, представља први и основни корак у формирању жељеног скупа туристичких производа на основу ког ће нека земља да конкурише на тржишту. **Повећање видљивости туристичке понуде округа је посебно важно у наредном периоду.**

5.4. Пољопривреда

Сектор пољопривреде је од изузетног значаја, од њега живи око 11% од укупног становништва у региону, а у структури извоза значајан је број пољопривредних производа.

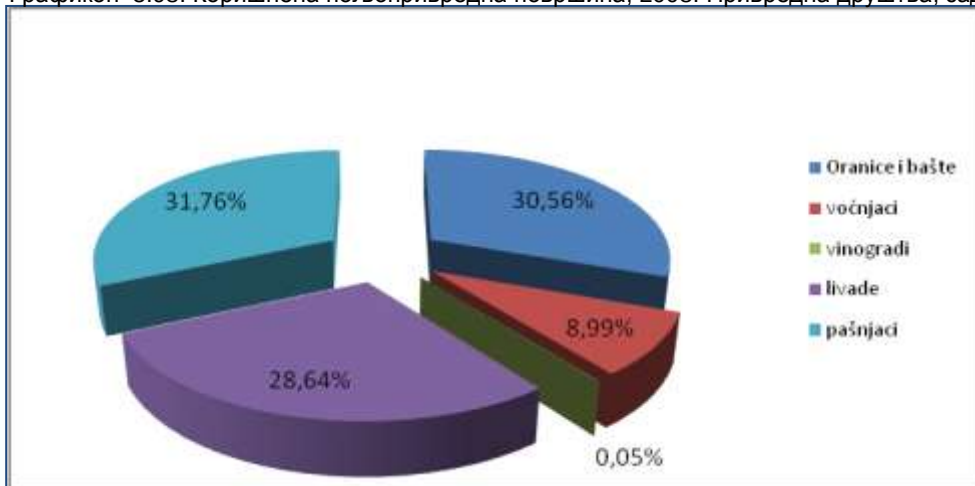
Од укупне површине региона 54% чини пољопривредно земљиште, 30,56% земљишта чине оранице и баште, 8,99% воћњаци, 0,05% виногради, 28,64% ливаде, 31,76% пашњаци.

Табела 5.69. Пољопривредне површине

Управни округ, град/општина	Површина	Пољопривредна површина
Република Србија	88361	65,2
Укупно	6938	
Рашки	3922	48,8
Врњачка Бања	239	43,0
Краљево	1530	46,9
Нови Пазар	742	48,9
Рашка	670	49,7
Тутин	742	53,5
Моравички	3016	59,3
Горњи Милановац	836	65,5
Ивањица	1090	47,0
Лучани	454	63,0
Чачак	636	69,3

Извор: Општине у Србији 2008, Републички завод за статистику

Графикон 5.98. Коришћена пољопривредна површина, 2008. Привредна друштва, задруге и породична газдинства

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

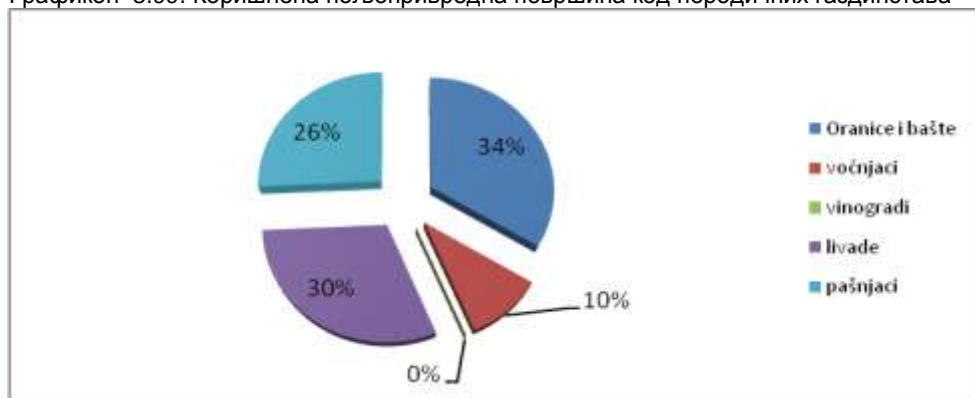
Табела 5.70. Коришћена пољопривредна површина, 2008. привредна друштва, задруге и породична газдинства

Управни округ, град/општина	Пољ. површи на	Оранице и басте					воћњаци	виноград и	ливаде	пашњац и
		Укупно	од тога							
			жито	индустријск о биље	повртно биље	крмно биље				
Рашки и Моравички округ	372330	113791	47190	103	23917	26799	33460	173	106654	118251
Моравички	181045	69616	26189	43	16802	16347	20595	146	49265	41423
Рашки	191285	44175	21001	60	7115	10452	12865	27	57389	76828

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

90% коришћене пољопривредне површине је у приватном поседу од којих су навише заступљена газдинства од 2-5 ха.

Графикон 5.99. Коришћена пољопривредна површина код породичних газдинстава

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

Табела 5.71. Коришћена пољопривредна површина, 2008. Породична газдинства

Управни округ, Град, Општина	Пољопривредна површина	Оранице и басте					воћњаци	виногради	ливаде	пашњаци
		Укупно	од тога							
			жито	индустријско биље	повртно биље	крмно биље				
Укупно Рашки и Моравички округ	337003	113580	47145	103	23891	26755	33387	173	103143	86719
Моравички	171117	69445	26169	43	16777	16317	20525	146	47228	33773
Рашки	165886	44135	20976	60	7114	10438	12862	27	55915	52946

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

Табела 5.72. Структура пољопривредног посуда на регистровним пољопривредним газдинствима по окрузима

Округ	0,5 ха	0,5-2 ха	2-5 ха	5-10 ха	10-15 ха	15-20 ха	20 ха
Република Србија	14297	92470	121942	92695	24687	7542	10009
Моравички	247	3141	4589	3281	757	174	77
Рашки	732	3758	4616	2740	664	230	142

Извор: Управа за трезор, Министарство финансија, Мај 2008

На територији Рашког и Моравичког округа има 25.148 пољопривредних газдинстава од којих је њих 67,92% са до 5 ха, газдинстава од 5-10 ха има 24%, од 10-15 ха има 5,65%, од 15-20 ха има 1,61%, газдинстава преко 20 ха има око 1%.

Табела 5.73. Радна активност регистрованих пољопривредних газдинстава

Округ	Искључиво пољопривреда	Претежна делатност	Додатна делатност	Пензионер	Остало
Р.Србија	163512	30262	59239	110590	0
Моравички	3983	723	1629	5931	0
Рашки	6211	1112	1514	4045	0

Извор: Управа за трезор, Министарство финансија, Мај 2008

Пољопривреда и прехранбена индустрија учествују значајно у запослености око 25%. У Моравичком округу највећи је број газдинстава у којима радну активност обављају пензионери (48,35%), док у Рашком округу највећи проценат газдинстава се бави искључиво пољопривредом (48,21%). На нивоу Републике Србије 44 % газдинстава се бави искључиво пољопривредом. То је уједно и најдоминантнија активност регистрованих пољопривредних газдинстава.

Табела 5.74. Запосленост у пољопривреди

Управни округ, Град, Општина	Пољопривреда, шумарство и водопривреда 2006	Пољопривреда, шумарство и водопривреда 2007	Пољопривреда, шумарство и водопривреда 2008
Република Србија	58336	54090	48505
Рашки	1204	1054	1015
Моравички	1289	1156	1053

Извор: Општине у Србији 2007, 2008, 2009, Републички завод за статистику

Број запослених у пољопривреди у региону је око 2.608, а према подацима из претходне три године број запослених у пољопривреди се смањило за 17%. Запосленима у пољопривреди се сматрају запослени у пољопривредним предузећима, а не и индивидуални пољопривредни произвођачи.

Према подацима последњег пописа из 2002. год. пољопривредног становништва има 61.682, што је око 11% од укупног становништва у региону. Од укупног броја пољопривредног становништва активно је 66% становника, а 34% представља издржавано становништво. Учешће жена у пољопривредном становништву је 48%. У односу на претходни попис становника из 1991 год. проценат пољопривредног становништва у региону смањен је за 41%, док је за исти период у РС број пољопривредног становништва смањен за 52%.

5.4.1. Пољопривредна производња

На територији Рашког и Моравичког округа најзначајније гране пољопривреде производње које се одвијају претежно на пољопривредним газдинствима су:

- Воћарство (малина, шљива, јабука, јагода)
- Сточарство (говедарство и свињарство)
- Ратарство (кукуруз, пшеница)
- Повртарство (кромпир, купус, парадајз, паприка)

Воћарство (шљива, јабука, малина, јагода)

а. Производња малина

Табела 5.75. Површина и производња бобичастих воћа у Мо и РО, 2009.

Окрузи	Малине			Купине			Јагоде		
	Површина, ха	Производња, т	Принос по ха, кг	Површина, ха	Производња, т	Принос по ха, кг	Површина, ха	Производња, т	Принос по ха, кг
Србија	14957	86961	5814	6587	34100	5177	7916	35799	4522
Моравички и Рашки округ	2934	21869	6886	524	3913	7285	735	6199	6940
Моравички	2674	20258	7576	468	3518	7517	723	5428	7508
Рашки	260	1611	6196	56	395	7054	121	771	6372

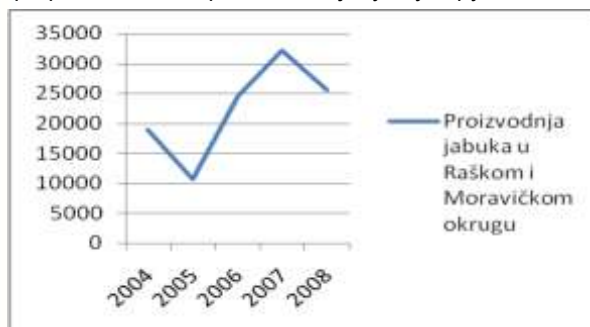
Извор: Пољопривреда 2009. СЗС

Рашки и Моравички округ, према подацима за 2009.годину производи 25% укупне производње малине у Србији, која се углавном извози у земље Европске уније, око 8% укупне производње купине и 17% укупне производње јагода у Србији.

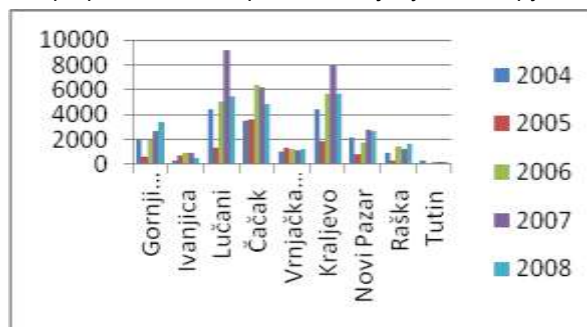
б. Производња јабука

У региону се производи 10,9% од укупне производње јабука у РС. Приноси јабука по родном стаблу су у оба округа већи од просека РС.

Графикон 5.100. Производња јабука у окрузима 2004-2008

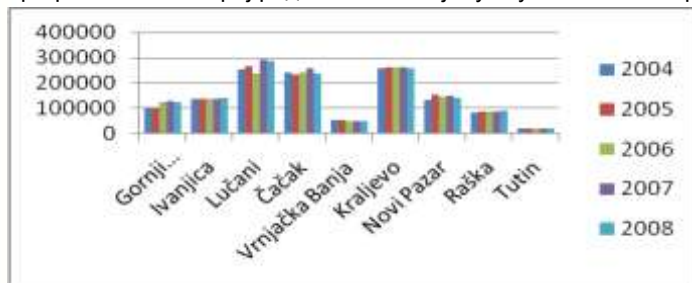

Графикон 5.101. Производња јабука по окрузима

Извор: Општине у Србији, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, РЗС

Графикон 5.102. Број родних стабала јабука у Рашком и Моравичком округу

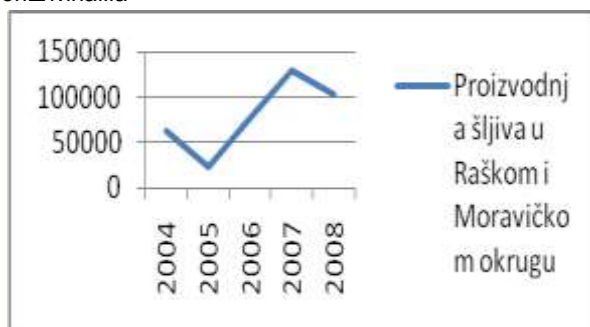

Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009; РЗС

с. Производња шљива

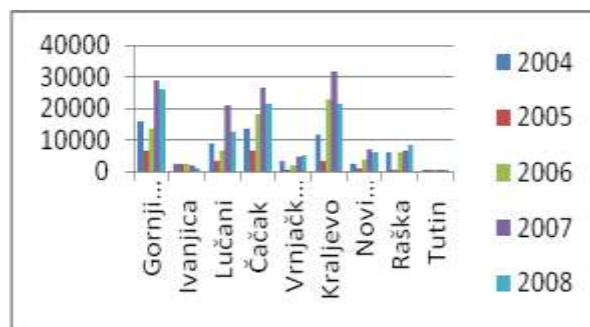
У региону се производи 16,88% од укупне производње шљива у РС. Приноси по родном стаблу су у оба округа већи од просека РС.

Графикон 5.103. Производња шљива у окрузима 2004-2008

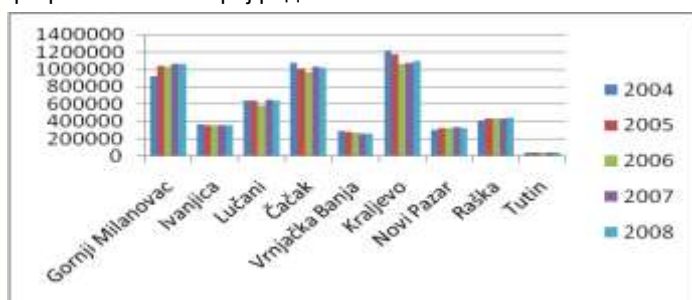
Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009; РЗС

Графикон 5.104. Производња шљива по општинама

Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009; РЗС

Графикон 5.105. Број родних стабала шљива

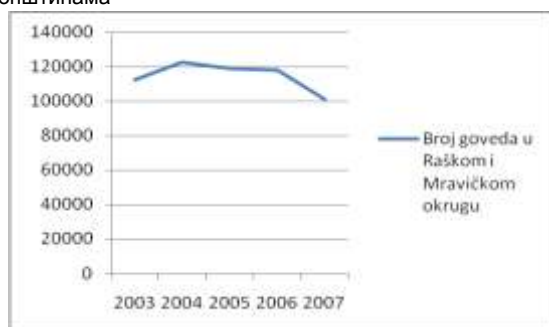

Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009; РЗС

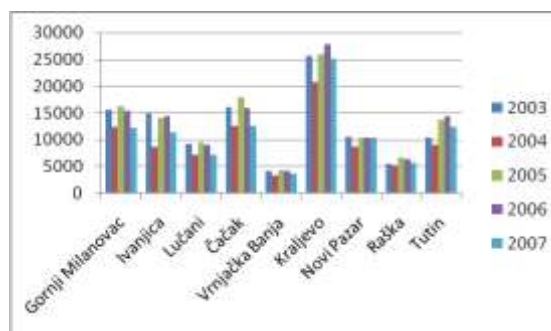
d. Сточарство (говедарство и свињарство)

На територији региона налази се 9% од укупног броја говеда у РС.

Графикон 5.106. Број говеда на територији два округа 2003-2007
општинама

Графикон 5.107. Број говеда по

Извор: Општине у Србији 2004, 2005, 2006, 2007, 2008; РЗСИЗвор: Општине у Србији 2004, 2005, 2006, 2007, 2008; РЗС

e. Ратарство (кукуруз, пшеница)

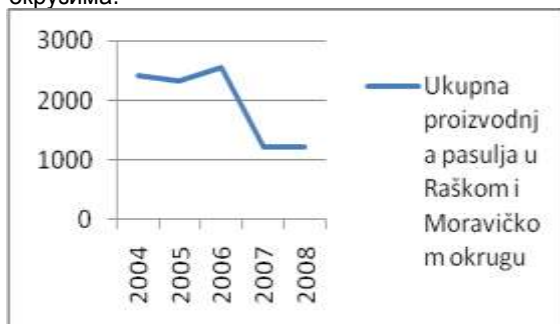
У региону се производи 1,7% од укупне производње пшенице Републике Србије. Приноси су испод просечних на нивоу РС. У региону се производи 2,36% од укупне производње кукуруза Републике Србије.

f. Повртарство (кромпир, купус, парадајз, паприка)

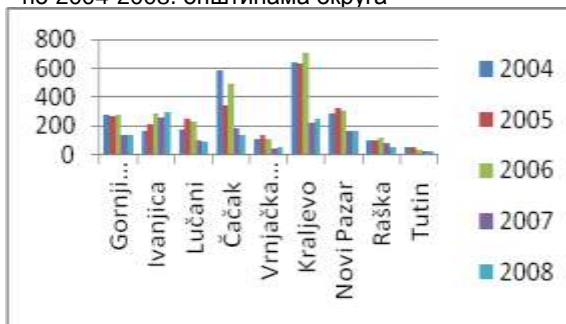
Производња пасуља у региону чини 2,87% од укупне производње пасуља у РС, а приноси по хектару су једино у општини Ивањица већи од републичког просека. Са графикона можемо видети да се производња посматрано по годинама на нивоу региона смањује. У региону се производи 16% од укупне производње кромпира у РС, цео Моравички округ има веће приносе по хектару од републичког просека, у Рашком округу Врњачка Бања и Краљево имају веће приносе по хектару од републичког просека.

Производња детелине у региону чини 9% до укупне производње Републике Србије. Просечан принос по ха и у Рашком и у Моравичком округу је већи од републичког просека. Производња луцерке у региону чини 4% од укупне производње у РС. Просечан принос по ха и у Рашком и у Моравичком округу креће се око републичког просека. Укупни приноси сена чине 23% од приноса у РС. Просечни приноси по ха су већи од републичког просека. Приноси пашњака са територије Рашког и Моравичког округа чине 19% од укупног приноса пашњака РС.

Графикон 5.108. Укупна производња пасуља у округима.

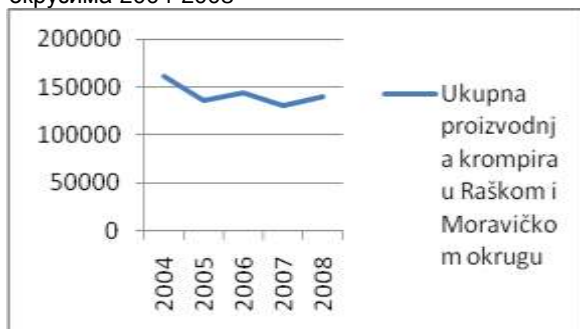

Графикон 5.109. Производња пасуља по 2004-2008. општинама округа

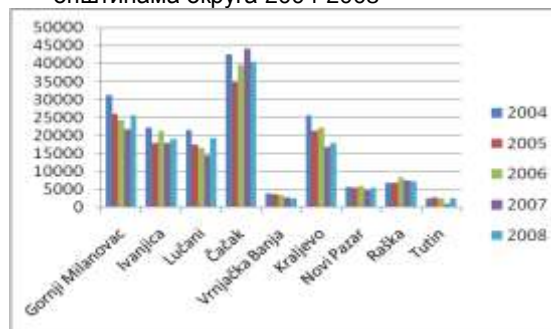

Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009; РЗСИЗвор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009; РЗС

Графикон 5.110. Укупна производња кромпира у округима 2004-2008

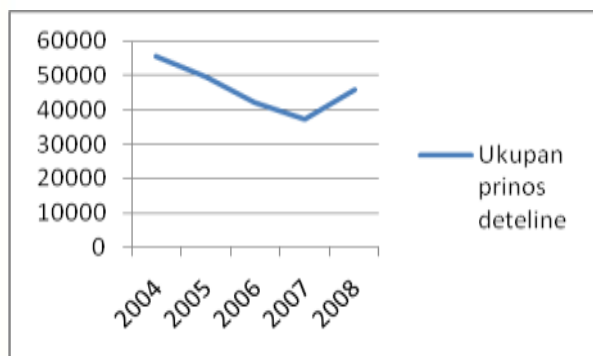
Графикон 5.111. Производња кромпира по општинама округа 2004-2008

Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009; РЗС

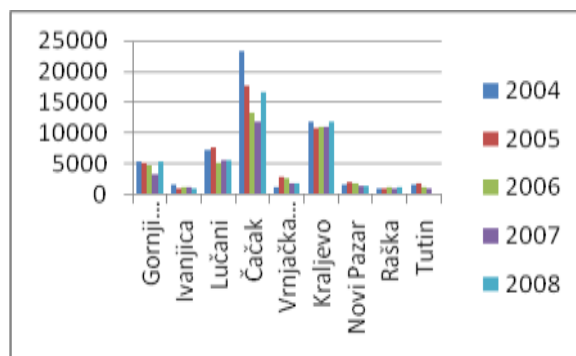
Извор: Општине у Србији 2005, 2006,

Графикон 5.112. Укупан принос детелине на територији оба округа 2004-2008

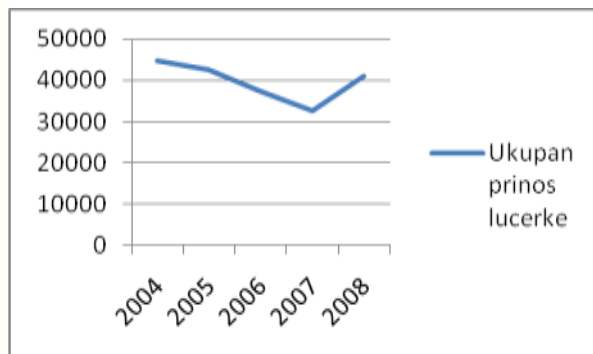
Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009; РЗС РЗС

Графикон 5.113. Приноси детелине по општинама округа 2004-2008

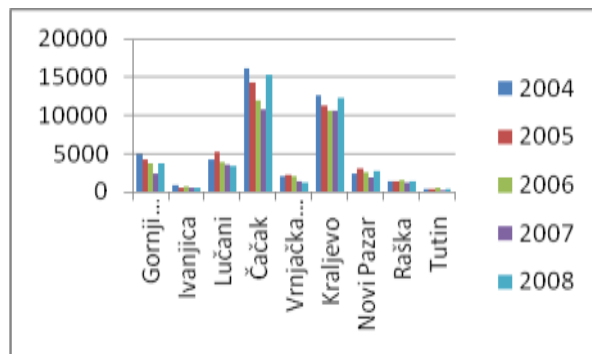
Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009;

Графикон 5.114. Укупан принос луцерке у оба округа 2004-2008

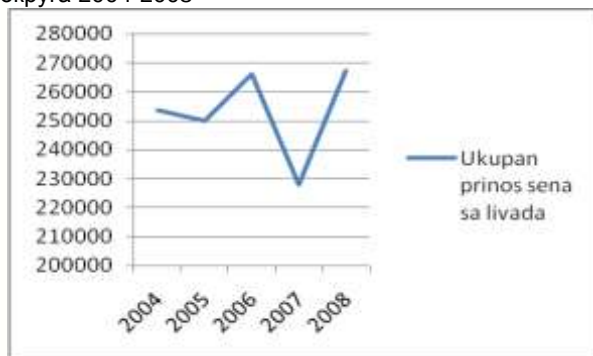
Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009; РЗС РЗС

Графикон 5.115. Приноси луцерке по општинама округа 2004-2008

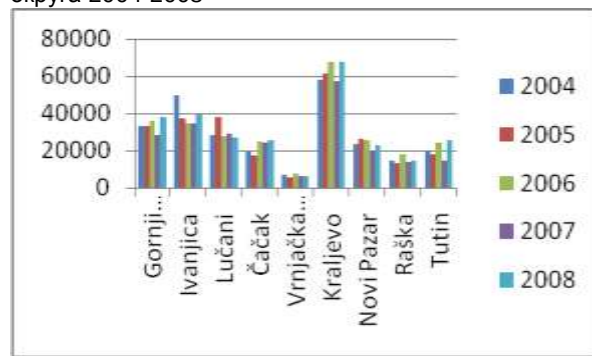
Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008,

Графикон 5.116. Укупан принос сена са ливада у оба округа 2004-2008

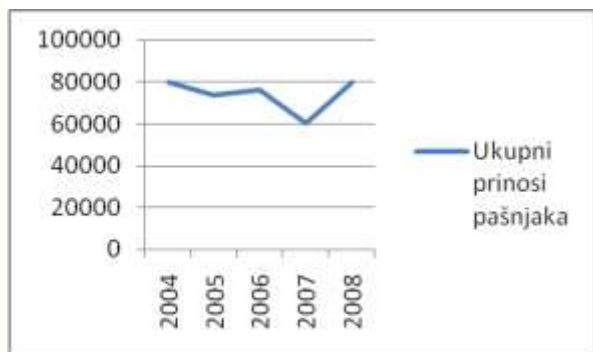
Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009; РЗС РЗС

Графикон 5.7. Приноси сена са ливада по општинама округа 2004-2008

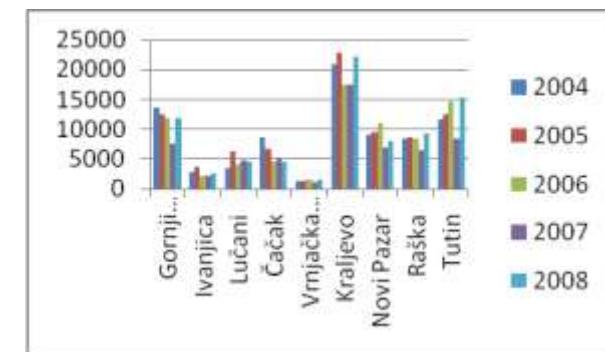
Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008,

Графикон 5.118. Укупни приноси пашњака на територији два округа 2004- 2008

Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009; РЗС РЗС

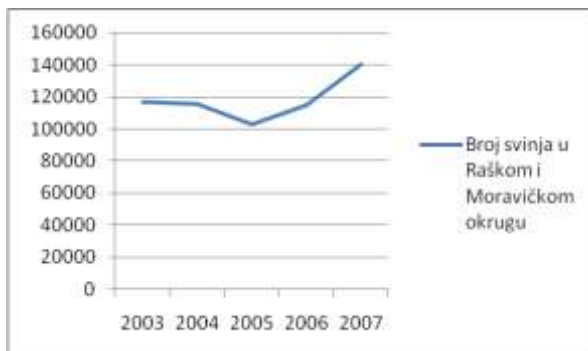
Графикон 5.119. Укупни приноси пашњака по општинама округа 2004-2008

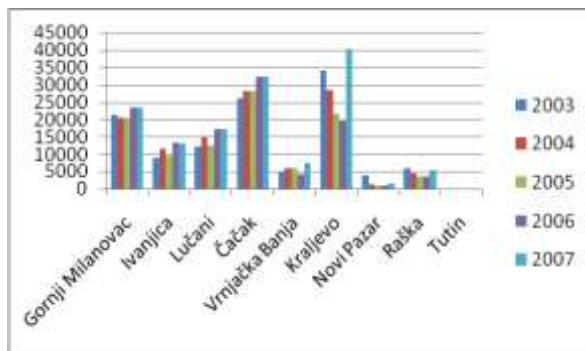
Извор: Општине у Србији 2005, 2006, 2007, 2008, 2009;

У региону има 3,7% од укупног броја свиња у РС.

Графикон 5.120. Број свиња на територији два округа 2003-2007

Графикон 5.121. Број свиња по општинама округа 2003-2007

Извор: Општине у Србији 2004, 2005, 2006, 2007, 2008; РЗИИзвор: Општине у Србији 2004, 2005, 2006, 2007, 2008; РЗС

5.4.2 Извоз пољопривредних производа

Извоз пољопривредних производа је значајан за оба округа. У извозу у Рашком и Моравичком округу доминира воће и то првенствено малине (као полупроизвод малина Роленд и малина Гриз), јабуке, друго воће, поврће, млеко, млечни производи и месо. Најважнији спољнотрговински партнер је ЕУ, а затим земље ЦЕФТА-е и Руска Федерација. Презентују се највећа извозна предузећа, као и главни пољопривредни производи који се извозе из Моравичког и Рашког округа.

Табела 5.76. Највећа извозна предузећа пољопривредних производа Моравичког и Рашког округа, 2010.

	Назив и локација	Претежна делатност	Напомена
3.	ПАНТОМАРКЕТ СТОЧАР Д.О.О. ЧАЧАК, ХАЈДУК ВЕЉКОВА 49	Производња, обрада, хлађење и замрзавање животињског меса	Предузеће остварује значајне извозне резултате и највећи је извозник у општини Чачак, а на подручју Регионалне привредне коморе Краљево је на 11 месту као извозник. Предузеће има изражену развојну оријентацију са циљем да заокружи производни циклус од "њиве до трпезе".
7.	КОМПАНИЈА ТАКОВО АД ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ, ГРКОВИЋА ББ	Производња какаа, чоколаде и чоколадних производа	
8.	МОНДИ СЕРБИЈА ДОО ВРДИЛА, КРАЉЕВО	Откуп и прерада воћа	Монди Србија је основана 2001. године као део Монди Фоодс групе и данас је водећи прерађивач ИОФ јагодичастог воћа у Србији. Годишњи извоз је око 5.000т воћа. 95% производње извози и претежно у земље ЕУ.
9.	ЗВЕЗДА ХЕЛИОС, ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ	Производња боја, лакова и сличних премаза, графичких боја и китова	Хемијска индустрија Звезда-Хелиос има преко 1000 купаца на домаћем и страном тржишту. Купци су предузећа из дрвне и металске индустрије, индустрије пластичних маса, гурмарске индустрије, грађевинарства и трговине.

Извор: Регионална привредна комора Краљево

Главни пољопривредни извозни производи

- Прехрамбени производи
- Малина Роленд, смрзнуто
- Малина Гриз, смрзнуто
- Малина Брух, смрзнуто
- Четврти компензиране, јунеће свеже, са костима-ЕУ
- Говеда, домаће врсте масе преко 300кг, остало
- Печурке и трифле, јестиве сушене остале
- Говеда домаће врсте масе >80кг до 160кг, остало
- Четврти компензиране, телеће свеже, са костима остало

Постоје велики потенцијали у пољопривреди округа за развој, али константним уситњавањем поседа, што умањује производне капацитете. Старачка домаћинства су посебно заступљена и све их је више. Задрugarство које се намеће као потреба још увек трпи последице лошег функционисања и лоших искустава из периода социјализма, са наслеђем као што је нефункционално управљање људским и техничком ресурсима и одсуством принципа добре пољопривредне праксе. Укључивање сектора МСП из пољопривреде и кластерско повезивање сродних и пратећих индустрија би свакако могло обезбедити јачање конкурентности пољопривредних производа рачунајући ту и цену и обезбеђење континуираног квалитета производа. За добру пољопривредну праксу и стварање додатих вредности производа некада нису потребне и огромне технолошке промене, а производ који је контролисаног квалитета, упакован у атрактивну амбалажу са створеним условима за континуирану производњу повећава своју вредност и конкурентност на тржишту, а истовремено ствара услове за нове производе.

Стварање робне марке и брендирање производа од великог је значаја за конкурентност производа на широком тржишту, при чему у Рашком и Моравичком округу има стварних основа за брендирање производа, укључујући и географску ознаку порекла производа. У том смислу је идентификована потреба за увођењем сета недостајућих стандарда којима би се обезбедила конкурентност сировина, полу и готових производа од дрвета. Стварањем услова за унапређење пољопривреде и прехранбене делатности омогућава се и одрживи развој руралних области у целини, што свакако доприноси смањењу стварања девастираних подручја са ширим утицајем на све друштвене и економске структуре у Рашком и Моравичком округу. Условима развоја пољопривредне производње доприносе и субвенције и подстицајна средства кроз подршку активностима усмереним на стварање производа са већом додатом вредношћу. У сврху планирања и развоја неопходна је добра координација и плански развој регије. Оснивањем фондова за пољопривреду на нивоу општина Рашког и Моравичког округа са планском реализацијом утврђених циљева и приоритета, подспешило би се и улагање у модернизацију опреме и унапређење производних капацитета. Дугорочно планирање улагања у пољопривредну производњу и прехранбену индустрију захтева константно праћење трендова на ширем тржишту уз могућност благовремене координације и усклађивања мера подршке како развоју пољопривреде тако и ефектном одрживом развоју руралног подручја.

Оцена. Неке основне слабости пољопривреде округа су садржане у следећем:

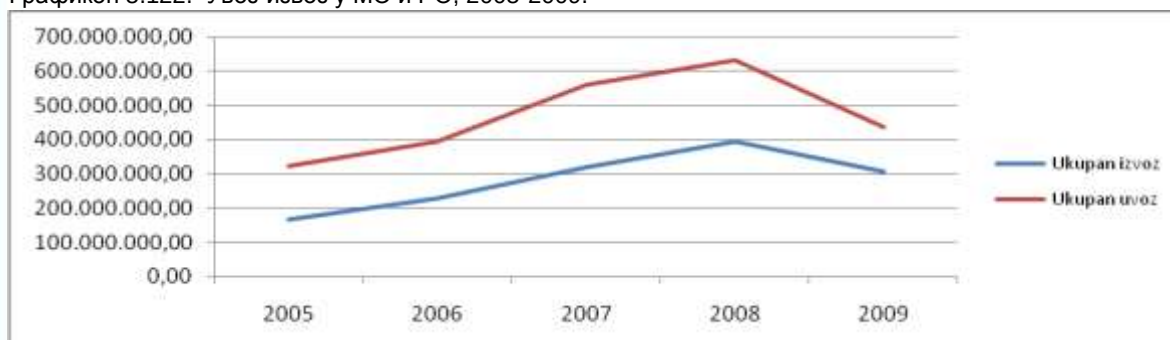
- Постојећи ниво, структура и економски ефекти пољопривредне производње су на ниском нивоу
- Преовладава ситан посед и висока натурална потрошња, односно низак ниво тржишности
- У структури пољопривредне производње округа, биљна производња има (пре)високо учешће, које се и даље повећава.
- Одсуство специјализације у којој се ратарски производи не валоризују кроз производњу меса, млека и других производа сточарства
- Неизграђени тржишни ланци, одсуство дугорочног уговарања производње
- Техничко-технолошко заостајање
- недовољне инвестиције у техничку опремљеност, трансфер знања и нове технологије
- споре измене аграрне структуре
- лоше спроведеног процеса приватизације због чега је ланац у производњи хране дезинтегрисан
- споро прилагођавање европским стандардима квалитета, географског порекла и стандардима сигурности хране
- Финансијско тржиште је недовољно и неприлагођено потребама пољопривреде, а за мала и средња газдинства отежава приступ тржишту и финансијском капиталу у оба округа
- Недостатак техничко-технолошких знања и вештина пољопривредних произвођача, као и дефицит менаџерског кадра у свим сегментима производног ланца

5.5. Спољнотрговинска активност Рашког и Моравичког округа

У структури извоза на територији два округа доминирају сировине и полупроизводи, а у увозу готови производи и репроматеријали. Највећи обим спољнотрговинске активности имају Чачак, Краљево и Горњи Милановац. Покривеност увоза извозом је 70,2%. Главни извозни партнери су Црна Гора, Немачка, Италија, Босна и Херцеговина. Главни увозни партнери су Италија, Немачка, Кина, Турска.

Кретање увоза и извоза у периоду од 2005. до 2009. године у свим општинама Рашког и Моравичког округа до 2008. године указује на повећање и увоза и извоза. У 2009. години (години економске кризе) дошло је у свим општинама до смањења увоза и извоза. Укупан извоз остварен у 2009. год. на територији два округа био је 306.570.730 УСД, укупан увоз у овом периоду био је 436.762.545 УСД, покривеност извоза увозом била је 70,2%.

Графикон 5.122. Увоз-извоз у МО и РО, 2005-2009.

* сви износи су у УСД Извор: Регионална привредна комора Краљево

Највећу покривеност увоза извозом има општина Лучани, затим следи Горњи Милановац. Најмања покривеност увоза извозом је у граду Новом Пазару. На територији Рашког и Моравичког округа највећи обим спољнотрговинске размене остварује град Чачак.

Рашки и Моравички округ немају велико учешће у извозу Републике Србије. Њихово учешће у извозу Републике је било 2%, а у увозу 1,45%.

Табела 5.77. Учешће извоза и увоза Рашког и Моравичког округа у извозу и увозу на територији Републике Србије

Окрузи	2007		И-Х 2008	
	извоз	увоз	Извоз	Увоз
	У 000 €			
Република Србија	6.432.232	13.506.769	6.335.869	13.238.600
	100,0	100,0	100,0	100,0
учешће у извозу-увозу Србије, у %				
Централна Србија	44,5	23,1	44,5	21,7
Моравички округ	2,9	2,1	2,8	2,0
Рашки округ	1,1	1,1	1,2	0,9

Извор: Извештај о развоју МСП у Србији, РЗР, 2009

У извозу од преко 2 милиона УСД, на територији Рашког и Моравичког округа доминатно учествују сировине и полупроизводи, док у увозу доминирају готови производи и репроматеријали за производњу. За структуру извоза, као и за конкурентност округа је посебно важно учешће у стварању бруто додате вредности високотехнолошких сектора прерађивачке индустрије.

Предузећа извозници на територији два округа са обимом извоза учествују у извозу Републике Србије са 6,9%, предузећа увозници учествују у увозу Републике Србије са 4,5%. Већи обим спољнотрговинске активности има Моравички округ у односу на Рашки.

Табела 5.78. Спољнотрговинска активност – регионални распоред сектора МСПП у 2008.години

	Предузећа извозници			Извоз			Предузећа увозници			Увоз		
	број	%	% у округу	У мил.дин.	%	% у округу	број	%	% у округу	у мил.дин.	%	% у округу
укупно МСПП	12.991	100,0	97,2	274.506	100,0	45,9	22.735	100,0	98,1	751.817	100,0	60,5
Моравички	646	5,0	98,2	12.257	4,5	71,8	811	3,6	98,1	23.237	3,1	89,3
Рашки	504	3,9	98,4	6.645	2,4	92,3	743	3,3	98,9	10.558	1,4	92,3

Извор: Извештај о развоју МСП у Србији, РЗР, 2009

На нивоу Републике Србије највећи извозници и увозници су велика предузећа. На територији Моравичког округа највише извозе предузећа средње величине али су она и највећи увозници, спољнотрговински биланс је позитиван само код великих предузећа. На територији Рашког округа највише извозе средња предузећа, највећи увозници су мала предузећа и позитиван спољнотрговински биланс је код средњих предузећа.

Табела 5.79. Регионални распоред спољнотрговинска активност по величини предузећа, 2008.

	Извоз, у мил.дин.						Увоз, у мил.дин.					
	Предузетници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика	Предузетници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	6.322	58.045	75.892	134.246	274.506	323.873	7.183	189.200	293.851	261.583	751.817	490.283
Моравички	425	1.662	2.105	8.065	12.257	4.820	318	2.725	5.679	14.514	23.237	2.789
Рашки	995	2.061	1.181	2.407	6.645	558	743	4.023	3.770	2.023	10.558	886

	Спољнотрговински биланс, у мил. дин.					
	Предузетници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	-861	-131.155	-217.959	-127.337	-477.311	-166.339
Моравички	107	-1.063	-3.574	-6.450	-10.979	2.032
Рашки	252	-1.962	-2.588	384	-3.914	-328

Извор: Извештај о развоју МСП у Србији, РЗР, 2009

5.5.1. Главни спољнотрговински партнери

- извозни партнери/ 2009.*

Са територије Рашког и Моравичког округа највише се извози у Црну Гору, затим следе Немачка, Босна и Херцеговина, Италија, Француска, Македонија.

Укупан извоз са оба округа у ове земље у 2009. год. био је 206.592.656 УСД.

Табела 5.80. Главни извозни партнери Моравичког и Рашког округа у 2009

Земље	Укупно	Из з
Црна Гора	80.039.610	74.274.987
Немачка	97.29.084	38.074.044
БИХ	46.293.949	36.277.597
Италија	81.374.961	26.302.264
Француска	27.689.661	18.918.260
Република Македонија	20.971.522	12.745.504

Извор: Регионална привредна комора Краљево

Табела 5.81. Главни увозни партнери Моравичког и Рашког округа у 2009

Земље	увно	Извоз
Немачка	97.829.084	59.755.040
Италија	81.374.961	55.072.697
Кина	39.493.159	39.482.235
Турска	37.031.648	36.401.567
Чешка Република	37.134.287	35.884.274
Грчка	19.457.275	16.461.957

Извор: Регионална привредна комора Краљево

**Подаци о спољнотрговинској размени дати су у УСД доларима.

Са територије Рашког и Моравичког округа највише се увози из Немачке, Италије, Кине, Турске, Чешке Републике и Грчке. Укупан увоз у оба округа у 2009.год. из ових земаља био је 243.057.770 УСД.

Највеће извозне компаније на територији два округа су Металац Холдинг, Милан Благојевић, Пантомаркет сточар, Унипромет, Слобода Чачак, Спектар, Таково, Монди Србија, Звезда Хелиос.

Табела 5.82. Највеће извозне компаније Моравичког и Рашког округа, 2009.

1.	Назив и локација	Претежна делатност	Напомена
1.	МЕТАЛАЦ ХОЛДИНГ ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ, КНЕЗА АЛЕКСАНДРА 212	Производња осталих стандардних металних производа, на другом месту непоменуто	У 2009. години Металац је остварио преко 74 милиона еура прихода и 3,5 милиона еура нето добити. Производња посуђа је цор-бизнес а предузеће Металац Посуђе је један од најуспешнијих и највећих произвођача посуђа у Европи. Металац извози своје производе, пре свега посуђе у 25 земаља света, углавном у земље Европске Уније и Русију, затим САД, Аустралију, и наравно тржишта у окружењу.
2.	МИЛАН БЛАГОЈЕВИЋ- НЕМЕНСКА АД ЛУЧАНИ	Производња експлозива	У модерним објектима производи производе највишег квалитета, добро познате у свету. Компанија је 85% извозно оријентисана и остварује успешну сарадњу у области извоза својих производа и услуга, са више од 30 земаља широм света. Такође, користи веома висок квалитет сировина из увоза.
3.	ПАНТОМАРКЕТ СТОЧАР Д.О.О. ЧАЧАК, ХАЈДУК ВЕЉКОВА 49	Производња, обрада, хлађење и замрзавање животињског меса	Предузеће остварује значајне извозне резултате и највећи је извозник у општини Чачак, а на подручју Регионалне привредне коморе Краљево је на 11 месту као извозник. Предузеће има изражену развојну оријентацију са циљем да заокружи производни циклус од "њиве до трпезе".
4.	УНИПРОМЕТ Д.О.О. ЧАЧАК, ЂОРЂА ТОМАШЕВИЋА 2	Производња осталих стандардних металних производа, на другом месту непоменуто	Основна делатност преузећа је производња и уградња опреме за путеве. Предузеће располаже производном халом са савременом опремом за израду металних производа. Производи и екипе за монтажу ограда су присутне на тржиштима Црне Горе, Босне и Херцеговине, Хрватске, Словеније, Италије, Француске и Немачке.
5.	КОМПАНИЈА СЛОБОДА АД ЧАЧАК РАТКА МИТРОВИЋА ББ	Производња муниције и оружја	"Слобода" је предузеће тешке индустрије, основано 1948.год. Дугогодишње искуство запослених, гаранција су високог квалитета производа, управљања дизајном и системског инжењеринга.
6.	СПЕКТАР Д.О.О. ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ, РУДНИЧКА ББ	Производња плоча, листова, цеви и профила од пластичних маса	Основна делатност предузећа је производња, дорада и пласман вишеслојних полиамидних омотача и високо баријерних филмова и кеса, који се у прахрамбеној индустрији користе за амбалажирање намирница. Поризводи се израђују најмодернијом технологијом, коришћењем савремене опреме и репроматеријала високог квалитета.
7.	КОМПАНИЈА ТАКОВО АД ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ, ГРКОВИЋА ББ	Производња какаа, чоколаде и чоколадних производа	
8.	МОНДИ СРБИЈА ДОО ВРДИЛА, КРАЉЕВО	Откуп и прерада воћа	Монди Србија је основана 2001. године као део Монди Фоодс групе и данас је водећи прерађивач ИОФ јагодичастиг воћа у Србији. Годишњи извоз је око 5.000т воћа. 95% производње извози и претежно у земље ЕУ.
9.	ЗВЕЗДА ХЕЛИОС, ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ	Производња боја, лакова и сличних премаза, графичких боја и китова	Хемијска индустрија Звезда-Хелиос има преко 1000 купаца на домаћем и страном тржишту. Купци су предузећа из дрвне и металске индустрије, индустрије пластичних маса, гурмарске индустрије, грађевинарства и трговине.
10.	А.Д. "УКРАС" НОВИ ПАЗАР РУЂЕРА БОШКОВИЋА	Вађење, прерада и уградња камена, мермера и граните	
11.	"СТИГ" НОВИ ПАЗАР, САВЕ КОВАЧЕВИЧА ББ	Производња дечије конфекције	
12.	"ЦАСАБА" НОВИ ПАЗАР, САЛИХ-БЕГА РАСОВИЦА ЗА	Производња конфекције	
13.	"ЦЕЦО ЛИНЕ" НОВИ ПАЗАР, МУР ББ	Производња обуће	

Извор: Регионална привредна комора Краљево

5. 5. 2. Главни производи спољнотрговинске размене

У извозу на територији Рашког и Моравичког округа доминатно учествују сировине и полупроизводи, док у увозу доминирају готови производи и репроматеријали за производњу. Наведени су увозни и извозни производи за увоз и извоз од преко 2 милиона УСД.

Увозни производи у 2009 - увоз преко 2 милиона УСД

Саобраћајна средства - Аутомобили, 1500-2500цм3, дизел, нови, састављени - Аутомобили, 1000-1500цм3, бензински, нови састављени - Аутомобили, 1500-2500цм3, дизел, половни - Аутомобили (дизел), до 1500цм3, нови, састављени - Аутомобили, 1500-3000цм3, бензински, нови, састављени - Камиони, дизел, до 5 т, употребљавана остала	Машине и уређаји - Тегљачи друмски употребљавани - Електронски склопови машина из тар. бр. 8471, остали - Машине за флексографску штампу - Машине, апарати и уређаји, остало - Машине за пуњење, затварање боца и газирање пића - Остале машине за дизање, манипулацију, утовар или истовар, остали - Постоља обртна погонска за шинска возила
Метални производи - Облици, од полимера пропилен, неојачани, $d \leq 0,10\text{mm}$, биаксијално усмерени - Жица топловаљана са садржајем угљеника по маси преко - Шипке топловаљане са деформацијама, остало - Профил од легура алуминијума - Полиетилен, специфичне густине 0,94 и веће, остало - Полимери акрилни у примарним облицима, остали - Пигменти и препарати на бази њих, синтетички - Пигменти и препарати на бази титан диоксида (80%) - Алкохоли полиетарски, са хидроксилним бројем до 100	Материјали - Материјали плетени од памука, бојени - Тканине "деним" од разнобојног предива, $m > 200\text{g/m}^2$ - Остала обућа са горњиштем од пластичних материјала, за жене - Линтерс од памука - Остале хула-хоп чарапе, чарапе, од синтетичких влакана, доколенице
Прехрамбени производи - Банане, свеже, остале - Папирни производи - Хартија, картон, премазани лепком, самолепљиви, остало	

Главни извозни производи у 2009. – извоз преко 2 милиона УСД долара

Покућство - Кухињски предмети од гвожђа или челика, емајлирани - Намештај, дрвени за трпезарије и дневне собе	Војна индустрија - Муниција за војно оружје - Бомбе, гранате торпеда, мине, ракете и сл. за војску - Барут
Прехрамбени производи - Малина Роленд, смрзнуто - Малина Гриз, смрзнуто - Четврти компензиране, јунеће свеже, са костима-EU - Говеда, домаће врсте масе преко 300кг, остало - Печурке и трифле, јестиве сушене остале - Говеда домаће врсте масе $> 80\text{kg}$ до 160кг, остало - Малина Брух, смрзнуто - Четврти компензиране, телеће свеже, са костима остало	Текстил - Хаљине од синтетичких влакана, женске - Остале хула-хоп чарапе, чарапе од синтетичких влакана, доколенице - Блузе женске од памука - Грудњаци, остали - Панталоне мушке и бриџ панталоне тексас
Производи од пластике и боје - Омоти кобасичарски, вештачки - Облици, полиуретански, флексибилни, целуларне структуре - Пунила за молерско-фарбарске радове - Вреће и кесе од осталих пластичних маса - Облици од пластичних маса, остали - Боја штампарска, остало - Боје синтетичке, дисперзне и препарати на бази њих	Метални производи - Конструкције од лима, од гвожђа или челика - Остали делови и прибор за моторна возила из тар. Бр. 8701 до 8705, остали - Конструкције и делови конструкција, остало - Вагони железнички, несамоходни остали

Код спољнотрговинске посебну шансу даје примена Споразума о слободној трговини ЦЕФТА са земљама југоисточне Европе као и безцарински извоз робе у земље ЕУ, Русију, Белорусију и Турску ЕФТА. Према наведеним подацима видљиво је да је регион изузетно добро повезан са земљама ЦЕФТА-е (Босна и Херцеговина, Албанија, Македонија, Црна Гора, Молдавија и Хрватска). Други споразуми о слободној трговини представљају тек изазов за предузећа са територије Рашког и Моравичког округа. У наредном периоду је неопходно обратити много већу пажњу на развој људских ресурса, инвестиције и иновације

5.6. Финансијски сектор

Финансирање регионалног развоја Републике Србије, суфинансира се из три извора:

- Буџетских средстава Републике Србије, у чему примарну улогу има Републички фонд за развој, Национални инвестициони план и различите врсте државне помоћи, буџети локалних самоуправа
- Приступних фондова Европске уније и средстава развојне помоћи међународних финансијски организација и банака,
- Средстава комерцијалних банака.
- Фонда за развој Републике Србије

Основни програмски циљеви Фонда за развој Републике Србије су: покретање производње упосљавањем постојећих капацитета и изградњом нових производних погона, отварање нових продуктивних радних места, смањење разлика у развијености региона и општина у Републици Србији, повећање конкурентности и ликвидности привреде.

Подстицајна средства Фонда за развој Републике Србије за равномернији привредни и регионални развој у 2009. години износила су 295,9 милиона еура, или, 0,94% од БДП Републике Србије, за финансирање 4.429 дугорочних програма, чија је предрачунска вредност износила 663,2 милиона еура. Реализацијом ових програма планирано је отварање 20.683 нових радних места. Висина усмерених средстава у Моравички и Рашки округ приказана је у наредној табели:

Табела 5.83. Финансирање Републичког фонда за развој (у еурима)

2001-2008. година				2009 година			
Округ	број програма	одобрена средства	планирана запосленост	број програма	одобрена средства	планирана запосленост	%
Моравички	554	51.874.266	4.408	184	9.730.277	954	3,30
Рашки	853	70.729.883	5.878	240	17.488.794	1.136	5,90
Р. Србија	12.011	926.307.542	75.232	4.296	295.985.833	20.683	100,00

Извор: Републички фонд за развој

На територији Рашког и Моравичког округа, у 2009. години, финансирана су 424 пројекта у вредности од 27.219.074 еур-а, или, 9,19% од укупно пласираних средстава Фонда.

Табела 5.84. Финансирање Рашког и Моравичког округа у 2009. години (у динарима)

Седница УО Фонда	РАШКИ ОКРУГ		МОРАВИЧКИ ОКРУГ		укупно Р. Србија одобрено	%
	предрачунска вредност	одобрена средства	предрачунска вредност	одобрена средства		
26.03.2009	52.170.000	22.000.000	11.080.000	5.000.000	1.903.600.000	1,41
24.04.2009			14.923.000	4.777.000	10.177.000	46,93
11.05.2009	797.768.000	475.350.000	876.050.000	314.050.000	4.786.188.000	10,50
05.06.2009	268.946.000	122.700.000	130.240.000	65.000.000	2.981.225.000	6,29
29.06.2009	243.256.000	162.750.000	163.564.000	110.600.000	3.368.450.000	8,10
01.10.2009	546.690.000	287.600.000	167.726.000	77.000.000	4.539.448.390	8,03
05.11.2009	742.549.000	395.200.000	424.819.000	226.100.000	5.088.635.000	12,20
21.12.2009	367.964.000	173.000.000	440.503.000	169.500.000	4.985.700.000	4,86

Извор: Републички фонд за развој

У 2010. години Фонд за развој Републике Србије, своје активности усмерио је на остваривање следећих циљева:

- Подстицање равномерног регионалног развоја, укључујући и развој недовољно, развијених подручија, кроз подстицање пословања правних лица и предузетника,
- Подстицање конкурентности и ликвидности привреде,
- Подстицање запошљавања

Приоритет у коришћењу средстава имају:

- Програми који обезбеђују отварање нових радних места,
- Програми који обезбеђују веће девизне ефекте,
- Програми који обезбеђују већи ниво пројектоване рентабилности, односно веће економске ефекте по јединици уложених средстава и бржи повраћај уложених средстава,
- Инвестициони програми из области индустрије, прерађивачки капацитети из области пољопривреде и сектор услуга,
- Програми који обезбеђују примену иновационих технологија и већу енергетску ефикасност,
- Програми малих предузетника и занатских радњи.

За првих девет месеци 2010.године, Фонд за развој финансирао је пројекте у вредности од 12.415.145.825 динара, од тога у Рашком и Моравичком округу финансирано је:

Табела 5.85. Финансирање фонда за развој И-ИХ.2010.године (у динарима)

Седница УО Фонда	РАШКИ ОКРУГ		МОРАВИЧКИ ОКРУГ		укупно Репу. Србија одобрено	%
	предрачунска вредност	одобрена средства	предрачунска вредност	одобрена средства		
21.04.2010	294.194.000	238.600.000	137.392.000	74.000.000	3.090.345.825	11,85
17.06.2010	893.210.000	287.550.000	874.530.000	587.000.000	6.485.800.000	13,48
23.09.2010	296.643.000	151.950.000	42.676.000	30.700.000	2.836.500.000	6,43
Укупно	1.484.047.000	678.100.000	1.054.598.000	691.700.000	12.412.645.825	11,03

Извор: Фонд за развој Републике Србије

Учешће Рашког и Моравичког округа у финансирању од стране Фонда за развој Републике Србије, у првих девет месеци се повећало у односу на 2009.годину са 9,19% на 11,03%. Учешће ова два региона у средствима Фонда за развој још увек нису адекватна величини, стратешком положају и њиховом значају за укупан привредни развој Републике.

Анализирајући територијални аспект расподеле средстава, у укупно одобреним средствима Фонда у 2009.години, највише су партиципирале развијене општине Београд, Нови Сад, Ниш, Крагујевац, Свилајнац, што показује да Фонд у протеклој години као и у протеклом периоду није водио политику равномерног регионалног развоја.

Од средстава намењених за неразвијена подручја са територије Рашког и Моравичког округа у периоду 2001-2009. године, једино је општина Тутин повукла 8,1% од намењених средстава за недовољно развијена подручја, чији је БДП испод 50% БДП Републике Србије, док у 2009.години таква активност не постоји.

Проблем територијалне неравномерности одобрених кредита, односно ниско учешће неразвијених општина и недовољно развијених у укупним средствима (15,9%), и даље постоји, један од разлога је и недостатак стручних и креативних кадрова, посебно на неразвијеним подручјима, јер полазне основе за усмеравање средстава Фонда зависе од броја и квалитета поднетих инвестиционих програма. Посматрајући гранску структуру поделе кредита у 2009.години, доминантно су одобрени кредити за производњу хране, пића и производну дувана (25,2%) и за производњу машина, метала и металних производа (20,1%). Гранска структура поделе кредита, је други евидентан проблем неадекватне расподеле средстава, по привредним делатностима. Приоритет би морале да имају оне привредне гране које су препознате као носиоци развоја региона, односно, општина у њиховом саставу.

а. Национални инвестициони план

Стратешки циљеви НИП-а су покретање привредног развоја и равномернији регионални развој Републике Србије реализују се кроз: јачање економије, раст БДП, повећање инвестиционе активности, смањење незапослености и повећање животног стандарда становништва. Ови циљеви могу се остварити само кроз веће инвестиције у инфраструктуру, привредне делатности, науку, образовање, здравство и друге делатности које доприносе бржем развоју и смањивању регионалних разлика. Влада је усвојила НИП за период 2006-2011.година.

У 2008. години укупно издвојена средства за НИП износила су 30.800.948.943 динара. Учешће Рашког и Моравичког округа у расподели средстава НИП-а износило је 4,8%.

Табела 5.86. Одобрена средства из НИП-а у 2008.години

О к р у г	одобрена средства (дин)	%	утрошена средства (дин)
Рашки	937.036.903	3,04	618.682.119
Моравички	544.056.522	1,76	474.556.210
Република Србија	30.800.948.943	100,00	23.320.913.936

Извор: Министарство за НИП

У 2009. години, од укупних средстава за финансирање регионалних пројеката издвојено је 5,42%, или 1.110.217.558 динара и финансирано је 19 пројеката, за националне пројекте издвојено 63,31%, а локалне 31,28%.

Табела 5.87. Расподела средстава НИП-а у 2009.години (у дин)

ВРСТА ПРОЈЕКТА	Износ динарима	у	број пројеката	%
Национални	12.978.250.878		73	63,31
Регионални	1.110.217.558		19	5,42
Локални	6.411.531.584		339	31,28

Извор: Министарство за Национални инвестициони план

Најмање учешће у финансирању из средстава НИП-а, имају регионални пројекти, као последица не препознавања регионалних структура, пројеката од општег интереса за бржи привредни развој и повећање стандарда становништва округа.

У наредној табели дати су подаци о пројектима који су из средстава НИП-а финансирани у 2009.години на територији Рашког и Моравичког округа.

Табела 5.88. Пројекти из НИП-а на територији МО и РО, 2009

НАЗИВ ПРОЈЕКТА	ИЗНОС	МЕСТО УЛАГАЊА
Индустријска зона Краљево	25.584.200	Краљево
Израда студије изводљивости депоније за одлагање отпада	246.400	Горњи Милановац
Реконструкција постројења за пречишћавање воде	22.217.000	Ивањица
Жичко поље-водоснабдевање	18.000.000	Краљево
Изградња фекалне канализације Рибница	5.104.100	Краљево
Канализациона мрежа у Гучи и Лучанима	412.200	Лучани
Водоснабдевање	2.957.000	Тутин
Водоводна мрежа за Ковачево	4.775.000	Нови Пазар
Изградња водоводне и канализационе мреже Змајевац	3.147.000	Краљево
Уређење корита реке Видрењак	10.000.000	Тутин
Североисточни магистрални прстен Чачак-друга фаза	50.000.000	Чачак
Побољшање снабдевања водом у врњачким селима	10.000.000	Врњачка Бања
Водовод Врњачи	3.000.000	Горњи Милановац
Водовод Брђани	4.000.000	Горњи Милановац
Изградња магистралног цевовода Мрковчевац-Кушићан	10.000.000	Ивањица
Општински програм Рзав-секундарни водовод	11.000.000	Лучани
Инфраструктура на потезу Голијске реке	936.802	Рашка
Пројекат реконструкције главног цевоводног система и израда филтерских постројења на градском водоводу	30.000.000	Тутин
Отворени спортски терени	1.428.089	Горњи Милановац
Отворени спортски терени	1.147.803	Краљево
Школска физкултурна сала у Вранешима	13.249.413	Врњачка Бања
Покривање тениског терена и изградња 4 отворена	10.000.000	Краљево
Смањење губитака пијаће воде	13.408.869	Врњачка Бања
Изградња косог крова на ОШ Ибрахим Бакић у Лескови	4.920.000	Тутин
Реконструкција школске зграде у селу Буковици	4.000.000	Ивањица
Доградња дечијег вртића Весело детињство у Рашки	15.400.000	Рашка
УКУПНО за локалне пројекте	274.933.870	Рашки-Моравички округ
УКУПНО за инвестициони план Републике Србије	20.500.000.000	Република Србија

Извор: НИП, 2010.

За финансирање локалних инвестиција по општинама у Рашком и Моравичком округу из НИП-а издвојено је 274.933.870 динара, или 1,34%.

Проблем ниског степена финансирања из НИП-а је проблем локалних самоуправа које немају адекватне пројекте, који би према критеријумима за доделу средстава НИП-а имали приоритет. НИП даје предност оним пројектима који су препознатљиви као приоритет и препорука Националне стратегије за приступање ЕУ, пројекти који ће обезбедити одржив и динамичан привредни развој, као и равномеран развој свих региона у Србији.⁵¹

Табела 5.89. Расподела средстава НИП-а по приоритетима за 2009.годину (у дин)

НАЗИВ	БРОЈ ПРОЈЕКТА	ИЗНОС у динарима
Развој инфраструктуре	270	13.187.978.151
Унапређење стандарда грађана	128	3.050.781.052
Унапређење јавне администрације	20	2.257.106.302
Улагање у људске ресурсе	11	1.141.480.286
Остало	2	862.654.209
УКУПНО	431	20.500.000.000

Извор: Министарство за Национални инвестициони план

b. Банкарски систем

Банкарски систем Рашког и Моравичког округа чине 34 банке, у већинском власништву (75%) страних физичких и правних лица. Највећа концентрација њихових организационих јединица (филијала и експозитура), налази се на територији већих градова региона, а посебно у административним центрима Краљеву и Чачку.

Број банкарских организационих јединица по већим градовима износи у: Краљеву 32, Чачку 34, Новом Пазару 20, Горњем Милановцу 18 и Ивањици 12.

⁵¹ Као приоритет број један у НИП-у је истакнуто финансирање изградње развоја инфраструктуре: путева, мостова, индустријских зона, депонија, енергетске мреже. Приоритет број два је подизање стандарда грађана кроз изградњу и реконструкцију здравствене и социјалне заштите грађана, заштите културних и верских добара. Трећи и четврти приоритет су: побољшање рада јавног сектора и улагање у људске ресурсе.

Држава је већински акционар у банкама: Поштанској штедионици 97,10%, Српској банци 96,3% и Привредној банци Панчево 95,97%.

На територији Рашког и Моравичког региона, послује Чачанска банка, са централом у Чачку у чијем капиталу држава има учешће од 43,30%. Банка има карактер регионалне банке. Пословну активност обавља преко 36 организационих јединица, углавном на територији централне и западне Србије. У банкарском систему Србије, мерено укупном активом, која износи 18.021.375 хиљада динара, Чачанска банка има учешће од 1%.

На развој финансијског тржишта, значајно је утицало присуство међународних донаторских и финансијских институција, које су подржавале финансирање локалних капиталних инвестиционих пројеката. Средства иностраних донатора (УСАИД, ЕАР, ИПА фонд итд) користе се за: подстицање реализације пројеката јавног и приватног сектора, подстицање домаћих банака да се укључе у кредитирање локалних и регионалних пројеката. Већина банака на домаћем банкарском тржишту показала је интересовање за кредитирање пројеката који се суфинансирају од стране иностраних донатора. Улога међународних финансијских организација на тржишту кредита састоји се у: Директном кредитирању пројеката јавног сектора, рефинансирању изабраних домаћих банака или покривање дела ризика. Међународне финансијске организације и развојне банке других држава, које обављају кредитну активност на домаћем финансијском тржишту су:

- Европска банка за обнову и развој
- Европска инвестициона банка и
- Немачка развојна банка.

Услови одобравања ових кредита су повољнији од кредита комерцијалних банака по рачности и каматној стопи. Средства ових банака користе се за улагање у: финансијске институције, јавни сектор (регионе, јединице локалне самоуправе, јавна предузећа итд.).

Просечна номинална каматна стопа у 2009. години, комерцијалних банака, на краткорочне кредите износила је 11,52%, за дугорочне 13,75% и оне су по својој висини међу највећим у региону. Каматне стопе међународних финансијских институција и банака су повољније од камата комерцијалних банака, фомирају се на основу висине ЕУРИБОР-а.

На основу података, које објављује НБС о кредитној активности банака, евидентно је да су банкарски пласмани локалним властима расли у периоду од 2005 до 2009. године, по просечној стопи од 56%. Они су порасли са 2,1 на 11,3 милијарде динара, што представља укупан раст од 528%. Међутим пласмани локалним властима су још увек на ниском нивоу, јер учествују у укупним пласманима банака са 0,9%. Водећа банка по броју одобрених кредита, локалним самоуправама, је Банка Интеса, која је имала дугогодишње искуство у сарадњи са јединицама локалне самоуправе у Србији и пре законског регулисања задуживања локалне власти. Од укупно одобрених 155 кредита, у периоду 2005-2009. године, Банка Интеса одобрила је 85, на другом месту је Комерцијална банка са 16 кредита. Од 34 банке, на тржишту кредита локалне самоуправе, осам је активних.

Табела 5.90. Укупни пласмани банака у 2009. години (у мил. динара)

Сектор	2008	2009	Апсолутни раст (3-2)	Индекс (3/2)
Јавна предузећа	25.470	50.628	25.158	199
Приватна предузећа	683.412	798.579	115.167	117
Становништво	381.919	471.317	36.398	109
Друге финансијске организације	13.802	13.985	183	101
Локални ниво власти	12.593	17.460	4.867	138
УКУПНО	1.117.196	1.298.969	181.733	116

Извор: Статистички билтен НБС, јануар 2010, www.nbs.rs

Елементи кредитно-монетарне политике који су определили високе каматне стопе и утицај светске економске кризе, утицали су на смањене кредитне активности банака, што је за последицу имало ограничен приступ привредних субјеката тржишту капитала. То је условило пад привредне активности и повећање неликвидности привредног сектора, што је условило да у структури узетих кредита доминантно место имају кредити за ликвидност. Код становништва највећи раст бележе стамбени кредити. Задуженост становништва је још увек испод просека задужености становништва у земљама региона (595 евра по глави становника).

Величина банкарског тржишта Србије и број банака које послују на њему, нису у корелацији, па се може очекивати укрупњавање у банкарском сектору, односно, спајање појединих банака

Приватизација на територији Рашког и Моравичког округа

У Моравичком и Рашком округу је до 2009. године приватизовано је укупно 110 предузећа. Негативан ефекат приватизације се огледа у знатном смањењу укупног броја запослених и паду индустријске производње. Све је већи број приватизација које се окончавају стечајевима и поништавањем поступка.

Табела 5.91. Приватизација на територији Рашког и Моравичког округа

Општина/Округ	Приватизовано	Неприватизовано	Стечај
Србија	1.798	574	500
Р и М регион	110	29	37
Рашки округ	48	14	8
Врњачка Бања	3	5	-
Краљево	22	5	-
Нови Пазар	15	1	7
Рашка	5	3	1
Тутин	3	-	-
Моравички округ	62	15	29
Горњи Милановац	10	3	6
Ивањица	13	-	5
Лучани	5	2	3
Чачак	34	10	15

Извор: Развојни атлас Србије 2009

У Краљеву су приватизована велика предузећа: Магнохром, Фабрика вагона, Јасен, Аутотранспорт. *Магнохром* је у предстечајном поступку и очекује се његова продаја у деловима са затварањем непрофитабилних делова фабрике. *Фабрика вагона* је одузета од Украјинских власника и тренутно опстаје захваљујући ремонту вагона државне железнице, пред њом је поновна продаја. Од некадашњег *Јасена* остао је десети део запослених, док *Аутотранспорт Краљево* има вишак радника и велике неплаћене обавезе. Пред приватизацијом је и туристичко угоститељски комплекс у Матарушкој и Богutowачкој Бањи за који још увек нема озбиљног заинтересованог купца. Иако Чачак карактерише динамичан развој МСП, у великим предузећима је слична ситуација као у Краљеву. *Слобода Чачак* очекује продају у деловима будући да за поједине погоне не постоји тржишна перспектива. Хотелско угоститељски комплекс *Фонтана* у чијем је власништву већина хотела и ресторана у Врњачкој Бањи је приватизована уз делимичну реконструкцију капацитета, али без значајнијег повратка гостију и прихода као што је то било пре деведесетих година. *Вода Врњци* је приватизована и успешно послује у условима снажне конкуренције и пада тражње за флашираном водом. Значајан део смештајних капацитета на Копаонику је био у власништву некадашњег *Генекса* који су продати МК групи и тренутно су под свеобухватном реконструкцијом. У Новом Пазару текстилни комбинат *Рашка* је у лошем стању, дошло је до губитка тржишта, технологија је застарела. Овај комбинат поседује 160.000м² покривеног пословног простора за браунфилд инвестиције.

5.8 . Реструктурирање

Због неповољне политичке ситуације у земљи деведесетих година, која је условила и пад привредних активности и рестриктивну економску политику најразвијенијих земаља, многа велика предузећа и велики пословни системи, посебно извозно оријентисани, смањили су своју производњу, економски и материјално достигли ниво немогућности одржавања даљих економских и производних процеса, док је код других дошло до пада свих економских, производних и тржишних показатеља и вредности. Овај процес је био посебно изражен у Рашком округу у коме се привредни потенцијал заснивао на великим системима: Магнохрому, Фабрици вагона, Аутотранспорту, Каблару, Јасену. Велики број малих и средњих предузећа пословно је био везан за њих. Велики привредни системи на територији Рашког и Моравичког округа, били су носиоци привредног развоја региона, технолошки и економски стабилна предузећа са највећим учешћем у стварању националног дохотка региона, са позитивним извозним ефектима и највећим бројем упослених радника. Имали су значајан утицај на развој малих и средњих предузећа, као пратећих делатности великих система. Почетком деведесетих година, под утицајем неповољних економских кретања у земљи и под утицајем спољних фактора, санкција и потпуне економске блокаде, долази до пада економских перформанси система, посебно код предузећа која су била извозно оријентисана. Процеси нису заобишли ни мања предузећа. Пад привредне активности великих предузећа наставља се и погоршава и после деведесетих година, да би у процес приватизације ушли са губицима и дуговањима која су код многих превазилазили висину капитала, високом стопом упослености и малом продуктивношћу, са ниским степеном искоришћености капацитета, са нарушеним радним и технолошким процесима и нередовним исплатама зарада. Све ово, је условило да се на тендерима и аукцијама продају за мале вредности, које су често биле и неколико пута мање од вредности имовине предузећа. Неуспеле приватизације и раскиди уговора су имали највећи утицај на погоршање опште привредне и ситуације, драстичан пад животног стандарда становништва, повећање стопе незапослености. Мала и средња предузећа која су технолошки и радно била везани за велике системе, престала су са радом, или су дошли у тежак материјално-финансијски положај. Овакви процеси у великим системима и ерозија малих и средњих предузећа, условили су да ова предузећа не буду привлачна за будуће купце због:

- Презадужености, негативног капитала
- Великих технолошких вишкова радника
- Неадекватне микро и макро организације са недовољно интегрисаним погонима и делатностима
- Техничко-технолошке и физичке застарелости предузећа

Ови фактори најчешће кумулативно делују, што додатно отежава процес приватизације, док је код предузећа која су у процес приватизације ушли са оваквим проблемима, долазило често до раскида купопродајних уговора. Привредни субјекти код којих је дошло до раскида Уговора, односно, њихов капитал прелазио је у власништво Акцијског фонда Републике Србије, чекају други круг приватизације или стечај. Агенција за приватизацију је спровела процес реструктурирања, у циљу очувања оваквих предузећа и њиховог довођења на ниво када би економски и организационо били привлачни за потенцијалне купце. Услов је био да испуњавају један од следећих критеријума:

- Да постоји минимална солвентност предузећа
- Постојање производних програма који могу постићи опоравак
- Национални и регионални значај предузећа,

Уколико предузеће не испуњава ни један од ових критеријума предузећа испуњавају услове за стечај. На територији Рашког и Моравичког округа десет предузећа се налази у процесу реструктурирања.

Табела 5.92. Предузећа у реструктурирању на територији Рашког и Моравичког округа

ПРЕДУЗЕЋЕ	ДЕЛАТНОСТ	СТАТУС	МЕСТО
РУДНИК*ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ	Текстил, производња женске и мушке лаке конфекције	раскинут уговор	ГОРЊ МИЛАНОВАЦ
НБ-ХЕМИЈА	производња амбалаже од пластичне масе		ЛУЧАНИ
ИНДУСТРИЈА МАГНОХРОМ	производња ватросталних материјала и електротермичких производа	раскинут уговор	КРАЉЕВО
ФАБРИКА РЕЗАНОГ АЛАТА	производња алата	раскинут уговор	ЧАЧАК
СЛОБОДА -АПАРАТИ	производња кућних електричних апарата	пред приватизацијом	ЧАЧАК
ППТ ДЕЛОВИ	производња делова и прибора за возила		НОВИ ПАЗАР
ФОНТАНА	хотели и мотели са ресторанима	раскинут уговор	ВРЊАЧКА БАЊА
ФАБРИКА ВАГОНА КРАЉЕВО	производња шинских и друмских возила	раскинут уговор	КРАЉЕВО
РАШКА ХОЛДИНГ	холдинг послови	раскинут уговор	РАШКА
ПЛАСТ МЕТАЛ	остали социјални рад, без смештаја		КРАЉЕВО

Извор: Републичка агенција за приватизацију

Највећи привредни системи у процесу реструктурирања су: Магнохром, Фабрика вагона Краљево и Слобода-апарати Чачак, од чије консолидације у знатној мери зависиће и опоравак привредних потенцијала региона.

Ревитализација рудника и отварање нових рудних и минералних налазишта

Рашки и Моравички округ су познати по рудним и минералним налазиштима и неким ретким рудама и минералима који се у свету јављају у веома ограниченим количинама. Још у протеклим вековима руда са овог подручја била је експлоатисана. Данас се у мањој мери експлоатишу често испод тачке рентабилитета и економске оправданости. Многи активни рудници су престали са експлоатацијом због нерентабилности или због престанка рада великих система који су се бавили прерадивачком делатношћу и финализацијом производа, чија је сировинска база била из тих рудника. На неким рудно-минералним налазиштима извршени су само геолошко-истражни радови, који су потврдили економску оправданост експлоатације и комерцијализације такви рудних и минералних налазишта. Основни проблем за решавање ових проблема је недостатак стратегије управљања природним ресурсима од угља, минерала до воде. Други проблем је финансијске природе и трећи престанак радних процеса у предузећима која су користила те сировине. Као последица недостатка стратегије и закона који би јасно дефинисали ову област у пракси се често дешава, да се дају права на истражне радове на већ истраженим и потврђеним локацијама, уместо да се дају концесије. У процену вредности ради продаје не улазе ресурси, као ни лежишта, продају се у пакету са објектима и рудним постројењима. Исти проблем се јавља и код продаје предузећа која у свом саставу имају и руднике, где се код процене вредности предузећа не поцењује и вредност природних ресурса.

Недостатак финансијских средстава за ревитализацију нерентабилних и угашених рудника, као и недостатак средстава за даља геолошка истраживања и отварање нових рудних и минералних налазишта, основни су проблем лошег материјалног и финансијског стања у овој привредној грани, која би могла имати значајно место у привредној структури региона, јер постоје сви природни услови за развој ове делатности. Ревитализација рудника и отварање нових рудних налазишта и њихова комерцијализација је процес који захтева значајна финансијска средства, која су главни ограничавајући фактор.

Рудници Магнезита-простиру се на територији оба округа (Рудник"ШУМАДИЈА"-Чачак и Рудник 'Богутавац"-Краљево), пословно и технолошки били су везани за индустрију Магнохром, с обзиром, да имају примену у производњи ватросталних материјала. Индустрија Магнохром је у земљи био једини корисник ове руде и ревитализација ових рудника зависи у многоме од стања у индустрији Магнохром. Руда магнеита на овом подручју, спада у најквалитетнија налазишта у свету, тако да многе светске компаније које се баве производњом ватросталних материјала показују интересовање за ове руднике. Рудници угља, подземна експлоатација на ниском техничко-технолошком нивоу, одликује се ниском продуктивношћу и отежаним условима рада. Активан је рудник каменог угља "Ибарски рудници", чије су експлоатационе резерве око 2,5 милиона тона каменог угља. Подземна лежишта угља ван експлоатације, Западноморавски басен, у оквиру кога је издвојено више лежишта и то Мојсиље-Доња Горевница, Доња Горевница-Мрчајевци, Мрчајевци-Бечањ, Бечањ-Бресница, Бресница-Тавник-Лађевци и Вапа-Слатина. Укупне геолошке резерве у оквиру ових басена процењују се на 93,9 милиона тона угља. Лежишта угља, представљају респектабилан енергетски потенцијал, имајући у виду билансиране резерве.

Рудници олова и цинка- Рудник олова и цинка "Рудник" Горњи Милановац-као главна руда појављују се олово, цинк, бакар и сребро, а као пратећи бизмут, кадмијум, волфрам, арсен и гвожђе. Рудник "Суво рудиште", код Рашке је у стечају и поред оверених резерви руде олова и цинка.

Рудници доломита, налазе се на више локација на територији округа, користи се као једна компоненета у производњи ватросталних материјала и у грађевинарству и изградњи путева.

Руда бора, веома ретка у свету, пронађена је у Ибарској долини. Поред Србије, налазишта ове руде пронађена су још само у Турској и Јужној Америци. Истражни радови су извршени у Баљевцу на Ибру, потврђене су резерве од преко 7,5 милиона тона. Постоји велико интересовање страних компанија за добијање концесионих права за истражне радове и експлоатацију. Расписивањем тендера за доделу концесионих права и избором одговарајуће компаније, експлоатација ове руде значајно би утицала на брзи привредни развој овог краја.

За решавање проблема недостатка финансијских средстава, тражи се могућност финансирања из домаћих извора, пре свега за она рудна и минерална налазишта која су од државног интереса и која имају стратешки значај за привреду земље, а у наредном периоду ће, због недостатка средстава, бити важно развити могућности концесија и стварање услова за привлачење страног капитала, налажење стратешког партнера из виших фазе прераде и његово улагање у експлоатацију рудног и минералног богатства.

Стечај и реорганизација привредних субјеката у стечају

На територији Рашког и Моравичког округа, стечај се спроводи у 39 правних субјеката (Рашком округу и Моравичком). Кроз поступак стечаја, спроводи се банкрот или реорганизација стечајног субјекта. Реорганизација стечајног дужника подразумева могућност наставка пословања, иако је против њега покренут стечајни поступак. То се, пре свега, односи на истовремено покретање стечајног поступка и унапред припремљен предлог плана реорганизације, којим су предвиђене одговарајуће мере према стечајном дужнику, како би исти могао наставити са пословањем и стицањем добити у току самог стечајног поступка.

План реорганизације пружа читав низ решења за даљи наставак рада стечајног дужника, не ограничавајући се само на она, која наводи законодавац, већ оставља могућност подносиоцу плана да пружи неко друго, специфично решење, за стечајног дужника. Ову законску могућност треба анализирати код свих правних субјеката који улазе у процес стечаја у циљу спречавања потпуног банкрота и престанка свих функција правног субјекта и отпуштања свих запослених.

Табела 5.93. Правни субјекти у стечају у Рашком и Моравичком округу у 2010. години

НАЗИВ ПРИВРЕДНОГ СУБЈЕКТА	ДЕЛАТНОСТ	МЕСТО
33 ГОДАЧИЦА	узгој говеда и производња млека	Годачица-Краљево
ВОЈИН ПОПОВИЋ	узгој говеда и производња млека	Нови Пазар
СУВА РУДА	вађење руде и олова и цинка	Рашка
РГИ	вађење глине и каолина	Брђани
КОРЛАЋЕ	вађење осталих руда и камена	Брвеник
ВОЈИН ПОПОВИЋ	прерада и обрада животињског меса	Нови Пазар
ПРВИ МАЈ	производња хлеба и пецива	Рашка
ВОЈИН ПОПОВИЋ-домаћа радиност	производња тепиха и прекривача за под	Нови Пазар
ФЕШ ПТП	производња радне одеће	Рашка
ДРВОКОП СП	производња грађевинске столарије	Рашка
ИСКРА МЕТАЛ	производња осталих металних производа	Нови Пазар
ЗАСТАВА АУТО ДЕЛОВИ	производња делова и прибора за возила	Нови Пазар
КРАЉЕВО-ГРАДЊА	груби грађевински радови	Краљево
АЛУМИН-ЕТЦ	Остали грађевински и специјализовани радови	Врњачка Бања
ПАПИРОПРОМЕТ	трговина на велико	Краљево
ПАПИРОПРОМЕТ ЕХПОРТ-ИМПОРТ	остала трговина на велико	Краљево
САНЦАКТРАНС-РОБНИ ТРАНСПОРТ	превоз робе у дриумском саобраћају	Нови Пазар
ЈП ИБАРСКЕ НОВОСТИ	радио теливизиске активности	Краљево
ИТЕ ПОЉОПРИВРЕДА	гајење жита и других усева	Прилике
ПОЉОПРОМЕТ	гајење жита и других усева	Чачак
ВОЋАР ПРОМЕТ ПДП	гајење жита и других усева	Гуча
КАОНА	гајење жита и других усева	Каона
ДП ЕНИПЕКС	гајење поврћа, цвећа и другог украсног биља	Цачак
ОЗРЕМИЦА	узгој говеда и производња млека	Берисац
СТОЧАР	производња и обрада животињског меса	Чачак
ФУНГХИ-ВОЋЕ	производња и конзервирање воћа и поврћа	Прељина
ЦОНИКА	производња и прерада конзервирање воћа и поврћа	Прељина
ЧАЧАНКА	производња хлеба и пецива	Чачак
ДП ИТИ	производња тепиха и подних облога	Ивањица
ХАБИТ -СТИЛ	производња остале одеће	Прилике
НИП ДЕЧИЈЕ НОВИНЕ	издавачка делатност	Горњи Милановац
ГРАФИЧАР	штампање и остало	Ивањица
ПКС-ЛАТЕКС-ХЛЦ АД	производња осталих органских хемикалија	Чачак
МАЛА БАЊСКА	ливење осталих обојених метала	Заочина
ДП МИЛУТИН СТОЈИЋ	производња алата	Језовица
МЕТАЛАЦ	производња осталих разноврсних производа	Ивањица
ТЕХНОС	рециклажа металних отпадака и остало	Чачак
АД ЧАЧАК ПВТ	остали грађевински и специјализовани радови	Чачак
ГРАДИТЕЉ АД	остали грађевински и специјализовани радови	Ивањица
ХИДРОГРАДЊА ГРАЂЕВИНСКА ОПЕРАТИВА	остали грађевински и специјализовани радови	Чачак
СТОЧАР КОМЕРЦ	трговина на велико живим животињама	Чачак
ПАРТИЗАН ПРЕХРАНА	трговина на велико храном	Чачак
ИТИ КОМЕРЦ	трговина на велико текстилом	Буковица
ПАРТИЗАН-МЕТАЛОПРОМЕТ	трговина на велико опремом за грејање	Чачак
ДРАЦА АД	трговина на мало	Гуча
ШУМАДИЈА	ресторани	Горњи Милановац
ДРАГАЧЕВО	ресторани	Лучани

Извор: Агенција за приватизацију Републике Србије www.priv.rs

Делатности привредних субјеката у стечају су претежно из области пољопривреде, грађевинарства и металопрађивачке индустрије и у мањем обиму из области трговине на велико. 35% правних субјеката из пољопривредне делатности у стечају, углавном се бавило узгојом стоке и производњом млека, производима који постају дефицитарни на српском тржишту (месне прерађевине, млеко).Стечајем ових привредних субјеката ,долази до значајног смањења сточног фонда, што ће за последицу имати даље смањење производа везаних за ову делатност, повећање увоза и негативне девизне ефекте.

Пре увођења стечаја, посебно у дефицитарним делатностима, потребно је сачинити детаљну анализу стечајног дужника са производног и тржишног аспекта, сачинити програм реорганизације стечајног дужника и материјано финансијске консолидације и сагледати могућност наставка пословања кроз стечајни поступак у области те делатности, посебно за оне привредне субјекте који су од посебне вазности за привреду региона и чији производи имају дефицитаран карактер.

5.9. Инвестиције у Рашком и Моравичком округу

У Рашком и Моравичком округу су до 2010. године забележене следеће инвестиције: Монди Србија, Гибњара "Стурија" доо, Сицоберру доо, "Аеро еаст Еуропа" доо, "Сато" доо, Житопроект, Фабрика хартије, Аутопревоз Чачак, Путеви АД Чачак, Валекс, Меркатор. Наведене инвестиције остварене су у градовима Краљеву и Чачку.

Табела 5.94. Инвестиције у Рашком и Моравичком округу

Назив предузећа	Град /општина	Делатност	Број радника	Вредност инвестиције (€)	Година инвестирања	Земља порекла	Тип инвестиције
Монди Србија	Краљево	хладњача-пољопривреда, откуп и производња замрзнутог воћа и поврћа	106	5.500.000	2002	Белгија	Греенфилд
Гибњара "Стурија" доо	Краљево	производња гибњева за кола, камионе и возове	170	1.250.000	2007	Аустрија-Немачка	Броунфилд
"Сицоберру" доо (Основан капиталом лица из дијаспоре)	Краљево	хладњача - пољопривреда, откуп и производња замрзнутог воћа и поврћа	8	1.300.000	2006	Француска	Греенфилд
"Аеро еаст еуропа" доо (Основан капиталом лица из дијаспоре)	Краљево	производња летилица и делова ваздухопловства	52	700.000	2006	Италија	Греенфилд
"Сато" доо (Основан капиталом лица из дијаспоре)	Краљево	обрада метала, производња вентила од прохрома за млекаре	2	1.000.000	2006	Немачка	Греенфилд
Житопроект	Чачак	прехранбена индустрија	130	500.000		Црна Гора	Броунфилд
Фабрика хартије	Чачак	производња папира	358	650.000	2007	Бугарска	Броунфилд
Аутопревоз	Чачак	превоз	489	1.300.000		Израел	Броунфилд
Путеви АД Чачак	Чачак	нискоградња	237	2.000.000		Аустрија	Броунфилд
Валекс	Чачак	производња сунђера	79		2007	Русија	Броунфилд
Меркатор	Чачак	трговина		22.000.000	2005	Словенија	Броунфилд

Извор: xmnп://сербиа-лоцатионс.рс/

2009.године инвестирано је у нова основна средства у оба округа 13. 217.201.000 динара, од чега 8 млрд.динара у Моравичком округу.

Табела 5.95. Остварене инвестиције у нова основна средства, по карактеру изградње и техничкој структури, 2009.

У хиљадама РСД								
Управни округ Град Општина	Укупно	Карактер изградње			Техничка структура			
		Нови капацитети	Реконструкција, Модернизација, доградња и проширење	Одржавање нивоа постојећих капацитета	Грађевински радови	Опрема монтажом са	увозна	остало
Република Србија	4554858	25064905	153367273	51468940	219254703	1218761	92972386	21382158
Моравички	8212344	3276948	4220663	714733	3444543	2584648	1999063	184090
Горњи Милановац	2423026	903881	1409335	109810	1113779	316940	959261	33046
Ивањица	917235	400600	462465	54170	330878	404669	169848	11840
Лучани	708719	194941	61569	452209	101124	461199	37267	109129
Град Чачак	4163364	1777526	2287294	98544	1898762	1401840	832687	30075
Рашки	5004857	2651346	1622916	730577	2503098	1403414	1050998	47347
Врњачка Бања	597827	428267	51721	117839	369804	170118	55715	2190
Краљево-град	3271354	1387627	1404842	478885	1358839	982085	888231	42199
Нови Пазар	704624	555771	105701	43152	445324	154407	102485	2408
Рашка	325778	249874	52897	23007	242010	78966	4567	235
Тутин	105274	29825	7755	67694	87121	17838	-	315

Извор: Општине 2010. С3С

Табела 5.96. Остварене инвестиције о нова основна средства по делатностима, 2009

Управни округ Град Општина	Укупно	Пољопривреда, лов, шумарство	Рибарство	Вађење руде и камена	Прерађивачка индустрија	Производња и снабдевање ел. енергијом, гасом, водом	Грађевинарство	Трговина на велико и мало, оправка моторних возила, моторцикала
Република Србија	455485248	13203838	971083	7584575	98029228	42290529	54905688	51561689
Моравички	8212344	24266	-	42381	4086688	931288	334097	1106120
Горњи Милановац	2423026	234	-	42381	1947535	14682	92459	51763
Ивањица	917235	-	-	-	593183	64910	47487	66989
Лучани	708719	-	-	-	649382	-	33252	2253
Чачак	4163364	24032	-	-	896588	851696	160899	985115
Рашки	5004857	3005	-	32608	839216	375641	399950	761646
Врњачка Бања	597827	460	-	-	15872	20904	132047	253561
Краљево-град	3271354	2545	-	-	543044	329325	185436	465341
Нови Пазар-град	704624	-	-	-	81796	25122	40672	40675
Рашка	325778	-	-	32608	164664	290	2469	2069
Тутин	105	-	-	-	33840	-	39326	-

Извор: Општине 2010. СЗС

Табела 5.97. Остварене инвестиције о нова основна средства по делатностима, 2009

Управни округ Град Општина	Хотели и ресторани	Саобраћај, складиштење и везе	Финансијско посредовање	Активности у вези са некретностима, изнајмљивањем и пословне активности	Државна управа и одбрана, обавезно социјално осигурање	Образовање	Здравствени и социјални рад	Остале комуналне друштвене и личне услужне активности
Моравички	56845	7430608	45245	252284	369477	55425	101201	54419
Горњи Милановац	7623	12257	3938	64532	142233	8093	29595	5701
Ивањица	23923	45300	4896	-	52874	5509	12164	-
Лучани	-	-	4645	-	5420	3680	2337	7750
Чачак-град	25299	686051	31766	187752	168950	38143	66105	40968
Рашки	116938	1306946	52685	250676	69424	463449	300906	31767
Врњачка Бања	1081	-	152	107568	904	3800	58620	2858
Краљево-град	90514	1300886	30688	65306	13764	81082	149101	14322
Нови Пазар-град	1400	3	21244	-	43749	373175	64557	12231
Рашка	23943	6057	481	77802	5564	3232	4243	2356
Тутин	-	-	120	-	5443	2160	24385	-

Извор: Општине 2010. СЗС

Оба округа бележе мали обим директних страних инвестиција – ФДИ у односу на републички просек, првенствено због недовољно атрактивне понуде повољних услова за улагање страног капитала.

Капитал захтева развијену инфраструктуру, брзе саобраћајнице (аутопутеве), економичне енергенте и финансијску подршку локалне и централне власти. Споро издавање дозвола, велики број такси за покретање бизниса, несређеност инвестиционих локација, одсуство маркетинга и озбиљног лобирања само су неки од додатних разлога скромних инвестиција у претходном периоду.

Неке од наведених инвестиционих улагања су основана капиталом лица из дијаспоре. Постоји велики број људи који раде и живе ван ова два округа па постоји могућност улагања етно капитала уз развој привлачних елемената и пословног амбијента. Такође локације пројеката су велики потенцијал за нова улагања по основи етно инвестиција.

5.9.1. Потенцијалне локације за инвестирање

На територији два округа постоје објекти и земљишта опредељени за инвестиционе локације, али мало њих је у стварној функцији и инфраструктурно и комунално опремљено:

У Краљево постоје следеће инвестиционе локације (Извор: База инвестиционих локација у Србији):

"Гвожђар", Индуријска зона "Стари аеродром" – укупна површина земљишта је 7230 м², састоји се од две парцеле чији је корисник град Краљево. Парцеле се налазе у северо-источном делу града, на 2,5 км од центра града. Локација се налази у пословно-производној зони града. Западном страном локације пролази постојећи пут, а са јужне стране је индустријски железнички колосек. У непосредној близини локације постоји могућност прикључака на сву потребну инфраструктуру (вода, струја, канализација, телефон, гас).

Доситејева – укупна површина земљишта 14457 м², састоји се од две парцеле чији је корисник град Краљево. Намена једне парцеле је пољопривредно земљиште док је друга шумско земљиште (шума 1. класе). Обе парцеле налазе се у северо-источном делу града, на 2.500 м од градског центра. Са јужне стране се граниче са Доситејевом улицом која представља улаз у град из правца Крагујевца и Крушевца, а са северне са железничком пругом Краљево-Сталаћ, односно Краљево-Лапово. У непосредној близини са западне стране је бензинска пумпа. Уз локацију пролази сва потребна инфраструктура (вода, струја, атмосферска и фекална канализација, гасоводна мрежа и топлотвод).

Индуријска зона "Шеовац" – укупна површина земљишта 28360 м². У државном је власништву. Налази се у индустријској зони "Шеовац" у непосредној близини Ибарске магистрале, на 4 км од центра града и 8 км од војног аеродрома "Лађевци". Локација се налази у зони изградње и потпуно је опремљена комуналном инфраструктуром (вода, канализација, струја, гас, телекомуникације).

Медијапан – укупна површина земљишта је 36926 м², површина објекта је 7000 м². У државном је власништву. Налази се у приградском насељу Конарево на 9 км од центра града, у непосредној близини магистралног пута Краљево-Рашка и сопственим индустријским железничким колосеком повезана је са пругом Краљево – Косовска Митровица. Опремљена је комуналном инфраструктуром.

"Магнохром", индустријска зона "Стари аеродром" – укупна површина земљишта је 95779 м². Локација се налази у индустријској зони "Стари аеродром", на локацији између магистралног пута Крагујевац-Краљево-Чачак, 3 км од центра града. Корисник овог земљишта је град Краљево. Локација се налази у оквиру грађевинског реона и потпуно је опремљена комуналном инфраструктуром (водовод, канализација, индустријска вода, струја, гас, индустријски железнички колосек). У непосредној близини локације налази се спортски аеродром који се може користити и за лаки авио саобраћај.

Термопластика доо – укупна површина земљишта 12960 м², укупна површина објекта 4800 м². Производни погони налазе се у Карађорђевој улици и комплетно су инфраструктурно уређени, налазе се на око 30м од магистралног пута Краљево-Рашка. Намена је индустријски погон

У Чачку постоје следеће инвестиционе локације:

Сајмиште – укупна површина земљишта 66151 м². Тренутна намена локације је градска пијаца. Земљиште је у државном власништву. Опремљено је комуналном инфраструктуром.

Љубићка Балуга – укупна површина земљишта је 153100 м². Власништво је 52% државно, 48% приватно. Опремљено је комуналном инфраструктуром (струја, вода, гас, канализација).

Технос – укупна површина земљишта је 60350 м², укупна површина објекта је 7914 м². Локација се налази у оквиру старе индустријске зоне. Сада је у функцији центра за селекцију комуналног чврстог отпада. Власништво је државно. Опремљено је комуналном инфраструктуром (струја, вода, гас, грајање, телекомуникације).

Слобода Чачак, локација Сима Шарага – укупна површина хале 3150 м². У државном је власништву

Коњички клуб Миленко Никшић – укупна површина земљишта је 260000 м². Локација Коњичког клуба се налази непосредно уз магистрални пут М 22. У државном је власништву. Опремљено је комуналном инфраструктуром (струја, вода, гас, телекомуникације).

Пољопромет у Мојсињу – укупна површина земљишта је 140000 м². Земљиште је у приватном власништву. Постоје прикључци за струју, воду и телефон.

Пољопромет Мрчајевци – укупна површина земљишта је 96100 м². Земљиште је у приватном власништву. Има прикључке за струју, воду, гас, телефон.

ФРА Чачак – укупна површина земљишта је 112600 м². Земљиште је 90% у државном власништву и 10% у приватном власништву. Простор је разрађен Планом детаљне регулације ФРА по коме је предвиђен за привредну зону. Тренутно је у функцији неизграђеног грађевинског земљишта. На земљишту постоје водоводна мрежа, атмосферска и фекална канализација. Потребно је додатно опремање хидротехничким инсталацијама. Постоје електротехничке и ТТ инсталације. Предвиђена је гасификација овог простора.

Љубић поље Чачак – укупна површина земљишта је 1100000 м². Простор је разрађен планом детаљне регулације Љубић поље по коме је предвиђен за зону мале привреде. У овој зони већ постоје објекти мале привреде лоцирани непосредно уз магистрални пут М-5 Београд-Ужице, а који представљају тренутно основу мале привреде у Чачку. Налази се непосредно уз магистрални пут Београд-Ужице (М-5), као и у близини магистралног пута Београд-Краљево (М-22), центра града и постојеће индустријске зоне града. У оквиру предметног простора постоје хидротехничке инсталације: водоводна мрежа и фекална канализација. Потребно је додатно опремање хидротехничким инсталацијама.

Инвестиционе локације у Новом Пазару:

Петолетка – укупна површина земљишта 40000 м², укупна површина објеката 20000 м². У државном је власништву. Локација се налази на 2 км од центра града. Има урађену комплетну инфраструктуру (путну инфраструктуру, воду, канализацију, телефон, грејање). Налази се поред магистралног пута Рашка-Нови Пазар.

Беле Воде – укупна површина земљишта је 5600 м², укупна површина објеката је 1200 м². У приватном је власништву. Локација се налази у селу Беле Воде, поред магистралног пута Нови Пазар-Сјеница, 26 км од центра града, 5 км од планиране трасе аутопута Београд-Јадран. Има урађену комплетну инфраструктуру, осветљење на локацији, асфалтиране стазе.

Развитак 2, Дугалић брдо – укупна површина земљишта је 43100 м². Локација се налази 3 км од центра града. Урађена инфраструктура се граничи са локацијом тако да је веома лако комплетну инфраструктуру пренети на локацију (путну инфраструктуру, воду, канализацију, телефон, грејање). Налази се поред магистралног пута Рашка-Нови Пазар

Инвестиционе локације у *Горњем Милановцу*:

Градитељ – укупна површина земљишта 12800 м², укупна површина објекта 11609 м². Локација се налази уз магистрални пут М-22. Усвојен је урбанистички пројекат по коме је предвиђена изградња производно пословних објеката, терминала, складишта, сервиса и сл. и која је опремљена комплетном инфраструктуром (градски водовод, саобраћајница, електро и ПТТ мрежа, гас).

Инвестиционе локације у *Рашки*:

Лола прогрес АД – укупна површина земљишта 13208 м², укупна површина објекта 6020 м². Власништво је 90% државно, 10% приватно. Фабрика је грађена 1979. године, са циљем производње металних конструкција. Производња је касније проширена на машинске алатке, машине за металургију и машине за руднике, каменоломе и грађевинарство. Фабрика је потпуно инфраструктурно опремљена.

Технолошки парк- Уговор о оснивању су потписали: Факултети, Институт, пословна удружења и општина Чачак. Осигурана су средства за унапређење лабораторија, као и израду докумената, формирање управљачких тела и бизнис план, као и одређивање профила будућих учесника парка.

Локални подстицаји за улагање:

Град Краљево - Цена градских такси за изградњу производних објеката нижа је за 20% у односу на таксе за изградњу осталих објеката.

Град Чачак - Субвенција накнаде трошкова за уређење грађевинског земљишта, инфо центар за јачање и подршку малих и средњих предузећа, усвојени плански и стратешки документи економског развоја града Чачка

5.10. Развијеност невладиног сектора

У Рашком и Моравичком округу делује 116 невладиних организација у различитим областима друштвених активности. Према подручју рада могу се разврстати према:

- У области развоја локалних заједница 11 које делују у Краљеву, Рашкој, Н.Пазару, Тутину и Чачку
- У области културе и уметности 12, од којих највише у Краљеву 5 НВО и Н.Пазару 5
- У хуманитарним активностима 33, од којих само у Н.Пазару делује њих 18
- У области професионалних и струковних активности 8
- У области образовања и истраживања 5 које делују у Чачку, Краљеву, Тутину и Н.Пазару
- У раду са омладином има 9 НВО, и то у Краљеву, Н.Пазару, Ивањици и Врњачкој Бањи
- У области унапређења људских права има 21 НВО, у Краљеву и Н.Пазару по 7, у Чачку 5 и В.Бањи две организације
- У области животне средине је невладин сектор врло активан, организован је у Краљеву, Н.Пазару, Чачку, Ивањици, Лучанима и Тутину кроз 9 невладиних организација
- У области развоја демократије постоји једна организација у Чачку
- Заштитом права својине се бави једна НВО
- Законодавством, заступањем се баве две НВО у Врњачкој Бањи и Краљеву
- Ширењем културе мира и ненасиља се баве две организације у Краљеву и Н.Пазару
- Подршком руралном развоју се бави једна НВО у Краљеву
- Развијањем спортског риболова се бави једна НВО у Краљеву

Невладин сектор је својим активностима допринео јачању локалних заједница и свести о проблемима као и њиховом решавању у регион. Области у којима делују ове организације, највише се огледа у социо-хуманитарном раду, култури и уметности, у раду са омладином, унапређењу људских права, развоју локалних заједница, професионалним и струковним активностима, животної средини, образовању и истраживању. Невладине организације су мање сконцентрисане у области, заштите права својине, у области законодавства, ширења културе мира и ненасиља, развоја демократије, подршке руралном развоју. /Детаљнији приказ невладиних организација у региону је дат у прилогу /.

5.11. Пројектне активности

У Рашком и Моравичком округу је у забележена динамична пројектна активност. У том смислу је у Рашком округу у:

- Краљеву је реализовано 47 пројеката, од тога 24 пројеката у сарадњи са међународним организацијама, 10 у сарадњи са Министарством за економију и регионални развој, 5 у сарадњи са Министарством за омладину и спорт, 1 са Министарством енергетике, 1 са министарством инфраструктуре, 4 пројеката у сарадњи са Министарством државне управе и локалне самоуправе и 2 пројекта у сарадњи са удружењима.
- Врњачкој Бањи реализовано 15 пројеката у последњих десет година у сарадњи са међународним организацијама: УСАИД-ом 4 пројекта из области здравства, инфраструктуре, туризма; СДЦ-ом 1 пројекат у области бриге о деци, ЕУ комисијом у области инфраструктуре, ГТЗ-ом 3 пројекта у области комуналне инфраструктуре, енергетске ефикасности, информационих технологија, Амбасадом Јапана из области културе и инфраструктуре и СИДА-ом, 2 пројекта из области инфраструктуре и културе
- Рашкој реализовано 19 пројеката у последњих десет година у сарадњи са међународним организацијама: ЕУ и Владе Швајцарске преко ПРО-а 13 пројеката из области инфраструктуре, водоснабдевања и осавремењавања општинске управе, Мерцу Цорпс-а два пројекта из области модернизације општинске управе и инфраструктуре, Владом Краљевине Норвешке из области комуналне хигијене и ГТЗ-ом из области водоснабдевања.
- Н.Пазару реализовано 46 пројеката у последњих десет година у сарадњи са међународним организацијама: УСАИД/ЦРДА-ом 8 пројеката у области образовања, саобраћаја, културе, пољопривреде, водоснабдевања; Луксембург/СИНП-ом у области водоснабдевања и здравства 6 пројеката, Владом Норвешке у области збрињавања избеглица, ЕУ и Швајцарска/ПРО програмом 6 пројеката у области образовања и локалне управе, Турском Агенцијом ТИКА у области образовања, УНДП-ПРО програмом 8 пројеката у области животне средине и образовања, УСАИД-МЕГА-ом 2 пројекта у области привреде, УНДП-ом у области социјалне заштите и образовања 4 пројекта

Моравичком округу у:

- Чачку је реализовано осам пројеката из области агрономије у сарадњи са Министарством спољних послова Републике Француске, Министарством за науку Републике Словеније, Агроконсулт, Вагенинген, Холандија, УСАИД ЛАМП (БиХ) и Општине Тузла (БиХ), Министарством пољопривреде Италије и Институтом за медитеранске културе из Барија (Италија), Међувладиним програмом научно-технолошке сарадње између Србије и Републике Словачке, Међувладиним програмом научно-технолошке сарадње између Републике Србије и Републике Хрватске, Европском унијом, са Италијанском владом у сарадњи са Техничким, Агрономским факултетом и Институтом за воћарство 1 пројекат о учешћу свих сектора у развоју општине, са ЕАР-ом 1 пројекат са са Техничким, Агрономским факултетом и Институтом за воћарство о унапређењу пословног амбијента за предузетништво
- Г.Милановцу су реализована два пројекта из комуналне инфраструктуре у сарадњи са Владом Краљевине Норвешке
- Ивањици је, уз суфинансирање из општинских буџетских средстава, у оквиру међународних у националних програма реализовано укупно 116 пројекта из области Инфраструктуре у служби ЛЕР-а (52), Комуналне уређености и заштите животне средине (6), Туризма (2), Васпитања и образовања (14), Здравства (3), Социјалне заштите (25), Омладине и спорта (6), Запошљавања (4), Подршка развоју цивилног сектора у локалној заједници (3) и Општинска управа (1)

Укупан број пројеката реализованих на територији Рашког и Моравичког округа је 252. Њихова укупна вредност износи 46.239.098,2 ЕУР (3.236.736.874 РСД). Носиоци пројектних активности у РО и МО углавном су јавни сектор и НВО.

5.12. Удруживање и социјалне мреже

На територији Рашког и Моравичког округа постоји један кластер. То је туристички кластер "Краљевски одмор", који је основан 2008. год. у Краљеву. Чланице кластера су предузећа из јавног (друштвеног) и приватног сектора као и физичка лица: Туристичка организација Краљево, хотел "Техноград" из Краљева, "Природно лечилиште Матарушка и Богutowачка Бања", туристичка агенција за рецептивни туризам "Стекомонт", еколошко друштво "Жичка река" и еко центар "Лопатница", сеоско домаћинство - пансион "НЕБО" са Рудна, коначиште "ДИВА" из Краљева, саобраћајно предузеће "Аутотранспорт" из Краљева, параглајдинг клуб "ЕОЛ", угоститељски објект "Сплав ресторан - Краљица Ибра", фабрика воде "Голијска Ледена" из Ивањице, маркетиншка агенција "Медија клуб СФЕРА" и први српски туристички канал "ТВ НАВИГАТОР". Постоје и пословна удружења, и то: "УНИЈА 2000", Чачак (основано 2000. год. и има 214 чланица); "Градац", Чачак; Удружење текстилаца "Асстех" у Новом Пазару (основано 2008. год. и има 135 чланова); Удружење обућара "НП СХОЕС", Нови Пазар; Удружење женског предузетништва Надежда Петровић, Прељина – Чачак.

Свака општина/град има опште удружење предузетника. На територији два округа су изостале значајније активности на повезивању предузећа кроз технолошке и организационе иновације – формирање кластера, пословно-технолошких инкубатора и технолошких паркова који представљају основ вођења регионалне политике свих високоразвијених земаља. МСПП сектор неразвијених подручја Моравичког и Рашког округа (недовољан број, концентрисаност у радно интензивним гранама и слаба економска снага) није прерастао у кључног носиоца структурних промена и укупног привредног развоја са позитивним ефектима на повећање запослености, продуктивности и конкурентности региона и укупне привреде.

5.13. Пословни амбијент у Рашком и Моравичком округу

На територији Рашког и Моравичког округа од високошколских установа постоје:

1. Машински факултет Краљево који школује инжењере од основних студија до докторских за:
 - Пројектовање и конструисање у машиноградњи, заштиту животне средине, управљачку и флуидну технику, конструисање и механику, производне технологије, урбано инжењерство, компјутерско пројектовање и дизајн, а у припреми је грађевински инжењеринг.
2. Технички факултет у Чачку, који школује инжењере техничко технолошких наука у области:
 - електроенергетике, физике и материјала, инжењерског менаџмента, информационих технологија, мехатронике, предузетничког менаџмента, и техничких и педагошких наука.
3. Државни универзитет у Новом Пазару са факултетима за:
 - Правно-економске науке, Филозофско-филолошке науке, за математичке, физичке и информатичке науке, Био-хемијске и медицинске науке, Техничко-технолошке науке и Уметност.
4. Интернационални универзитет у Новом Пазару са факултетима за :
 - филологију, природно-техничке науке, психологију и педагогију, економске науке, уметност и правне науке.
5. Агрономски факултет у Чачку који школује инжењере агрономије из области:
 - хемије и хемијског инжењерства, прехранбених технологија, математике, физике и техничких наука, биологије, микробиолошке биотехнологије и заштите биља и производа, земљишта и механизације, ратарства и повртарства, воћарства и виноградарства, сточарства и технологије прераде анималних сировина.

Постоје и две инстраживачке институције:

1. *Ветеринарски институт у Краљеву*, који обавља послове специјалистичке ветеринарске делатности на подручју Југозападне Србије, односно подручју 25 општина рашког, расинског, моравичког и златиборског округа. У периоду од 1992. до 1999. године своју специјалистичку делатност институт је обављао и на територији 27 општина Косова и Метохије. Територија ових општина износи 26.068 км² површине, са 2.068 насељених места и 311.068 пољопривредних газдинстава, на којој се налази око 20% сточног фонда Републике Србије;

2. *Институт за воћарство у Чачку*, обавља научноистраживачки рад у области воћарства - истраживање и експериментални развој у биотехничким наукама: биолошко и еколошко проучавање воћака; генетичко стварање нових сорти воћака; селекцију и интродукцију воћака; проучавање проузроковача болести и штеточина воћака и метода њиховог сузбијања; технолошко проучавање плодова воћака; ВЦУ тестове за испитивање производне и употребне вредности сорти и подлога воћака; ДУС тестове за испитивање различитости, униформности и стабилности сорти и подлога; прикупљање и проучавање домаћих и интродукованих сорти воћака за потребе банке биљних гена; трансфер и примену научно-технолошких решења; стручну и здравствену контролу производње садног материјала воћака, стварање и одржавање садног материјала воћака.

Пословна удружења и институције подршке пословном сектору у окрузима су:

- Регионална привредна комора Краљево
- "УНИЈА 2000", Чачак
- "Градац", Чачак
- Удружење текстилне индустрије "Асстех" и обућара у Новом Пазару
- Удружење женског предузетништва "Надежда Петровић"
- Туристички кластер, Фонд Краљевски одмор у Краљеву
- Удружење предузетника В.Бања, хотелера и приватних послодаваца

Инфраструктурна подршка повољнијем пословном амбијенту за улагање домаћег и иностраног предузетничког капитала.

Кроз просторне урбанистичке планове општина Рашког и Моравичког округа, опредељено је много земљишта за индустријске зоне. Све општине и градови имају службе **локалног економског развоја**. У оснивању је такође кластер за обновљиву енергију и алтернативне изворе. На Машинском факултету у Краљеву иницирана је потреба изградње пословног инкубатора. У изградњи је друга фаза Техно центра за иновативни развој као и технолошког парка у Чачку.

Свака од општина у окрузима има своју пословну политику у одређивању такси, накнада и дажбина за пословање. Иако се већ неколико година мери индекс квалитета пословног амбијента, ни једна општина није донела посебан план његовог унапређења како би привукла домаћи и инострани предузетнички капитал. Наиме, накнада за уређење грађевинског земљишта је ионако уговорна обавеза и њу локална власт може лако варирати у складу са потребама, односно са евентуалним договором са инвеститорима.

Такође локалне власти могу да утичу на развој ове врсте инфраструктуре и даље на развој МСПП по том основу, на сопственом подручју:

1. у оквиру својих ингеренција да поспеше развој ове врсте инфраструктуре, на пример, правовременим давањем урбанистичких услова, односно урбанистичких и грађевинских дозвола за инфраструктурне и пословне објекте који се налазе на њиховом подручју.
2. ступајући у директан контакт и преговоре са јавним предузећима која газдују овом инфраструктуром и пружају ове инфраструктурне услуге и изнајмајући решења у погледу бржег развоја те инфраструктуре која би била задовољавајућа за обе стране.
3. заједно са другим локалним заједницама, вршећи притисак на законодавну власт како би се увела регулаторна решења која би поспешила развој ових инфраструктурних делатности, односно како би се повећала понуда тих услуга.

Локалне заједнице могу да потпомогну развој локалних фирми унапређењем локација и пословног простора и њиховом квалитетнијом понудом МСПП.

Могућност да се, кроз унапређење физичких претпоставки бизниса, унапреди атрактивност пословања у датој средини и потпомогне задржавање постојећих, развијање нових и долазак страних фирми, може да се релаизује и путем: рехабилитације запуштених локација, адаптације напуштених зграда, опремањем нових локација, повољним давањем у закуп државног пословног простора и друго.

5.14. Оцена

Рашки и Моравички округ су богати природним ресурсима, пољопривредним земљиштем, рудним и минералним богатством, воденим потенцијалима, имају повољан географски положаји, и огромно културно и историјско наслеђе, што су све основе за већи развој многих привредних делатности, привлачење улагања и бољу економску основу укупног економског развоја и квалитета живота у овом региону. У повољности економске основе развоја треба додати: индустријску традицију, постојеће индустријске капацитете, посебно средњег и високог технолошког нивоа разивљености, развијен предузетнички дух, већинском приватном власништву, основане асоцијације предузетника и секторска удружења, посебне подстицаје економском развоју које дају општине из својих буџета, као и видове социјалног пакта за решавање кључних проблема капацитета, запослености и индустријских односа кроз основане социо-економске савете и савете запошљавања на локалном нивоу, као израз развоја индустријских односа. Међутим, кад се анализирају резултати привреде округа видљиви су бројни проблеми који су утицали на њих, у ком смислу се издвајају најважнији: Укупни резултати привређивања оба округа су испод националног просека мерено: висином националног дохотка по становнику, бруто друштвним производом, малим учешћем у укупном извозу и Републике са преовлађујућом сировинском структуром производа и полупроизвода, производња иске технолошке структуре, као одраз: неодвољне иновативности, неуведених међународних стандарда, ниског квалитета и неодвољно брендова. *Сектор малих и средњих предузећа и предузетништва:* Преовлађујућа мала предузећа у приватном власништву, нису битније утицала на промену структуре привреде у квалитативном смислу, што је видљиво по недовољном учешћу у профиту, конкурентности овог сектора у сектору МСПП Србије, с Рашким округом у још већем заостаци. Опште слабости привреде округа укључују: неликвидност, дуг период наплате потраживања те, неповољне услове кредитирања. Поред њих се као ограничавајући фактори бржег развоја индустријске производње округа издвајају:

- застарелост технолошких процеса и опреме привреде и занемарљиво коришћење иновација
- високо учешће прерађивачке индустрије ниске технолошке развијености у стварњу бруто додате вредности округа
- мали број предузећа са уведеним међународним стандардима
- неизграђена економска инфраструктура, недовољна подршка развоју специјализованих индустријских зона са припадајућом инфраструктуром на територији региона и недостатак адекватних локација за ширење индустријске производње

Економска изолованост, привредна рецесија, дуготрајни период дезинвестирања, значајно технолошко заостајање, успорена транзиција, неуспеле приватизације великих пословних система и изостанак постприватизационог реструктурирања, условили су пад привредних активности у оба округа и успорен привредни развој. Дуготрајан процес транзиционог прилагођавања и трансформације привреде у тржишну привреду, утицали су и негативно, да, некадашњи индустријски центри, који су били носиоци привредног развоја формирају нова привредно девастицирана подручја, изгубе индустријску концентарцију, посебно металског сектора, текстилног и хемијског. Овај негативан процес, коме треба додати и разоран земљотрес 2010.године, посебно је карактеристичан за град Краљево, који је условио и економско слабљење целог Рашког региона и реалан пад бруто друштвеног производа /БДП/.

На територији два округа су изостале значајније активности на повезивању предузећа кроз технолошке и организационе иновације – формирање кластера, пословно-технолошких инкубатора и технолошких паркова, што битно утиче на ефикасност привреде и јавног сектора, добит и извоз, посебно на функционалност ланаца снабдевања производа и услуга. Сагледавајући **потенцијале и изазове економског регионалног развоја** оба округа као и потенцијалну подршку која произлазе из националних и европских смерница, нормативних и стратешких решења којима би се подржао убрзани и међународно конкурентнији економски развој, у овој оцени могу да се истакну следеће области активности у наредном периоду:

Могућности се огледају у стварању повољнијег пословног амбијента за привредну активност подстицај предузетништва, отварање нових радних места и повећање запослености и привлачење инвестиција, регионално и погранично повезивање сектора МСПП кроз: стратешко подстицање домаћих и страних улагања у округе, оспособљавање стејкхолдера за већу доступност националних и међународних развојних фондова, формирање кредитно гаранцијских фондова, микрокредитних фондова, фондова ризичног капитала и регионалне развојне банке. **Иновације.** Развој мора бити заснован на технолошкој ревитализацији, савременим технолошким решењима, У том циљу треба појачати спрегу између науке и привреде ради примене иновација и савремене технологије у производним процесима.

У сектору пољопривреде с аспекта потенцијала шанси за регионални развој, посебно је значајно постприватизационо реструктурирање прерађивачких капацитета у организационом и технолошком смислу, како би испунили стандарде и критеријуме европског тржишта, повећали конкурентност и створили предуслове за пласман пољопривредних производа на тржиште ЕУ. Природне предности треба искористити за интезивирање пољопривредне производње, кроз стварање услова погодних за:

- Повећање инвестиција у пратеће делатности, прераду пољопривредних производа, меса и млека, скупљање и прераду биља, прераду дрвета, разне облике руралног туризма и предузетништва
- Већу заступљеност сточарства, бољу валоризацију радних и производних потенцијала; остваривање веће добити (по грлу стоке, по хектару и по запосленом); одржавање и побољшање плодности земљишта и јачање извозне оријентације агроиндустријске производње
- Подстицање квалитета пољопривредних производа и извоза оних са већом додоатом вредношћу
- Брже увођење стандарда система квалитета, безбедности хране, заштите географског порекла робе и брендирања карактеристичних производа овог подручја
- Унапређење тржишног наступа и информисаности пољопривредних произвођача, промоције, организације сајмова и изложби
- Стварање услова за развој комерцијално-кредитног и финансијског сектора који би адекватно одговорио пољопривредницима краткорочним, средњорочним и дугорочним кредитима
- Унапређење руралне инфраструктуре у надлежности општина
- Оснивање нових земљорадничких задруга на принципима тржишне економије, као и реструктурирањем и оспособљавањем постојећих прерађивачких капацитета; оснивањем приватних предузећа за производњу и прераду пољопривредних производа, која ће имати кооперантски однос са домаћинствима и малим приватним газдинствима; покривањем целокупног подручја ветеринарским и саветодавним службама
- Удруживање у задруге, удружења и кластере као предуслов развоја малих газдинстава, остваривање подршке општинских органа у оснивању и функционисању ових удружења
- Ефикасније коришћење државног пољопривредног земљишта
- Израду стратешких регионалних докумената за развој сеоског подручја и рурални развој, као и припрему регионалних пројеката за веће коришћење финансијских средстава министарства, донаторских фондова и фондова ЕУ

Туристичка привреда Моравичког и Рашког округа има повољне услове развоја првенствено због препознатих дестинација у бањском и планинском туризму који су у самом врху националних резултата. Нема сумње да Рашки и Моравички округ мора да ојача конкурентност и атрактивност туристичких производа, узимајући у обзир нова светска искуства, уз ослањање на сопствену иновативност и оне производе у туризму који имају перспективу и помоћу којих може изградити конкурентност. Посебно треба истаћи перспективу Рашког и Моравичког округа у производима повезаним с коришћењем природе и екотуризма, здрављем, активностима специјалних интереса, руралним и културним туризмом. Валоризација тржишног потенцијала постојећих туристичких производа, али и туристичких производа за које постоји добра ресурсна основа, представља први и основни корак у формирању жељеног скупа туристичких производа на основу ког ће нека земља да конкурише на тржишту.

Јавни сектор: У складу са поделом извора прихода, коју предвиђа Закон о финансирању локалне самоуправе и анализом буџета општина/градова Рашког и Моравичког округа, произлази да је један од **најважнијих изворних** прихода, приход од пореза на имовину, затим приходи од пореза на добра и услуге и друге приходе, продаје добара и услуга и други приходи од имовине. Анализом је, такође, утврђено значајно учешће прихода од трансфера са нивоа Републике, везан за децентрализацију, модел поверавања функција и финансија за њихово обављање⁵². Могуће је истаћи општине/градове који препознају значај нових области којима би требало посветити ресурсе, те тако градови: Краљево и Нови Пазар и општине Тутин и Рашка у својим расходима за 2010. годину имају планирана средства за учешће у пројектима. Градови Чачак и Краљево у својим реализованим као и планираним расходима имају субвенције намењене приватним предузећима. Анализом постојеће структуре расхода утврђено је врло ниско учешће инвестиционе потрошње што не обезбеђује одржив привредни раст у дугом року.

Расходи буџета јединица локалне самоуправе Рашког и Моравичког округа којима се подржава развој економских и социјалних функција буџета и друштвени развој су изузетно добра знак размишљања о функционалности и одрживости и бриге о развоју округа, / Горњи Милановац, Ивањица, Тутин и Врњачка Бања, Чачак и Краљево у својим реализованим буџетима за 2009. годину као и планираним средствима за ову функцију у 2010. години издвајали средства за подстицај привреде; Чачак и Краљево у својим реализованим, као и планираним расходима имају субвенције намењене приватним предузећима. Средства намењена здравственој заштити за 2010. годину планирале су општине Горњи Милановац, Ивањица, Лучани, Тутин и Врњачка Бања и Нови Пазар. За заштиту животне средине све општине Рашког и Моравичког округа, осим општине Рашка, имају реализована или планирана средства; Краљево и Нови Пазар и Тутин и Рашка у својим расходима за 2010. годину имају планирана средства за учешће у пројектима./ Позитивни аспекти су и у развоју локалне пореске администрације и независних финансија, кроз текућу почетну дислокацију пореских функција и већу доступности ових служби локалним и регионалним корисницима. Јавни сектор се на тржишту појављује у улози потрошача јавних услуга (здравства, социјалних институција, медија и образовања) и улози произвођача роба и услуга (у области образовања, јавног превоза, комуналне инфраструктуре, грејања).

⁵² Модел поверавања функција подразумева да централна власт директно поверава вршење одређених јавних функција локалним властима, и има обавезу да им из државног буџета обезбеди средства потребна за извршење ових услуга на локалном нивоу.

Анализом реализације буџета локалних самоуправа са територије Рашког и Моравичког округа утврђено је да се највећи проценат расхода буџета односи на комуналне расходе. У контексту извршења ове врсте расхода значајна је примена Закона о јавним набавкама у смислу постизања вишег нивоа ефикасности, економичности, контроле и транспарентности у управљању буџетским средствима. ЈКП углавном добијају општинске пројекте као извођачи радова изградње капиталних објеката, често без организовања тендерског процеса. У Рашком и Моравичком округу, комуналне услуге поверене су јавним комуналним предузећима на основу закона и општинских/градских одлука. Тим одлукама општине/градови оснивају специфична јавно комунална предузећа, делегирајући им део функције обезбедбе јавног интереса у локалној заједници.⁵³

Поред напора општина и градова Моравичког и Рашког округа да остваре фискални капацитет својих буџета и да обаве све своје и новопренете функције у овом тешком периоду транзиције и финансијске кризе која је ослабила основу прикупљања ових средстава, привредну активност и запосленост, могу се уочити и бројне интерне слабости овог сектора:

- Недовољан квалитет услуга, непостојање одговорности ЈКП-а за инвестиционо планирање, цене на нивоу "социјалних" услуга, слаб финансијски и технички учинак, вишак запослених, субвенционисање неких делатности кроз приходе остварене у другим секторима, делатностима и активностима, застарела политика креирања цена и нерешена имовинска питања
- Неразвијене економске функције општина
- Непостојање праксе планирања и буџетирања на период дужи од годину дана, што ће бити посебна препрека регионалном плану активности, недовољна укљученост јавности у планирање,
- Неразвијено приватно-јавно партнерство, спор процес преноса власништва на локални ниво, спорост у доношењу одлука и издавању дозвола (посебно грађевинских)
- Неприватизована јавна предузећа, непостојање независне контроле учинка јавних предузећа и установа

У циљу ефикаснијег прикупљања средстава и економичнијег и квалитетнијег извршења функција везаних и за регионални развој и пројекте, сопствени приходи јединица локалних самоуправа морају бити повећани јер располагање већим обимом сопствених средстава, омогућило би им лакше да дођу туђег капитала неопходног за инвестирање. Позитивне подстицаје изван округа сигурно пружају решења предвиђена даљим реформама фискалног система Републике, децентрализацијом прихода, решењима нових закона о: концесијама и приватно-јавном партнерству, о локалним и регионалним фондовима. У том смислу би се могле издвојити приоритене економске активности за наредни период:

- **Развој ефикаснијег и ефективнијег јавног сектора**, управа, јавних установа и предузећа у окрузима у складу са потребама локалног и регионалног развоја и стандардима ЕУ. Мере којима би се ово обезбедило су превентивно:
- **Ефикасније управљање имовином јавних установа и предузећа** /интересно лобирање и удруживање припреме и имплементација пројеката по стандардима ЕУ, развој услуга јавног сектора заснованих на потребама локалне и регионалне заједнице/;
- **Унапређење инвестиционих потенцијала у општинама**, /формирање регионалног оне-стоп скупа за интегрални приступ и развој повољних локалних и регионалних услова инвестирања и подстицаја и информисање, унапређење капацитета РРА за финансијску и консултативну подршку развоју слободних зона у окрузима, инвестиционих и кредитних могућности општина, израда локалног и регионалног плана капиталних инвестиција/;
- **Развој тржишних интервенција јавног сектора**, /развој тржишних интервенција јавног сектора као потрошача јавних добара (здравство, инфраструктура у здравству, социјалне институције, образовање, медији) и услуга, развој тржишних интервенција јавног сектора као произвођача роба и услуга-образовање, јавни превоз, комунална инфраструктура, грејање/; и
- **Развој партнерстава**, /развој приватно-јавног партнерства, развој пројектиних међуопштинских и регионалних партнерстава у циљу обједињавања постојећих капацитета и средстава неопходних за суфинансирање пројеката ЕУ

Невладин сектор: У Моравичком и Рашком округу је невладин сектор, гледајући по броју невладиних организација, најразвијенији у социо-хуманитарној области, унапређењу људских права, култури и уметности, мање у областима развоја: локалне заједнице, рада са омладином животне средине, професионалних и струковних активности, образовања и истраживања. Сектор је посебно активан учешћем у бројним пројектима, а развио је и одређене облике сарадње са јавним и привредним сектором. Проблемима у развоју овог сектора су допринели: спор и непредвидив процес децентрализације у Србији, неодговарајућа знања и способности људских ресурса у самим НВО, заостајање за применом ЕУ стандарда..

У циљу бржег и свеобухватнијег развоја и доприноса регионалном развоју округа овај сектор би, у наредном планском периоду требало да са осталим стејкхолдерима у региону ради на:

- Умрежавању постојећих грађанских иницијатива у два округа
- Развоју нових иницијатива у области подршке регионалном развоју заштити права својине, области законодавства, ширења културе мира и ненасиља, развоја демократије, подршке руралном развоју, једнакости и социјалне укључености
- Сарадњи са јавним сектором и привредом на локалном и регионалном новоу и РРА
- Развоју партнерстава за заједничко конкурисања за европске фондове
- Унапређењу способности људских ресурса

У овим намерама подршку даљем развоју невладиног сектора сигурно ће пружити подстицаји Европске Уније за сарадњу невладиних организација и привреде, као и национални Закон о невладиним организацијама

Повећање конкурентности намеће потребу да се на подручју оба региона кроз развој и трансформацију привредне инфраструктуре и путем комплетирања постојећих и изградњу нових индустријских и бесцаринских зона, технолошких паркова, подстакну привредни субјекти високотехнолошког карактера и смањењем територијалних даљбина за које су надлежне општине који ће омогући динамичан развој, као и развој пратећих услужних делатности и омогућити нову запосленост квалификованог кадра. Јачање конкурентности, заступљених грана региона, кроз хоризонтално и вертикално кластерско удруживање и умрежавање, ради унапређења рада датих привредних грана у окрузима, њиховом техничком технолошком повезивању, координираном наступу на тржишту и адекватном поделом посла унутар кластера у циљу економичнијег пословања.

Локална самоуправа из својих средстава и средстава државних финансијских асоцијација треба да учествује више него до сада у трошковима пројеката, пословних инкубатора и кластера, као месту сарадње општина, региона и привреде и треба да помогну у процесу откривања области и сектора који могу постати развојна шанса региона. Технолошки паркови треба да повежу предузећа из области средње и високе технологије са образовним и истраживачким институцијама. и обезбеде инфраструктуру (саобраћајнице, телекомуникације), опрему и пословни простор, омогуће даље повољности пословања: могућност трансфера профита који се оствари унутар слободне зоне у било коју државу, без наплате пореза, царина или такси, повлашћени порески и спољнотрговински режим (ослобађење од ПДВ и царине на увоз сировина намењеним производњи за извоз, машина, опреме и грађевинског материјала) и друге.

Реформа локалних прописа треба да буде континуиран и ефикасан процес, да омогући уклањање различитих препрека за пословање и развој предузетништва и улагања, у ком смислу треба предвидети годишња истраживања напретка у смањењу броја процедура, трошкова и времена за добијање дозвола, уверења, плаћања такси и слично, како би се оне плански смањивале и унапређивао пословни амбијент и место региона Рашког и Моравичког округа на релевантним рангирањима инвестиционе конкурентности, у складу са захтевима Владе и ЕУ у тој области.

Како би се ово стање: малих и средњих предузећа, јавног, невладиног сектора, пољопривреде и туризма променило кроз будући развој и да би њихова укупна економска активност постала динамичнија, заснована на знању, конкурентнија на иностраном тржишту, са одрживим економским растом, већим бројем и бољим радним местима и већом социјалном кохезијом, Моравички и Рашки округ треба да јача подршку научноистраживачком раду и иновацијама **Убрзан економски развој Рашког и Моравичког округа округа захтева да буде више заснован на: конкурентној и извозно оријентисаној привреди, подстицању предузетништва, иновација и нових технологија и домаћих и страних улагања.** За остваривање ових потреба битно је да се унапреде следећа подручја привредне активности:

- Повећавати продуктивност, квалитет, стандардизацију, дизајн, брендирање и технолошку опремељеност привреде и јавног сектора за извоз.
- Развијати предузетништво свих облика: мали бизнис, женско и породично, интерно због иновативних способности запослених, у високим технологијама, предузетништво у јавном сектору, туризму, руралним делатностима, социјалној области, образовању
- Повећавати број и густину МСПП на свим локацијама, посебно средње и високо технолошки развијених предузећа прерађивачке индустрије и њихово умрежавање
- Унапређивати пословни амбијент за већа улагања и привлачење инвестиција у округе

Социо-економска анализа Рашког и Моравичког округа

Секција

5

Поглавље

- 6. Запошљавање и тржиште рада
- 7. Образовање и развој
људских капацитета
- 8. Социјална политика и заштита

Запошљавање и тржиште рада

У овом делу социо-економске анализе представљени су подаци о броју и структури радно активног становништва, просечним зарадама у оба округа, као и о незапослености и регионалним аспектима сиромаштва. Висока стопа незапослености је један од изузетно великих проблема који се појачао у оба округа утицајем економске кризе, процесом приватизације, као и великим глобалним притисцима конкуренције на либерализованом домаћем тржишту. Стопа незапослености у оба округа је 33,4% што је значајно више од републичке стопе. Просечне бруто зараде у Рашком (38.738 РСД) и Моравичком округу (40.687 РСД) су знатно ниже од републичког просека (47.382 РСД), што у великој мери утиче на квалитет живота становника и сиромаштво. Ова област, као и области развоја људских ресурса је посебно везана за модернизацију образовања, сагледавање и испуњавање потреба привреде и јавног сектора, као и укупни друштвено-економски развој Рашког и Моравичког округа у будућем периоду.

6.1. Радно активно становништво Рашког и Моравичког округа

Радно активно становништво Рашког и Моравичког округа броји 234.950 особа, што је 45,5% од укупног броја становника. Од тога 92.941 особа је са личним приходом (39,5%), док издржавано становништво броји 186.968 особа.

У Рашком округу активног становништва има укупно 125.718, што је 43,1% од укупног броја становника. 49.347 лица има сопствени приход (39,2%), док издржавано становништво броји 115.301.

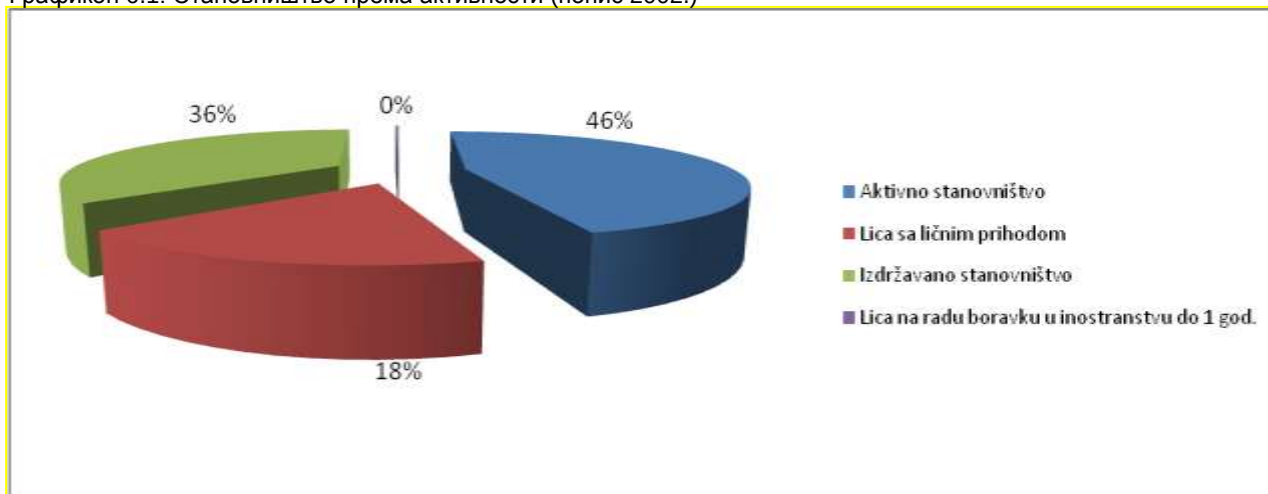
У Моравичком округу активног становништва има укупно 109.232, што чини 48,5% од укупног броја становника. 43.594 особе имају сопствени приход (39,9%), док издржавано становништво броји 71.667 особа.

Табела 6.1: Становништво према активности (попис 2002.)

Управни округ, Град, Општина	Укупно	Активно становништво		Лица са личним приходом	Издржавано становништво	Лица на раду боравку у иностранству до 1 год.		
		свега	обавља занимање			свега	на раду	чланови породице
Рашки и Моравички округ	516002	234950	179982	92941	186968	1143	822	321
Република Србија	7498001	3398227	2642987	1511816	2570639	17319	12311	5008
Централна Србија	5466009	2485427	1941875	1102817	1863796	13969	9795	4174
Рашки	291230	125718	91088	49347	115301	864	617	247
Врњачка Бања	26492	11716	9120	5612	9111	53	45	8
Краљево	121707	55007	42022	24553	41917	230	178	52
Нови Пазар	85996	36101	23987	10466	39141	288	200	88
Рашка	26981	11642	8686	5930	9357	52	34	18
Тутин	30054	11252	7273	2786	15775	241	160	81
Моравички	224772	109232	88894	43594	71667	279	205	74
Горњи Милановац	47641	23069	19834	9682	14842	48	37	11
Ивањица	35445	19069	16729	5489	10868	19	17	2
Лучани	24614	11416	9596	5480	7682	36	28	8
Чачак	117072	55678	42735	22943	38275	176	123	53

Извор: Општине у Србији 2008, Републички завод за статистику

Графикон 6.1: Становништво према активности (попис 2002.)

Извор: Општине у Србији 2008, Републички завод за статистику

Већину становништва Рашког и Моравичког округа чини радно способно становништво (66,3%), које обухвата особе старе између 14-65 година. Деца млађа од 14 година чине 17,5% укупног становништва, а особе старије од 65 година чине 31,12%. Жене у фертилном периоду чине 24,6% укупног становништва.

У Рашком округу, радно способно становништво представља 65,92% укупног становништва. Деца млађа од 14 година чине 19,4% укупног становништва, а особе старије од 65 година чине 13,75%. Жене у фертилном периоду представљају 25% укупног становништва.

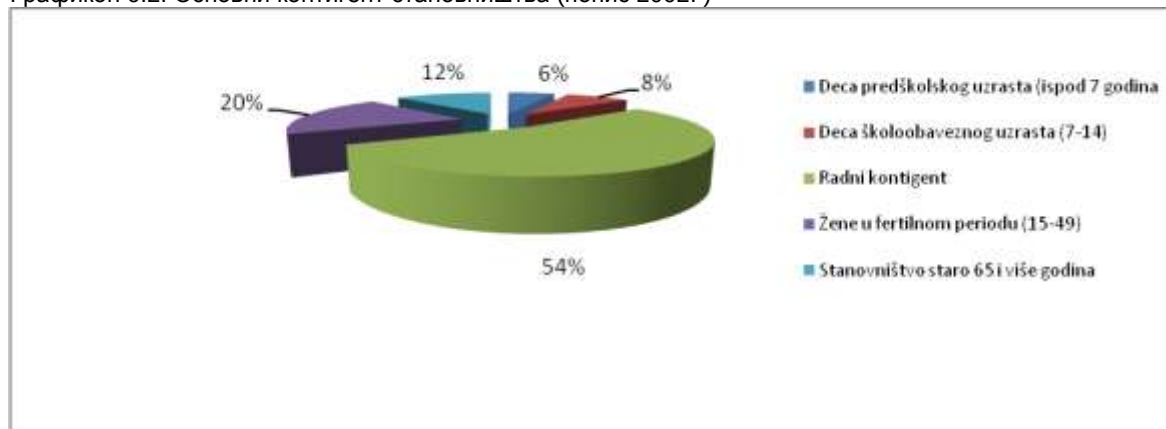
У Моравичком округу, удео радно способног становништва у укупном броју становника је 66,97%. Деца млађа од 14 година чине 15% укупног становништва, а особе старије од 65 година 17,37%. Жене у фертилном периоду представљају 24,2% укупног становништва.

Табела 6.2: Основни контингент становништва (попис 2002.)

Управни округ, град, општина	Укупно	Деца предшколског узраста (испод 7 година)	Деца школског обавезног узраста (7-14)	Радни контингент			Жене у фертилном периоду (15-49)	Становништво старо 65 и више година	Удео радног контингента у укупном (%)	Удео становништва старог 65 и више година у укупном (%)
				свега	мушко (15-64)	женско (15-64)				
Основни контингенти становништва (укупно Рашки и Моравички округ)	516002	38469	51865	342517	169672	172845	127323	79079	66,3	31,12
Рашки	291230	24811	31761	191991	94657	97334	72828	40030	65,92	13,75
Врњачка Бања	26492	1680	2438	17313	8468	8845	6315	4739	65,35	17,89
Краљево	121707	8053	10805	81109	40098	41011	29177	207444	66,64	17,04
Нови Пазар	85996	9677	11542	56410	27647	28763	22974	7420	65,60	8,63
Рашка	26981	1738	2393	17958	9156	8802	6227	4739	65,56	17,56
Тутин	30054	3663	4583	19201	9288	9913	8135	2388	63,89	7,95
Моравички	224772	13658	20104	150526	75015	75511	54495	39049	66,97	17,37
Горњи Милановац	47641	2704	4229	31720	15733	15987	11465	8499	66,58	17,84
Ивањица	35445	2235	3356	23726	12285	11441	8321	5881	66,94	16,59
Лучани	24614	1432	2067	15716	8046	7670	5290	5271	63,85	21,41
Чачак	117072	7287	10452	79364	38951	40413	29419	19398	67,79	16,57

Извор: Општине у Србији 2008, Републички завод за статистику

Графикон 6.2: Основни контингент становништва (попис 2002.)

Извор: Општине у Србији 2008, Републички завод за статистику

6.2 . Карактеристике тражње за радном снагом

Највећи број запослених у Рашком и Моравичком округу ради у прерађивачкој индустрији (30%), затим у трговини на велико и мало (12,5%) и здравственој и социјалној заштити (11,95%), што се уклапа у националне трендове.

Табела 6.3: Запослени по секторима делатности (2009. година)

Управн и округ, Град, Општина	Укупно	Пољ, шум и вод	Риб	В. руда и кам.	Прерађ. Инд.	Произв. Ел. Ен., гаса и воде	Грађ.	Трг. на велико и мало	Хотели и ресторани	Саобраћајски адм. и везе	Финансијско посредовање	некретнине	Држ. Упр. и соц. осигурање	Образовање	Здрав. и соц. рад	Друге ком. друшт. и личне усл.
Република Србија	1396795	45091	1038	22287	339428	45817	78936	19306	22520	106739	36670	79783	71222	134795	162369	57035
Централна Србија	1034443	19256	327	20151	239498	37221	59297	146724	19446	82497	29045	65579	53725	97885	120860	42939
Рашки округ	40623	992	78	999	8831	1675	2826	4769	1126	3940	337	732	2210	5156	5601	1353
Врњачка Бања	5144	226	0	0	1097	312	280	471	528	430	42	240	237	484	707	92
Краљево	18984	556	1	194	4146	761	1514	2228	202	2453	178	320	894	2123	2721	697
Нови Пазар	10847	55	77	115	2624	343	814	1740	111	526	83	157	718	1522	1463	502
Рашка	3430	79	0	641	423	235	100	232	282	467	35	14	195	371	605	52
Тутин	2220	77	0	49	541	26	118	100	3	64	0	3	167	657	406	11
Моравички округ	39004	908	10	451	15071	1039	1491	5219	548	2445	542	1603	1309	3474	3919	979
Горњи Милановац	8883	62	0	407	3923	246	156	800	84	531	37	711	288	725	847	69
Ивањица	5766	313	0 0	0 0	2431	154	612	593	147	332	32	23	183	423	489	36
Лучани	3751	238	0	1	2264	76	60	161	43	83	1	41	122	320	258	87
Чачак	20605	296	10	43	6454	563	663	3666	275	1500	472	828	716	2007	2326	788

Извор: Општине у Србији 2010, Републички завод за статистику

6.2.1 Запослени у јавном сектору Рашког и Моравичког округа

У овом делу представљени су подаци о броју, квалификационој, старосној и полној структури запослених у јавном сектору, као и учешће јавног сектора у укупном броју запослених у Рашком и Моравичком округу. На територији Рашког и Моравичког округа у општинским и градским управама запослене су 1.433 особе, а у јавним комуналним предузећима и јавним установама 5.094 особе, што укупно чини 6.527 особе. Запослени у општинским и градским управама у Рашком и Моравичком округу су углавном стари између 40 и 50 година, имају завршен ВИИ степен стручне спреме и углавном су мушког пола. Просечна старост запослених у јавним комуналним предузећима на територији Рашког и Моравичког округа је између 41 и 50 година, запослени у највећем броју имају средњу стручну спрему и у већини су мушког пола. Просечна старост запослених у јавним установама је између 41 и 50 година, у највећем броју имају високу стручну спрему и у већини су женског пола

Табела 6.4: Запослени у општинским и градским управама, број, квалификациона, старосна и полна структура, октобар 2010

Општина / Град	Бр. запослених	Квалификациона структура								Старосна структура						Полна структура	
		ВИИ/2	ВИИ	ВИ	В	ИВ	ИИИ	ИИ	И	До 20	21-30	31-40	41-50	51-60	>60	ж	м
Краљево	247	-	105	28	-	86	28	-	-	-	12	59	81	88	7	163	84
Рашка	93	-	25	15	-	39	8	-	-	-	3	24	29	30	1	45	48
Врњачка Бања	112	-	62	11	-	33	4	-	2	-	-	-	-	-	-	66	46
Нови Пазар	369	-	151	41	-	116	61	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Тутин	100	-	40	9	-	43	8	-	-	-	-	-	-	-	-	36	64
Чачак	234	-	113	31	-	54	15	13	8	-	-	-	-	-	-	126	108
Ивањица	78	-	24	10	-	38	6	-	-	-	4	1	70	1	2	42	35
Горњи Милановац	146	-	59	12	-	47	23	-	-	-	20	44	47	36	-	81	65
Лучани	54	-	25	7	-	16	3	-	-	-	3	3	23	22	3	26	28

Извор: Изведени подаци РРА Краљево

График 6.3. Запослени у општинским и градским управама, старосна структура

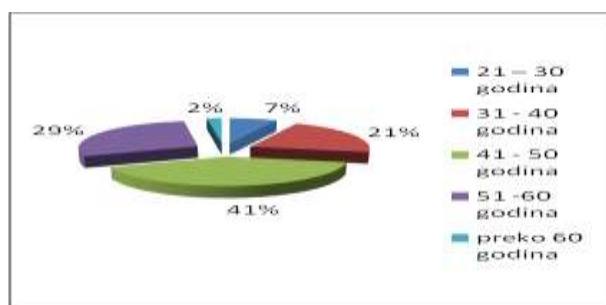
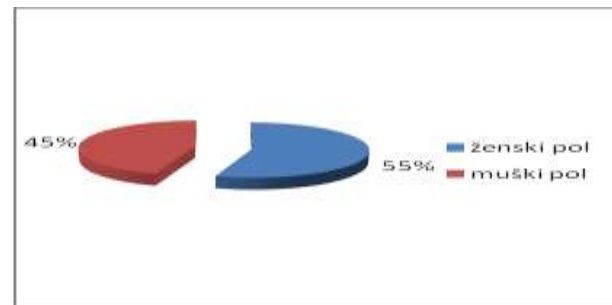

График 6.4. Запослени у општинским и градским управама, полна структура

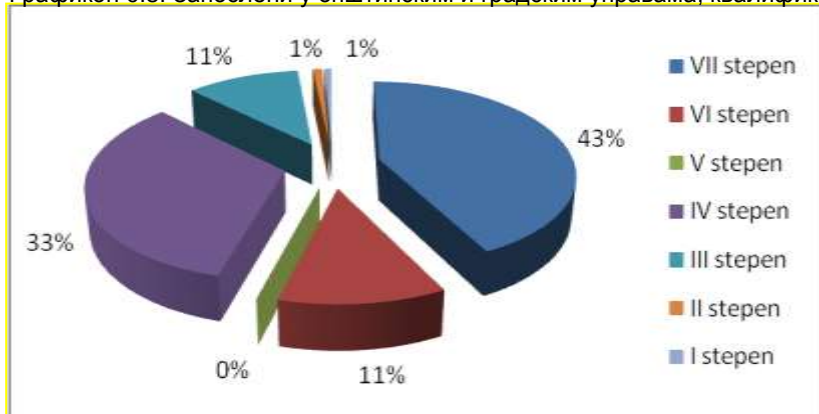

На основу прикупљених података, могу се извести следећи закључци:

- Запослени у општинским и градским управама у Рашком и Моравичком округу су углавном стари између 40 и 50 година. Ово може имати импликације на знања и вештине које запослени поседују, а које могу бити застареле.

Запослени у општинским и градским управама у Рашком и Моравичком округу углавном су мушког пола.

Графикон 6.5: Запослени у општинским и градским управама, квалификациона структура

Извор: Изведени подаци РРА Краљево

43% запослених у општинским и градским управама у Рашком и Моравичком округу имају завршен ВИИ степен стручне спреме. Оваква квалификациона структура не изненађује, с обзиром на послове које управе обављају. Све општине и градови спроводе програме развоја људских ресурса запослених у општинским и градским управама. Као пример програма развоја људских ресурса у општинским и градским управама наводимо неке тренинге и обуке на којима су учествовали запослени у Општинској управи Ивањица, и то запослени у канцеларији за ЛЕР, чланови Савета за развој заједнице и унапређење локалне самоуправе, чланови Акционе групе за израду стратегије одрживог развоја Општине, као и запослени у осталим релевантним институцијама:

- Локални економски развој – технике и средства за унапређење
- Стратешко и акционо планирање
- Односи са јавношћу и комуникација у контексту локалног економског развоја
- Израда предлога пројеката и управљање пројектним циклусом
- Планирање и израда буџета стратегије
- Развијање услуга у области социјалне заштите
- Акционо планирање у области подстицања запошљавања
- Разумевање институција ЕУ и утицаја процеса придруживања ЕУ на локалне самоуправе
- Претприступни – ИПА фондови
- ЕРДФ – Европски фонд за регионални развој, циљеви и области деловања
- Кохезиони фонд ЕУ, циљеви и области деловања
- ЕСФ – Европски социјални фонд, циљеви и области деловања
- Акционо планирање у локалној заједници – припрема и имплементација локалног акционог плана за младе

Запослени у јавном сектору чине 5,27% од укупног броја запослених у општинама и градовима Рашког и Моравичког округа⁵⁴.

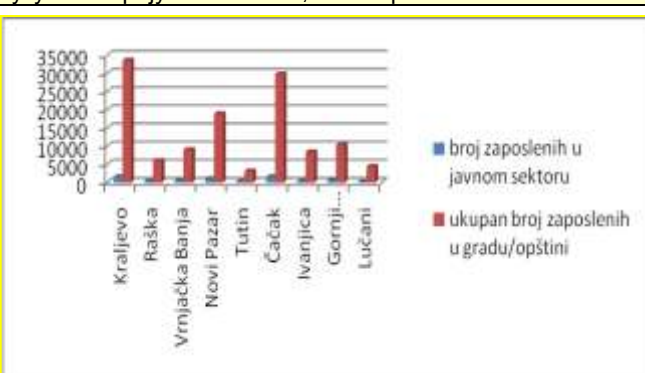
⁵⁴ На основу укупног броја запослених у јавном сектору и укупног броја запослених у граду/општини, израчунато је учешће јавног сектора у укупној запослености у Рашком и Моравичком округу.

Табела 6.5: Учешће запослених у јавном сектору у укупном броју запослених, октобар 2010

Град/Општина	Бр. запослених у ЈКП и ЈУ	Бр. запослених у општинској/градској управи	Бр. запослених у јавном сектору	Укупан бр. запослених у граду/општини	Учешће запослених у јавном сектору у укупном бр. запослених (%)
Краљево	1339	247	1586	33.626	4,71
Рашка	280	93	373	6.022	6,19
Врњачка Бања	504	112	616	9.052	6,8
Нови Пазар	645	369	1014	18.912	5,36
Тутин	126	100	226	3.116	7,25
Чачак	1302	234	1536	29.768	5,15
Ивањица	216	78	294	8.375	3,51
Горњи Милановац	553	146	697	10.322	6,77
Лучани	129	54	183	4.422	4,13
Укупно	5094	1433	6525	123.615	5,27

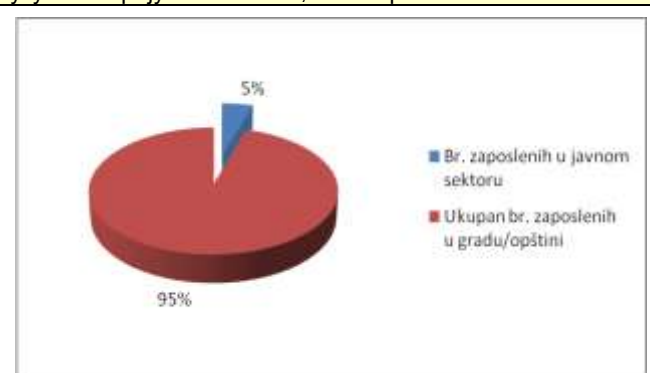
Извор: Изведени подаци РРА Краљево

График 6.5: Учешће запослених у јавном сектору у укупном броју запослених, октобар 2010

Извор: Изведени подаци РРА Краљево

Графикон 6.6: Учешће запослених у јавном сектору у укупном броју запослених, октобар 2010

Извор: Изведени подаци РРА Краљево

6.2.2. Запослени у јавним комуналним и јавним предузећима

На основу прикупљених података представљен је број запослених у јавним комуналним предузећима на територији Рашког и Моравичког округа, као и њихова квалификациона, старосна и полна структура и изведени су следећи закључци:

- КРАЉЕВО – просечна старост запослених је између 41 и 50 година, у највећем броју имају високу стручну спрему и у већини су женског пола
- РАШКА – просечна старост запослених је између 51 и 60 година, у највећем броју имају средњу стручну спрему и у већини су мушког пола
- ВРЊАЧКА БАЊА – запослени у највећем броју имају НК стручну спрему и у већини су мушког пола
- НОВИ ПАЗАР - просечна старост запослених у ЈКП је између 41 и 50 година, у највећем броју имају средњу стручну спрему и у великој већини су мушког пола
- ТУТИН – запослени у највећем броју имају високу стручну спрему и у већини су мушког пола
- ЧАЧАК - просечна старост запослених у ЈКП је између 41 и 50 година, у највећем броју имају средњу стручну спрему или КВ и у великој већини су мушког пола
- ИВАЊИЦА – просечна старост запослених је између 51 и 60 година, у највећем броју имају КВ или НК стручну спрему и у већини су мушког пола
- ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ - просечна старост запослених је између 31 и 40 година, у највећем броју имају средњу стручну спрему и у великој већини су мушког пола
- ЛУЧАНИ - просечна старост запослених је између 41 и 50 година, у највећем броју имају средњу стручну спрему или НК и у великој већини су мушког пола

Табела 6.7: Запослени у јавним комуналним и јавним предузећима, број, квалификациона, старосна и полна структура, октобар 2010

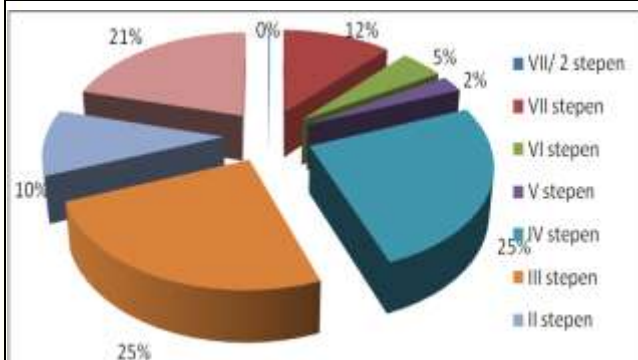
ЈКП	Бр. зап	Квалификациона структура								Старосна структура						Полна структура	
		В И И/ 2	ВИ И	ВИ	В	ИВ	ИИ И	ИИ	И	До 20	21 – 30	31 - 40	41 - 50	51 -60	>60	ж	м
Град Краљево	892																
ЈПОпштинска стамбена агенција	22	-	9	4	-	6	3	-	-	-	-	4	10	1	7	15	7
Дирекција за планирање и изградњу	71	-	39	5	-	18	1	-	8	-	4	17	24	24	2	35	36
ЈКП Чистоћа	237	-	17	6	5	62	52	92	13	-	18	72	78	67	12	61	186
ЈКП Водовод	242	-	18	6	11	47	12 6	13	38	-	37	73	78	37	34	36	223
ЈКП Пијаца	90	-	12	3	-	46	29	-	-	-	6	38	27	19	-	17	73
ЈКП Путеви	155	-	13	2	2	21	79	3	35	-	21	43	44	36	11	17	138
ЈКП Топлана	75	-	18	3	1	14	34	2	3	-	1	17	27	28	2	22	53
Општина Рашка	200																
ЈП Дирекција за урбанизам и изградњу	35	-	8	3	-	12	10	-	2	-	1	7	12	15	-	10	25
Јавно комунално предузеће Рашка	149	-	10	11	-	49	18	27	34	-	9	30	40	60	10	33	116
ЈП Стан Рашка	16	-	2	2	-	7	5	-	-	-	1	3	5	7	-	11	5
Општина Врњачка Бања	451																
ЈП Бели извор	248	-	14	13	2	64	45	28	82	-	-	-	-	-	-	68	180
ЈП Борјак	184	-	20	7	3	44	36	16	58	-	-	-	-	-	-	-	-
Дирекција за планирање и изградњу	19	-	10	4	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	10
Град Нови Пазар	645																
ЈКП "Водовод и канализација"	172	1	22	7	4	57	41	8	32	-	23	50	56	41	2	37	135
ЈКП "Градска чистоћа"	251	-	12	7	5	46	56	2	123	-	19	57	93	82	-	30	224
ЈКП "Градска топлана"	37	1	7	3	2	8	10	1	5	-	2	8	13	14	-	7	30
ЈП "Завод за урбанизам града Новог Пазара"	26	-	19	6	-	4	-	-	1	-	-	6	19	-	1	11	15
ЈП "Дирекција за уређивање града Новог Пазара"	85	-	10	3	3	28	25	3	13	-	5	19	30	27	4	16	69
ЈП "Нови Пазар"	74	-	8	6	-	33	21	6	-	-	15	29	12	17	1	24	50
Општина Тутин	21																
ЈП Дирекција за урбанизам и изградњу	21	-	10	2	-	7	2	-	-	-	-	-	-	-	-	9	16
Град Чачак	692																
ЈКП Чачак	76*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ЈП Градац	42	1	22	2	-	14	1	2	-	-	1	6	21	13	1	22	20
ЈКП Градско зеленило	77	-	7	2	-	17	6	2	43	-	2	20	22	29	4	30	47
ЈКП Водовод	175	1	19	13	37	48	32	20	5	-	11	34	68	53	9	47	128
ЈКП Комуналац	253	-	21	10	1	60	69	25	67	-	21	56	87	77	12	66	187
ЈКП Паркинг сервис	46	-	2	2	1	11	8	13	8	-	13	12	9	12	-	23	23
ЈКП Моравац Мрчајевци	23	-	1	-	-	8	8	-	6	-	2	5	5	8	3	3	20
Општина Ивањица	81																
ЈКП Комунално	81	-	4	2	-	9	16	3	47	-	2	17	28	34	-	7	74
Општина Горњи Милановац	323																
Јавно предузеће за изградњу општине	83**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Јавно предузеће за путеве	46**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ЈП Спортско рекреативни центар	12	-	1	1	-	5	5	-	-	-	2	3	2	5	-	3	9
ЈКП Горњи Милановац	182	1	9	9	1	44	44	57	17	-	20	53	50	48	11	34	148
Општина Лучани																	
Дирекција за изградњу и комуналне делатности	58	0	6	3	0	18	7	0	24	0	4	7	24	18	5	17	41

Извор: Изведени подаци РРА Краљево

*Процена на основу правилника, због недостављених података

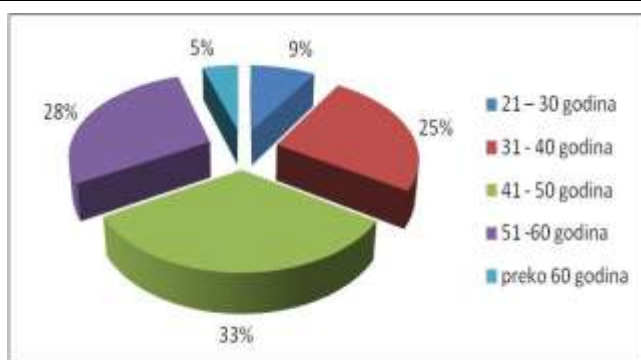
** Процена на основу буџета, због недостављених података

Графикон 6.7 Запослени у јавним комуналним и јавним предузећима, квалификациона структура, октобар 2010

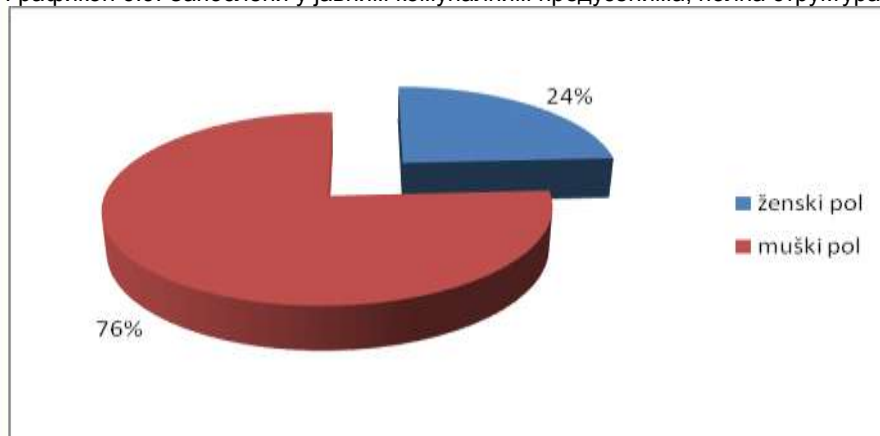
Извор: Изведени подаци РРА Краљево

Графикон 6.8: Запослени у јавним комуналним и јавним предузећима, старосна структура, октобар 2010

Извор: Изведени подаци РРА Краљево

Графикон 6.9: Запослени у јавним комуналним предузећима, полна структура, октобар 2010

Извор: Изведени подаци РРА Краљево

6.2.3. Запослени у јавним установама

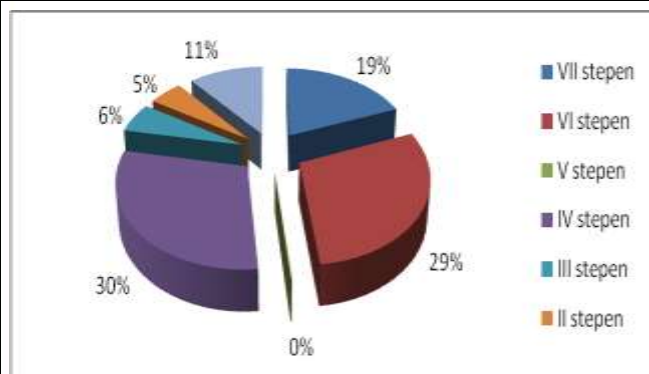
На основу прикупљених података представљен је број запослених у јавним установама на територији Рашког и Моравичког округа, као и њихова квалификациона, старосна и полна структура и изведени су следећи закључци:

- КРАЉЕВО – просечна старост запослених је између 51 и 60 година, у највећем броју имају високу или средњу стручну спрему и у већини су женског пола
- РАШКА - просечна старост запослених је између 41 – 50 година, у највећем броју имају средњу стручну спрему и у великој већини су мушког пола
- ВРЊАЧКА БАЊА – запослени у највећем броју имају високу стручну спрему и у великој већини су женског пола
- ТУТИН – у највећем броју имају високу или средњу стручну спрему и у већини су мушког пола
- ЧАЧАК - просечна старост запослених је између 45 – 50 година, у највећем броју имају високу стручну спрему и у великој већини су женског пола
- ИВАЊИЦА - просечна старост запослених је између 41 и 50 година, у највећем броју имају високу или средњу стручну спрему и у већини су женског пола
- ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ - просечна старост запослених је између 31 и 40 година, у највећем броју имају високу стручну спрему и у већини су женског пола
- ЛУЧАНИ - просечна старост запослених је између 41 и 50 година, у највећем броју имају високу или средњу стручну спрему и у већини су женског пола

Табела 6.8: Запослени у јавним установама, број, квалификациона, старосна и полна структура, октобар 2010

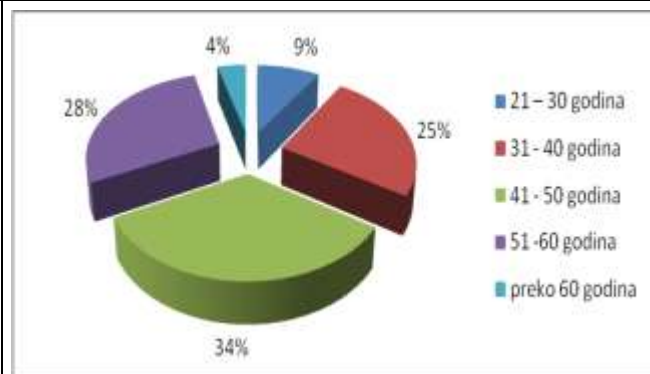
Јавна установа	Бр.	Квалификациона структура								Старосна структура						Полна структура	
		ви и/ 2	ви	ви	в	ив	и и и	и и и	и	До 20	21 – 30	31 - 40	41 - 50	51 - 60	>60	ж	м
Град Краљево	422																
Библиотека	40	-	19	6	-	12	-	-	3	-	4	9	4	17	6	31	9
Дечије одмаралиште Гоч	58	-	10	8	-	6	16	18	-	-	5	16	26	10	1	35	23
Спорти центар Ибар	22	-	3	1	-	12	5	1	-	-	-	1	9	12	-	4	18
Краљевачко позориште	39	-	4	2	-	6	6	2	-	-	3	5	8	3	1	7	13
Народни музеј	28	-	14	1	-	7	3	1	-	-	2	10	10	1	3	13	13
Предшколска установа Олга Јовичић Рита	150	-	10	142	1	91	11	66	-	-	30	104	97	77	13	301	20
Културни центар Рибница	22	-	5	3	-	11	2	-	1	-	1	8	4	8	1	13	9
Центар за социјални рад	57	-	22	17	-	14	2	1	1	-	1	7	21	25	3	47	10
Туристичка организација	6	-	3	1	-	2	-	-	-	-	1	-	-	5	-	4	2
Општина Рашка	80																
Центар за културу Градац	16	-	4	1	-	9	2	-	-	-	1	4	4	6	1	10	6
РТВ Рашка	36	-	4	4	-	27	-	-	1	-	1	20	14	1	-	13	23
ТСО Рашка	28	-	4	5	-	12	3	-	4	-	1	5	12	9	1	8	20
Општина Врњачка Бања	53																
Центар за социјални рад	10	-	7	1	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	3
Туристичка организација	11	-	3	1	-	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5	6
Културни центар	15	-	5	4	-	4	-	-	1	-	-	-	-	-	-	8	7
Спорти центар	17	-	6	3	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	14
Општина Тутин	105																
Мулти-медиијални центар	9	-	1	1	-	6	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	7
Општинска установа за спорт	11	-	2	1	-	7	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	10
Народна библиотека "др Ејуп Мушовић"	4	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Предшколска установа "Хабиба Сточевић"	81	-	39	7	-	28	7	-	-	-	-	-	-	-	-	9	72
Град Чачак	587																
Центар за социјални рад	34	-	18	9	-	3	2	-	2	-	3	6	10	15	-	29	5
Предшколска установа Радост	413	-	7	196	-	91	20	1	98	-	-	-	-	-	-	398	15
Народни музеј Чачак	17	-	8	2	-	5	2	-	-	-	1	3	9	4	-	8	9
Међуопштински историјски архив Чачак	15	-	7	2	-	4	1	-	1	-	-	2	7	4	2	11	4
Регионални центар за професионални развој запослених у образовању	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1
Градска библиотека Владислав Петковић Дис	28	-	15	1	-	7	1	-	4	-	-	-	-	-	-	23	5
Уметничка галерија "Надежда Петровић"	10	-	5	3	-	1	-	-	1	-	-	3	4	3	-	6	4
Туристичка организација Чачка	16	-	7	2	-	7	-	-	-	-	1	5	6	4	-	9	7
Установа за КОД Коста Новковић	6	-	1	1	-	1	2	-	1	-	-	-	1	5	-	4	2
Дом културе Чачак	46	-	12	6	1	17	4	1	5	-	1	10	19	14	2	27	19
Општина Ивањица	128																
Дом културе	15	-	5	-	-	3	3	-	4	-	-	5	5	3	2	7	8
Дечији вртић Ивањица	73	-	3	38	-	18	-	-	14	-	10	11	27	27	3	68	5
Центар за социјални рад	25	-	7	-	-	15	2	1	-	-	4	3	10	7	1	20	5
Ивањички радио	7	-	1	-	-	6	-	-	-	-	5	-	-	2	-	5	2
Туристичка организација	3	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	2	1	-	-	1	2
Библиотека Светислав Вуловић	5	-	1	-	-	3	1	-	-	-	-	3	1	1	-	5	-
Општина Горњи Милановац	230																
Дечија установа Сунце	163	-	35	43	-	42	-	-	43	-	23	44	51	41	4	156	7
Библиотека Браћа Настасијевић	15	-	5	1	-	8	-	-	1	-	1	7	6	1	-	13	2
Музеј Рудничко-таковског краја	16	-	9	1	-	5	-	-	1	-	1	6	6	1	2	9	7
Туристичка организација	5	-	3	1	-	1	-	-	-	-	2	1	-	2	-	4	1
Установа за културу, уметност и ваншколско образовање	31	-	8	4	-	14	-	-	5	-	-	-	-	-	-	17	14
Општина Лучани	65																
Библиотека општине Лучани	3	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	1	-	2	1
Центар за социјални рад	9	-	5	1	-	2	-	1	-	-	1	-	3	5	-	7	2
Дечији вртић "Наша радост"	53	-	4	22	-	15	5	-	7	-	7	6	24	16	-	50	3

Графикон 6.10: Запослени у јавним установама, квалификациона структура, октобар 2010

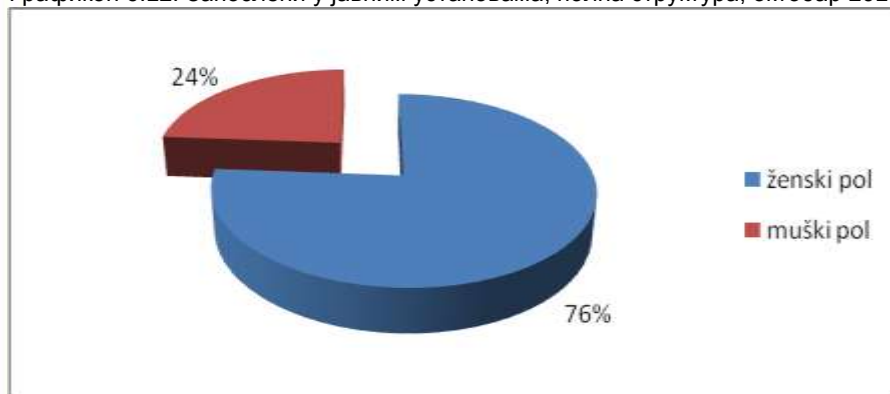
Извор: Изведени подаци РРА Краљево

Графикон 6.11: Запослени у јавним установама, старосна структура, октобар 2010

Извор: Изведени подаци РРА Краљево

Графикон 6.12: Запослени у јавним установама, полна структура, октобар 2010

Извор: Изведени подаци РРА Краљево

На основу свих прикупљених података изведени су следећи закљчци:

- Просечна старост запослених у јавним комуналним предузећима на територији Рашког и Моравичког округа је између 41 и 50 година, запослени у највећем броју имају средњу стручну спрему и у већини су мушког пола
- Просечна старост запослених у јавним установама је између 41 и 50 година, у највећем броју имају високу стручну спрему и у већини су женског пола

Јавно комунална предузећа и јавна предузећа.

Старосна структура: запослени у јавним комуналним и јавним предузећима у Рашком и Моравичком округу су стари у просеку између 41 и 50 година. Оваква старосна структура може имати импликације на знања и вештине које поседују запослени, а које могу бити застареле.

Квалификациона структура: запослени у јавним комуналним и јавним предузећима у Рашком и Моравичком округу углавном имају завршен ИВ степен стручне спреме. Оваква квалификациона структура је одговарајућа, с обзиром на послове које ЈКП обављају.

Полна структура: запослени у јавним комуналним и јавним предузећима у Рашком и Моравичком округу углавном су мушког пола. Оваква полна структура не изненађује, с обзиром на послове које ЈКП обављају.

Јавне установе.

Старосна структура: запослени у јавним установама у Рашком и Моравичком округу су стари у просеку између 41 и 50 година. Оваква старосна структура може имати импликације на знања и вештине које поседују запослени, а које могу бити застареле.

Квалификациона структура: запослени у јавним установама у Рашком и Моравичком округу углавном имају завршен ВИИ степен стручне спреме. Оваква квалификациона структура је одговарајућа, с обзиром на послове које јавне установе обављају.

Полна структура: запослени у јавним установама у Рашком и Моравичком округу углавном су женског пола. Оваква полна структура не изненађује, с обзиром на послове које јавне установе обављају.

6.3. Незапосленост

Стопа незапослености у Рашком округу 2009. године је 39,53%, а у Моравичком 27,33%. Збирна стопа незапослености је 33,4%, што је значајно више од републичке стопе.

Табела 6.9: Регионална запосленост (2009. година)

Округ	Учешће округа у запослености РС	Стопа запослености	Учешће округа у незапослености РС	Стопа незапослености
Република Србија	100,0	40,8	100,0	17,4
Моравички округ	2,6	25,9	3,0	27,33
Горњи Милановац		28,0		24,39
Лучани		23,8		22,8
Чачак		25,9		26,36
Ивањица		24,3		35,79
Рашки округ	2,6	21,1	6,1	39,53
Краљево		23,4		30,28
Врњачка Бања		29,6		29,35
Нови Пазар		19,2		50,66
Рашка		19,1		38,86
Тутин		11,5		48,52

Извор: Општине у Србији 20010, Републички завод за статистику

Табела 6.10: Незапослена лица

Редни број	Округ	2009.		2010.	
		укупно	жене	укупно	жене
1.	Моравички	21.962	11.442	22.455	11.367
2.	Рашки	49.576	27.497	50.819	27.759
	Укупно	71.538	38.939	73.274	39.126

Извор: НЗС, 2010.

Укупан број незапослених на територији Рашког и Моравичког округа 2009. године је износио 71.538, а 38.939 су чиниле жене. У 2010. години дошло је до повећања укупне незапослености са 71.538 на 73.274, а број незапослених жена се повећао са 38.939 на 39.126.

У Рашком округу у фебруару 2011. године, регистрована су 50.592 незапослена лица, од чега је 27.524 (54,4%) жена. У Рашком округу, највећи број незапослених је у Новом Пазару (21.226 особе). Највеће учешће у регистрованој незапослености, посматрано према годинама старости, имају незапослена лица стара између 25 и 29 година (14,16%) и лица између 30 и 34 године старости (14,02%). Висок је и проценат учешћа лица старијих од 50 година. У Моравичком округу у фебруару 2011. године, укупно је регистровано 21.245 незапослених, од чега је 11.178 (52,6%) жена. Највећи број незапослених је у Чачку (10.953). Најбројнија категорија незапослених, посматрано према годинама старости, у Моравичком округу су лица стара између 50 и 54 године (13,5%), а затим лица стара између 25 и 29 година (12,1%) и 30 и 34 године (11,7%).

Табела 6.11: Незапослени по годинама старости, полу и општинама (фебруар 2011)

Округ/ Општина	укупно	жене	15 - 19		20 - 24		25 - 29		30 - 34		35 - 39		40 - 44		45 - 49		50 - 54		55 - 59		60 - 65		65
			У	Ж	У	Ж	У	Ж	У	Ж	У	Ж	У	Ж	У	Ж	У	Ж	У	Ж	У	Ж	
Рашки округ	50.592	27.524	1.429	718	3.114	1.657	7.164	4.039	7.094	4.165	6.771	4.069	6.189	3.662	5.700	3.223	5.002	2.643	3.930	1.684	1.252	204	6
Краљево	14.989	7.995	449	190	1.657	819	2.001	1.152	1.856	1.128	1.857	1.160	1.736	1.036	1.679	962	1.664	862	1.589	638	501	48	0
Рашка	3.631	1.955	59	22	310	155	425	251	486	291	489	294	387	221	452	257	538	296	383	161	102	7	0
Врњачка Бања	3.611	1.941	98	46	370	180	420	244	447	258	389	237	432	247	435	226	417	229	424	224	179	50	0
Нови Пазар	21.226	11.789	653	358	2.729	1.442	3.124	1.728	3.167	1.852	2.958	1.773	2.734	1.656	2.393	1.361	1.903	1.030	1.201	508	360	79	4
Тутин	7.135	3.844	170	102	989	518	1.194	664	1.138	636	1.078	605	900	502	741	417	480	226	333	153	110	20	2
Моравички округ	21.244	11.178	503	224	2.125	1.108	2.582	1.521	2.496	1.500	2.495	1.468	2.435	1.417	2.674	1.500	2.885	1.519	2.420	907	627	13	2
Чачак	10.953	6.131	258	120	1.133	638	1.421	857	1.377	891	1.297	802	1.235	786	1.368	804	1.438	783	1.126	445	299	5	1
Ивањица	5.223	2.309	93	42	417	185	505	265	553	260	603	308	648	319	672	314	794	363	742	247	196	6	0
Лучани	1.537	833	54	23	189	92	204	114	184	124	211	121	181	113	192	103	170	97	125	45	26	0	1
Г. Милановац	3.531	1.905	98	39	386	193	452	285	382	225	384	237	371	199	442	279	483	276	427	170	106	2	0

Извор: Национална служба за запошљавање, фебруар 2011

У Рашком округу у фебруару 2011. године, највећи број регистрованих незапослених је првог степена стручне спреме (20.016 лица, односно 39,5%). За њима следе лица са трећим степеном стручне спреме (13.114 лица, односно 25,9%), а висок степен незапослености је и код лица са четвртим степеном стручне спреме (11.424 лица, односно 22,5%). Висока и виша стручна спрема (шести и седми степен) чине укупно 6,5% незапослених. У Моравичком округу у фебруару 2011. године, највећи број регистрованих незапослених је трећег степена стручне спреме (6.302 лица или 29,7%). Друга најбројнија категорија су незапослени са ИВ степеном стручне спреме (5.825 лица или 27,4%). Висок степен незапослености је и код лица са првим степеном стручне спреме (5.369 лица или 25,2%). Висока и виша стручна спрема (шести и седми степен) чине укупно 9,9% незапослених.

Табела 6.12. Незапослени према степену стручне спреме, полу и општинама (фeбруар 2011)

		Моравички округ	Горњи Милановац	Ивањица	Лучани	Чачак	Рашки округ	Врњачка Бања	Краљево	Рашка	Нови Пазар	Тутин
Укупно	Укупно	21.244	3.531	5.223	1.537	10.953	50.592	3.611	14.989	3.631	21.226	7.135
	Жене	11.178	1.905	2.309	833	6.131	27.524	1.941	7.995	1.955	11.789	3.844
И	Укупно	5.369	828	2.347	396	1.798	20.016	1.152	3.607	768	10.296	4.193
	Жене	2.371	334	1.003	204	830	11.518	624	1.692	411	6.181	2.610
ИИ	Укупно	1.443	255	305	66	817	2.308	158	934	211	919	86
	Жене	939	175	143	49	572	1.360	107	630	144	442	37
ИИИ	Укупно	6.302	976	1.349	471	3.506	13.114	1.020	4.130	1.127	5.295	1.542
	Жене	2.653	438	471	202	1.542	5.752	455	1.791	482	2.479	545
ИВ	Укупно	5.825	1.009	938	486	3.392	11.424	918	4.504	1.153	3.802	1.047
	Жене	3.845	672	558	304	2.311	6.979	555	2.914	722	2.238	550
V	Укупно	189	23	73	10	83	426	53	236	33	73	31
	Жене	30	8	9	2	11	53	14	22	1	11	5
ВИ	Укупно	693	138	90	41	424	1.423	141	746	169	272	95
	Жене	432	92	54	27	259	790	89	445	95	125	36
ВИИ-1	Укупно	291	48	21	15	207	1.747	169	824	169	563	22
	Жене	195	27	14	11	143	1.012	97	497	100	311	7
ВИИ-2	Укупно	1.120	250	100	51	719	133	0	7	1	6	119
	Жене	708	159	57	34	458	60	0	4	0	2	54
ВИИИ	Укупно	10	3	0	0	7	1	0	1	0	0	0
	Жене	5	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0

Извор: Национална служба за запошљавање, фебруар 2011

74,52% незапослених у Рашком округу чека на посао дуже од 12 месеци, док је тај проценат у Моравичком нешто мањи – 62,1%. Ове особе се сматрају дугорочно незапосленим и чине посебно угрожену групу незапослених. Више од половине дугорочно незапослених су жене – 56,9% у Рашком и 53,3% у Моравичком округу.

Овај податак је забрињавајући јер повећава сиромаштво и смањује квалитет живота дугорочно незапослених и њихових породица. Проблем усложњава то што особе које дуго чекају посао све мање имају шансе да га нађу, као и што дугорочна незапосленост смањује перцепцију једнаких шанси и мотивацију појединца за тражење посла, усавршавање и развој.

Табела 6.13. Незапослени према трајању незапослености и полу (фeбруар 2011)

Округ	Укупно		До 3 месеца		3-6 месеци		6-9 месеци		9-12 месеци		Дугорочна незапосленост	
	Укупно	Жене	Укупно	Жене	Укупно	Жене	Укупно	Жене	Укупно	Жене	Укупно	Жене
Рашки округ	50.592	27.524	5.169	2.307	3.189	1.546	2.409	1.203	2.095	1.002	37.703	21.466
Краљево	14.989	7.995	1.602	755	1.196	572	966	475	809	389	10.416	5.804
Рашка	3.631	1.955	319	143	200	88	171	74	170	82	2.771	1.568
Врњачка Бања	3.611	1.941	655	335	301	167	176	77	102	59	2.377	1.303
Нови Пазар	21.226	11.789	1.849	753	1.029	484	811	435	774	353	16.736	9.764
Тутин	7.135	3.844	744	321	463	235	285	142	240	119	5.403	3.027
Моравички округ	21.244	11.178	3.193	1.577	1.997	1.011	1.508	848	1.352	705	13.194	7.037
Чачак	10.953	6.131	1.859	942	1.180	631	879	505	848	453	6.187	3.600
Горњи Милановац	3.531	1.905	692	346	392	178	262	149	202	106	1.983	1.126
Ивањица	5.223	2.309	417	172	281	121	291	158	225	101	4.009	1.757
Лучани	1.537	833	225	117	144	81	76	36	77	45	4.009	554

Извор: Национална служба за запошљавање, фебруар 2011

6.4. Просечне зараде по запосленом у Рашком и Моравичком округу

У Рашком округу просечна зарада у јануару 2011. износила је 38.738 РСД. Највеће просечне зараде имали су запослени у Краљево (40.781 РСД), а најмање у Врњачкој Бањи (32.472 РСД). У Моравичком округу просечна зарада у јануару 2011. износила је 40.687 РСД. Највеће просечне зараде имали су запослени у Лучанима (42.633 РСД), а најмање у Ивањици (34.297 РСД). Просечне зараде у Рашком и Моравичком округу су значајно мање од републичког просека, који износи 47.382 РСД.

Табела 6.14. Просечне зараде по запосленом по окрузима и општинама, (јануар 2011.год)

Области	Просечне зараде			Просечне зараде без пореза и доприноса		
	РСД И 2011	Номинални индекси		РСД И 2011	Номинални индекси	
		И 2011/ ХИИ 2010	И 2011/ и 2010		И 2011/ ХИИ 2010	И 2011/ и 2010
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	47382	86,2	113,8	34009	85,9	113,6
Моравички округ	40687	91,1	110,6	29258	90,4	110,8
Горњи Милановац	41496	94,4	107,8	29818	94,4	107,8
Ивањица	34297	83,5	116,4	24769	83,6	116,7
Лучани	42633	101,7	110,2	30553	101,7	110,1
Чачак	41220	89,3	110,4	29650	88,1	110,8
Рашки округ	38738	92,5	113,9	27891	92,3	114,1
Врњачка Бања	32472	82,4	111,4	23339	82,7	111,3
Краљево	40781	92,3	112,1	29231	91,8	112,1
Нови Пазар	38927	101,6	114,4	28325	102,3	115,2
Рашка	37060	82,9	122,1	26626	81,3	124,0
Тутин	35765	89,7	114,8	25704	89,9	113,7

Извор: СРБ 041 ЗП14 250211, Републички завод за статистику

У Рашком округу највеће *просечне зараде* током 2009. године имали су запослени у сектору финансијског посредовања (41.541 РСД), као и у секторима производње електричне енергије, гаса и воде (40.837 РСД) и у сектору државне управе и социјалног осигурања (37.848 РСД). Најмање зараде остварили су запослени у прерађивачкој индустрији (17.105 РСД), трговини на велико и мало (17.184 РСД) и у пословима са некретностима (17.201 РСД).

У Моравичком округу највеће просечне зараде током 2009. године имали су запослени у сектору финансијског посредовања (58.927 РСД), као и у секторима производње електричне енергије, гаса и воде (41.301 РСД), државној управи и социјалном осигурању (37.043 РСД). Најмање зараде остварили су запослени у хотелима и ресторанима (18.165 РСД), трговини на велико и мало (20.115 РСД) и пољопривреди, шумарству и водопривреди (21.771 РСД).

Табела 6.15. Зараде без пореза и доприноса, по запосленом и секторима делатности, јануар - децембар 2009

Управни округ, Град, Општина	Укупно	Пол, шум и вод.	Р и б	Вађу да и камена	Прер. Инд.	Произ в. Ел. Ен., гаса и воде	Грађе винарство	Трг.на на велико и мало	Хотел и и ресторани	Саобр аћај, склад иште ње и везе	Фин. посре дова ње	Некре тнине	Држ. управ а и соц. осигу рање	Образ ов.	Здрав и соц. рад	Друге ком., друш. и личне усл.
Рашки	25837	22183	-	25242	17105	40837	24693	17184	18897	25706	41541	17201	37848	31720	34215	24356
Врњачка Бања	23449	18746	-	15913	21954	27801	15860	14033	16603	15913	9118	12775	36807	30203	34893	15171
Краљево	27317	22402	-	39449	18181	50769	27756	18186	16455	28261	41756	20757	36245	31631	34429	24304
Нови Пазар	23883	25827	-	7685	14348	33884	22335	16426	20868	18338	47180	13406	38632	33353	33038	23424
Рашка	26299	29486	-	24145	17440	36543	5967	17577	27657	24108	23371	18496	42041	29360	36240	32916
Тутин	28095	23709	-	-	15836	46999	15902	15245	12831	14344	21859	13706	40024	30609	34729	26147
Моравички	26549	21771	-	24588	23220	41301	21920	20115	18165	29442	58927	25541	37043	32227	36581	19563
Горњи Милановац	27044	14951	-	25098	25519	33875	19247	18332	15458	31126	17083	27561	35561	29937	39001	17144
Ивањица	20478	22597	-	-	17905	34213	14552	17635	20247	16445	17480	20495	33651	30561	38192	14197
Лучани	27441	20640	-	-	27121	44975	38396	14668	19893	18359	-	7592	37804	30136	35709	12433
Чачак	27508	22100	-	19898	22153	46134	31395	21226	17842	30956	60083	24221	38071	33474	35863	19980

Извор: Општине у Србији 2010, Републички завод за статистику

Индекс (стопа) сиромаштва у Централној Србији, којој припада Рашки округ износи 8,4% у 2007. години, што представља смањење са 16,2% у односу на 2002. годину. У Западној Србији, којој припада Моравички округ, стопа сиромаштва у 2002. години била је 16,5%, док је у 2007. години 8,4%. Рашки и Моравички округ имају веће стопе сиромаштва од Београда, Шумадије и Поморавља и АП Војводине, али мање од Источне и Југоисточне Србије.

Смањење сиромаштва наведено је као кључни приоритет у стратешким документима свих општина и градова са територије Рашког и Моравичког округа, а дефинисано је и Националном стратегијом за смањење сиромаштва. Узроци, карактеристике и профил сиромаштва у Рашком и Моравичком округу су врло хетерогени и тешко их је анализирати. Стратешке смернице и активности за подстицање друштвеног развоја и смањење броја сиромашних усмерене су ка привредном развоју и расту, спречавању појаве новог сиромаштва услед реструктуирања привреде, као и на бригу о традиционално сиромашним групама. С обзиром на то да је у Рашком и Моравичком округу процес приватизације неуспешно спроведен (велики број раскинутих уговора, предузећа пред стечајем и сл.), као и да још увек постоји одређени број неприватизованих великих предузећа, смањење сиромаштва представља велики изазов, а посебно је значајан аспект спречавања новог сиромаштва и обезбеђења егзистенције бивших запослених ових великих система и њихових породица. У овом смислу би требало обратити и пажњу на рањиве групе (избегла, расељена лица, Роми, особе са инвалидитетом, жене, а посебно оне старије од 55 година и др.). Предстоји неопходна израда посебних програма у циљу развоја социјалних и економских функција локалних заједница на регионалном нивоу у области социјалног предузетништва, социјалних предузећа и кооператива. Процењује се да више од 15% укупног становништва припада овим категоријама становништва, посебно због близине Косова и сталних миграција у Рашки округ. У надоврдањим годишњим анализа програми овог профила, као и поуздана статистика коју би требало иницирати на регионалном нивоу ће имати значај.

Табела 6.16. Регионални аспект сиромаштва

	Индекс (стопа) сиромаштва		Структура сиромашних (%)		Структура укупног становништва (%)	
	2002	2007	2002	2007	2002	2007
Урбано	11,2	4,3	45,0	38,6	56,4	58,5
Рурално	17,7	9,8	55,0	61,4	43,6	41,5
Београд	10,8	3,1	16,3	10,4	21,1	22,3
АП Војводина	12,4	6,1	23,9	26,3	27,1	28,3
Централна Србија	16,2	8,4	59,9	63,4	51,8	49,5
Западна Србија	16,5	8,4	13,2	13,4	11,2	10,5
Шумадија и Поморавље	13,8	3,7	17,0	9,4	17,3	16,8
Источна Србија	12,9	10,1	8,6	13,2	9,3	8,6
Југоисточна Србија	21,2	13,3	21,2	27,3	14,0	13,5
Укупно	14,0	6,6	100,0	100,0	100,0	100,0

Извор: Изведени подаци, РРА Краљево, 2010

6.5. Оцена

Већину становништва Рашког и Моравичког округа чини радно способно становништво, али је само 39,5%, радно активно, што подстиче високу стопу незапослености од 33,4%, и повећава ниво сиромаштва у региону.

Незапосленост младих, лица са високим образовањем и дуго чекање на посао утичу на сталне миграције према већим градским центрима, посебно Београду. Овоме треба додати и незапосленост лица старијих од 50 година, жена и других рањивих група.

Структура запослености се одликује многим неповољним карактеристикама – постојање дуалних тржишта рада; запосленост у јавном сектору је предимензионирана; запосленост за плату у приватном корпоративном сектору је веома мала; неформална и рањива запосленост су релативно високе; проблематична пољопривредна запосленост одраслог становништва; стопе запослености и активности рањивих група су веома ниске.

Образовање и неадекватне квалификације кључно утичу на обим и квалитет понуде рада. Учешће високообразованих у активном становништву узраста 25-54 је ниско, и мање је од учешћа особа без квалифи кација. Уз то, нараста јаз вештина, а тај проблем ће бити све израженији током наредне деценије.

Рашком и Моравичком округу предстоји тежак и амбициозан задатак да у наредном планском периоду што пре оствари конвергенцију са Републиком, а касније и са Европском унијом тако што ће битно смањити садашње драматично заостајање у стопи запослености као главном синтетичком показатељу стања на тржишту рада. Наиме, разлика у кључним показатељима тржишта рада између Србије и Европске уније, а пре свега у стопи запослености становништва радног узраста, представља једну од највећих суштинских препрека прикључивању Европској унији.

Обзиром на изразит одлив младих, смањивању јаза у основним индикаторима ће више допринети изразито неповољни демографски трендови, него тек умерено позитивни трендови у расту запослености. Зато је неопходно у наредном средњерочном планском периоду у Рашком и Моравичком округу стратешки дефинисати активности, план и пројекте за реализацију следећих циљева:

- Повећање запошљавања младих образованих људи и учешћа високообразованих људских ресурса
- Развој програма социјалног предузетништва за повећање запослености маргинализованих група
- Формирање регионалног „јоб центра“ за флексибилно запошљавање
- Смањење стопе незапослености
- Повећање самозапошљавања по основу предузетничких идеја
- Смањење разлика у нивоу развијености између Рашког и Моравичког округа по нивоу образовања, стопе запослености и квалитета живота
- Усклађивање понуде и потражње на регионалном тржишту рада.
- Развој сарадње јавног и приватног сектора у унапређењу програма неформалног образовања и повећању заступљености практичних вештина у наставним програмима средњих стручних школа и факултета са реалном сагледавањем потреба приватног сектора за квалификованим људским ресурсима, понуде коју производи систем формалног образовања, као и већим укључивањем сектора неформалног образовања како би се ове шупљине попуниле

Важан предуслов за реализацију циљева и остваривање препоручених промена јесте постизање социјалног пакта на нивоу Рашког и Моравичког округа који би требало да обезбеди додатне услове за повећање конкурентности регионалне привреде, чији важан циљ би требала да буде и постепена елиминација дуалности на тржишту рада округа, односно изједначавање услова пословања и уређивања односа на различитим тржиштима рада.

Демографско опадање становништва радног узраста које ће се убрзати током наредне деценије захтеваће и ефикаснији образовни систем и повећање просечних знања и вештина учесника на тржишту рада, а посебно нових улазника. Овај велики изазов је неопходно сагледати кроз заједничко усаглашавање стратешких циљева и приоритета у области запошљавања, образовања и наунотехнолошког развоја Моравичког и Рашког округа региона, приватног, јавног и грађанског сектора.

План за остварење ових циљева је заснован на искоришћењу и надоградњи већ постојећих снага и добрих страна у овој области у Рашком и Моравичком округу уз помоћ шанси и могућности које се јављају на регионалном и националном нивоу.

Образовање, обука и развој људски капацитета

У овом делу социо-економске анализе представљена је постојећа инфраструктура система образовања на свим нивоима, као и исходи или број завршених студената и ученика. Такође, представљени су и образовни профили, систем неформалног образовања и други механизми за развој људских ресурса као најважније снаге за унапређење укупног хуманог и друштвеног развоја Рашког и Моравичког округа. Образовање је једна од најважнијих области привредног и хуманог развоја, стицања вештина потребних за тржиште рада, побољшања конкурентности и друштвене инклузије, као и због доприноса у помирењу Рашког и Моравичког округа пошто је директно везана за развој људског капитала и унапређење конкурентности и запошљавање. У буџетима свих општина према надлежностима за област образовања се издвајају значајна средства, за одржање и унапређење постојеће образовне инфраструктуре институција.

7.1. Основно образовање

У Моравичком округу има 134 основне школе, са 17.215 ученика. Највише основних школа има у Чачку, а најмање у Лучанима. Број основних школа у Рашком округу износи 182, са укупно 31.492 ученика. Највише основних школа има у Краљеву, а најмање у Врњачкој Бањи. Највећи просечни број ученика по школи је у Новом Пазару.

Табела 7.1. Основне школе у Рашком и Моравичком округу

Управни округ Град/Општина	укупно	Одељења	ученици	завршили школу
Србија	3545	29957	606991	79229
Централна Србија	3010	21812	444703	58246
Рашки округ	182	1415	31492	4011
Краљево	64	499	11204	1466
Врњачка Бања	13	118	2389	328
Рашка	24	115	2151	294
Нови Пазар	40	460	11767	1438
Тутин	41	223	3981	485
Моравички округ	111	879	17215	2403
Чачак	42	417	9424	1293
Ивањица	9 (+23 издвојена одељења)	155	2620	371
Горњи Милановац	39	210	3483	503
Лучани	21	97	1688	236

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

Током последњих неколико деценија, приметан је тренд гашења сеоских школа због недостатка ученика. Постоје велике разлике у квалитету опремљености основних школа у зависности од тога где се налазе. Ситуације је посебно лоша у школама у сеоском подручју, које често немају ни основне услове и помагала за одвијање наставе. У оквиру реформе основног образовања РС у складу са споразумом са Међународним Монетарним Фондом, процес рационализације школских одељења, инфраструктуре и самих школа у току је и у Рашком и Моравичком округу. У светлу тога, требало би упозорити на проблем нерешених имовинско-правних односа, будуће доступности образовања у депопулисаним руралним подручјима која перманентно губе становништво, као и потенцијалним програмима повраћаја становништва одређеним привредним делатностима у подручја где неће бити ни ове основне образовне инфраструктуре. У једном напуштеним подручјима процес ревитализације би био јако тежак за реализацију и због тога је превенција изузетно значајна. Реформске мере треба сагледавати и реализовати у односу на објективне могућности ревитализације подручја.

7.2. Средње школско образовање

Број средњих школа у Рашком округу је 21, са укупно 13.833 ученика, а у Моравичком има 14 средњих школа, које похађа 8.755 ученика.

Средње школе у Краљеву:

- Електро саобраћајно-техничка школа „Никола Тесла“ - У школи постоје следећи образовни профили: Саобраћај и Електротехника. У оквиру профила *Саобраћај* постоје следећи смерови: возач моторних возила (3. степен) и техничар друмског саобраћаја (4. степен). У оквиру профила *Електротехника* постоје следећи смерови: електромонтажер мрежа и постројења (3. степен), аутоелектричар (3. степен), електромеханичар за термичке и расхладне уређаје (3. степен), електроинсталатер (3. степен), електротехничар рачунара (4. степен), електротехничар енергетике (4. степен) и електротехничар аутоматике (4. степен).
- Гимназија Краљево - У Гимназија има око 830 ученика на следећим образовним профилима: Природно математички смер, Друштвено језички смер, Општи тип, Специјализована одељења математичке и филолошке Гимназије.

- Машинско – техничка школа „14. октобар“ - У школи има око 900 ученика на следећим образовним профилима: аутолимар, инсталатер, механичар хидраулике и пнеуматике, прецизни механичар, аутомеханичар, механичар медицинске и лабораторијске опреме, оператер машинске обраде, машински техничар за компјутерске конструкције и техничар за компјутерско управљање
- Шумарска школа – једина шумарска школа у Србији. У школи има око 750 ученика на следећим смеровима: шумарски техничар (4. степен), шумар (3. степен), техничар за пејзажну архитектуру (4. степен), столар (3. степен), тапетар - декоратер (3. степен), грађевински техничар за високу градњу (4. степен), геодетски техничар (4. степен), надзорник парка (4. степен) и техничар за финалну обраду дрвета (4. степен). Школа поседује потпуно опремљену тапетарску и столарску радионицу, као и расадник површине 65 ари у ком ученици обављају практичне радове. У склопу школе налази се и дом за смештај ученика, капацитета 280 места.
- Економско – трговинска школа - У школи постоје два образовна профила: Економија и Трговина. У оквиру профила постоје следећи смерови: пословни администратор (4. степен), економски техничар (4. степен), финансијски техничар (4. степен), комерцијални техничар (v степен). У оквиру профила постоје следећи смерови: трговински техничар (v степен) и трговац (3. степен).
- Пољопривредно - хемијска школа „др Ђорђе Радић“
- Уметничка школа - У школи има око 200 ученика на следећим смеровима: ликовни техничар, техничар дизајна графике, техничар дизајна ентеријера и индустријских производа, техничар за рестаурацију и конзервацију.
- Музичка школа „Стеван Мокрањац“ - У средњој музичкој школи, постоје следећи одсеци: клавијирски, хармоника, дувачки, гудачки, гитара, соло певање, теоретски, етно и општеобразовни.
- Медицинска школа - У школи има око 650 ученика на следећим смеровима: медицинска сестра техничар (4. степен), медицинска сестра васпитач (4. степен), фармацеутски техничар (v степен), физиотерапеутски техничар (4. степен), зубни техничар (v степен) и козметичарски техничар (4. степен)

Средње школе у општини Врњачка Бања

- Угоститељско – туристичка школа са домом ученика, школује следеће угоститељске профиле: ИИИ степен: кувар, кувар – оглед, конобар – оглед, посластичар – оглед; ИВ степен: угоститељски техничар, кулинарски техничар, туристички техничар и туристички техничар – оглед; В степен у трајању од 1 године: конобар специјалиста, кувар специјалиста, посластичар специјалиста и туристички организатор. У школској 2009/2010 уписано је 735 ученика, а на реализацији рада ангажован је 51 наставник. Школа, поред школске зграде, наставу изводи и у издвојеним објектима: школски ресторан, пансион „Морава“, Дом ученика и школска посластичарница „Беба“.
- Гимназија Врњачка Бања је основана 1941. године. У школској 2009/2010 уписано је 457 ученика. Поред општег гимназијског смера, школа је увела и огледни информатички смер. На реализацији васпитно-образовног рада ангажована су 43 професора, школски психолог, библиотекар и директор.

Средње школе у Општини Рашка

- Машинска школа - Школа образује ученике у два подручја рада Машинство и обрада метала (Машински техничар за компјутерско конструисање, аутомеханичари и инсталатери) и Угоститељство и туризам (Туристички техничар, конобар и кувар). Данас школа има 350 редовних ученика, 40 у својству ванредних (преквалификација или доквалификација), 52 запослена од тога, у настави 41.
- Гимназија - У школској 2006/2007 години уписано је 347 ученика у 14 одељења, 6 одељења друштвено-језичког и 8 природно-математичког смера. Данас школа има 42 наставника. Од 1995. године Гимназија у Рашки обавља делатности и ван седишта школе за једно одељење (по једно одељење у години) природно-математичког смера при Техничкој школи Никола Тесла у Лепосавићу.

Средње школе у Новом Пазару

- Гимназија - организује наставу у оквиру четири смера: општи, друштвено – језички, природно – математички и информатички.
- Економска школа - организује наставу у оквиру следећих образовних профила: економски техничар, финансијски техничар, правни техничар, трговински техничар, трговац, угоститељски техничар, конобар, мушки фризер, женски фризер, службеник осигурања, туристички техничар и пекар.
- Техничка школа - организује наставу у оквиру следећих образовних профила: Машински техничар за компјутерско конструисање, погонски техничар машинске обраде, аутомеханичар, аутолимар, машинбравар, инсталатер, бравар, електротехничар

рачунара, електротехничар електромоторних погона, електротехничар радио и видео технике, електротехничар енергетике, аутоелектричар, електромеханичар за машине и опрему, електроинсталатер, електромеханичар за термичке и расхладне уређаје, техничар друмског саобраћаја, возач моторних возила, техничар за компјутерско управљање, електротехничар електронике, електротехничар за термичке и машинске уређаје и електромонтер мрежа и постројења.

- Школа за дизајн текстила и коже - организује наставу у оквиру следећих образовних профила: техничар моделар одеће, конфекцијски техничар, конфекционар кројач, механичар текстилних машина, техничар моделар коже, обућар, галантерац, шивач текстила, дизајнер одеће, дизајнер производа од коже.
- Медицинска школа (одељење Медицинске школе из Краљева) - организује наставу у оквиру следећих образовних профила: медицинска сестра техничар, педијатријска сестра техничар, гинеколошко-акушерска сестра, стоматолошка сестра, физиотерапијски техничар.

Средње школе у општини Тутин

- Гимназија – организује наставу Општег смера.
- Техничка школа – организује наставу у оквиру следећих образовних профила: економски техничар, машински техничар за компјутерско конструисање, погонски техничар машинске обраде, аутомеханичар, конфекционар – техничар, конфекционар, техничар за финалну обраду дрвета, електроинсталатер и електромонтер. Највећи број ученика похађа смерове машинске обраде, конфекционар-техничар и техничар за обраду дрвета.

Средње школе у Чачку

- Чачанска Гимназија – једна од најстаријих школа у Србији, основана 1837. године.
- Економска школа - организује наставу у оквиру следећих образовних профила: економски техничар, финансијски техничар, финансијски администратор, банкарски службеник, службеник осигурања, трговац и комерцијалиста.
- Техничка школа – организује наставу у оквиру два смера: Електро и Грађевински смер. У оквиру Електро смера постоје следећи образовни профили: електротехничар електронике, електротехничар процесног управљања, електротехничар рачунара, електротехничар енергетике, електротехничар за машине и опрему, аутоелектричар, електромеханичар за термичке и расхладне уређаје, електроинсталатер, електромонтер мрежа и постројења и електротехничар аутоматике. У оквиру Грађевинског смера постоје следећи образовни профили: архитектонски техничар, грађевински техничар за високоградњу, монтер суве градње, декоратер зидних површина, керамичар-терацар-пећар и руковалац грађевинском механизацијом.
- Медицинска школа „Надежда Вилимановић Јанковић“ – организује наставу у оквиру шест образовних профила: Медицинска сестра – техничар, Гинеколошко – акушерска сестра, Медицинска сестра – васпитач, Физиотерапеутски техничар, Лабораторијски техничар и Фармацеутски техничар.
- Машинска школа - школа у којој се образују ученици у подручјима рада машинство и обрада метала и саобраћај. Ученици се у овим областима оспособљавају за различите образовне профиле у трогодишњем и четворогодишњем трајању. Поред редовног школовања у школи се реализује и ванредно школовање ученика, преквалификација, доквалификација и специјализација кадрова машинске и саобраћајне струке.
- Прехрамбено – угоститељска школа – организује наставу у оквиру три смера: Хемија, неметали и графичарство, Производња и прерада хране и Трговина, туризам и угоститељство. Зграда школе обухвата 4.881 м² и садржи кабинете за информатику, аналитичку и физичку хемију, графичке дораде, дигиталне штампе, хемијску и фоно лабораторију.

Средње школе у општини Ивањица

- Гимназија - тренутно има 442 редовна и ванредна ученика. Организује наставу у оквиру четири смера: општи, друштвено – језички, природно – математички и информатички. Гимназија у Ивањици заједно са гимназијом из Крушевца је један од покретача огледног одељења информатичког смера који је одобрен у преко 10 гимназија у Србији. Тренутно по овом програму ради трећа генерација гимназијалаца.
- Техничка школа – тренутно има 526 редовних и ванредних ученика који похађају пет смерова: шумарство и обрада дрвета, машинство и обрада метала, текстилство, трговина и угуоститељство и туризам.
- Дом ученика средњих школа - Основан је 1949. године као васпитно-образовна установа у којој се обезбеђују смештај, исхрана, услови за учење, васпитни рад, културни, забавни и спортски живот ученика, који похађају школу ван места њиховог сталног боравака

Средње школе у општини Горњи Милановац

- Економско – трговачка школа „Књаз Милош“ - организује наставу у оквиру два смера: Економија, право и администрација (образовни профили: економски техничар, комерцијалиста, финансијски техничар, финансијски администратор) и Трговина, угоститељство и туризам (образовни профили: трговац).
- Гимназија „Таковски устанак“ - организује наставу у оквиру три смера: Општи, Природно-математички, Друштвено – језички.

- Техничка школа „Јован Жујовић“ – организује наставу у оквиру образовних профила: машински техничар за компјутерско конструисање, аутомеханичар – инсталатер, бравар, машинбравар, инсталатер, електротехничар рачунара, електромеханичар за машине и опрему, техничар за биотехнологију, произвођач прехрамбених производа, машински техничар, електромеханичар за термичке и расхладне урађаје.

Средње школе у општини Лучани

- Средња школа „Драгачево“ – подручја рада у школи: Економија, право и администрација, Трговина, угоститељство и туризам, Машинство и обрада метала, Хемија, неметали и графичарство, Гимназија

Табела 7.2. Уписани ђаци у средње школе у Рашком и Моравичком округу школској 2009/2010

Управни округ Град/Општина	укупно	одељења	Ученици 2009/2010	завршили школу до 2009	Наставници укупно	Наставници Са пуним радним временом
Србија	494	11114	282807	72980	29074	17111
Рашки округ	21	508	13290	3377	1365	754
Краљево	9	220	5684	1429	616	392
Врњачка Бања	2	43	1142	291	108	66
Рашка	2	28	690	164	76	31
Нови Пазар	6	172	4704	1133	445	215
Тутин	2	45	1070	360	120	50
Моравички округ	14	322	8725	2308	853	470
Чачак	7	201	5537	1475	551	342
Ивањица	2	37	974	257	98	24
Горњи Милановац	3	56	1494	368	130	83
Лучани	2	28	720	208	74	21

Извор: Билтен СЗС бр. 520, 2010.

Табела 7.3. Број ученика средњих школа у Рашком и Моравичком округу по подручјима рада, 2009/2010.

	Укупно		
	Одељења	Ученици Свега	Ученице
Моравички	322	8755	4558
Гимназија	76	2073	1290
Пољопривреда, производња и прерада хране	13	343	256
Шумарство и обрада дрвета	5	97	24
Машинство и обрада метала	40	991	202
Електротехника	31	515	53
Хемија, неметали и графичарство	12	371	219
Текстилно и кожарство	2	37	26
Геодезија и градјевинарство	12	279	67
Саобраћај	14	421	129
Трговина, угоститељство и туризам	32	1003	626
Рашки	508	13833	6763
Гимназија	109	3106	1762
Пољопривреда, производња и прерада хране	27	607	344
Шумарство и обрада дрвета	33	726	161
Машинство и обрада метала	61	1576	433
Електротехника	36	879	27
Хемија, неметали и графичарство	9	275	188
Текстилно и кожарство	29	709	438
Геодезија и грађевинарство	9	253	38
Саобраћај	21	580	137
Трговина, угоститељство и туризам	60	1729	924
Економија, право и администрација	54	1677	1048
Култура, уметност и јавно информисање	16	257	151
Здравство и социјална заштита	41	1364	1032
Остало (личне услуге)	3	95	80

Извор: Билтен СЗС бр. 520, 2010

На територији Рашког и Моравичког округа постоји 830 одељења у средњим школама, које на различитим образовним профилима уписују укупно 22.588 ученика, од тога у Гимназијама постоји 185 одељења у које је уписано 5.179 ученика, Пољопривреда, производња и прерада хране има 38 одељења и уписаних 950 ученика, Шумарство и обрада дрвета има 40 одељења и уписаних 823 ученика, Машинство и обрада метала има 101 одељење и уписаних 2567 ученика, Електротехника има 67 одељења и уписаних 1394 ученика, Хемија, неметали и графичарство има 21 одељења и уписаних 646 ученика, Текстилно и кожарство има 31 одељење и уписаних 746 ученика, Геодезија и градјевинарство има 21 одељење и уписаних 532 ученика, Саобраћај има 35 одељења и уписаних 1001 ученика, Трговина, угоститељство и туризам има 92 одељења и уписаних 2732 ученика, Економија, право и администрација има 54 одељења и уписаних 1677 ученика, Култура, уметност и јавно информисање има 16 одељења и уписаних 257 ученика, Здравство и социјална заштита има 41 одељење и уписаних 1364 ученика и три одељења личне услуге у која је уписано 95 ученика. За образовање и обуку су важне посебне школе за одрасле и њихови порграми, као и специфичне специјалне школе за лица са посебним потребама. На територији оба округа постоји 16 школа за одрасле које похађа 2.833 особа и 15 специјалних школа које похађа 237 ученика

Табела 7.4. Специјалне школе и школе за одрасле, основне и средње, школска година 2009/2010

Управни округ Град Општина	Специјалне школе				Школе за одрасле			
	Укупно	Одељења	Ученици	Завршили школу	Укупно	Одељења	Ученици	Завршили школу
Република Србија	293	1425	8720	1403	16	201	2833	420
Моравички	6	16	89	20	-	-	-	-
Горњи Милановац	1	2	14	4	-	-	-	-
Ивањица	1	1	7	3	-	-	-	-
Лучани	1	1	2	-	-	-	-	-
Чачак град	3	12	66	13	-	-	-	-
Рашки	9	32	148	14	-	-	-	-
Врњачка Бања	1	1	6	1	-	-	-	-
Краљево град	2	15	77	9	-	-	-	-
Нови Пазар	4	13	52	3	-	-	-	-
Рашка	2	3	13	1	-	-	-	-

Извор: Општине у Србији, СЗС

Табела 7.5. Студентски домови-домови ученика на територији Рашког и Моравичког округа, 2010.

Управни округ Град Општина	Домови укупно	Корисници смештаја			Који плаћају			Који не плаћају
		Свега	Женски	Који плаћају свега	Пун износ	Делимичан износ		
Република Србија	106	26049	14334	24913	16035	8878	1136	
Студентски домови	34	15884	9024	15306	8039	7267	578	
Домови ученика	72	10165	5310	9607	7996	1611	558	
Моравички	3	395	171	395	66	329	-	
Студентски домови	1	207	57	207	-	207	-	
Домови ученика	2	188	114	188	66	122	-	
Ивањица	1	66	27	66	66	-	-	
Домови ученика	1	66	27	66	66	-	-	
Чачак град	2	329	144	329	-	329	-	
Студентски домови	1	207	57	207	-	207	-	
Домови ученика	1	122	87	122	-	122	-	
Рашки	3	462	117	462	-	462	-	
Студентски домови	1	68	12	68	-	68	-	
Домови ученика	2	394	105	394	-	394	-	
Врњачка Бања	1	85	44	85	-	85	-	
Домови ученика	1	85	44	85	-	85	-	
Краљево град	2	377	73	377	-	377	-	
Студентски домови	1	68	12	68	-	68	-	
Домови ученика	1	309	61	309	-	309	-	

Извор: Општине у Србији, СЗС

На територији Рашког и Моравичког округа има шест домова по два студентска и до два ученика у која је смештено 857 ученика. Ученички и студентски стандард има могућност развоја у Рашком и Моравичком округу. У територијалном распореду средњих стручних школа постоји несразмера, тако да је већа доступност средњег стручног образовања у Краљеву и Чачку, а много мања у осталим градовима и општинама. У том смислу све иницијативе о децентрализацији образовне инфраструктуре за средње стручно образовање имају своју оправданост, како би се повећала доступност. Предстоји емпиријско истраживање потреба становништва, прираста младих средњошколског узраста и потреба привреде у општинама да би се израдили предлози формирања нових профила, дислоцирања постојећих школских одељења или градње потпуно нових школа. Такође, неопходна је и значајна модернизација програма како би се они усагласили са потребама привреде и предузећа која послују на територији оба округа

7.3 Више и високо образовање

На територији Рашког и Моравичког округа постоје две високе школе, три факултета и два универзитета, на којима у има 7.277 студената у 2010/2011. години., што је врло вазно за перформансе људских ресурса округа. Прегледом виших школа и факултета може се видети да постоји концентрација машинских и техничких профила, као и потпун недостатак медицинских, фармацеутских и профила за обраду дрвета. Такође, недостају и профили који би подржали развој креативних индустрија, као и развој прерађивачке и дрвне индустрије, која је потенцијал ове територије.

У Рашком округу нема ни једне високе школе, док у Моравичком постоје 2, и то Висока школа техничких струковних студија и Висока пословна школа струковних студија, обе у Чачку.

Табела 7.7. Студенти у Рашком и Моравичком округа округу, 2010.

Факултети/Високе школе/Врста студија	Свега
Универзитет у Крагујевцу	
Технички факултет Чачак	1405
Агрономски факултет Чачак	305
Машински факултет Краљево	361
Универзитет у Новом Пазару	
Државни универзитет у Новом Пазару	1564
Приватни универзитети	
Интернационални универзитет у Новом Пазару	3084
Високе школе	
Висока техничка школа	1180
Висока пословна школа	98
Економски факултет-Крагујевац одељење за туризам и хотелијерство-Врњачка Бања	280

Извор: Општине у Србији 2010, Републички завод за статистику

Висока школа техничких струковних студија организује наставу по следећим акредитованим студијским програмима:

- Електротехнички одсек: Електроенергетика и Електроника и рачунарство;
- Машински одсек: Индустријска информатика и Производно машинство;
- Одсек за менаџмент: Производни менаџмент;
- Графички одсек: Графичка техника.

По завршетку студија на Високој школи техничких струковних студија у Чачку, тј. након одбране дипломског рада студент стиче звање инжењера одговарајуће струке, односно Струковни инжењер електронике и рачунарства, Струковни инжењер машинства, Струковни инжењер менаџмента и Струковни инжењер графичке технологије.

Висока пословна школа струковних студија траје 3 године (шест семестара, 180 ЕСПБ). Настава је организована у оквиру два студијска програма Економија и Менаџмент. После завршетка студија студент стиче високо образовање и стручне називе: струковни економиста и струковни менаџер, у зависности од студијског програма који заврши. Школа је акредитовала два студијска програма: Пословну економију и предузетништво и Финансијски, банкарски и берзански менаџмент.

На територији Рашког и Моравичког округа постоји 5 високошколских институција, и то: Машински факултет у Краљеву, Државни универзитет и Интернационални универзитет у Новом Пазару, Технички факултет и Агрономски факултет у Чачку.

У Врњачкој Бањи постоји Одељење за туризам и хотелијерство у оквиру Економског факултета Универзитета у Крагујевцу. У школској 2009/2010 број студената, укључујући апсолвенте је 280. Општина Врњачка Бања је у процедури добијања акредитације за оснивање Факултета за хотелијерство и туризам при Универзитету у Крагујевцу.

У Краљеву се налази Машински факултет, који припада Универзитету Крагујевац и похађа га 361 студент.

Студијски програм основних академских студија Машинско инжењерство се реализује у трајању од три године, односно 6 семестара (180 ЕСПБ). Студијски програм нема модуле и упоредив је са одговарајућим студијским програмима страних високошколских установа.

Студијски програм дипломских академских студија Машинско инжењерство садржи четири модула: Компјутерско пројектовање у машиноградњи, Енергетско машинство и аутоматско управљање, Производне технологије и Урбано инжењерство. Студијски програм је усаглашен са савременим светским научним токовима и стањем струке, а упоредив је са одговарајућим студијским програмима страних високошколских установа.

Докторске студије су програм последипломског усавршавања ради стицања звања доктора академских наука – машинско инжењерство.

На Машинском факултету у Краљеву остваривање студијских програма обавља се кроз наставу на седам катедри: Друштвено – економске науке и страни језици, Енергетика и аутоматско управљање, Конструкције и пројектовање у машиноградњи, Основне машинске конструкције и технологија материјала, Примењена механика, математика и физика, Производне технологије и Урбано инжењерство. Због велике потребе и недостатка профила из области грађевинства, Машински факултет је у процесу иновирања студијског усмерења и уводи профил Грађевинско инжењерство. У Новом Пазару постоје Државни Универзитет и Интернационални Универзитет, са укупно 3.654 студената

Државни Универзитет има 6 департмана, и то:

- Департман за правно-економске науке - Студијски програм у области права - Студијски програм у области економије - Дипломске академске – мастер студије – Менаџмент у високом образовању	- Департман за био-хемијске и медицинске науке - Студијски програм у области биохемије - Студијски програм у области хемије - Студијски програм у области рехабилитације - Студијски програм у области спорта и физичког васпитања
- Департман за филозофско-филолошке науке - Студијски програм за психологију - Студијски програм за српско-босански језик и књижевност - Студијски програм за стране језике - Студијски програм у области историје и географије	- Департман за техничко-технолошке науке - Студијски програм у области рачунарске технике - Студијски програм у области енергетике - Студијски програм у области телекомуникација - Студијски програм у области аудио и видео технологије (мултимедија) - Студијски програм у области савремених информационих технологија - Студијски програм у области технологије - Студијски програм у области архитектуре - Студијски програм у области грађевинарства - Студијски програм у области пољопривредне производње
- Департман за математичке, физичке и информатичке науке - Студијски програм у области математике - Студијски програм у области математике и информатике - Студијски програм у области информатике и физике - Студијски програм у области математике и физике	- Департман за уметност - Студијски програм за ликовну уметност

Државни универзитет у Новом Пазару (УНП) на своја три факултета (Правно економском, Филозофском и Факултету техничких наука) као и на департману при УНП за Спорт, Рехабилитацију и Спортску рекреацију нуди 12 студијских програма академских дипломских-мастер студија у трајању од 1 или 2 године за стицање следећих академских назива:

- Дипломирани правник – мастер (дипл. прав) - Дипломирани економиста – мастер (дипл. екон.) - Дипломирани филолог – мастер (дипл. филол.) - Дипломирани психолог – мастер (дипл. психол.) - Дипломирани инжењер грађевинарства – мастер (дипл.инж. грађ.) - Дипломирани инжењер архитектуре– мастер (дипл. инж. арх.) - Дипломирани математичар– мастер (дипл. мат.)	- Дипломирани информатичар– мастер (дипл. инф.) - Дипломирани инжењер технологије-мастер (дипл. инж. технол.) - Дипломирани хемичар– мастер (дипл. хем.) - Дипломирани биолог– мастер (дипл.биол.) - Дипломирани професор физичког васпитања – мастер (дипл. проф. физ. васп.) - Дипломирани терапеут– мастер (дипл. терап.)
--	---

Интернационални Универзитет у Новом Пазару има департмане за:

- Филолошке науке - Катедра за Српски/Босански језик и књижевност - Катедра за Енглески језик и књижевност (Англистика)и - Катедра за Немачки језик и књижевност (Германистика)	- Правне науке - Катедра за Опште право - Катедра за Право унутрашњих послова
- Природно-техничке науке - Студијски програм Информатика	- Економске науке - Студијски програм Економија
- Психолошко-педагошке науке - Катедра Васпитачи - Катедра Психологија	- Уметност - Ликовна уметност - Примењена уметност

У Моравичком округу постоје 2 факултета у Чачку, и то Агрономски факултет и Технички факултет, са укупно 1.556 студената. На Агрономском факултету на основних студијама настава се одвија у оквиру четири смера:

- Општа агрономија - Воћарство и виноградарство	- Прехрамбена технологија - Зоотехника
--	---

Дипломске академске мастер студије организују се из области Агрономије, као и докторске студије. Сви програми основних студија, мастер програм и програм докторских студија су акредитовани. Агрономски факултет је спровео неколико интерних и међународних истраживања у области технолошког развоја и енергетске ефикасности.

На Техничком факултету у Чачку, настава на основним студијама се одвија у оквиру следећих студијских програма:

▪ Електротехничко и рачунарско инжењерство (модули: Електротехника и Рачунарско инжењерство) ▪ Мехатроника ▪ Инжењерски менаџмент	▪ Информационе технологије ▪ Предузетнички менаџмент ▪ Интегрисане дипломске академске студије одвијају се по акредитованом студијском програму Техника и информатика.
---	--

Акредитовани студијски програми дипломских академских мастер студија на Техничком факултету у Чачку су:

▪ Електротехничко и рачунарско инжењерство (модули: Електроенергетика и Рачунарско инжењерство) ▪ Мехатроника	▪ Електротехничко и рачунарско инжењерство – мастер за даљинско управљање ▪ Техника и информатика – мастер за електронско учење
--	--

Докторске студије Електротехничко и рачунарско инжењерство траје три године (300 ЕСПБ) и реализују се у два модула: Електроенергетика и Савремени материјали и технологије у електротехници. Због трендова на тржишту рада и потреба привреде највише студената се уписује на профиле Електротехничко и рачунарско инжењерство и Предузетништво. У Чачку постоји и Институт за воћарство, основан 1946. године. Основна делатност Института је научноистраживачки рад у области воћарства - истраживање и експериментални развој у биотехничким наукама. У вршењу своје основне делатности Институт обавља и следеће послове:

▪ Биолошка и еколошка проучавања воћака; ▪ Генетичка проучавања и стварање нових сорти воћака; ▪ Селекција и интродукција воћака;	▪ ДУС тестови за испитивање различитости, униформности и стабилности сорти и подлога; ▪ Стварање и одржавање предосновног и основног сертификованог материјала воћака; ▪ ВЦУ тестови за испитивање производне и употребне вредности сорти и подлога воћака;
▪ Проучавање проузроковача болести и штеточина воћака и метода њиховог сузбијања; ▪ Технолошка проучавања плодова воћака; ▪ Физиолошка и агротехничка проучавања воћака;	▪ Прикупљање и проучавање домаћих и интродукованих сорти воћака за потребе банке биљних гена; ▪ Трансфер и примена научно-технолошких решења; ▪ Стручна и здравствена контрола производње садног материјала воћака.

Допунска делатност Института се одвија у оквиру Одељења за стварање и одржавање садног материјала воћака. Институт обавља и све друге делатности уколико за то испуњава услове предвиђене законом.

7. 4. Неформално образовање и обука

У Рашком и Моравичком округу не постоји мрежа доживотног образовања за одрасле која би подржавала потребе грађана за формалним, неформалним и доживотним образовањем. Могућности за доживотно образовање нуди Национална служба за запошљавање и повремено мали број невладиних организација. Бесплатни програми едукације за незапослене које нуди Национална служба за запошљавање су програми за приправнике, програми преквалификације и доквалификације, виртуелна предузећа, основно образовање одраслих и др. НСЗ организује програме обука за послодавце и за незапослене. Послодавцима који нису у могућности да пронађу раднике или желе да повећају број радника уз адекватну припрему у својој компанији НСЗ нуди различите врсте обука, прилагођене захтевима радних места. Незапослени могу да похађају обуке за пеквалификацију и доквалификацију усмерене на подизање нивоа запошљивости. Систем неформалног и доживотног образовања, као и електронског образовања је врло неразвијен на територији Рашког и Моравичког округа. У истраживањима ставова привреде везаним за тренинге, обуку и формално образовање запослених видљива је велика потреба за допунским образовањем запослених и менаџмента, незадовољство формалним образовањем, као и недостатком вештина профила који се школују. .

7. 5. Оцена

Најважније снаге у области образовања и развоја људских капацитета: постојање институционалне инфраструктуре на свим нивоима образовања у Рашком и Моравичком округу, укључујући и средње стручне школе и истраживачке институције, као и квалификованих кадрова запослених у свим нивоима образовања.

Међутим, и поред бројних средњих стручних школа са капацитетима студентског и ученичког стандарда – домовима за смештај, институционалне инфраструктуре на свим нивоима образовања, квалификованих кадрова запослених у свим нивоима образовања, високообразовних и научно-истраживачких институција, резултати нивоа развоја људских ресурса у Рашком и Моравичком округу нису задовољавајући.

Најважније шансе у области образовања и тржиште рада су различите стратегије и политике на националном нивоу, нови програми образовања на факултетима у Рашком и Моравичком округу, као и могућности које се отварају европским интеграцијама.

Најважније слабости у области образовања и развоја људских ресурса су: недостатак системског приступа у развоју образовања и учења одраслих, неповољна образовна и квалификациона структура укупног (запосленог и незапосленог) становништва - високообразовних је свега 8%, као и неусклађеност ССС са потребама тржишта рада, Велика миграција образованих младих људи у друге велике градове Републике – одлив квалификованих кадрова.

Најважније претње у области образовања и тржиште рада су даљи трендови у дугорочној незапослености младих, посебно високо образованих људи, смањења издвајања из националног дохотка за образовање 2006-2012, према стратегији развоја Србије, као и програму Владе за рационализацију броја школа, а нарочито на сеоском подручју према споразуму са ММФ-ом.

У Рашком и Моравичком округу већина становништва има ИВ степен стручне спреме, односно средњошколско образовање (39,8%), док су друга најбројнија категорија особе са основним образовањем (27%). Врло мали број становника има више и високо образовање (8,3%), док је висок број особа без икакве школске спреме или са непотпуном основном школом (6,8%). Такође, у односу на међузависност образовања људских капацитета и утицаја на друштвени производ, ниво хуманог развоја оба округа, индекс образовања је нижи од националног просека, а по рангу хуманог развоја оба округа се налазе на 11 месту.

Табела 7.8. Индекс образовања у Рашком и Моравичком округу⁵⁵

	Индекс образовања	Индекс БДП	ХДИ	Ранг по ХДИ
Град Београд	1,002	0,804	0,869	1
Моравички	0,813	0,717	0,781	7
Рашки	0,857	0,625	0,760	16

Извор: Национални извештај о хуманом развоју, УНДП, 2008

Образовне установе у Рашком и Моравичком округу споро прихватају праксу и програме увођења родних питања. Основна знања о питањима рода још увек нису обухваћена наставним плановима и програмима и уџбеницима, а писменост у одређеним рањивим групама знатно је испод националног просека. Око 39% деце са инвалидитетом не завршава основну школу или завршава само неколико разреда, што ће тражити посебне программе за повећање инклузије деце са инвалидитетом у образовни систем. У анализи ове области видљив је проблем недостатка институција и програма за унапређење образовања одраслих које је је основни инструмент за социјално-економску трансформацију и развој Рашког и Моравичког округа јер треба да:

- одговори на потребе тржишта рада и потребе појединаца за знањима и вештинама;
- повећа вредност људског капитала и створи базичну подршку за одрживи социјално-економски развој земље и њену интеграцију у глобалну, посебно европску економију;
- омогући појединцима пуну социјалну партиципацију и могућност већег запошљавања и способности да буду активни и конкурентни на тржишту рада;
- увећа професионалну мобилност и флексибилност радно активног становништва (кретање кроз свет рада, професије и квалификације);
- предупреди социјалну искљученост и маргинализацију, ојача социјалну кохезију и осећање припадности и идентитета;

- подржи индивидуални развој и самоиспуњење.
- буде манифестација доживотног учења и интегрални део целовитог система образовања;
- буде снажан фактор економског развоја, повећања продуктивности и конкурентности привреде, унапређења запошљавања и могућности за запошљавање и смањења регионалних диспропорција у економском развоју Рашког и Моравичког округа;
- буде коректив редовног система образовања (пружа другу шансу за стицање релевантних знања и вештина);
- буде иновативни механизам система образовања и учења (подручје које брзо реагује на потребе привреде, тржишта рада и технолошке промене и у које се уводе и тестирају нови профили, програми, вештине, компетенције и које је флексибилно и отворено за нове начине и облике рада и учења);
- буде инструмент за очување животне средине и одрживи развој друштва;

Основна сврха образовања одраслих је изградња друштвеног амбијента и основних механизма за образовање и учење одраслих и креирање система за образовање и обуку одраслих (укључујући и институције и механизме за подршку и развој) чије су основне карактеристике: релевантност, флексибилност, ефикасност и ефективност, доступност и одрживост. У том смислу би кроз програме и пројекте развоја у овој области требало радити на:

⁵⁵ Индекс образовања је пондерисана аритметичка средина индекса писмености становништва, са пондером 2/3, и обухвата становништва образовањем, са пондером 1/3.

- обезбеђењу веће доступности система образовања и обуке свим категоријама одраслог stanovništva кроз успостављање институционалног и програмског плурализма у систему образовања одраслих;
- децентрализацији и партнерском приступу у управљању, организацији и реализацији образовања одраслих;
- обезбеђењу квалитета образовања и оспособљавања одраслих кроз законску регулативу и успостављање стандарда образовања.

Способност да производи, прилагођава, комерцијализује и користи знање биће за Рашки и Моравички округ у наредном периоду критични фактор за одрживи економски раст и побољшање квалитета живота. Да би се то остварило у наредном планском периоду образовање у округу треба преко посебних програма, пројеката регионалне сарадње и социјалног приватно - јавног партнерства да усвоји што више европских вредности, подстакне промену програма у смислу стицања знања које тражи тржишна привреда овог подручја и услови конкуренције, као и да постигне већу друштвену укљученост. Индикатори процеса праћења успешности стручног образовања (Копенхагенски процес) јасно су дефинисани, те нема никакве препреке да се, у складу са захтевима представника пословног сектора у Рашком и Моравичком округу у оквиру плана развоја предвиди пројекат такве анализе.

Оквири за већу међуопштинску и регионалну сарадњу Рашког и Моравичког округа у области образовања и људских капацитета:

- Влада Србије примењује Миленијумске циљеве, Болоњску декларацију и Лисабонску стратегију, са циљем да убрза развој и унапређење знања, што подразумева истраживање и развој, иновације, образовање и стручно усавршавање и деловање у правцу: припреме за прелазак на друштво и привреду засноване на знању, модернизацију европског социјалног модела и комплетирање унутрашњег тржишта и стварање услова за економски раст применом одговарајуће макроекономске политике.
- Солунска агенда за западни Балкан 100 која је већ резултирала многим регионалним иницијативама у области високог образовања, посебно путем Пакта за стабилност, јесу путоказ за будући прогрес у изградњи регионалних мрежа и различитих облика међуопштинске, регионалне сарадње, укључујући и ангажовање шире међународне заједнице, пре свега ЕУ. У многим областима регионалне сарадње, све више има повезаности са развојем хуманог капитала.
- Рашки и Моравички округ има могућност да у конципирању програма своје регионалне сарадње у овој области кроз планска документа, се активније укључи у „Процес из Граца“ (Таск Форсе фор Едуцатион анд Јоутх – ТФЕУ) који подржава реформе образовања у складу са европским интеграцијама и промовише регионалну сарадњу на нивоу образовних система, експерата и цивилног друштва, као и програме „Иницијативе за реформу образовања у југоисточној Европи“ (СЕЕ ЕРИ).
- Трансевропска схема мобилности за универзитетске студије, позната као Темпус, 113 представља програм ЕУ који подржава модернизацију високог образовања у партнерским земљама западног Балкана, Источне Европе, централне Азије, северне Африке и средњег Истока. Овај програм доприноси стварању подручја сарадње у области високог образовања између ЕУ и партнерских земаља које је окружују. У новој фази програма Темпус (2007–2013. год.) нагласак ће бити на промовисању реформи у складу са Болоњским просецом и Лисабонском агендом.
- Регионални приоритети су структурирани око главних компоненти плана модернизације високог образовања
- У оквиру Инструмента за предприступну помоћ за све земље западног Балкана у буџету је одвојено 19,55 милиона евра. Свеобухватни Седми оквирни програм истраживања и технолошког развоја (ФП7) у периоду 2007–2013. год. јесте главни инструмент ЕУ за финансирање истраживања, што значи да сви истраживачи, институти, универзитети те мала и средња предузећа из Рашког и Моравичког округа могу да учествују у пројектима ФП7 равноправно са чланицама ЕУ.
- Као платформа за обједињавање међународних универзитетских институција и истраживачких и иновативних центара, постоји Мрежа универзитета централне и југоисточне Европе, која је окупила преко 400 представника факултета, истраживача и међународних експерата из 80 истраживачких институција и из 22 земље.
 Веома важну подршку универзитети у региону добијају од Европског центра за високо образовање УНЕСКО (УНЕСКО ЦЕПЕС), као шанса за учешће у организовању пројеката, семинара, тренинга за руководства универзитета и представнике локалних власти.
 Европски и светски тренд у средњем и високом образовању јесу предузетничке студије, предмети и програми који подстичу креативност, иновативност и предузимање ризика код полазника у оквиру постојећих и нових програма, где је успостављена сарадња на нивоу балканских земаља, која је драгоценца за будуће планове развоја Рашког и Моравичког округа.
- Србија је укључена у Средњоевропски програм ЦЕЕПУС у оквиру којег размену наставника и студената суфинансира Министарство просвете Србије. Такође, постоје билатерални програми који подржавају реформе и мобилност наставника и студената, као што је аустријски програм Ворлд Университу које окупљају студенте из региона на различитим семинарима, летњим школама итд., студентске организације се такође узајамно позивају да учествују у различитим догађањима као што су професионалне активности за студенте техничких наука и сл. Стипендије Ерасмус Мундус представљају важан допринос мобилности студената у региону.

Социјална политика и заштита

У овом делу се приказује друштвена нит: ниво институционалних капацитета здравствене заштите, социјалне заштите деце и старих, становања, као и социјална политика у Рашком и Моравичком округу.

8.1. Здравствена заштита

На територији два округа функционишу 4 здравствена центра и више домова здравља:

- Здравствени центар "Студеница" пружа услуге примарне здравствене заштите у Дому здравља Краљево (25 амбуланти и једна здравствена станица) и услуге секундарне здравствене заштите у Општој болници Краљево (580 постеља). Здравствени центар има 1700 запослених радника.
- Здравствени центар "Др Драгиша Мишовић" услуге здравствене заштите пружа кроз Општу болницу Чачак (542 постеље), Дом здравља Чачак, Дом здравља Лучани и Дом здравља Ивањица. Здравствени центар има 2145 запослених радника.
- Здравствени центар Нови Пазар услуге здравствене заштите пружа кроз Општу болницу у Новом Пазару (320 постеља) и Дом здравља. Укупан број запоселних у здравственом центру је 945 радника.
- Здравствени центар Горњи Милановац
- Дом здравља општине Рашка у свом саставу има 2 здравствене станице и 7 здравствених амбуланти, има запослених 180 радника.
- Дом здравља општине Тутин има 3 здравствене станице.
- Дом здравља општине Врњачка Бања обаља здравствену делатност на примарном нивоу.

На територији Рашког и Моравичког округа постоје и:

- Завод за специјализовану рехабилитацију "Ивањица"
- Специјална болница "Меркур" Врњачка Бања
- Специјална болница за лечење прогресивних мишићних и неуромишићних болести Нови Пазар
- Специјална болница за интерне болести "Врњачка Бања"
- Завод за специјализовану рехабилитацију "Агенс", Матарушка Бања

Заводи за јавно здравље постоје у градовима Краљеву и Чачку.

Апотекарске установе на територији два округа су Апотека Краљево, Апотека Чачак и Апотека Горњи Милановац.

У Рашком округу укупно ради 710 лекара, 107 стоматолога и 85 фармацеута, највише у Краљеву, а најмање у Општини Рашка. Просечан број становника на једног лекара је 420, што је више од републичког просека, који износи 356 становника на једног лекара.

У Моравичком округу ради 481 лекар, 65 стоматолога и 65 фармацеута, највише у Чачку, а најмање у Лучанима. Просечан број становника на једног лекара је 451.

Табела 8.1. Лекари, стоматолози и фармацеути у здравственој служби

Округ/Општина	лекари	Стоматолози	фармацеути	број становника на 1 лекара
Србија	20668	2300	2019	356
Рашки округ	710	107	85	420
Краљево	345	49	71	346
Врњачка Бања	85	6	2	311
Рашка	39	7	/	654
Нови Пазар	200	34	12	476
Тутин	41	17	/	774
Моравички округ	481	65	65	451
Чачак	292	46	51	397
Горњи Милановац	114	13	14	396
Ивањица	48	/	/	697
Лучани	27	6	/	831

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

Успостављање инфраструктуре утицало је на доступност здравствене заштите становништву округа. Међутим, стање инфраструктуре је неадекватно и техничка опремљеност је недовољна, тако да део специјалистичке здравствене заштите и специјалистичких интервенција још увек не могу да се обављају на овој територији. Број лекара по глави становника у оба округа је већи од националног просека, што упућује на то да је ниво основне здравствене заштите развијен.

8.2. Социјална заштита

Социјална заштита је организована кроз бројне институције, као што су Центри за социјални рад, Геронтолошки центар, Црвени крст који је активан на целом подручју итд.

У Рашком и Моравичком округу 35.1478 становника или 6,8% од укупног броја становника су корисници социјалне заштите, на нивоу Републике Србије 5,3% становништва су корисници социјалне заштите. Од укупног броја корисника социјалне заштите 23.049 становника или 65,6% су пунолетна лица.

Табела 8.2. Број корисника социјалне заштите на територији Рашког и Моравичког округа, 2008.

Управни округ, Град, Општина	Малолетна лица корисници социјалне заштите	Пунолетна лица корисници социјалне заштите	Укупно
Република Србија	132519	267869	400388
Укупно Рашки и Моравички округ	12099	23049	35148
Моравички	2992	7563	10555
Горњи Милановац	981	928	1909
Ивањица	265	823	1088
Лучани	286	978	1264
Чачак	1460	4834	6294
Рашки	9107	15486	24593
Врњачка Бања	675	2305	2980
Краљево	2531	3978	6509
Нови Пазар	3712	4933	8645
Рашка	628	2384	3012
Тутин	1561	1886	3447

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

Табела 8.3 Малолетна лица, корисници социјалне заштите, 2009

Управни округ Град Општина	Укупно	Угрожени породичном ситуацијом	С поремећајима у понашању	Ментално заостали	Ометени у физичком развоју	С комбинованим сметњама	Остали корисници услуга социјалне заштите
Република Србија	142012	1000459	18567	6085	4791	2699	9411
Моравички	2787	1221	538	88	113	63	764
Горњи Милановац	823	135	98	8	25	28	529
Ивањица	271	162	45	20	15	9	20
Лучани	313	244	28	11	9	10	11
Град Чачак	1380	680	367	49	64	16	204
Рашки	8877	6825	704	338	410	76	524
Врњачка Бања	630	286	51	14	13	2	264
Краљево-град	2321	1852	214	72	107	27	49
Нови Пазар-град	3852	3373	308	78	64	29	-
Рашка	632	345	21	44	42	6	174
Тутин	1442	969	110	130	184	12	37

Извор: Општине у Србији, 2010. СЗС

Табела 8.4 Корисници социјалне заштите-пунолетна лица

Управни округ Град Општина	Укупно	Угрожени породичном ситуацијом	С поремећајима у понашању	Ментално заостали	Ометени у физичком развоју	С комбинованим сметњама	Остали корисници услуга социјалне заштите
Моравички	8027	98	1296	1268	293	2752	2320
Горњи Милановац	803	4	191	135	-	258	215
Ивањица	936	7	138	113	5	303	370
Лучани	988	23	153	195	3	274	340
Град Чачак	5300	64	814	825	285	1917	1395
Рашки	16377	254	2183	6375	477	3403	3685
Врњачка Бања	2594	23	177	632	8	670	1084
Краљево-град	4583	103	779	1792	46	1138	725
Нови Пазар-град	5041	27	589	3025	271	513	616
Рашка	2414	26	362	334	49	675	968
Тутин	1745	75	276	592	103	407	292

Извор: Општине у Србији, 2010. СЗС

На територији два округа постоје и установе социјалне заштите за смештај корисника и то су:

- Дом за смештај одраслих лица Тутин, делатност дома је смештај одраслих лица ометених у менталном развоју степена умерене и теже менталне ометености, капацитет дома је 220 корисника.
- Геронтолошки центар Матарушка Бања, делатност центра је смештај старих лица, капацитет центра је 220 корисника.

У Краљеву постоји и СОС Дечије село које пружа породицу и дом за 98 деце из целе Србије о којима родитељи из било ког разлога не могу да се брину. То је центар за породични смештај деце без родитељског старања са мрежом хранитељских породица.

У претходном периоду неке општине увеле су и нове услуге у области социјалне заштите које сада пружају корисницима. Општина Ивањица је развила комбиновану услугу Техничког сервиса и Помоћи у кући за припаднике треће генерације и ОСИ за 90 корисника, као и услуге два дневна боравка – Друштво МНРО и Друштво за особе ометене у развоју. Дневни боравак је проширен и новим обликом заштите - викенд програмом за ОСИ из руралних подручја.

Потребе у области социјалне заштите због незапослености, ниских пензија, су много веће од постојећих капацитета, посебно у области заштите старих. Посебна социјална категорија која расте чине маргинализоване и рањиве групе, те је ова област и предмет издвајања из локалних буџета. У односу на стратешки део приоритета област социјалне заштите, смањења сиромаштва, доступност услуга као и свих облика приватно-јавног партнерства су посебно важне, каои регионални пројекти којима би могли да се реализују дугорочни циљеви у овој области.

8.3. Становање

На територији Рашког и Моравичког округа има укупно 154.819 настањених станова од тога је у својини физичких лица 98% станова (ситуација је слична на нивоу РС 98%). Када посматрано број настањених станова и број домаћинстава на нивоу два округа је примећен мањак станова за 7.631 станова у односу на број домаћинстава. Највећи мањак станова је у градовима Краљеву и Чачку.

Табела 8.5. Број становника, станова и домаћинстава

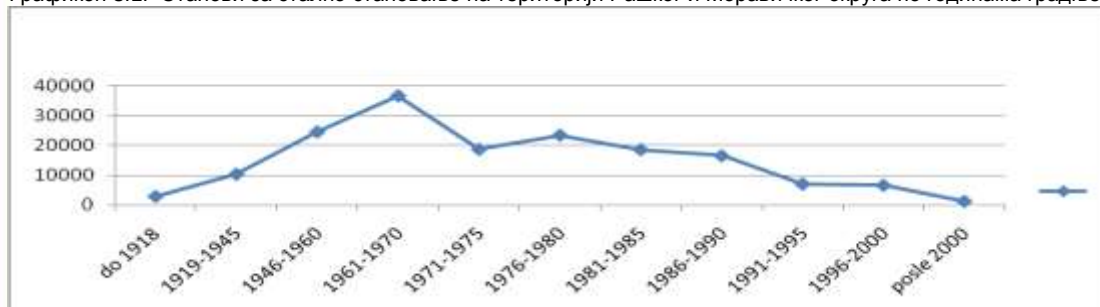
	Број становника по попису 2002	Број лица настањених у становима	Број настањених станова	Број домаћинстава
Република Србија	7498001	7571052	2409002	2528294
Укупно Рашки и Моравички округ	516002	528906	154819	162450
Моравички	224772	226567	71254	74556
Горњи Милановац	47641	48257	15383	15878
Ивањица	35445	35187	10578	10805
Лучани	24614	24453	8008	8223
Чачак	117072	118670	37285	39650
Рашки	291230	302339	83565	87894
Врњачка Бања	26492	28794	8864	9605
Краљево	121707	129624	39595	41993
Нови Пазар	85996	86739	20280	21138
Рашка	26981	27402	8803	9054
Тутин	30054	29780	6023	6104

Извор: Попис 2002, Републички завод за статистику

Када посматрамо број лица која живе у становима и просечну величину стана најбројнији су станови у којима просечна површина стана на једно лице износи 15,1-20 м² и они чине 20% од укупног стамбеног фонда Рашког и Моравичког округа. На нивоу Републике Србије ситуација је идентична.

На територији Рашког и Моравичког округа највећи број постојећих станова је изграђен у периоду од 1961-1970 год. Слична ситуација је и на нивоу Републике Србије. После 1980 год. Имамо константно смањење броја изграђених станова што илуструје и графикон

Графикон 8.1. Станови за стално становање на територији Рашког и Моравичког округа по годинама градње

Извор: Попис 2002, Републички завод за статистику

Број изграђених станова на 1000 становника на територији Рашког округа је већи од просека РС (2,7), и износи 3,8, док је у Моравичком округу нижи од просека РС и износи 1,6. Највећи број изграђених станова је у општини Врњачка Бања 9,8 затим следи град Краљево 5,6. (Извор података: Републички завод за статистику, општине у Србији 2009). Цене станова новоградње у И полугодишту 2010. год. У градовима Краљеву и Чачку биле су ниже од просека Републике Србије, просечна површина станова новоградње у м² у Краљеву је око просека РС док је у Чачку просечна површина стана мања од просека РС.

Табела 8.6. Цене станова новоградње у И полугодишту 2010.године

	Просечна површина станова, у м ²	Цена по 1 м ² у РСД, укупно
Република Србија	56	135.618,00
Централна Србија	55	148.212,00
Краљево-град	54	74.837,00
Чачак-град	36	84.343,00

Извор: СРБ 268 ГР20 150910, Републички завод за статистику

Посебан проблем у области становања представља велики број избеглих и расељених лица са чије стамбене потребе не могу да се задовоље у наредном периоду, извори средстава за задовољавање тих потреба су проблематични. Такође су посебна група млади којима би поред запослења и стамбени програм био елемент привлачење и останка у општинама и градовима у којима су одрасли.

8.4. Дечија заштита и предшколска брига о деци

Укупан број установа за децу предшколског узраста на територији Рашког и Моравичког округа је 187, васпитно образовни рад се обавља углавном у зградама вртића и у основним школама у 79% случајева. Већи број установа ради од 4 до 8 часова дневно (73%), преко 8 часова дневно ради 27% установа. 12.742 деце су корисници установа за децу предшколског узраста. Велики проблем код предшколске бриге о деци је преоштерењеност капацитета установа, тако да на нивоу Рашког и Моравичког округа имамо 1.738 деце која нису примељена у вртић због попуњеног капацитета и 699 деце која су преко капацитета примљена у вртиће.

Табела 8.7. Установе за децу предшколског узраста, 2008/2009. школске године

Управни округ, Град, Општина	Установе, укупно	Деца корисници	Према дужини дневног боравка			Деца која бораве бесплатно
			до 5 часова	9-11 часова	преко 11 часова	
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	2297	183651	52846	130173	632	34602
Укупно Рашки и Моравички округ	187	12742	4028	8665	49	4352
Моравички	73	5493	1061	4432		1513
Горњи Милановац	17	1186	205	981		294
Ивањица	15	558	245	313		239
Лучани	4	394	60	334		60
Чачак - град	37	3355	551	2804		920
Рашки	114	7249	2967	4233	49	2839
Врњачка Бања	5	608	167	441		133
Краљево - град	53	2953	932	1972	49	1036
Нови Пазар - град	15	2360	1187	1173		1195
Рашка	4	703	135	568		112
Тутин	37	625	546	79		363

Извор: Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику

Ова област је посебно интересантна за развој предузетништва и приватно-јавног партнерства. Треба донети регионалне ставове у развоју капацитета и доступности дечије заштите корисницима.

8.5. Пензионери и брига о старима

Укупан број пензионера у Рашком и Моравичком округу је 104.426, што је 6,45% од укупног броја пензионера у РС. На нивоу Републике Србије на 100 запослених има 81 пензионер, а ситуација је иста на нивоу Рашког и Моравичког округа. Ако округе посматрамо појединачно повољнија је ситуација у Рашком округу однос пензионера и запослених је 100 према 76. У Моравичком округу однос пензионера и запослених је 100 према 87. Однос пензионера и запослених најповољнији је у Врњачкој Бањи 100 према 61, а најнеповољнији је у општини Лучани где на 100 запослених имамо 130 пензионера. Највише пензионера имају Краљево и Чачак, а најмање Тутин и Врњачка Бања.

Табела 8.8. Број запослених и пензионера по градовима и општинама

Управни округ, град, општина	Запослени	Пензионери	Пензионери у % запослених
Република Србија	1999476	1615121	80,8
Рашки и Моравички округ	123616	104426	80,5
Рашки	70729	53538	75,7
Врњачка Бања	9052	5549	61,3
Краљево	33626	26686	79,4
Нови Пазар	18912	12186	64,4
Рашка	6022	5890	97,8
Тутин	3116	3227	103,6
Моравички	52887	50888	86,9
Горњи Милановац	10322	11297	109,4
Ивањица	8375	7386	88,19
Лучани	4422	5746	129,9
Чачак	29768	26459	88,9

Извор: Општине у Србији 2009; ПИО, Републички завод за статистику

Просечна пензија на нивоу Републике Србије је 19.853,00 РСД, просечне пензије у Рашком и Моравичком округу су ниже од просека РС. Најниже пензије су Тутину и Новом Пазару, док на територији Рашког и Моравичког округа највеће пензије имају Врњачка Бања и Чачак. Висина пољопривредне пензије је иста у целој РС и креће се око 8.200,00 РСД, пољопривредних пензионера на територији два округа има 21.018.

Табела 8.9. Висина пензије по филијалама ПИО

Филијала/ Општина	Укупно РС	Краљево	Врњачка Бања	Рашка	Нови Пазар	Тутин	Чачак	Горњи Милановац	Лучани	Ивањица
Просечан износ пензије	19853	17880	18746	16241	14537	11887	18719	16633	15074	14856

Извор: Републички завод за пензионо осигурање

Током деведесетих година дошло је до убрзаног превременог пензионисања великог броја запослених са једне стране док је са друге стране велики број запослених остао без посла што је нарушило равнотежу између броја запослених и броја пензионера. Садашња ситуација је неодржива и захтева реформу пензионог система и укидање бенефицираног радног стажа за многе категорије. Данашња издвајања доприноса за ПИО који уплаћују запослени нису довољна да би се покриле потребе за пензијама. Будућа регионална политика и приоритети у области друштвене бриге о старим лицима у оквиру социјалне заштите ће захтевати повећање инфраструктуре у броју домова и центара за заштиту старих, доступности тих институција, сацаја њиховог даљег хуманог развоја у односу на њихово слободно време, као и суштинског решавања одрживости самог сектора старих, а то је боља конкурентност привреде и веће запошљавање.

Поглавље

9. Животна средина

10. Квалитет живота у округу

Животна средина

Издајање информација, података и анализе природног окружења Рашког и Моравичког округа има за циљ да се упуту на животну средину региона и на утицаје које на њу има савремени начин живота, како би се сагледали потенцијали развоја с једне и могуће активности управљања штетним утицајима с друге стране.

Процес приближавања Европској Унији садржи три кључна елемента из области животне средине: хармонизацију прописа, изградњу административних капацитета и капацитета институција и економских инструмента за заштиту животне средине. Преко 30% свих закона које наша земља треба да донесе у процесу европских интеграција су закони из области заштите животне средине. Систем заштите животне средине, треба да обезбеђују поред Републике и Аутономне покрајине, општине, градови, окрузи, правна лица и предузетници који у обављању делатности користе природне вредности, угрожавају или загађују животну средину, научне и стручне организације и друге јавне службе, грађани, групе грађана, њихова удружења, професионалне или друге организације, што је за концепт бриге о животној средини у контексту стратегије развоја Рашког и Моравичког округа изузетно битно.

Окрузи као субјекти система заштите животне средине су дужни да:

- чувају и унапређују животну средину;
- одговарају за сваку активност којом мењају или могу променити стање и услове у животној средини, односно за непредузимање мера заштите животне средине;
- подстичу, усмеравају и обезбеђују јачање свести о значају заштите животне средине кроз институционалне и ванинституционалне облике рада, усавршавање и јавно информисање;
- међусобно сарађују, обезбеђују координацију и усклађивање у доношењу и спровођењу одлука на регионалном, међуопштинском и вишем нивоу.

Као правни оквир за регионално управљање у овој области служе до сада усвојени национални прописи: Закон о заштити животне средине, Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину, Закон о процени утицаја на животну средину, Закон о интегрисаном спречавању и контроли загађења, као системски закони који дефинишу мере, услове и инструменте за одрживо управљање природним вредностима, спречавање, контролу, смањивање и санацију свих облика загађивања.

За планско деловање у Рашком и Моравичком округу је такође битна стратешка процена - идентификација, опис, вредновање и процена значајних утицаја будућег плана или програма на животну средину, јер су предмет стратешке процене програми које припремају републички или локални органи у области просторног и урбанистичког планирања или коришћења земљишта, пољопривреде, шумарства, рибарства, ловства, енергетике, индустрије, саобраћаја, управљања отпадом, управљања водама, телекомуникација, туризма, очувања природних станишта и дивље флоре и фауне. У том смислу ће у наредном периоду предмет стратешке процене програма из области животне средине за Рашки и Моравички округ бити његови највећи проблеми у овој области:

1. притисак отпада на животну средину,
2. присуство недозвољавајућих количина загађујућих материја у водама,
3. угроженост животне средине нерационалном потрошњом енергије из необновљивих извора,
4. угроженост агро-еко система неадекватном употребом хемијских препарата,
5. угроженост биодиверзитета,
6. угроженост геолошке разноврсности,
7. неадекватна укљученост грађана у области заштите животне средине.

9.1. Карактеристике природних богатстава, шума, језера, река, флоре и фауне

Према статистикама Европске Уније, земље чланице су током 2001. године издвојиле око 1,8% свог БДП-а за заштиту животне средине (средства за превенцију, смањење и елиминисање загађења или других типова деградације животне средине). Ово подразумева инвестиције јавног сектора, специјализованих произвођача и привреде.

Процене Дирекције за заштиту животне средине из 2005. године показују да су годишњи трошкови деградације животне средине у Србији између 4,4% (конзервативни сценарио) и 13,1% (максимални сценарио) БДП-а. Највећи део се односи на загађења ваздуха (53% укупних трошкова), загађење воде (22%) и управљање отпадом. Издајања за заштиту животне средине су значајно испод ЕУ просека, као и испод других економија у транзицији. Трошкови заштите животне средине су износили око 0,3% БДП-а у периоду 2001 – 2003 и 0,4% у 2004, док су процене за 2005. годину око 0,3%.

Посматрајући упоредо трошкове деградације животне средине и инвестиције у заштиту животне средине, постаје јасно да су трошкови знатно већи од инвестиција у побољшање квалитета животне средине у Рашком и Моравичком округу. и из тог разлога биодиверзитету и очувању природне равнотеже треба свакако посветити посебну пажњу.

а. Шуме

Територија Србије је значајан центар ендемске флоре и фуне на Балканском полуострву. У Србији расте 287 балканских ендемских врста, што чини 8,06% укупне флоре у Србији. Основни тип ендемских врста у Србији, као и на целом Балкану, су високо планинске врсте. Центри ендемске флоре су првенствено високе планине, укључујући и Копаоник на коме је Панчићева оморица најпознатији ендем. За подручје Рашког и Моравичког округа су важна и водом богата подручја са карактеристичном флором и фауном.

У Рашком и Моравичком округу пошумљено је 417,57 ха. Обрасла шумска површина је 2009.године износила 294.641,27 хектара, а просечна дрвна маса 330.279 кубних метара.

Табела 9.1: Пошумљене површине МО и РО, 2009

Управни округ Град Општина	Пошумљено ха				Обрасла шумска површина- укупно ха	Посечена дрвна маса			
	У шуми		Изван шуме			Укупно м³		Техничко дрво %	
	лишћарима	четинарима	лишћарима	четинарима		лишћара	четинара	лишћара	четинара
Република Србија	624,00	394,00	162,00	963,00	1.978.112,00	2.347,094	256,369	31	80
Моравички	0,54	37,74	7,01	210,68	113.719,41	112,791	19,982	16	70
Горњи Милановац	-	-	7,01	11,56	27.121,96	23.707	1479	20	55
Ивањица	0,54	37,74	-	182,57	55.624,87	69.847	18.148	16	17
Лучани	-	-	-	16,55	15.295,58	9.733	244	21	48
Чачак град	-	-	-	-	15.677,00	9.504	111	8	99
Рашки	2,50	69,81	-	89,29	180.921,86	144.372	53.134	31	84
Врњачка Бања	0,50	-	-	-	12.948,50	22.481	7.260	31	91
Краљево град	2,50	24,93	-	38,12	72.737,81	72.215	16.481	44	82
Нови Пазар град	-	-	-	33,10	34.637,00	15.233	824	6	91
Рашка	-	9,97	-	10,04	29.425,55	16.867	14.187	22	84
Тутин	-	34,91	-	8,03	31.173,00	18.576	14.382	14	82

Извор: Годишњак општина 2010, СЗС 2010.

б. Воде

Активно укључивање округа у интегрисано коришћење и заштиту вода од загађивања је изузетно важно, јер вода је услов живота и у планским документима треба да заузме приоритет као универзално људско право. Воде Рашког и Моравичког округа су такође јавни интерес с аспекта очувања јавног здравља, социјалне кохезије, једнакости. Ова функција је у вези са социјалним правима људи и јавним интересом зато њоме треба управљати на принципима социјалне ефикасности. Воде у Рашком и Моравичком округу ваља све више третирали као реалан потенцијал привредног развоја, што се односи на легитимне привредне активности које се базирају на коришћењу воде и које морају бити рангиране као приоритет. Ова функција је повезана са индивидуалним правима унапређења животног стандарда и водом у ове сврхе треба управљати по принципу економске рационалности како би се оптимизирала економска ефикасност. (Нова култура вода)

Рашки и Моравички округ имају укупно 40.991 хиљада кубних метара воде за снабдевање.

Табела 9.2: Воде Рашког и Моравичког округаи отпадне воде, 2009

Управни округ Општина	Укупне воде за снабдевање хиљ.м ³	Испоручене воде за пиће хиљ.м ³	Испуштене отпадне воде хиљ.м ³	Испуштене отпадне воде из општина са системом одвођења отпадних вода хиљ. м ³	Пречишћене отпадне воде хиљ.м ³
Република Србија	684.725	483.501	365.027	339.852	51.051
Моравички	19.422	12.386	10.257	10.073	2.828
Горњи Милановац	5.014	2.573	2.316	2.316	2.316
Ивањица	1.300	1.027	1.027	1.027	-
Лучани	1.489	715	512	512	512
Чачак град	11.619	8.071	6.402	6.218	-
Рашки	21.569	14.913	13.373	12.032	2.965
Врњачка Бања	3.393	2.425	2.137	1.017	-
Краљево град	9.083	6.043	5.006	4.785	2.965
Нови Пазар град	6.800	4.729	4.729	4.729	-
Рашка	1.714	1.233	1.139	1.139	-
Тутин	579	483	362	362	-

Извор: Годишњак општина 2010, СЗС 2010.

У односу на развојне циљеве у овој области животне средине за Рашки и Моравички округ, трајни задатак за наредни плански период чиниће напори за:

- побољшање система за праћење квалитета површинских и подземних вода, унапређење управљања отпадним водама кроз изградњу постројења за третман отпадних вода, успостављање праћења утицаја загађивача са прелиминарне ИППЦ листе, на стање квалитета вода на територији округа. У том смислу у дугорочне циљеве сигурно треба да уђу залагања за: обезбеђивање здраве воде за пиће у довољним количинама и на адекватан начин, успостављање адекватног квантитативног и квалитативног водног режима и заштита од поплава.

9.2. Конзервација и природна средина од посебног интереса, национални паркови и заштићена подручја

На територији Рашког и Моравичког округа налази се један национални парк и један парк природе:

Национални парк Копаоник који се простире на највишим и најочуванијим деловима планине Копаоник, која се уздиже у средишњем делу јужне Србије заштићен је 1981.године на површини од 11.809 ха, око које је заштитна зона површине од 19.985 ха. Иако почиње на висини од око 800 м, највећа површина Парка обухвата централни и најшумовитији део копаоничког масива, пространи, релативно заравњени предео висок, око 1700 м, познат као Равни Копаоник. У планинском рељефу доминира највиши, Панчићев врх са 2017 м надморске висине.

Копаоник одликује високи степен биолошког и предеоног диверзитета. На овом масиву пронађено је преко 1600 врста биљака. Само високопланинску флору гради 825 врста, од којих је 91 врста ендемичног, а 82 врсте субендемичног карактера. Ту се истичу три локална копаоничка ендемита: копаоничка чуваркућа, копаоничка љубичица, и Панчићева режуха. На Европској црвеној листи налазе се четири врсте, на Црвеној листи флоре Србије налази се 50 врста, а на списку природних реткости Србије 30 врста биљака овог масива. У односу на ендемску високопланинску флору Балканског полуострва, 11,9% ендема расте на Копаонику, што га чини једним од најзначајнијих центара ендемизма у Србији и на Балкану. На Копаонику су присутни сви вегетацијски појасеви високих планина централног дела Балкана, који одржавају вегетацијско богатство овог подручја. Копаоник одликују велике површине са изузетно вредним и очуваним екосистемима. Еколошка разноврсност условила је и богатство животињског света. Богата фауна инсеката (једини познати локалитет на коме је нађена ендемична и реликтна врста дневног лептира већи број водоземаца и гмизаваца, присутно је 170 врста птица од којих је 90% гнездарица и 39 врста сисара, чине изузетно природно богатство овог Националног парка.

Голија је највиша планина југозападне Србије, питома, богата шумом, ливадама и пашњацима, простире се у облику латиничког слова С, дужином од 32 км. Парк природе Голија обухвата површину од 75.183 ха. Због изузетне очуваности изворних природних вредности (извори, развијена густа речна мрежа, разуђен рељеф, плодно земљиште, богат и разноврстан биљни и животињски свет), али и културних вредности, на предлог Завода за заштиту природе Србије, МАБ/УНЕСКО комитет је у оквиру **Парка природе** Голија прогласио Резерват биосфере Голија – Студеница, површине 53.804 ха. Символ Голије представљају реке Моравица и Студеница. Пробијајући се кроз планину, од изворишта до ушћа, Студеница је дубоко усекла корито у уску долину са неколико мањих и краћих клисура. Најдубља се пружа од Бајалског крша до испод ушћа реке Савишнице у Студеницу. Њена десна притока Изубра, са живописном клисурастом долином обраслом високом буковом и мешовитом шумом, у доњем току крије три водопада укупне висине око 20 м. Низводно, километар пред ушће, гради велики број слапова и букова. Највиши врх Голије је Јанков камен (1833 м). Голија може да носи епитет ваздушне бање, у којој се разликују три климатска реона. Долински са брдским реоном обухвата просторе до 700 м, а карактерише се умерено континенталном климом модификованом утицајем околних планина. Прелазни реон обухвата просторе између 700 и 1300 м, са дугим и оштрим зимама и кратким, свежим летима. Зиме су са доста снежних падавина, а лета са топлим данима и свежим ноћима. Планински реон обухвата подручје са надморском висином преко 1300 м, карактеришу га оштре и хладне зиме и кратка прохладна лета. У сливу Голијске Моравице током целе године дува северац, који с једне стране доприноси да и у топлим летњим данима нема великих врућина, а зими кад је интензивнији, доприноси стварању сметова. Крајем зиме и почетком пролећа јужни ветар убрзава топљење снега.

До сада је на Голији забележена 1091 врста живог света, од тога 117 врста и варијетета алги, 40 врста маховина, 7 врста лишајева и 75 врста гљива. Као што свако подручје има свој симбол и своје обележје, за Голију се слободно може рећи да је царство планинског јавора, који овде гради своје најлепше и најочуваније лишћарске и лишћарско-четинарске шуме. Са аспекта заштите планинског јавора и његових заједница, од великог значаја је чињеница да је ова врста преживела ледено доба и да је у свом изворном облику данас фрагментарно очувана.

Због присуства 95 врста птица Голија је један од веома важних планинских орнитолошких европских центара. Њихово присуство у различитим типовима станишта, показује колико је разноврстан свет птица. Јеж, алпска ровчица, слепо куче, пух лешњикар, ласица, мрки медвед и вук само су неке од 22 врсте које су установљене на Голији. Од врста чији је лов дозвољен у оквиру ловишта Чемерница, Грабовица и Голија ту су срна, дивља свиња и зец. Уз ласицу, за коју је установљена трајна законска заштита, са аспекта заштите и то као природне реткости, значајно је још 9 врста, међу којима су и вук, сиви пух, веверица и мочварна ровка.

Предео изузетних одлика - Овчарско-кабларска клисура налази се у централном делу Србије, где је река Западна Морава између планина Овчар и Каблар усекла клисуру импозантних размера.

Део долине Западне Мораве који спаја Пожешку и Чачанску котлину почиње на 1 км низводно од саставка Ђетиње и Моравице и пружа се на дужини од 27 км, до ушћа Каменице у Мораву. Њен најдубљи и најизразитији део – Овчарско-кабларска клисура, дуга је 16 км, мерено дуж речног корита, скоро дупло више него када се измери праволинијски, што је последица изразитог вијугања реке и долинског дна. Највећа дубина клисуре је у њеном средишњем делу и она, у односу на врх Каблара, износи око 620 м, а у односу на врх Овчара 710 м. У овом делу долинске стране имају и највеће нагибе, углавном преко 30°.

Основно природно обележје клисуре чини рељеф, пре свега упечатљиви масиви Овчара и Каблара, по којима је и добила име. Импресивне литице и гребен Каблара одају утисак огромног окамењеног таласа који сваког тренутка може ударити у Овчар. Јужне стеновите падине и врхови Каблара стрмо се обрушавају у реку. На овим падинама су отвори пећина и поткапина. Као контраст сурим падинама Каблара, падине Овчара се блаже спуштају до реке, прекривене зеленим, шумским масивима.

Западна Морава, која их раздваја, овде је успорила свој ток усекла 3 јединствена меандра, од којих су прва два прави геоморфолошки феномени познати као "укљештени меандри".

Стрме и стеновите стране Каблара, његови остеоњаци и шумски комплекси, крију бројне врсте очуване флоре, често реликтог карактера. Карактеристичне врсте у клисури су руј, граб, грабић, ситнолистна липа, крупнолистна липа, црни јасен, руј, хајдучка опута, ловоролисни јеремичак.

Фауна је такође богата, као последица добре очуваности и разноврсности станишта (шумска станишта, стене, литице, водена станишта, пашњаци и ливаде). Често се могу видети шумска корњача, барска корњача, шарени даждевњак, куна златица, куна белица, јазавац, дивља мачка, видра, сиви соко, сури орао, сива чапља, јаребица камењарка.

У клисури је смештена и Овчар Бања, још увек недовољно развијена и искоришћена, али са потенцијалом да у будућем периоду буде окосница развоја туризма овог краја.

Хаџи-Проданова пећина се налази у долини Рашћанске реке, смештена је на надморској висини од око 600м. Удаљена је 7 км од Ивањице, на путу за Гучу. Добила је име по Карађорђевој војводи Хаџи-Продану, који је у пећину склањао збегове од Турака. Испитана дужина пећине је око 400 м и састоји се од два спрата. Доњи страт, поред главног, има и два споредна канала. Улазни део пећине ширине је око 3 м и завршава се сужењем иза кога се налазе пространа дворана, дужине 50 м и ширине око 15 м. Десна страна дворане је покривена бигреним саливом и низом плитких базена. У централном делу дворане налазе се дебели сталактити и сталагмити, а на странама моћни саливи који имају изглед окамењених водопада. Дворана се завршава са два мања продора-процепа. Горњи спрат почиње из дворане главног канала и испуњен је разнобојним и разноврсним накитом. У Хаџи-Продановој пећини је пронађено 25 врста пећинских животиња (инсеката) које у свету нису довољно проучене. Приликом археолошких ископавања у површинском слоју и рецентом укопу на самом улазу у пећину пронађени су фрагменти керамике из старијег гвозденог доба. У геолошком слоју 2 нађени су окресани камени артефакти који припадају времену између 20. и 10. миленијума пре нове ере, а у геолошком слоју 5 откривени су налази из средњег палеолита, као и велика количина костију плеистоценских животиња, чија старост прелази 13-15.000 година. У пећини је пронађен зуб дугачак 12 цм, као и делови лобање пећинског медведа. Те животиње су биле дугачке до 3 м и тешке око 1 тоне. У пећини су пронађени и трагови боравка човека који је живео у овом периоду. Сви ови налази су веома значајни, јер припадају периодима који у нашој земљи нису довољно истражени, а типични су за периоде којима припадају. Налази од кристала кварца нису карактеристични, како за средњи, тако и за горњи палеолит, па би Хаџи-Проданова пећина могла да представља једно од најстаријих налазишта у свету у коме се јављају артефакти од овог материјала. Хаџи-Проданова пећина улази у малобројна вишеслојна палеолитска налазишта на централном Балкану и пружа велики потенцијал за будућа истраживања. У току је уређење пећине за посетиоце, као и обнова порушене цркве код улаза у пећину, тако да ће Хаџи-Проданова пећина имати функцију туристичког, спелеолошког и археолошког локалитета. Постојећим стратешким плановима (Просторни план Републике Србије, Национални програм заштите животне средине), Стратегијом просторног развоја Републике Србије (у изradi), предвиђено је да се мрежа (национално) заштићених подручја прошири на најмање 10% територије Републике Србије, док је прелиминарни план да површина еколошке мреже буде до 20% територије Републике Србије.

У области заштита биодиверзитета поред спровођења националних и међународних конвенција и прописа, У оба округа би у наредном периоду било неопходно радити више на регионалним пројектима у домену унапређења и заштите биодиверзитета.

Заштита биолошких ресурса – Рибарство је такође важно за Рашки и Моравички округ. Управљање риболовним ресурсима у риболовним водама које обухвата очување и заштиту, улов и коришћење риба и гајење свих врста и узрасних категорија риба, требаће много више у наредном планском периоду да буде усклађено са принципом одрживог коришћења, да би се допринело очувању ихтиофаунистичког диверзитета и еколошког интегритета водених екосистема, а што би било посебно значајно за развој овог региона. **Геолошка истраживања** са минералним сировинама, хидрогеолошка истраживања, су важна за наредни период, с аспекта регионалних студија стратешког значаја које ће бити инициране у Рашком и Моравичком округу, а још више, са аспекта увођења геолошког информационог система округа.

9.3 Загађења и штетне емисије

9.3.1. Управљање отпадом

Национална стратегија управљања отпадом са програмом приближавања ЕУ представља базни документ који обезбеђује услове за рационално и одрживо управљање отпадом: одрживи развој, регионални приступ у управљању отпадом, предострожност, хијерархију у управљању отпадом, примену најпрактичнијих опција за животну средину, као и одговорност произвођача. Разграничење надлежности између националног, регионалног и локалног нивоа одлучивања утицаће и на развојно опредељивање у оба округа око одговарајућих капацитета институција одговорних за управљање отпадом у округу, људским ресурсима и капацитетима за управљање отпадом (јавни и приватни сектор), брже укључење приватног сектора у управљање комуналним чврстим отпадом, на политику превенције и смањење стварања отпада, развој рециклаже, побољшање организације сакупљања и транспорта, као и на поуздано одлагање отпада. За наредни плански период за оба округа поред рада на унапређењу техничких аспеката управљања отпадом, кроз успостављање међурегионалне сарадње и формулисања регионалних пројеката, биће све важнији и економски и шири социјални аспекти управљања отпадом као:

- Примена начела «загађивач плаћа»
- Продужена одговорност произвођача за сопствене производе
- Реструктурирање и трансформација сектора услуга
- Учешће приватног сектора
- Стварање флексибилних инструмената који се могу брзо адаптирати на измењене услове
- Социјални аспекти
- Развијање јавне свести
- Професионална обука кадрова
- Образовање

У Рашком и Моравичком округу ће у наредном периоду бити израженија и регионална брига о примени Закона о амбалажи и амбалажном отпаду: свој амбалажи која се ставља у промет у округу, свом амбалажном отпаду – комуналном и индустријском, слободном пласману на тржишту, увођење депозитног система – за повратну амбалажу и за амбалажу која се користи за паковање хемикалија, као и праћење и подстицање увођења добровољног споразума између државне управе и привредних субјеката са територије оба округа, односа са оператерима за овај отпад у преузимају и поновном искоришћењу, рециклажи или одлагању у складу са законом и регионалним циљевима развоја у области заштите животне средине.

Да би се постигло што ефикасније управљање врстама отпада, на радионици је сагледана заједничка основа проблема и потреба [Интегралног приступа у управљању отпадом](#) – поступање у оквиру: сакупљања, транспорта, складиштења, третмана и одлагања отпада, укључујући и надзор над тим активностима и бригу о постројењима за управљање отпадом после затварања на територији Рашког и Моравичког округа.

Високи трошкови, нерационална организација, низак квалитет услуга и недовољна брига за околину резултат су поразног стања у организацији управљања отпадом, али и недовољне свести грађана и привреде, који још увек не осећају и не доживљавају отпад као свој, него као туђи проблем, за чије решавање је надлежан неко други - локална самоуправа, индустрија.

Најчешћи начин управљања отпадом је и даље одлагање на локалне депоније, које са веома мало изузетака, не задовољавају ни основне хигијенске и техничко-технолошке услове, а поред свега нека од постојећих одлагалишта су практично попуњена. Мало је депонија које се могу укључити у санитарне депоније. Интегрални систем управљања отпадом представља низ делатности и активности који подразумева:

- превенцију настајања, смањење количине отпада и његових опасних карактеристика,
- третман, планирање и контролу делатности и процеса управљања отпадом,
- транспорт,
- успостављање, рад, затварање и одржавање постројења за третман отпада,
- мониторинг, саветовање и образовање у вези делатности и активности на управљању отпадом.

Овај систем би требало да се заснива на регионалном саветовању и преносу добрих искустава у избору и примени ефикасних технологија којима се остварују специфични циљеви управљања отпадом. У том смислу би у стратешким регионалним приоритетима требало предвидети план и задатке у овој области како би се плански утицало на заштиту и унапређење животне средине, здравља људи, допринело одрживости управљања отпадом и повећању нивоа јавне свести у Рашком и Моравичком округу и промени става према заштити животне средине и отпаду, као једном од њених сегмената. У том смислу би основни циљеви у овој области били:

- смањење количина насталог отпада,
- превенција настајања отпада,
- решавање проблема отпада на месту настанка,
- принцип сепарације отпада,
- принцип рециклаже што веће количине отпада,
- принцип рационалног коришћења постојећих капацитета за прераду отпада,
- принцип рационалне изградње постројења за третман и
- принцип мониторинга загађења у циљу очувања квалитета животне средине.

На националном нивоу је предвиђено формирање мреже 5 врста инфраструктурних објеката на подручју Србије у функцији ефикасног управљања отпадом: 29 регионалних санитарних депонија, 44 Трансфер станице, 17 Рециклажних центара, 7 Центара за компостирање и 4 Спалионице комуналног отпада.

а. Депоније и сметлишта у Рашком и Моравичком округу

У општини Нови Пазар – прикупљање отпада је неорганизовано, уз непоштовање основних санитарних услова и прописа. Отпад се неконтролисано одлаже на јавне површине, обале река и слична места. Разврставање отпада не постоји, а за одлагање се користила стара депонија Батњик, која је неуређена. Депонија Батњик је затворена пре 7 година. Нова депонија **Голо брдо** налази се на Комињском брду. Савремено је опремљена за одлагање и прераду отпада. Укупна површина депоније је 25 ха. Иако је још увек недовршена и нема употребну дозволу, ова депонија се интензивно користи. На годишњем нивоу се у општини Нови Пазар одложи **24.805,3 тона отпада**, од чега је 16.867,7 т пореклом из домаћинства, а 7.937,6 т пореклом од предузећа, институција и са јавних површина. Тренутно је у току пројекат италијанске организације Цоопу – селектирање картона, обука на јачању свести локалног становништва о потреби селекције, а затим рециклирања отпада. У сеоским срединама не постоји организовано одлагање отпада, па је чест случај стварања дивљих депонија на различитим локацијама (често поред путева, на обали реке и слично).

На годишњем нивоу у општини Тутин се одложи 550 т отпада. За одлагање отпада се користи депонија Голо Брдо која се налази на територији општине Нови Пазар. Не врши се сепарација и рециклирање отпада.

У општини Горњи Милановац – санитарна депонија Вујан. Годишње се одложи око 45.000 м³ смећа од домаћинства, а од привреде 27.000 м³, што је око 10.000 т смећа годишње. Обавља се примарна селекција смећа.

У граду Краљеву – сметлиште постоји у насељу Грдица (7 хектара). Одлагање смећа врши се на непотпуно контролисаном сметлишту. У поступку депоновања, изузев радног разврставања и повременим прекривања интерним материјалима, нема примене потпуног санитарног третмана

У општини Врњачка Бања постоји несанитарна депонија у селу Врњци, удаљеном око 10 км од централне бањске зоне

Табела 9.3: Количине отпада у В.Бањи, 2005-2007.

Година	Количине смећа (м³)
2005	23.920
2006	24.180
2007	24.635

Извор: Стратегија развоја општине, 2008

Општина Рашка чврст комунални отпад одлаже на градско сметлиште, које се налази на удаљености од око 2 км од града. Сметлиште нема карактеристике градске депоније. Захваљујући повољним природним рељефним карактеристикама, физички је одвојено од градске зоне, па не долази до разношења отпада ван подручја сметлишта. Укупна површина сметлишта износи 4 ха. У овој општини још не постоји никаква документација за изградњу депоније, као ни Генерални пројекат решавања проблема одлагања чврстог отпада. Према подацима из 2007. године, укупна количина отпада који се продукује годишње са територије општине износи 6.000 т. Од ове количине, из домаћинстава потиче 4.800 т, из предузећа 1.000 т, а из установа 200 т.

У Чачку се генерише 70 т комуналног отпада дневно. Тренутно не постоји адекватна санитарна депонија и недостају опрема и возила за проширење примарне селекције на целу територију града. Депонија Грбавчевица која се налази на 4,5 км од центра града, првобитно намењена за комунални и индустријски отпад, од 1995. године се користи само за комунални отпад. Депонија заузима површину од око 2 ха на удаљености од око 400 м од насеља Бук. Капацитет депоније је исцрпљен, нема довољно позајмишта земље због чега се нередовно прекрива.

У општини Ивањица постоји велики број углавном мањих дивљих депонија. Посебан проблем је депонија индустријског отпада из фабрике тепиха, која се налази на Сењаку.

Идеја о заједничком решавању проблема комуналног отпада и отклањање огромног проблема еколошки неприхватљивих сметлишта и депонија у општинама Златиборског и Моравичког округа преточена је у међуопштински пројекат изградње регионалне санитарне депоније Дубоко. Уговором оснивача из 2005.године, општине Ужице, Чачак, Пожега, Ариље, Ивањица, Лучани, Косјерић, Чајетина и Бајина Башта формирано је предузеће "ЈКП Дубоко". За овај пројекат који је у реализацији обезбеђена су средства од преко 12 милиона евра из: Фонда за заштиту животне средине, донација ЕАР-а, општина оснивача, кредита ЕБРД. Депонија Дубоко је прва санитарна депонија регионалног карактера у Србији. Пројекат укључује и изградњу линије за селекцију отпада на локацији депоније, изградњу трансфер станица у свакој од општина и затварање постојећих сметлишта у општинама.

9.3.2. Обновљиви и алтернативни извори енергије

Правни и стратешки оквир за деловање Рашког и Моравичког округа у области развоја обновљивих и алтернативних извора енергије су национални: Закон о енергетици, Стратегија развоја енергетике Републике Србије до 2015. године, Уговор о оснивању Енергетске заједнице југоисточне Европе, Национални акциони план за гасификацију на територији Републике Србије, као и Закон о потврђивању Кјото протокола уз Оквирну конвенцију Уједињених Нација о промени климе.

Одрживо коришћење енергије

У следећем прегледу резимиране су снаге и шансе у Одрживом коришћењу енергије: повећању енергетске ефикасности и већем коришћењу обновљивих извора енергије у Рашком и Моравичком округу.

Снаге	Слабости	Шансе	Претње
■ Постајање државне стратегије за повећање енергетске ефикасности и веће коришћење обновљивих извора енергије ■ Велики енергетски потенцијал Рашког и Моравичког округа за коришћење обновљивих извора енергије. ■ Велики потенцијал за провођење мера рационалног коришћења енергије и повећање енергетске ефикасности у секторима производње и потрошње енергије. ■ Постојање државних подстицајних мера за коришћење обновљивих извора енергије. ■ Развијен институционални државни и регионални оквир за реализацију пројеката из области енергетске ефикасности и обновљивих извора енергије. ■ Ратификован Кјото протокол - потенцијал за примену ЦДМ пројеката. ■ Потписан уговор Републике Србије о приступању енергетској заједници. ■ Чланство у међународној агенцији за обновљиву енергију. ■ Постојање фонда за заштиту животне средине.	■ Непостојање Стратегије одрживог развоја Рашког и Моравичког округа. ■ Нереалан паритет цена енергената и њихова нестабилност. ■ Непостојање енергетског менаџмента као носиоца енергетске политике на локалном нивоу. ■ Непостојање финансијских подстицајних мера: државних, окружних и општинских фондова и републичке развојне банке. ■ Сложена и компликована процедура за добијање грађевинских дозвола за изградњу енергетских објеката и постројења. ■ Ниска производна активност енергетски неинтензивних грана индустрије у Рашком и Моравичком округу. ■ Неадекватна усклађеност развоја целине енергетског сектора Рашког и Моравичког округа. ■ Непостојање адекватног тарифног система за коришћење електричне енергије. ■ Заостајање у развоју и примени нових технологија. ■ Непостојање дефинисаних обавеза оператора преносног и дистрибутивног система за приоритетно прикључење произвођача који производе електричну енергију из обновљивих извора енергије. ■ Непостојање знатног броја стандарда опреме и поступака за коришћење обновљивих извора енергије. ■ Недостатак прописа за пројектовање, израду, контролу и монтажу уређаја који користе обновљиве изворе енергије. ■ Недовољно развијена електроенергетска инфраструктура у општинама Рашког и Моравичког округа.	■ Израда средњерочних и дугорочних планова развоја енергетике локалних самоуправа. ■ Повећање енергетске ефикасности у областима: ■ Производње електричне И топлотне енергије ■ Потрошње финалне енергије (индустрија, зградарство, саобраћај, комунална енергетика, пољопривреда). ■ Веће коришћење обновљивих извора енергије: биомасе, хидро потенцијала, енергије ветра, соларне и геотермалне енергије. ■ Развој локалне индустрије и повећање запослености. ■ Смањење инвестиција у нова и ефикасније коришћењу изграђених енергетских постројења. ■ Повећање броја корисника прикључених на даљинске системе грејања и веће коришћење природног гаса за производњу топлотне енергије. ■ Развој нових производних програма домаће индустрије у области енергетске ефикасности и обновљивих извора енергије. ■ Одрживо коришћење материјала и енергије општинских и регионалних депонија. ■ Изградња нових енергетски ефикасних и еколошки прихватљивих постројења за комбиновану производњу електричне и топлотне енергије. ■ Побољшање стања животне средине. ■ Коришћење обртних (револвинг фондо) фондова међународних финансијских институција намењени реализацији пројеката повећања енергетске ефикасности (КфW, ЕБРД, Светска банка). ■ Коришћење финансијских средстава намењени реализацији међународних регионалних пројеката. ■ Развој и упошљавање ЕСЦО компанија.	■ Нереалан паритет цена електричне енергије и енергената. ■ Непостојање националних и општинских фондова за енергетску ефикасност. ■ Непостојање пореских и других олакшица за фирме које спроводе пројекте у циљу унапређења енергетске олакшица. ■ Тешкоће у наплати потраживања јавних предузећа која се баве производњом и дистрибуцијом електричне и топлотне енергије, што условљава недостатак средстава за текуће одржавање и инвестиције ■ Неповољни услови кредитирања и ограничена средства локалних буџета и јавних предузећа за примену мера енергетске ефикасности. ■ Неадекватан тарифни систем за електричну енергију.

Више од **32%** електричне енергије производи се у хидроелектранама. Влада би требало да развије мере даљег смањења утицаја на животну средину из термоелектрана и рафинерија, нарочито утицаја на ваздух, земљиште, подземне и површинске воде, као на здравље људи и то путем увођења најбољих доступних техника и технологија за смањење утицаја, а требало би да пронађе начин за сигурно одлагање пепела.

Табела 9.4: Утицај класичних извора енергије на животну средину

Из електрана које користе лигнит	Прерада нафте	Рудници угља и прерада
пепео прашина сумповори и азотови оксиди	Емисије променљивих органских једињења (ВОЦ)	Утичу на квалитет ваздуха и воде и изазивају деградацију земљишта
5,5 милиона тона пепела годишње (170 милиона тона) (секундарне емисије, загађење земљишта и воде и деградација земљишта)	други ароматични угљоводоници	
испуштање расхладне воде доводи до повећања амбијенталне температуре воде	уљни талог	
Трафостанице и даље користе полихлороване бифениле (ПЦБ)		

Преостали технички искористив *хидропотенцијал* износи око **7 TWx**, односно **0.4 Мтоје**. Поред хидропотенцијала, највећи енергетски потенцијал налази се у искоришћењу *биомасе*, око **2.4 Мтоје (113.000 TJ)**. Потенцијал *геотермалне* енергије у Србији је око **0,20 Мтоје**. Потенцијал *соларне* енергије процењен је на око **0,64 Мтоје**. Потенцијал енергије *ветра* је око **0,19 Мтоје**. Углавном је реч о великим хидроцентралама снаге веће од 10 MW, укупног инсталисаног капацитета 2.831 MW и укупне годишње производње око 10,3 TWx. Капацитет постројења снаге преко 10 MW износи око 5.200 GWx, за изградњу малих хидроелектрана (снаге испод 10 MW) идентификовано је око 900 локација. У 2007. години у Србији је почела са радом фабрика за производњу биодизела, капацитета 100.000 т/год. Температура геотермалних извора креће се од 20 до 100 оС.

Потребе грејања. Процењено је да је у 2009. години искоришћено око 2000 TJ геотермалне енергије. Соларна енергија се најчешће користи за грејање воде и простора у стамбеном и туристичком сектору. Не постоје прецизни подаци о обиму коришћења. Процене су засноване на мерењима на постојећим метеоролошким станицама постављеним на 10 м висине. За поузданије процене ове врсте потенцијала потребно је извршити мерења на већим висинама (30-50 м). Погодне локације: Источна Србија, Панонска низија северно од Дунава, као и поједине планинске области. Неопходне су додатне истраживачке активности које би идентификовале потенцијалне локације и техничке могућности за изградњу ветрењача. У овој области се већ интензивно ради на:

- изради пројеката и студија о примени обновљивих и алтернативних извора енергије (енергије ветра, вода, биомаса, биогас, сунца, геотермална енергија, депонијски гас, енергија из отпада);
- анализа примене обновљивих и алтернативних извора енергије;
- припреми стручних основа у изради прописа из ове области у оквиру међусекторске сарадње;
- међународној сарадњи у овој области;
- предлагању мера за остваривање циљева политике чисте енергије.

Пошто енергетски сектор Републике, а и Рашког и Моравичког округа такође, карактеришу бројни проблеми који могу бити ограничавајући чиниоци даљег привредног развоја: неповољан обим и структура енергетских ресурса, висок ниво енергетске увозне зависности са тенденцијом даљег раста, основни енергетски индикатори испод стандарда ЕУ, неадекватно стање инфраструктурних капацитета, низак ниво пословне ефикасности енергетских привредних субјеката и друго, у наредном период је неопходно сагледавање стања енергетског сектора, у смислу импликација које може имати на даљи регионални привредни развој. Ово је такође везано за потенцијале за привлачење инвестиција у изградњу нових и модернизацију постојећих електроенергетских капацитета / на националном нивоу је процењена вредност од око 9 милијарди евра и око 4 милијарде евра инвестиција у гасном сектору/, диверзификацију извора снабдевања енергијом и унапређење шире примене обновљивих извора енергије и унапређење енергетске ефикасности у свим секторима производње и потрошње енергије. Основни разлози за покретање интензивног инвестиционог циклуса у **електропривреди** јесу: растућа потрошња електричне енергије, неопходност замене старих, неефикасних постројења и поштовање прописа у области заштите животне средине. /У Стратегији развоја ЕПС-а предвиђено је да се у инвестиционе пројекте до 2015. године инвестира око 9 милијарди евра/.

Национална стратегија заштите животне средине предвиђа да ће једна трећина укупних трошкова за заштиту животне средине неопходних за средњорочни период бити управо у сектору енергетике, / до краја 2005. године у електроенергетски сектор уложено је око 400 милиона/.

Према инвестиционим плановима наведеним у Стратегији процењено је да би улагања до 2015. године укупно износила 7,7 милијарди УСД.

Табела 9.5: Области пројектованих улагања у обновљиве изворе енергије у Србији до 2015.

Технолошка модернизација у сектору нафте и угља	Побољшање енергетске ефикасности (гасни сектор и градске топлане)	Промоција обновљивих извора енергије (биомаса и хидропотенцијал)
6,4 милијарде \$	950 милиона \$	357 милиона \$

Осим за изградњу нових производних капацитета, инвестиције су неопходне и за ревитализацију и модернизацију постојећих производних капацитета које подразумевају не само повећање номиналне снаге и повећања степена ефикасности рада, него и реконструкцију система транспорта и одлагања пепела и шљаке, уградњу електрофилтера и постројења за одсумпоравање димних гасова, постројења за пречишћавање отпадних вода и др. На основу расположивих података, процењена средства износе 4,1 милијарде евра.

У оквиру **гасне привреде** у предстојећем периоду предвиђено је неколико капиталних инвестиционих пројеката. У **нафтној привреди** инвестициони приоритети јесу изградња продуктовода, нафтовода, складишних система и пумпних станица. У циљу реализације наведених приоритета неопходно је предузимање низа мера и активности, међу којима се по значају издвајају следеће: (а) уклањање ценовних диспаритета међу енергентима и увођење компоненте заштите социјално угрожених потрошаца енергије, (б) спровођење реорганизације и корпоратизације енергетских субјеката, (ц) усвајање новог Закона о енергетици и Закона о рационалној употреби енергије, (д) уклањање административних препрека и доношење подстицаја на системском нивоу за стимулисање инвестиција у енергетске пројекте, а посебно у оне који се базирају на обновљивим изворима енергије и друго.

Пилот пројекти који су планирани или започети из области енергетске ефикасности у Рашком и Моравичком округу су:

1. Изградња постројења за конгенеријацију енергије из депонијског гаса са депоније Вујан, Горњи Милановац
2. Изградња фабрике за прераду индустријског отпада, Горњи Милановац
3. Изградња биогас постројења за прераду биопрерадиве компоненте, Чачак
4. Изградња компоста за прераду биолошки прерадивог отпада из прехранбене индустрије, домаћинства, фабрике за пречишћавање отпадних вода и отпада са зелених површина, Горњи Милановац
5. Изградња енергетског парка, Чачак

Потенцијали обновљивих извора енергије у Рашком и Моравичком

1. Мале хидроелектране

Сагледавање потенцијала за производњу електричне енергије из малих хидроелектрана могуће је извршити на основу студије /катастра/ Електропривреде, из које је видљиво да управо МО и РО чине највећи потенцијал земље за изградњу ових хидроелектрана снаге до 10 MW.

Табела 9.6: Општине са највећим потенцијалом за изградњу малих хидроелектрана у Рашком и Моравичком округу

Број локација за изградњу МХЕ	Процењена снага /kW/	Могућа производња /MWx/	Општине
64	34.300	121.203	Ивањица
35	32.280	109.692	Рашака
40	23.458	78.394	Краљево
20	15.825	55.100	Нови Пазар
10	9.305	27.419	Тутуин

Извор: Електропривреда, 2010

2. Енергија ветра

Подручје Рашког и Моравичког округа према прелиминарним анализа има значајан ветро потенцијал за изградњу ветроелектрана. Иако би за сагледавање потенцијала за коришћење енергије ветра поред података са мерних станица, било неопходно континуирано мерење на висинама до 100 метара: руже ветрова, градијента температуре, средње брзине ветра, ипак се могу издвојити – планински предели Столова, планина Чемерно и планина Гоч.

3. Енергија биомасе

Енергија биомасе је највећи потенцијал Републике за коришћење необновљивих извора енергије. Сагледавање потенцијала за биомасе, места, количина, састава на подручју Рашког и Моравичког округа сигурно би допринело новим инвестицијама домаћег и иностраног капитала за изградњу постројења намењених производњи топлотне енергије, као и оних за комбиновану производњу електричне и топлотне енергије/конвергенција/.

- Из ових разлога је изражен став представника интересних група на изради стратешких докумената Рашког и Моравичког округа за наредни плански период, да се област енергетске ефикасности и развој обновљивих извора енергије треба поставити као реална снага и приоритет у развоју региона. У том циљу ће напори бити усмерени на: развој енергетског менаџмента (система газдовања енергијом) Рашког и Моравичког округа и образовање 100 енергетских менаџера округа, израду енергетског биланса Рашког и Моравичког округа, израду стратегије развоја енергетике Рашког и Моравичког округа, оснивање мреже за енергетску ефикасност и алтернативне изворе енергије (са циљем развоја и реализације регионалних пројеката из области енергетске ефикасности и алтернативних извора енергије).

Поред ових области заштите и потенцијала животне средине Рашки и Моравички округ се такође срећу са проблемима **климатских промена и заштите ваздуха**. У општинама округа, у складу са Бечком конвенцијом о заштити озонског омотача и Монтираелским протоколом о супстанцама које оштећују озонски омотач и Конвенцијом о прекограничном преносу загађујућих материја у ваздуху на велике удаљености (ЦЛРТАП), те националним законима, у оба округа се ради на мерењу емисије и праћењу стања аерозагађења, али ће бити неопходно да се то прошири на успостављање система заштите и очувања квалитета ваздуха округа. Такође су све јачи разлози за израду оквирне регионалне стратегије климатских промена са акционим планом; изградњу капацитета за пренос технологија и процену потребних технологија; изградњу капацитета и подизање свести у вези са адаптацијама на климатске промене и кроз могући виртуелни климатски центар; разраду финансијских аспеката за преговоре са власницима ЦДМ пројеката и инвеститорима.

У том смислу ће активности округа доприносити дугорочном решавању проблема који проистичу из климатских промена, кроз реализацију Националне мреже за аутоматски мониторинг квалитета ваздуха, Националног информационог система животне средине, развоја индикатора животне средине у сагласности са стандардима ЕУ, изради Катастра загађивача и пратећег информационог система..

Образовање за заштиту животне средине и одрживи развој је једно од посебно важних питања развоја на којем ће требати да раде сви стејхолдери Рашког и Моравичког округа у наредном планском периоду. Поред прикључења активностима мултимедијалног едукативног материјала под називом „Зелени пакет“ (Регионални центар за животну средину за Централну и Источну Европу, биће неопходно припремити и регионалне приручнике у области заштите животне средине и одрживог развоја. Ово укључује и унапређење наставних планова и програма за основне, средње школе и факултете у Рашком и Моравичком округу. У процесу развоја и имплементације локалне Агенде 21, општински органи управљања ће више искористити искуство из постојећих локалних акционих планова заштите животне средине и препорука из (ЛЕАП), као позитивне практичне примере за пренос у оне општине округа које још немају ова документа, као и у развоју образовних и информативних садржаја за формирање више свести и културе код младих из округа за животну средину.

9.4. Активности невладиног сектора, пројекти и донатори у области животне средине

У области животне средине, на територији Рашког и Моравичког округа, делује 12 невладиних организација.

Табела 9.7. Невладине организације које се баве питањима животне средине у Рашком и Моравичком округу, 2010

Главно подручје рада	Општина	Име НВО
Животна средина	Краљево	Еколошки покрет "Ибар" Краљево
	Нови Пазар	Еколошко друштво "Цар Стефан Душан Силни" Краљево
	Тутин	Еколошко хуманитарна организација "Заман"
		Удружење грађана "Еколошки покрет-Видра"
	Чачак	Еколошко друштво Чачак
		Грађански форум Чачка
		Планинарско друштво "Каблар"
	Ивањица	Еколошки покрет Ивањица
	Лучани	Еколошко друштво Драгачево
	Горњи Милановац	Еколошко друштво Горњи Милановац
		Еколошко друштво "Расковник" - Враћевшница
		ГМ Оптимист – Горњи Милановац

Извор: РРА Краљево, 2010

На нивоу Србије се финансира 144 научноистраживачка пројекта из области заштите животне средине - највећи број пројеката обухвата истраживања примене нових материјала у заштити животне средине и пројекте који се баве истраживањима енергетске ефикасности у заштити животне средине.

На територији Рашког и Моравичког округа у периоду од 2000. до 2010. године је у области животне средине реализовано 25 пројеката.

Табела 9.8: Пројекти у Рашком и Моравичком округу финансирани из домаћих и иностраних извора, 2000-2010.

Назив пројекта	област	вредност	трајање	Донатор-позив
КРАЉЕВО				
Израда ЛЕАП-а општине Краљево	Заштита животне средине	100.000,00 ЦХФ	18 месеци	Швајцарска агенција СДЦ
Израда стратегије третмана и одвођења отпадних вода	Заштита животне средине	35.180,00 ЦХФ	5 месеци	Швајцарска агенција СДЦ
Спровођење едукације становништва за примарну селекцију отпада и реализација на пилот локацији	Заштита животне средине	25.440,00 ЦХФ	6 месеци	Швајцарска агенција СДЦ
Заједно за природу	Успостављање одрживог модела заштите животне средине уклањањем 12 дивљих депонија.	274.180,00 €	2009-2010	ЕУ – Прекогранични програм 2009-2010
Изградња црпне станице у Рибници	Стварање услова за заштиту водних ресурса	32.466.688	2008-2009	НИП 2008-2009 / Министарство економије и регионалног развоја
РАШКА				
Регулација реке Рашке - Генерални пројекат са пред-студијом изводљивости (заштита од поплава)	Заштита животне средине	113.404,33 ЕУР		УНДП-ПРО
Пилот пројекат - Третирање отпадних вода на месту настајања	Заштита животне средине	26.808,55 ЕУР		УНДП-ПРО
Генерални и идејни пројекат са студијама за колекторе и постројења за пречишћавање отпадних вода за општину Нови Пазар	Заштита животне средине	112.743,04 ЕУР		УНДП-ПРО
Студија изводљивости за регионалну депонију за општине Рашка, Нови Пазар и Тутин, са студијом о могућностима општине Сјеница	Заштита животне средине	36.541,49 ЕУР		УНДП-ПРО
Главни пројекат за санацију депоније Батњик	Заштита животне средине	70.231,60 ЕУР		УНДП-ПРО
ИВАЊИЦА				
Набавка рото-смећара	Комунална опрема и комуналне услуге	3.822.610,00 РСД	Реализован 2004.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Прикупљање секундарног отпада – контејнери и пресе	Комунална опрема и комуналне услуге	2.181.620,00 РСД	Реализован 2006.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Уређење и чишћење речног корита	Комунална уређеност и заштита животне средине	1.677.899,00 РСД	Реализован 2008.	Министарство за државну управу и локалну самоуправу-Програм јавних радова
Чишћење речног корита, потока, јавних и зелених површина и гробаља	Комунална уређеност и заштита животне средине	972.523,00 РСД	Реализован 2008	Министарство за државну управу и локалну самоуправу-Програм јавних радова
Чишћење и одржавање обала река, потока, јавних површина и гробаља	Комунална уређеност и заштита животне средине	5.120.219,00 РСД	Реализован 2009.	Министарство за државну управу и локалну самоуправу-Програм јавних радова
Санација дивљих депонија и одржавање јавних површина у Ивањици	Комунална уређеност и заштита животне средине	2.548.124,00 РСД	Реализација 2010.	Министарство за државну управу и локалну самоуправу-Програм јавних радова
ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ				
Изградња санитарне депоније "Вујан"	Комунална		2000.-2004. године	Влада Краљевине Норвешке
Примарна селекција отпада	Комунална		2000.-2004. године	Влада Краљевине Норвешке
ЛУЧАНИ				
Израда катастра и заштита природних добара у Драгачеву	Заштита животне средине		1998 – 2011...	Еколошко друштво Драгачево Завод за заштиту природе Србије Општина Лучани Министарство заштите животне средине Републике Србије
Израда предлога и усвајање у Општини Лучани "Еколошке столице" за представнике Еколошког друштва Драгачево у раду свих органа и тела Општине Лучани, када се расправља о питањима и проблемима везаним за обнову, заштиту и развој природног, културног и духовног наслеђа	Заштита животне средине		2 месеца 1999.	Еколошко друштво Драгачево Општина Лучани
Еколошка колонија Екологија у уметности, уметност у екологији "	Заштита животне средине и уметност		7 дана 2000.	Еколошко друштво Драгачево Месна заједница Гуча Локална заједница Драгачева
Спровођење програма заштите заштићених природних добара у Драгачеву.	Заштита животне средине	104.000 динара	2001	Министарство здравља и заштите животне средине Републике Србије Еколошко друштво Драгачево
Припрема за израду ЛЕАП-а (Локалног Еколошког Акционог Плана) у Драгачеву, 2001 године	Заштита животне средине	48.000 динара	2001	Амбасада Краљевине Холандије у Београду Регионални центар за животну средину за централну и источну Европу – Канцеларија за Југославију у Београду Еколошко друштво Драгачево Општина Лучани Локална заједница Драгачева
ОБУКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОЂАЧА кроз израду, штампу и поделу 8.500 књига - сваком пољопривредном домаћинству у Драгачеву "Малина, купина и кромпир, производња здравствено безбедне хране, заштита човека и животне средине"	Заштита животне средине	206.000 динара	2002	Министарство здравља РС Министарство животне средине, рударства и просторног планирања РС Еколошко друштво Драгачево
"Еколошки сабор" на 43. Драгачевском сабору трубача у Гучи,	Заштита животне средине	50.000 динара	2003	ОЕБС у Србији и Црној Гори Министарство животне средине, рударства и просторног РС Еколошко друштво Драгачево Општина Лучани, Институт Гуча, Месна заједница Гуча

Извор. РРА Краљево, подаци општина 2010.

За реализацију потенцијалних регионалних пројеката Рашког и Моравичког округа из области развоја и заштите животне средине у наредном планском периоду ће бити значајне могућности аплицирања са регионалним пројектима код:

1. **ИПА фондова**, /Инструмент за предприступну помоћ ЕУ 2007-2013/. Од потписивања финансијског споразума одобрено је укупно 36 пројеката укупне вредности 168,4 милиона ЕУР за: техничку помоћ за израду Стратегије усаглашавања законодавства у области животне средине- 2 милиона ЕУР, јачање капацитета за систем управљања квалитетом ваздуха – 1 милион ЕУР, јачање капацитета за развој мреже заштићених природних подручја–1 мил ЕУР, јачање капацитета за управљање опасним отпадом- 2 милиона ЕУР, за имплементацију система управљања хемикалијама–1,5 милион ЕУР, за сарадњу са Европском Агенцијом за животну средину – 2 милиона ЕУР, за инфраструктурни пројекат “Изградња постројења за третман опасног отпада”, 14 мил Еур, за јачање институционалних и административних капацитета (Агенција за заштиту животне средине, Инспекција, геологија, заштита природе, климатске промене). Могуће активности које би се финансирале кроз пројектна средства у наредном периоду су: израда студија, пројектне документације, припрема тендерске процедуре и надзор радова.
2. **Националног инвестиционог плана**. Из националног инвестиционог плана за 2008. годину за потребе финансирања пројеката из области заштите животне средине је обезбеђено 455 милиона динара. Укупно се финансира 15 пројеката. 270 милиона динара је обезбеђено за регионалне санитарне депоније, њих 6, с чим се жели решити управљање комуналним отпадом на регионалан начин у складу са директивама ЕУ и у складу са смерницима из Стратегије за управљање отпадом.
3. **Других економских инструмената** за заштиту животне средине. Овде се мисли на реализацију “загађивач плаћа”, “корисник плаћа” и следеће накнаде за заштиту животне средине:
 - Накнаде за загађење:накнаде за емисије појединачних извора загађивања, накнаде за (индустријски, произведени или одложени) отпад, накнаде за производњу
 - Накнаде за коришћење природних ресурса: шеме за рефундирање депозита, субвенције, пореске подстицајне мере изузећа од плаћања накнада, новчане казне за неиспуњење еколошких стандарда
 - Накнаде за загађивање животне средине: Емисија CO₂, NO₂, прашкастих материја, супстанци које оштећују озонски омотач, производњу и одлагање индустријског опасног и неопасног отпада
 - Накнада за загађење, коришћење моторних возила: годишња накнада за емисије из моторних возила, која зависи од типа возила и горива које возило користи
 - Накнада за сакупљање и одлагање отпада: накнаде за комунални отпад, које се разликују по општинама, / чешће зависе од величине стана или пословних просторија, а не од количине и карактеристика отпада. У Србији постоји 180 службено регистрованих одлагалишта комуналног отпада. У руралним областима не постоји систем сакупљања комуналног отпада, који се спаљује на отвореном.

Напредак у приватизацији и побољшана профитабилност у индустријском сектору ће обезбедити подизање еколошких стандарда, што ће створити подстрек компанијама да покрену инвестиције усмерене на мере за заштиту животне средине. У јавном сектору укупни трошкови за заштиту животне средине у периоду од 2003-2006.г. износили су 0,3-0,4% бруто националног дохотка, а 2009.године 0,9% . Око 2/3 укупних улагања у заштиту животне средине иде на управљање отпадом, док је само 10% распоређено на управљање отпадним водама.

Повећање транспарентност и оспособљавање регионалних капацитета за аплицирање код домаћих и међународних фондова и организација за пројекте смањења количине отпада путем селекције отпада, смањења количине загађујућих материја у водама испод граница законом дозвољених количина, повећања енергетске ефикасности објеката, као и смањења употребе необновљивих извора енергије, повећања употребе обновљивих извора енергије, прелазак на органску производњу, едукација пољопривредних произвођача, заштиту биодиверзитета, очувања геолошке разноврсности, повећања интересовања грађана за проблеме животне средине у Рашком и Моравичком округу у наредном планском периоду ће бити и преудслов њихове успешности.

Квалитет живота у округу

У овом делу анализе упућујући на расположиве садржаје и институције културе, забаве и спорта презентује се идеја: шта Рашки и Моравички округ може да пружи од утицаја на квалитет живота.

10 .1. Културно историјско наслеђе

Културно-историјско наслеђе Рашког и Моравичког округа је врло богато. Разноликост и богатство споменика насталих у прошлости чине ово подручје веома занимљивим и саставни су део туристичке привлачности.

На територији Рашког и Моравичког округа налази се једна од постојеће три "**стазе културе Србије**" које су део Европског програма путева културе, то је "Трансроманика" – пут културе који спаја европско наслеђе романичког периода. На путу културе "Трансроманика" могу се видети најбоље очуване цркве и манастири Рашке школе. Манастири Жича, Студеница, Градац, Ђурђеви Ступови и Сопоћани чине део ове културно-туристичке руте. Владарска породица Немањића имала је пресудну улогу у политичком животу Срба у средњем веку и огроман утицај на формирање ове уметности, која свој процват доживљава крајем 12. века, а нарочито почетком 13. века у Рашкој. Први монументални споменици настали су за време владавине Стефана Немање (1168-1196), оснивача династије Немањића.

Манастир Жича (XIIII век) налази се код Краљева, саградио га је Стефан Првовенчани и била је прво седиште српског архиепископа. Ту је крунисано седам српских краљева и зато је називају и крунидбеном црквом.

Манастир Студеница (XIII век) налази се у близини Краљева. Један је од најбољих спојева романичког и византијског стила. Декоративни романички елементи Богородичине цркве приказују оно најлепше у српској средњовековној уметности.

Манастир Градац (XIIII век) налази се на ободу планине Голија, припада позном романичком периоду. Његово главно обележје је једнобродна и једнокупона Богородичина црква. Манастир је задужбина краљице Јелене Анжујске, жене краља Уроша И. Архитектура одсликава позни романички стил, што се највише види на стубовима, у мермеру уоквиреним грађевинама и на кровним аркадама. Заједно са Студеницом, Градац је једна од најбогатије украшених грађевина Србије 13. века.

Манастир Сопоћани (XIIII век) посвећен је Светој Тројици и био је маузолеј породице краља Уроша И, недалеко од старе српске престонице у Расу. Спољашњост цркве подсећа на тробродне базилике западног хришћанског света. Њени портали, прозори и припрата са кулом звоником, која је дограђена касније, романички су по свом облику. Сопоћанске фреске, настале у другој половини 13. Века, представљају врхунац једног класичног стила.

Манастир Ђурђеви Ступови (XIII век) у Рашкој области, није био уобичајен за српске средњовековне грађевине, које су подизане претежно у шумовитим долинама или на висоравни. Манастир је подигао Стефан Немања, а градња је завршена 1171. године. Манастир је грађен у карактеристичном стилу који представља јединствену синтезу две градитељске концепције средњег века: византијске архитектуре на Истоку и романске архитектуре на Западу. Ђурђеви Ступови су грађевина са низом архитектонских и градитељских иновација у градитељству тог времена: ступови, бочни вестибили, елипсаста купола, неправилни облик олтарског простора, као и специфично решење централног куполног простора цркве. Значајни су такође Манастир Црна река код Рибарића, Манастир Кончул у Ђулици, општина Рашка, Манастир Павлица у Павлици-општина Рашка као и црква Стара Павлица која је настала пре епохе Немањића.

Црква Богородица Градачка (данас Храм Вазнесења Христовог) у Чачку из ХИИ века, чији је ктитор био Кнез Страцимир, а градња је завршена 1190. године. Основа цркве је правоугана, дужине 29,75м. По архитектури, то је веома простран храм са троделним олтарским простором на источној страни, са звонницама и високом средишњом куполом чији је распон скоро 12м.

Црква Богородица Градачка (данас Храм Вазнесења Христовог) у Чачку из ХИИ века, чији је ктитор био Кнез Страцимир. Њена изградња је завршена 1190. године. Основа цркве је правоугана, дужине 29,75м. По архитектури, то је веома простран храм са троделним олтарским простором на источној страни, са звонницама и високом средишњом куполом чији је распон скоро 12м.

Листа светске баштине садржи скоро 1000 локалитета културног и природног богатства широм света, оцењених од **УНЕСКО Комитета светске баштине** као места изузетне универзалне вредности. При избору споменика које је Србија предложила за уписивање на Листу светске баштине, акценат је стављен на њено средњовековно наслеђе, највише на манастире и краљевске маузолеје који припадају сфери византијског културног утицаја, са препознатљивим националним особеностима. На листу светске баштине из Србије су до сада уписани: манастир Студеница, Стари Рас са Сопотанима – целина која укључује манастире Сопотани и Ђурђеви Ступови, Петрову цркву и остатке тврђава Рас и Градина. Црква Св. Апостола Петра и Павла (Петрова црква) X век, припада најстаријим средњовековним сакралним споменицима на тлу Србије.

У Моравичком округу у клисури реке Западне Мораве, смештена је велика група манастира, у народу названа **"Српска Света гора"**. Већина манастира је подигнута у време турске власти, када су имали велики историјски и културно-уметнички значај.

Најстарији писани подаци о њима говоре о интензивној преписивачкој школи у 16.веку у манастирима, а Вук Караџић говори да су два манастира (Благовештење и Јовање) имала "куле за писање књига". Овчарско-кабларски манастири су били значајно средиште уметничке делатности, о чему говори чињеница да су све цркве имале осликане фреске и олтарске преграде у виду иконостаса, који су делимично сачувани. Није познато колико је некада било манастира, а данас их има десет. На левој страни Западне Мораве, под Кабларом су Благовештење, Илиње, Јовање, Никоље и Успење, а под Овчаром су Ваведење, Вазнесење, Преображење, Св.Тројице и Сретење. Многи од манастира временом су преправљани и обнављани. Најзначајнији манастири, Благовештење, Никоље, Сретење и Св.Тројица су стручно конзервирани и заштићени као споменици културе од великог значаја за историју и културу.

На територији града Новог Пазара налази се **Алтун-алем џамија**, што значи са златним алемом (драгим каменом), саградио је у првој половини 16.века градитељ Абдул Гани. Налази се у ограђеном комплексу који образују мектеб (школа) и нишани са исклесаним записима. У Новом Пазару налази се и Гази Иса Бегов хамам из XV века.

Новопазарска тврђава је настала у шестој деценији XV века, непосредно по оснивању Новог Пазара. Подигао ју је познати скопски крајишник Иса-бег Исхаковић као мало градско утврђење. Саграђена је као лако палисадно утврђење од дрвета са рововима околу, да би после Аустро-турског рата добила данашњи изглед.

Амир-агин хан налази се у центру града Новог Пазара и потиче из 17. и 18. века. Саставни део хана је и низ занатских радњи које чине традиционални оквир амбијенталне вредности, а уједно су и последњи остаци некадашње Тесне чаршије, неповратно уништене после Другог светског рата.

Средњовековни град Маглич налази се на десној обали Ибра, око 16км јужно од Краљева. Постављен је на уском платоу стеновитог гребена који доминира читавом околином. Убраја се у најлепше споменике српске средњовековне војне архитектуре. Маглич је вероватно подигнут у 13. веку. Између 1324. и 1337. Архиепископ Данило ИИ обновио је бедеме, цркву Св. Ђорђа и палату чије рушевине су се сачувале до данашњих дана. Данило ИИ је био познати биограф српских средњовековних владара и у Магличу је основао монашку школу. Маглич је био значајно упориште за одбрану манастира Жиче и Студенице. Након пада под турску управу постаје седиште нахије ширег подручја. Град је био значајан у време Бечког рата (1683-1699) и Другог српског устанка.

Средњовековни град Рас налази се 11 км западно од Новог Пазара, на брду Градина. Претпоставља се да основан у време владавине Јована ИИ Комнина (1118-1143). У комплексу старог Раса су три археолошка локалитета: утврђење на Градини, пећина са манастиром Св. Арханђела испод утврђења и насеље Пазариште (Трговиште) са урбанизоваом структуром грађевина. Тврђава Рас очувана у рушевинама као најстарија грађевина војне архитектуре средњовековне Рашке и као средиште српских владара, ова тврђава има несагледив значај за проучавање најстарије прошлости српске државе.

Дворац Белимарковића налази се у Врњачкој Бањи, саграђен је између 1882. и 1887. год. Према пројекту бечког архитекте Винтера, а за генерала Јована Белимарковића, министра српског краља Милана Обреновића. Овај летњиковица подигнут је изнад границе ондашњег бањског реона, падини изнад извора топле воде. Раскошно здање Белимарковића изведено је у духу романтичарског историзма са ренесансним елементима по узору на пољске виле северне Италије. Дворац је заштићен Законом о заштити споменика културе, као културно добро од велике вредности за Републику Србију (Сл. гласник СРС 28/83).

Чајкино брдо у Врњачкој Бањи, проглашено је културно-историјском просторном целином од великог значаја (Сл. гласник СРС 47/87). На овом простору постоји укупно 49 објеката, који се сврставају у 5 група: Црква и црквени дом (Црква рождества Пресвете Богородице и стари црквени дом), целина Црквени крст, Пансион и хотели, Велике бањске виле и Мале бањске виле.

Пошто у Рашком и Моравичком постоје и друга културно историјска наслеђа, њихов детаљанији опис дат је у прилогу број 7.

10.2. Најзначајније културне манифестације

Културне манифестације обухватају бројне приредбе, сајмове, културне, спортске, привредне и друге манифестације, које се организују разним поводима и са различитим садржајима, а који изузетно обогаћују туристичку понуду. Манифестације се догађају током целе године, а најбројније су у летњим месецима. Наведе се најпосећеније манифестације на територији оба округа.

Драгачевски сабор трубача у Гучи је у свету јединствено такмичење народних трубачких оркестара и једна од најзначајнијих манифестација свеукупног народног стваралаштва и културног аматеризма у Србији. Одржава се сваке године у првој половини августа (први Сабор је одржан у порти цркве Св. Архангела Гаврила у Гучи, 14. октобра 1961. године). Сабор годишње посети преко 500.000 људи.

Врњачки карневал се одржава у јулу месецу у Врњачкој Бањи и траје недељу дана, тада се у Бањи одржава велики број маскенбала, фестивала, изложби, концерата, позоришних представа, спортских дешавања. Централни догађај карневала је Велика међународна карневалска поворка. Одржава се од 2005.год. Ова манифестација окупља преко 200.000 посетилаца.

Весели спуст је манифестација у оквиру које се учесници различитим пловилима спуштају реком Ибар од Маглича до Краљева, спуст траје око 12 сати. Организује се од 1990 године. Број посетилаца је око 20.000 људи.

Фестивал филмског сценарија у Врњачкој Бањи је филмски фестивал који је посвећен искључиво филмском сценарију. Одржава се сваке године средином или крајем августа. Фестивал се одржава од 1977.године, а у оквиру фестивала одржавају се и Симпозијум о сценарију и Летња школа филмске драматургије.

Међународни фестивал класичне музике „Врњци“ је фестивал који је основан 2002. године, а претеча су му међународни курсеви и академија који су одржавани од 1997. године. Одржава се сваке године у другој половини јула (од 20. до 30. јула) у организацији Завичајног музеја- Замак култура, Културног центра Врњачке Бање, а под покровитељством Министарства економије и регионалног развоја Републике Србије, сектор туризма и Скупштине општине Врњачке Бање.

Фестивал културе Нушићијада у Ивањици организује се првог викенда у септембру. Фестивал је обновљен након 40 година и током три дана програма 2010. године, публика је имала прилике да види више представа и филмова, концерата, као и дечији програм у оквиру ког су организовани маскембал, луткарске представе и школски програм.

Фестивал изворне српске песме у Приликама код Ивањице је републичка смотра народног стваралаштва. Одржава се од 2005. године, а на последњем су наступиле 72 групе из Србије и Републике Српске.

Дисово пролеће у Чачку, фестивал који се одржава сваке године у мају, већ 47 година. Фестивал организује Градска библиотека Владислав Петковић Дис из Чачка, а гостују познати песници, књижевници и музичари из Србије и света.

Рашке духовне свечаности која се традиционално одржавају у августу сваке године, а која су позната, пре свега због квалитетног програма и учешћа значајних личности из света културе и уметности (еминентних сликара, писаца, глумаца, музичара).

Дани Краљице Јелене, посвећени Јелени жени краља Уроша оснивача Манастира Градац, са централним догађајем ове манифестације у поменутом манастиру.

Музички фестивал "Стари град" у Новом Пазару.

Пошто у Рашком и Моравичком округу постоје и друге културне манифестације њихов детаљанији опис дат је у прилогу.

10.3. Институције културе

На територији два округа постоје значајне институције културе које су носиоци културног развоја и квалитета живота становништва: библиотеке, позоришта, домови културе, музеји, биоскопи.

Табела 10.1. Институције културе РО и МО

Краљево	Чачак	Нови Пазар	Горњи Милановац	Лучани	Ивањица	Врњачка Бања	Рашка	Тутин
Народна библиотека Стефан Првовенчани	Градска библиотека Владислав Петковић Дис	Народна библиотека Доситеј Обрадовић	Народна библиотека Браћа Настасијевић	Библиотеке у Гучи и у Лучанима	Библиотека Светислав Вуловић	Народна библиотека др Душан Радић	Центар за културу, образовање и информисање Градац (библиотека, галерија, биоскоп)	Народна библиотека Ејуп Мушовић
Краљевачко позориште		Регионално позориште Нови Пазар				Центар за децу и омладину Врњачка Бања		Мултимедијални центар
Народни музеј Краљево	Народни музеј Чачак	Музеј Рас	Музеј рудничко-таковског краја					
Културни центар Рибница	Галерија Надежда Петровић		Културни центар	Центар за културу спорт и туризам општине Лучани Драгачево		Културни центар Врњачке Бање који садржи: - Завичајни музеј-Замак културе - Биоскоп - Врњачке новине		
Дом културе Ушће	Дом културе Чачак	Дом културе ослобођење		Дом културе у Гучи и Лучанима	Дом културе Ивањица	Центар за културу, образовање и информисање		
Историјски архив Краљево	Међуопштински историјски архив	Архив Рас						

Извор: Подаци РРА Краљево, 2010.

Табела 10.2: Биоскопи у Рашком и Моравичком округу, 2009.

Управни округ Град Општина	Биоскопи	Седишта у биоскопским салама	Представе		Посетиоци		Искоришћеност биоскопских сала, %	Просечна цена улазница	Број посетилаца на 100 становника
			свега	домаћих филмова	свега	домаћих филмова			
Република Србија	117	39779	52293	6792	1569666	247612	0,9	210	23
Централна Србија	93	35187	58305	6150	1457702	227559	0,9	215	29
Моравички	7	2207	249	88	4605	3158	1,5	150	2
Горњи Милановац	1	288	4	4	184	184	16,0	117	-
Ивањица	1	502	55	14	1415	782	5,1	116	5
Лучани	2	540	-	-	-	-	-	-	-
Чачак	3	1417	190	70	3005	2192	1,1	168	3
Рашки	6	1740	1394	277	33922	10357	5,3	139	12
Врњачка Бања	1	242	357	89	6649	2124	7,7	80	27
Краљево	2	541	905	173	26088	7747	5,3	153	23
Нови Пазар	1	470	123	10	757	170	1,3	189	1
Рашка	1	487	9	5	428	316	9,8	128	2
Тутин	1	343	-	-	-	-	-	-	-

Извор: Општине у Србији 2010., СЗС, 2010

У граду Краљеву постоји и Завод за заштиту споменика културе који покрива територију 26 општина и убраја се у један од највећих у Републици. Његове основне делатности су заштита, рестаурација културно-историјских споменика, научно-истраживачки рад и презентације културног наслеђа.

Области културе, институције и манифестације су посебно важна за ниво квалитета живота становништва, али паралелно су и потенцијал за будући развој креативних индустрија. Оне поред утицаја на хумани развој становништва, сигурно у стратешким циљевима развоја туризма у наредном планском период, треба да постану и један од највећих фактора будућих садржаја туристичке понуде Рашког и Моравичког округа и привлачења гостију. У том смислу треба у будућим приоритетима развоја предвидети програме обједињавања овог сектора са сектором привреде и сектором туризма да би се повећали укупни ефекти креативних индустрија на доходак, запосленост и препознатљивост у међународним и глобалним оквирима.

10.4. Квалитет живота у округу

10.4.1. Спорт, рекреација, забава

На територији Рашког и Моравичког округа постоје могућности за бављење различитим спортским активностима, од којих се наводе значајније:

Пешачење и планинарење

Три планине у централној Србији – Гоч, Столови и Жељин, чине јединствену туристичку дестинацију. Овај масив смештен је на десној страни Ибарске клисуре, јужно од Краљева, пружа више могућности за активан боравак у природи. Стазе су лаке за кретање и крећу од Планинарског дома. Дуге су од 8 до 27 км, са висинским разликама од 700 до 1785 м. На стази до Жељина, због дужине од 27 км, потребна је добра физичка кондиција и планинарска обућа.

Голија – стазе су лаке за ходање. Висинске разлике траже мало бољу кондицију. Дужина кружних стаза је 9 и 12 км и крећу од Голијске реке.

Копаоник – организују се различите пешачке туре у пратњи водича. Стазе су погодне за ходање, а њихову тежину одређује и висинска разлика, која је велика у одласцима на Семетешко језеро и водопад Јеловарник.

Рудник – стазе су за лаке пешачке туре, дужине од 4 до 20 км.

Скијање

Копаоник – располаже са 22 жичаре које су повезане у јединствен систем. Скијашки терени и стазе налазе се на надморској висини од 1650 до 2017 м. Безбедне су и уређене, сврстане у прву категорију. Укупна дужина стаза је 44 км, а жичара 17.222 м. Жичаре су различитих капацитета и могу да превезу више од 13.500 скијаша на сат. Постоје и нордијске стазе у дужини од 20 км. Сноуборд, ноћно скијање под рефлекторима популарни су код млађих генерација.

Гоч – Има жичару једноседежницу која је дугачка 1500 м, широка 40 м, са висинском разликом од 350 м. Горњи део стазе је блажег нагиба, погодна је за почетнике, док је доњи део стазе прилично стрм. Од недавно у понуди је и 30 метарска скакаоница, идеална за тренинге скијаша скакача и њихову обуку. На Гочу постоје две уређене ски стазе дужине 520 м у ширине 60 м.

Голија – располаже са три жице (ски лифтови) и пет стаза дужине 600, 620 и 800м. Стазе Кула 1, Кула 2, Кула 3 и Кула 4 су рекреативне стазе, а Кула 5 је стаза за обуку скијаша.

Бициклизам

За овај спорт су посебно погодне:

- Стаза Чачак – Овчар Бања, 21 км, успон 230 м, асфалт, лака.
- Стаза Студеница – Брвеник, 38 и 59 км, успон 810 м, асфалт и макадам, средње тешка

Авантура. Великом броју заљубљеника у природу и авантуру Рашки и Моравички округ пружа различити низ активности којима обилује овај простор Републике Србије, а могу се истаћи неки од њих као што је истраживање културно-историјских споменика (стари средњовековни манастири и цркве), пећина и јама, средњовековних градова и тврђава, римских терми, купатила, руина, и других авантура: параглајдинга, летења (Спортски аеродрома у Чачку и Краљеву), паинтбалл-а, практичног стрељаштва, лова и риболова.

Рафтинг и сплаварење

Ибар протиче кроз живописне пределе западне Србије, а за рафтинг подесно време почиње у мају и завршава се у октобру. У мају и јуну водостај на Ибру је већи због топљења снега, тако да брзаци достижу 4. и 5. степен дивљих вода. У летњем периоду Ибар постаје бистар, боја му је бистроплава, а због топлоте воде подесан је за купање. Рафтинг авантура низ Долину јоргована почиње у Ушћу, где се река Студеница улива у Ибар. У овом делу Ибар је препун теснаца, брзака и вирова, које затим смењује миран ток реке. После три и по сата ова авантура се завршава испод средњовековног града Маглича, а тура је дуга 25 км. Нешто лакша тура почиње испод Маглича, а завршава се код Матарушке Бање и дуга је 16 км.

Слободно пењање (Фреецлиминг)

Србија има бројне природне стене погодне за фреецлиминг захваљујући својој разноликој конфигурацији рељефа. Природна стена Овчар и Каблар налази се 170 км јужно од Београда, 20 км од Чачка. Испењано је око 30 смери, дужине од 100 до 150 м. Техничка тежина од 7- до 8+.

Спортски објекти на територији Рашког и Моравичког округа су у :

Краљево

- Хала спортова је капацитета 1500 гледалаца, димензија 32 x 20м. Отворена је свакога дана 17 сати, претежно за тренинг кошаркаша и одбојкаша, али се у њој одржавају и друге манифестације.
- Градски отворени базен користи се 75 дана за рекреацију грађана, а пре и после тога за тренинге пливача и ватерполиста. Базен поседује трибине за 1000 гледалаца и рефлекторе за ноћно купање.
- Атлетски стадион, поред стазе, поседује травнати фудбалски терен, трибине за 1000 гледалаца и испод трибина четворостазну аутоматску куглану и теретану
- Тениски терени
- Мини-пич терени, Балон сале, ски терени на Гочу

Новом Пазару

- Спортско-рекреативни центар
- Градски базен
- Градски стадион
- Фудбалски стадион »Шутеновац«
- Фудбалски стадион »Новопазарска Бања«
- Спортска хала »Нови Пазар«
- Хала у згради високог школства
- Ски центар »Голија«
- Спортско-рекреативни центар »Језеро - Рибариће«

Рашкој

- Спортска хала
- Градски базен, који располаже са три базена: олимпијски, базен за непливаче и базен за малу децу.
- фудбалски стадиони у Рашки и Баћевцу и Пич терене у Супњу-Рашка. Основна школа у Баћевцу има спортску салу (рукомет, одбојка, кошарка), а основна школа у Јошаничкој Бањи има балон салу

Врњачкој Бањи

- Спортско рекреациони центар "Рај" са три травната терена (фудбалска) и са атлетском стазом
- Спортска хала "Владе Дивац"
- Стадион малих спортова "Коцка"
- Ски стаза на Гочу
- Базени: отворени базен олимпијских размера и 4 затворена базена у хотелима

Чачку

- Спортски центар "Младост", организује активности на градској плажи и базенима у летњем периоду, спортска такмичења и манифестације
- Коњички клуб "Миленко Никшић" и хиподром Прељина
- Спортска хала "Борац"
- Спортска хала "Младост"
- Фудбалски стадиони и терени: ФК Борац, ФК Слобода, ФК Ремонт, ФК БИП, ФК Чачак 94, ФК Љубић,
- Тениски терени: ТК Слобода (отворени и затворени)
- Спортски балони
- Мини-пич терени

Лучанима

- Спортско рекреациони центар у Гучи са теренима за мале спортове и базеном
- Фискултурна сала у Котражи
- Спортски центар у Лучанима
- Фудбалски стадион ФК Младост

Ивањици

- 6 фудбалских терена
- 2 затворена базена
- 1 стрељана за ваздушно оружје
- 29 отворених терена за мале спортове
- трим стаза
- шаховска сала

Горњем Милановцу

- фудбалски стадион ФК Таково, ФК Металац
- градски базен
- четири школске хале и нова хала „Бреза“ чија је изградња завршена 2008. године
- куглана коју користи куглашки клуб "Металац" који се такмичи у Суперлиги Србије
- Тениски терени (отворени и затворени)

Најзначајнији рекреативни програми, активности и манифестације које се организују на територији Рашког и Моравичког округа су у:

Краљево ▪ "Весели спуст" низ брзакe Ибра, који се одржава од 1990. године и сада већ има међународни значај. Регата креће од подножја средњовековног града Маглича, 25 км од Краљева, Долином векова ка Матарушкој Бањи и Краљеву ▪ "Сребрни казан" је манифестација која се одржава више од петнаест година на централном градском тргу и окупља искусне мајсторе кулинарства, али и ученике угоститељских школа који се такмиче у припреми познатог српског јела - пасуљ. ▪ "Нарцисима у походе" је манифестација коју више од петнаест година предводе планинари клуба "Гвоздац" из Краљева до врха планине Столова и уз пут се беру процвали нарциси ▪ "Ауто-мото трке - Трка за награду Краљева" одржава се на аутодрому Берановац, а организатор је краљевачко Ауто-мото друштво ▪ Сабор планинара ▪ Предшколске активности на територији града спроводи Предшколска установа "Олга Јовичић - Рита" ▪ Вађење часног крста на Богојављење	Чачку ▪ Вађење часног крста на Богојављење - Традиционална манифестација вађења часног крста на Богојављење која је у једном периоду била прекинута, а настављена је 2005. године ▪ Златни појас Чачка - Традиционални међународни карате турнир за млађе узрасте, кадете, јуниоре и сениоре "Златни појас Чачка" је најмасовнији и најквалитетнији турнир у Србији и у овом делу Европе. Организује га Карате клуб "Борац" уз подршку и сарадњу Карате федерације Србије по правилима ЕКФ и WKF и налази се у званичном Такмичарском календару Карате савеза Србије ▪ Даљинско јахање - Традиционална манифестација у даљинском јахању "Ендуранце" коју организује Клуб за коњички спорт "Миленко Никшић" у оквиру Првенства Србије у Овчарско-Кабларској клисури ▪ Коњичке трке - Традиционалне јесење коњичке трке ▪ Фијакеријада и Коњичке трке ▪ Државно првенство за тенисере до 14 година ▪ Чачак ЦЛАСИЦ - Традиционална међународна бициклистичка трка која стартује у Београду, а завршава се у Чачку. Организују је Бициклистички клуб "Борац" Чачак и бициклистички савез Србије. ▪ Чачак опен - Традиционални међународни карате турнир који се организује под покровитељством скупштине града Чачка сваке године окупља преко 1000 такмичара свих узрастних категорија ▪ Чачак опен - међународни тениски турнир за дечаке и девојчице у категорији до 14 година ▪ Баскет турнир "Предраг Вучићевић Прело" ▪ Меморијални фудбалски турнир - Традиционални фудбалски турнири: "Драган Трифуновић Трле", "Љубан Прловић", "Чика Паја Јовановић", "Срећко Јововић" и "Зоран Максимовић" ▪ Тениски турнир "Слобода опен" ▪ Првенство "Фудо Кан" центра Чачак - Првенство у каратеу "Фуд кан" центра Чачак за све узрастне категорије ▪ Чачански победник - Традиционални карате турнир поводом прославе "Дан града Чачка" ▪ Мото крос - Такмичење у Мото кросу које се бодује за шампионат Србије организује АМК Чачак сваке године на стази "Јељен" у Горњој Горевници за класе 65 цм, 80 цм, 125 цм и 250 опен ▪ Сомијада - Такмичење у лову сома варалицом из чамца ▪ Куп Чачка 2010. - Традиционално такмичење спортских риболоваца ▪ Потоњача - Такмичење у дубинском лову рибе. ▪ Овчарско-кабларска регата ▪ Ивањица ▪ Меморијална улична трка „Цица Калушевић“, ▪ Меморијални одбојкашки турнир „Томо Вучковић“, ▪ Турнири у малом фудбалу на Буковици, Белим водама и Ивањици ▪ Мајски турнир у стоном тенису ▪ Куп Голије ▪ Мајски брзопотезни турнир у шаху ▪ Турнир у уличном баскету ▪ Спортска Олимпијада основних школа ▪ Олимпијада предшколаца ▪ Параглајдинг куп ▪ Смотра моториста „Мото сусрети“ ▪ Изложба паса ▪ Хајка на вука
Рашкој ▪ Спуст без Граница, ▪ Сплаварење Ибром ▪ Сабор ловаца "Голија "	

Врњачкој Бањи

- Врњачки карневал – традиционална манифестација која се одржава на бањској променаде у јулу месецу. Организатор је Туристички центар Врњачке Бање.
- Дан изазова- традиционална манифестација увек последње недеље маја
- Бриц фестивал, организатор „Ђорђе Дунић“ Врњачка Бања
- Кад липе цветају- Међународна смотре фолклора, која се одржава у трећој недељи јуна
- Разиграно пролеће- Међународна смотре фолклора, која се одржава у другој недељи јуна
- Разиграно пролеће Србије- дечији музички фестивал који се одржава у конгресном центру Звезда и Амфитеатру, у првој недељи јуна

Горњем Милановцу

- Новогодишњи успон на Рудник
- Џипијада

Увидом у инсталисану инфраструктуру спортских и рекреативних објеката, као и видове забаве у Рашком и Моравичком округу може се констатовати да је она недовољна у односу на потребе свих слојева становништва, привреде и туризма, а посебно у односу на квалитет живота. Област рекреације спорта и забаве у структури слободног времена, у области привреде као потенцијала за стицање дохотка, као и у области туризма као привлачности дестинације расте, те би у будућим приоритетима и стратегији развоја Рашког и Моравичког округа требало предвидети програме и пројекте који би унапредили укупну инфраструктуру, повећали њену доступност и утицали на задржавање младих у подручју и повољан амбијент за међународне манифестације са развојем пратећих услуга, а тиме утицали на ново запошљавање у овој области.

10.5. Медији

Медији су изузетно значајан фактор друштвено-економског развоја, пре свега због своје информативне, промотивне и едукативне улога, као и за промоцију и маркетинг могућности улагања у Рашки и Моравички округ. На територији Рашког и Моравичког округа постоји пет телевизија са регионалном покривеношћу, два радија са регионалном покривеношћу, шест локалних телевизија и 27 локалних радио станица. Уз електронске медије постоји много штампаних локалних листова.

Табела 10.3. Медији у Рашком и Моравичком округу

Регионалне телевизије	Назив предузећа	Град/Општина
Регионална ТВ Нови Пазар	Јавно предузеће за информисање Нови Пазар	Нови Пазар
ТВ Рашка	Јавно предузеће радио станица Радио Рашка	Рашка
ТВ Јединство	Акционарско друштво за графичке услуге Јединство из Новог Пазара	Нови Пазар
ТВ Краљево	Привредно друштво Радио телевизија Краљево и Ибарске новости ДОО	Краљево
ТВ Чачак	Акционарско друштво ТВ Чачак	Чачак
Регионално покривање-радио		
Радио Ценарика	Радио дифузно предузеће Студио М доо	Чачак
Радио Стар фм	Доо за производњу, трговину и услуге Матрих Д	Чачак
Радио Стоплус		Нови Пазар
Локално покривање – телевизија		
ТВ Галаксија 32	ТВ Галаксија 32 доо	Чачак
ТВ ГРМ	ТВ ГРМ доо	Горњи Милановац
ТВ Мелос	Предузеће за издавачку делатност, радио и телевизију Мелос доо	Краљево
ТВ Голија	РТВ Голија доо	Ивањица
КА ТВ	Краљевачка телевизија д.о.о	Краљево
ТВ Тутин	Јавно информативно предузеће Информативни центар Тутин	Тутин
ТВ Универза		Нови Пазар
ВРТ Врњачка Радио Телевизија	Радио телевизија Врњачка Бања	Врњачка Бања
Локално покривање-радио		
Радио Нови Пазар	Јавно предузеће за информисање Нови Пазар	Нови Пазар
Радио АС	Радиодифузно предузеће Визија доо	Нови Пазар
Радио Мозаик	Производно трговинско предузеће Горлат доо	Нови Пазар
РЕФРЕФ РАДИО	Предузеће за производњу, трговину и услуге Рефреф доо	Нови Пазар
Радио Уу	Трговинско информативно предузеће ДООУБЛЕ-Е доо	Нови Пазар
Радио Универза	Студентски радио Интернационалног Универзитета	Нови Пазар
Радио Раска	Јавно предузеће радио станица Радио Рашка	Рашка
Радио Стари Рас	Беоцедип доо	Рашка
Радио РС	Предузеће за производњу, трговину и услуге Софтић доо	Тутин
Бошњачки радио	Центар за бошњачке студије ЦБС	Тутин
Радио стари Милановац	Зогакс доо	Горњи Милановац
Радио Гогу	ОД Гогу	Горњи Милановац
Радио Бум 108	ОД Елипса	Краљево
Радио Краљево	Привредно друштво Радио телевизија Краљево и Ибарске новости доо	Краљево
Радио 996	Центар за информатички инжењеринг и пројектовање ЦИП доо	Краљево
М радио	ОД за изнајмљивање и дистрибуцију филмова ИБМ	Краљево
Радио Круна	ДОО за маркетинг и техничко пословне услуге Круна	Чачак
Ивањички радио	Јавно информативно предузеће Ивањички радио	Ивањица
Радио Јавор	ДОО Радио Јавор	Ивањица
Радио Д	Производно, трговинско и услужно предузеће Техника плус доо	Лучани
Радио Џокер	ДОО за маркетинг, трговину и услуге Студио Џокер	Чачак
Радио 96	ДОО за промет и услуге 96	Чачак
Радио Чачак	ДОО радио Чачак	Чачак
Радио Озон фм	Јутро Продакшн доо	Горњи Милановац
Радио Ханаду	ДОО за производњу, трговину и услуге Јорд експорт импорт	Чачак
Радио Мелос	Мелос ДОО	Краљево
Радио Врњачка Бања	РТВ Врњачка Бања	Врњачка Бања
Култ радио	Медиа пресс	Врњачка Бања

Извор: Републичка радиодифузна агенција, 2010

Иако у Рашком и Моравичком округу има развијених приватних медија националних фреквенција, медијска покривеност територије је недовољна. Не постоји довољно партнерства у формулисању посебних програмских садржаја везаних за привредни развој, развој људских ресурса, као и за друге друштвене области. Улога медија у будућем образовању, расту иновативности, профилисању кадрова, привлачењу инвестиција и развоју предузетништва се сматра изузетно важном, те би један од стратешких циљева и пројеката требало узети за унапређење програмских садржаја штампаних и електронских медија и будућих односа с јавношћу, као и за повећање броја свих извора информисања грађана.

Поглавље

11. Равномерност
унутар/регионалног развоја

Неравномерност унутар/регионалног развоја

Економска изолованост, привредна рецесија, дуготрајни период дезинвестирања, значајно технолошко заостајање, успорена транзиција, неуспеле приватизације великих пословних система и изостанак постприватизационог реструктурирања, условили су пад привредних активности у оба региона и успорен привредни развој. Дуготрајан процес транзиционог прилагођавања и трансформације привреде у тржишну привреду, условили су, да се формирају нова привредно девастицирана подручја, некадашњи индустријски центри, који су били носиоци привредног развоја су нестали.

Овај негативан процес, коме треба додати и разоран земљотрес 2010.године, посебно је карактеристичан за град Краљево, који је условио и економско слабљење целог Рашког региона и реалан пад бруто друштвеног производа (БДП), с обзиром, да је град Краљево учествовао у привреди Рашког округа са 72% вредности капитала и остваривао око 61% прихода. Моравички и Рашки округ у односу на национални просек, као и на неке друге округе у Србији изражава одређене неравномерности у свом развоју укупно, а такође и унутар ова два округа постоје подручја која су на знатно нижем нивоу развоја. Групишу се неки од показатеља:

- **Друштвени производ по становнику** (ДП) на територији Рашког и Моравичког округа у 2005. години, био је испод нивоа Републике Србије (осим Горњег Милановца), ДП по становнику у Рашком округу био је 54%, а Моравичког округа 94% од висине друштвеног производа на нивоу Републике Србије. Народни доходак у Рашком округу по становнику био је 52,9% од оствареног на нивоу РС, а у Моравичком округу 94,5%. Кад се погледа унутар ова два округа, видљива је велика разлика, према овом индикатору између најразвијеније општине Горњег Милановца и општине Тутин **4,8:1**. У Рашком округу се налази општина Тутин која спада у 40 најнеразвијенијих у Србији.

Индикатори пословања на територији Моравичког округа показују веће вредности него на нивоу Рашког округа. У Моравичком округу већи је број запослених, већи је промет и већа бруто додата вредност у предузећима.

- **Регионалне разлике у кретању БДВ прерађивачке индустрије су веома изражене.** У укупној структури бруто додате вредности прерађивачке индустрије (2005. година) најниже учешће забележено је у: Рашком (1,5%) округу. Бруто додату вредност по становнику изнад просека Републике Србије прерађивачка индустрија у 2005. години остварила је у Моравичком округу 20,8%

Табела 11.1. Регионална структура БДП по становнику по технолошким групама прерађивачке инд.

Назив округа	Структура	БДВ по становнику	Структура		
			Low-тецх	Медиум тецх	Хигх-тецх
Република Србија	100,0	100,0	36,4	45,4	18,3
Моравички округ	3,6	120,8	23,6	64,6	11,9
Рашки округ	1,5	38,9	39,1	39,4	21,5

Извор: РЗР на основу података РЗС

Табела 11.2 Регионални распоред БДВ у 2008.години, у мил.дин.

	Укупно	Предузетници	Микро	Мала	Средња	МСПП	Велика
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	1.418.224	193.408	140.768	233.054	270.742	837.990	580.234
Моравички	33.211	7.108	3.579	5.966	11.332	27.984	5.226
Рашки	28.880	6.458	2.725	4.602	5.303	19.089	9.791

Извор: Извештај о развоју МСП у Србији, РЗР, 2009

Рашки и Моравички округ имају мало учешће у извозу Републике Србије. 2008.године, у извозу Републике је било 2%, а у увозу 1,45%.

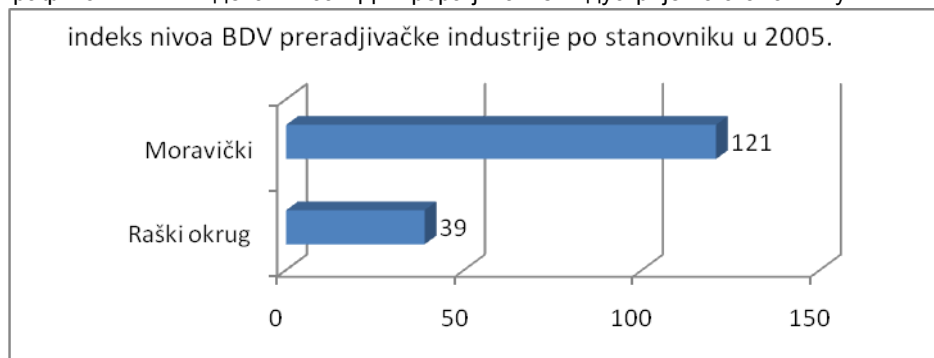
Сектор МСПП Моравичког округа учествује са 3,6% у **профиту сектора МСПП** Србије, док је учешће сектора МСПП Рашког округа ниже и износи 1,9%.

Табела 11.3. Профитабилност МСПП по окрузима у 2008.

Округ	Профит МСПП по окрузима	Учешће профита МСПП по окрузима у профиту МСПП сектора Србије	Профитабилност МСПП по окрузима	Ниво профитабилности МСПП по окрузима (профитабилност МСПП сектора = 100 индексних поена)	Ниво профитабилности МСПП по окрузима (профитабилност нефинансијског сектора округа = 100 индексних поена)
Моравички	11.596	3,6	41,4	108,8	111,5
Рашки	6.130	1,9	32,1	84,3	94,1

Извор: Изведени подаци, РРА Краљево, 2010

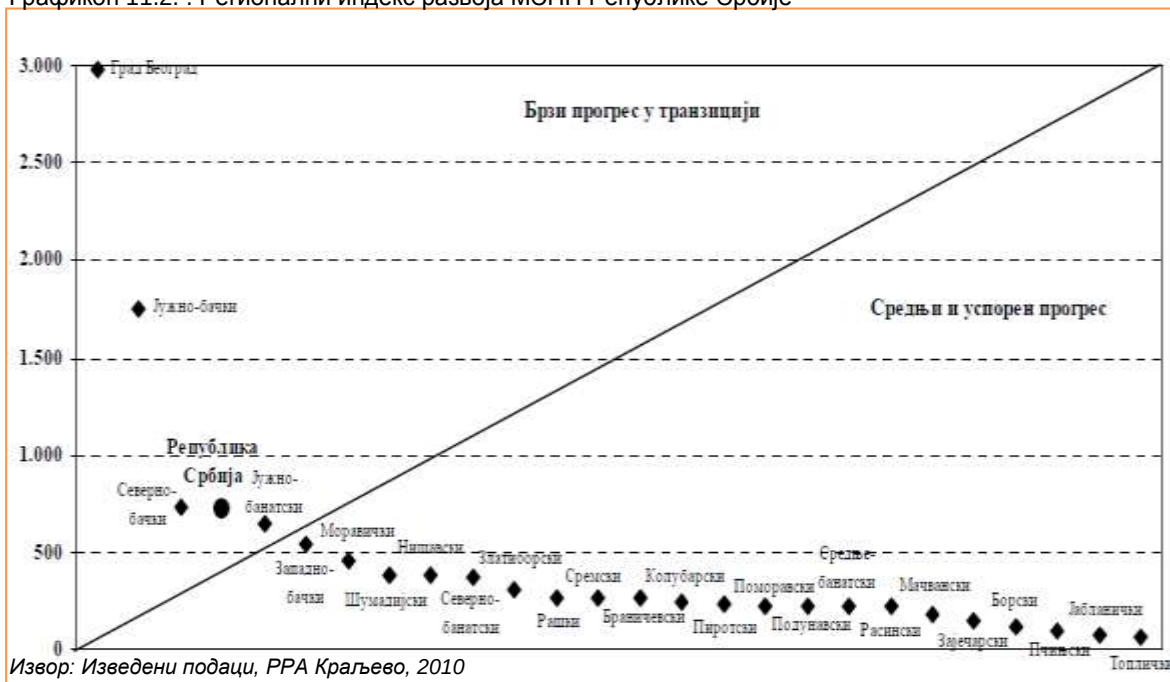
Графикон 11.1. Индекс нивоа БДВ прерађивачке индустрије по становнику

Извор: Изведени подаци, РРА Краљево, 2010

Пошто је највише МСПП у структури предузећа у оба округа, за конкуреност округа је такође битан индекс њиховог развоја, те се даје преглед индекса развоја МСПП за Рашки и Моравички округ.

Графикон 11.2. Регионални индекс развоја МСПП Републике Србије

Извор: Изведени подаци, РРА Краљево, 2010

На територији два округа су изостале значајније активности на повезивању предузећа кроз технолошке и организационе иновације – формирање кластера, пословно-технолошких инкубатора и технолошких паркова који представљају основ вођења регионалне политике свих високоразвијених земаља. МСПП сектор неразвијених подручја Моравичког и Рашког округа (недовољан број, концентрисаност у радно интензивним гранама и слаба економска снага) није прерастао у кључног носиоца структурних промена и укупног привредног развоја са позитивним ефектима на повећање запослености, продуктивности и конкурентности региона и укупне привреде.

У анализи регионалне конкурентности МО и РО могу се издвојити три групе фактора:

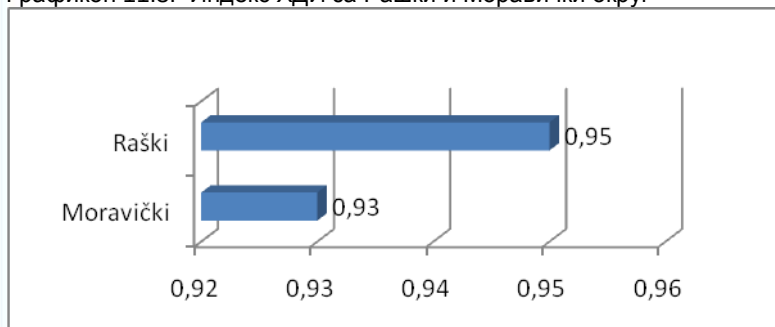
- национални фактори (макроекономска политика, институционални и регулаторни оквири);
- регионални фактори и
- фактори специфични за поједине секторске делатности

Истовремено, је предузетничка активност у окрузима везана и за: доступност образоване радне снаге, близину тржишта, доступност потребних сировина, економску моћ региона, цену радне снаге на тржишту, као и за инфраструктурну доступност, као и за резултате, ефикасност и ефективност пословања. Дају се неки од ових показатеља.

Хумани развој. Хумани развој⁵⁶ укључује економску активност, просечно трајање живота, стопу писмености, индикатор образовања, процену дохотка по становнику, и индекс учешћа жена у економској и политичкој активности. Најнижа вредност квалитета живота (према ХДИ), присутна је у Рашком округу, а за оба округа је нижа од националне.

⁵⁶ Индекс хуманог развоја који мери Светска банка, Он садржи просечна достигнућа земље, региона у одређеној години у домену: економије, здравља, образовања и животног стандарда мерено бруто друштвеним производом по становнику по куповној моћи. У 2010. Србија се од 186 земаља налази на 60-том месту по општем рангу,

Графикон 11.3. Индекс ХДИ за Рашки и Моравички округ

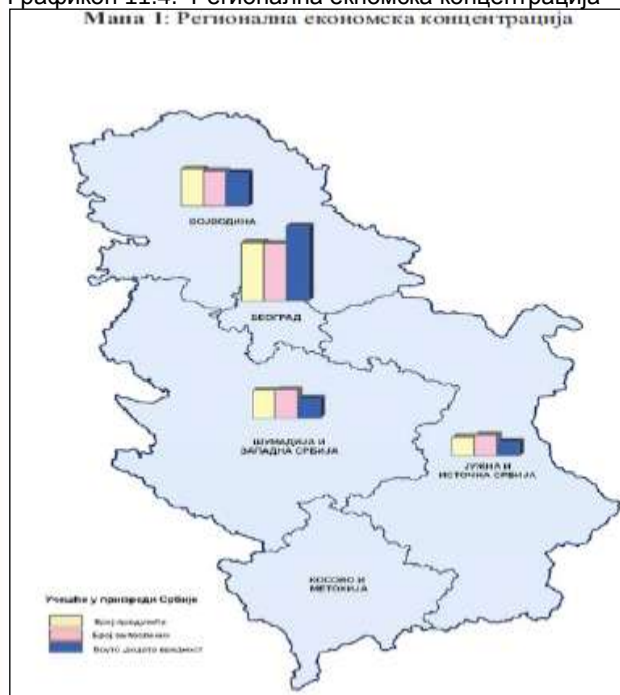

Извор: Изведени подаци, РРА Краљево, 2010

У Рашком и Моравичком округу нема посебних истраживања о предузетничкој активност жена, врсти предузећа, као и њиховим економским и политичким овлашћењима. Ни у једној стратегији локалног развоја општина ова два округа полни аспект економског и хуманог развоја није статистички документован, што ће бити неопходно у регионалном развоју битно унапредити.

- Регионална економска концентрација такође упућује на неравномерност развоја ова два округа.

Графикон 11.4. Регионална економска концентрација

Извор: РЗР, 2011

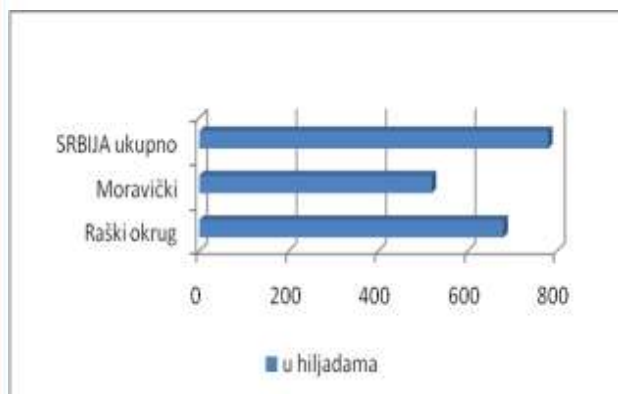
Табела 11.4. Показатељи развјености региона, 2011.

	Број становника на км2 Просечна густина наслејености у РС је 100 ст на км2	Број предузећа на км2	Индекс густине производње
Србија	83,2	0,15	1,00
Војводина	92,0	0,17	1,13
Београдски регион/на км по 1,5 фирму	505,2	1,42	1,87
Шумадија и западна Србија	131,3	0,11	0,80
Јужна и ист. Србија	65,7	0,09	0,71

Извор: РЗР, 2011.

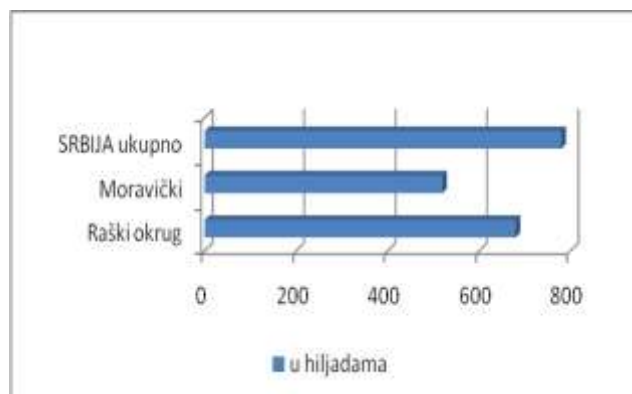
Такође је видљива међурегионална и унутар регионална (Рашког и Моравичког округа) неравномерност везана за висину зарада, као и стопе незапослености, што се види из следећих графика Националне стратегије привредног развоја.

Графикон 11.5. Трошкови рада по окрузима, 2005.

Извор: Изведени подаци, РРА Краљево, 2010

Графикон 11.6. Продуктивност рада по окрузима, 2005

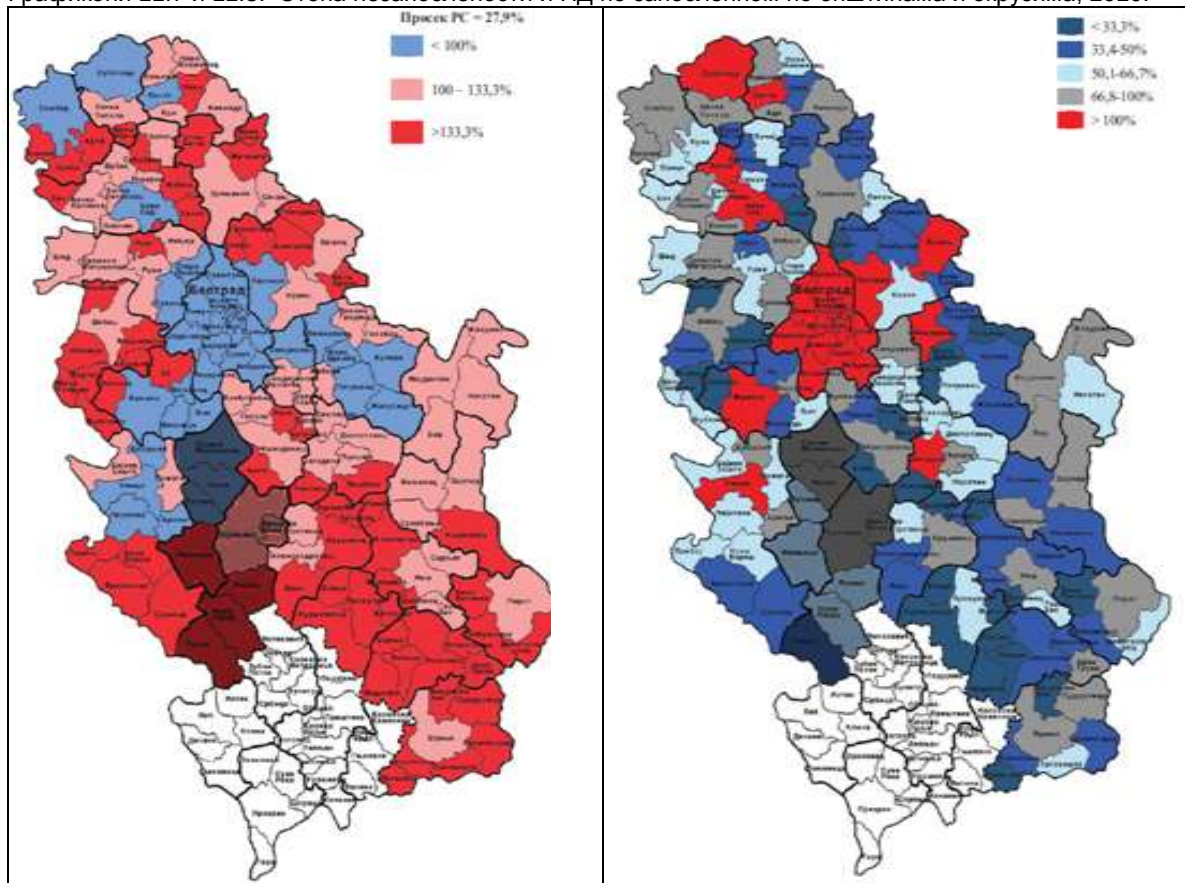
Табела 11.5. Трошкови рада по запосленом и по сату по окрузима, 2005.

Окрузи	Трошкови рада по запосленом (И мил.дин.)	Трошкови рада по сату (у дин.)
Србија укупно	413,7	198,9
Моравички	292,1	140,4
Рашки	304,0	146,1

Извор: Изведени подаци, РРА Краљево, 2010

Овде се највише иситче неравномерност Тутина, по свим основама: образовног нивоа, инфраструктуре, висине националног дохотка по глави станаовника - куповној моћи, по индексу хуманог развоја. Иза њега су врло неравномерно развијене оопштине Рашка и делимично Нови Пазар у односу на цлеокупан развој Моравичког и Рашког округа и у односу на друге регионе.

Графикони 11.7 и 11.8. Стопа незапослености и НД по запосленом по општинама и окрузима, 2010.

Извор: Стратегија привредног развоја РС

11.1 Оцена

Оба округа у битним показатељима економског и хуманог развоја заостају за националним просеком. Такође је изражена регионална неуједначеност у обалсти кретања становништва, миграција, одлива младих ван округа, што представља посебну претњу по будуће планско ублажавање ових проблема. Ово посебно што ће предузетничка активност у окрузима у наредном планском периоду бити везана и за: доступност образоване радне снаге, близину тржишта, доступност потребних сировина, економску моћ региона, цену радне снаге на тржишту, као и за инфраструктурну доступност, резултате, ефикасност и ефективност пословања. Иако је предност оба округа у приватној својини, развијеном предузетничком духу и традицији, то није битно променило структуру привреде у корист високо технолошких прерађивачких капацитета, што је виљиво и из ниског спољнотрговинског промета оба округа. Држава је преко Фонда за развој Републике Србије, у 2009.години финансира 424 пројекта у вредности од 27.219.074 еур-а, 11,03% од укупно пласираних средстава Фонда, а учешће Рашког и Моравичког округа у расподелу средстава НИП-а износило је око 5% у 2010. Години, међутим укупна улагања, посебно директних страних инвестиција је врло мало, и далеко испод просека Републике. Да би изазови које ове неуједначености регионалног и унутар регионалног развоја постављају пред креаторе регионалног развоја округа: смањење миграције младих, ефикасније коришћење природних, историјских и енергетских извора и ресурса, привредних постројења, реструктурирање и модернизацију намене, потенцијална улагања у мање развијена подручја и друштвену одговорност за развој мање развијеним подручја округа, у наредном планском периоду ово треба да постане један од циљева одрживог, паметног и инклузивног развоја Моравичког и Рашког округа. За циљ: смањење унутар регионалних развојних разлика и његову планску рализацију, биће потребно разрадити приоритете, активности, мере и пројекте којима би се утицало на уравнотеженији развој округа, равномернији распоред користи од укупног развоја и бригу округа за промоцију сарадње, партнерства и заједништва у отклањању узрока заостајања одрежених подручја и општина.

1. Агенција за привредне регистре, 2010 www.anp.rov.pc
2. **Artis M. J. and Lee N.**, The Economics of the European Union, Oxford University Press, 1997
3. **Аџић С.**, Регионална економија Европске уније
4. **Barca F.**, An Agenda for a Reformed Cohesion Policy, 2009
5. **Barca F., Brezzi M., Terribile, F. and Utili, F.**, Measuring for Decision Making, Soft and Hard Use of Indicators in Regional Development Policies, 2004
6. Билтен, Национална служба за запошљавање, април 2010
7. Брњас З. и др., Основе државног буџета, ЕУ покрет, 2003
8. **Cappelain A., Castellaci F., Faberger J. and Verspagen B.**, The impact of regional support on growth and convergence in the European Union, 2001; **Ian Bache**, EU Cohesion Policy: Background, Centre for International Policy Research, Department of Politics, University of Sheffield, January 2007 Multi-level Governance in South East Europe; ESRC grant no. RES-062-23-0183, Project Paper CP/1)
9. **Communication From The Commission:** The Growth and Jobs Strategy and the Reform of European cohesion policy - Fourth progress report on cohesion COM (2006) 281 final, Brussels, 2006
10. **Communication From The Commission To The European Parliament And The Council** - Fifth progress report on economic and social cohesion: Growing regions, growing Europe, COM (2008) 371, Brussels, 2008
11. **Communication From The Commission, Reforming the Budget**, Changing Europe, 2007
12. **Commission Regulation (EC)** No 718/2007 of 12 June 2007 implementing Council Regulation (EC) No 1085/2006 establishing an Instrument for pre-accession assistance (IPA)
13. **Council of the European Union**, Treaty of Lisbon, in Official Journal of the European Union, No. 2007/C 306/01, 2007
14. **Council Regulation (EC)** No 1083/2006 of 11 July 2006 laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund and repealing Regulation (EC) No 1260/1999
15. **Council Regulation (EC)** No 1085/2006 of 17 July 2006 establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)
16. **Council Regulation (EC)** No 1084/2006 of 11 July 2006 establishing a Cohesion Fund and repealing Regulation (EC) No 1164/94
17. **Citizens' perceptions of EU Regional Policy**, Analytical Report, 2008; **Eurostat year book**, 2008
18. **De la Fuente A.**, The Effect of Structural Fund Spending on the Spanish Regions: An Assessment of the 1994-99 Objective 1 CSF", in CEPR Discussion Papers, No. 3673, 2002
19. **ДГ Регио**, Фоуртх репорт он економиц анд социал цохесион, 2007, **ДГ Регио**, Ан Ассесмент оф Футуре Цхалленгес фор ЕУ Регионс, 2008
20. Др. Зарић В., Анализа конкурентности пољопривредно-прехрамбених производа Србије www.минпољ.гов.рс
21. **Ecorys**, Strategic evaluation on Transport Investment Priorities under Structural Funds and Cohesion Fund, 2006, Strategic evaluation on Environment and Risk Prevention under Structural Funds and Cohesion Funds for the Period 2007– 2013
22. **Ederveen S. and Gorter J.**, Does European Cohesion Policy Reduce Regional Disparities, 2002
23. Електросрбија доо Краљево www.електросрбија.рс
24. **EU Regional Policy**, Evans, Oxford, 2005
25. **Ex-post evaluation of Cohesion Policy Programmes 2000–2006:** Hooghe, L. (ed.), Cohesion Policy and European Integration: Building a Multi-Level Governance, Oxford University Press, Oxford, 1996
26. **Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA):** Multi-Annual Indicative Financial Framework for 2008-2010
27. Извештај Железнице Србије, 2010
28. Извештај о развоју МСП у Србији, 2009 РЗР
29. Извештај, Регионална привредна комора Краљево
30. Извештај, Републички завод за пензионо осигурање
31. Извештај о малим и средњим предузећима и предузетништву, 2008. РЗР
32. Извештај о привредном развоју СРБИЈЕ, 2010. РЗР
33. **Комшић Ј.**, Принципи европског регионализма, Асоцијација мултиетничких градова југоисточне Европе, 2007
34. Књиге пописа становништва ОД 2002, 2007, 2008. СЦГ
35. **Marinov V., Bahloul H., Slay B.**: "Structural funds and the new member states: lessons learned", Development & Transition, Issue 4, 2006
36. Мирић О., РЕГИОНАЛНА ПОЛИТИКА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ КАО МОТОР ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА, Европски покрет у Србији www.еминс.орг
37. Месечни статистички билтен, НСЗ, број 95/2010
38. Министарство финансија, Управа за трезор, мај 2008
39. Општине у Србији 2003, Републички завод за статистику
40. Општине у Србији 2006, Републички завод за статистику
41. Општине у Србији 2008, Републички завод за статистику
42. Општине у Србији 2009, Републички завод за статистику
43. Општине СРБИЈЕ 2009, СГС
44. Подаци по насељима, Књига 9, Републички завод за статистику
45. Попис становништва, домаћинстава и станова у 2002. Брачно стање према старости, вероисповести и националној или етничкој припадности, Књига 12, Републички завод за статистику
46. Попис становништва 2002, вероисповест, матерњи језик и национална или етничка припадност према старости и полу, Књига 3, Републички завод за статистику
47. Попис 2002, Републички завод за статистику
48. Предузећа у Републици Србији према величини, 2009. СЗС
49. Развојни атлас Србије 2008
50. **Regions 2020**, An assessment of future chalanges for EU regions, 2008
51. **Report From The Commission To The European Parliament And The Council** General Report on Pre-Accession Assistance (Phare – Ispa – Sapard) in 2005, COM(2006)746 fi nal , Brussels, 30. 11. 2006
52. **Regulation (EC)** No 1080/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the European Regional Development Fund and repealing Regulation (EC) No 1783/1999
53. **Regulation (EC)** No 1081/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the European Social Fund and repealing Regulation (EC) No 1784/1999
54. **Regulation (EC)** No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC)
55. Републичка радиодифузна агенција, 2010
56. **Rodríguez-Pose A. and Fratesi U.**, Unbalanced development strategies and the lack of regional convergence in the EU
57. СРБ 197 СР20 150709, Републички завод за статистику
58. СРБ 205 ЗП14 240709, Републички завод за статистику
59. СРБ 268 ГР20 150910, Републички завод за статистику
60. СРБОО2 СР30-П 090106, Републички завод за статистику
61. Статистички годишњак СРБИЈЕ, 2009, 2010
62. Стратегије развоја општина Моравичког и Рашког округа

Интернет сајтови

www.sepa.gov.rs - Агенција за заштиту животне средине, јун 2010
www.ekoserb.gov.rs - Министарство заштите животне средине, јун 2010
www.hidmet.gov.rs - Републички хидрометеоролошки завод, јул 2010
www.minpolj.gov.rs – Министарство, мај 2010
www.posta.rs, јун 2010
www.kraljevo.org, јун 2010
<http://serbia-locations.rs/>, мај 2010
www.cacak.org.rs, јул 2010
www.novipazar.org.rs, јул 2010
www.raska.org.rs, јул 2010
www.vrnjackabanja.co.rs, август 2010
www.ivanjica.rs, јул 2010
www.lucani.rs, јул 2010
www.gornjimilanovac.rs, август 2010
www.tutin.rs, јул 2010
www.mfkv.kg.ac.rs, јун 2010
www.tfc.kg.ac.rs, септембар 2010
www.afc.kg.ac.rs, септембар 2010
www.uninp.edu.rs, мај 2010
www.np.ac.rs, јул 2010
http://ec.europa.eu/regional_policy, август 2010
http://ec.europa.eu/employment_social, август 2010
<http://www.eib.org>, јун 2010

ПРИЛОГ бр. 1

Изводи из локалних стратешких докумената за **Приоритетне области развоја**: мала и средња предузећа, људски ресурси, пољопривреда и рурал, туризам и инфраструктура и заштита животне средине. **Град Краљево још није донео свој стратешки документ**, али се приступило припремама за његову израду. У протеклом период усвојен је један број секторских стратешких докумената. Донета је Одлука о приступању изради генералног стратешког документа. **На основу досадашњег искуства у појединим областима развоја издвојени су приоритетни развојни циљеви.**

- Град Чачак – “Стратегија развоја”, 2005-2015.”
- Општина Ивањица - “Стратегија одрживог развоја општине Ивањица од 2009-2014”.
- Општина Рашка - “Стратегија одрживог развоја 2009-2019.”
- Општина Горњи Милановац - “Програм развоја општине од 2009-2013.”
- Општина Врњачка Бања – “ Програм развоја општине од 2005 – 2015.”
- Општина Лучани - “Стратегија развоја Општине Лучани, 2005.”
- Град Нови Пазар – “Стратешки план одрживог развоја Општине Нови Пазар 2008 - 2012”
- Општина Тутин – “Стратешки план одрживог развоја Општине Тутин од 2008 – 2012.”

Увидом у основна стратешка опредељање стратешких планова општина у Рашком и Моравичком округу, очљиво је да и поред разлика међу општинама, постоји потреба за реализацијом активности које су по садржају идентичне у већини општина.

У области развоја људских ресурса потребно је побољшати систем неформалног образовања, извршити у свим општинама анализу потреба и вештина, основати савете за запошљавање. Такође је евидентна потреба у свим општинама да се изврши реконструкција објеката за едукацију, и њихово додатно опремање.

Проблеми у области инфраструктуре и заштите животне средине готово се на исти начин манифестују у већини општина. Контрола отпадних вода, одлагање чврстог отпада, оптимизација и реконструкција система грејања, путна инфраструктура и водоснабдевање, али и едукација из области заштите животне средине, су најчешће теме када је реч о инвестирању у развој локалне инфраструктуре.

Кредитно-гаранцијски фонд, агенција за развој МСП сектора, стручна подршка формирању кластера, едукација МСП менаџмента су најчешће теме када је реч о развоју економије у општинама Рашког и Моравичког округа.

У Рашком и Моравичком округу постоји заједничка потреба за формирањем асоцијација или удружења пољопривредних произвођача, фонда за развој пољопривреде, брендирањем пољопривредних производа, стручних служби или институција које се баве развојем пољопривреде.

У домену туризма, поред програма за развој туризма и туристичких информативних центара, евидентна је потреба за изградњом нових и реконструкцијом постојећих капацитета, промоцијом локалних и аутентичних атракција, изградњом туристичке инфраструктуре, едукацијом свих актера у сектору туризма. Многи од ових опредељења сигурно могу ефикасније да се третирају међуопшокснитм сарадњом и заједничким деловањем на проблеме и питања заједничког карактера. Свакако, овакав вид уједињених напора на реализацији развојних активности захтева много више сарадње међу локалним актерима развоја, како унутар једне општине, тако и између више општина, захтева регионални приступ и план.

МАЛА И СРЕДЊА ПРЕДУЗЕЋА								
Чачак	В.Бања	Краљево	ИИвањица	Рашка	Г.Милановац	Лучни	Тутин	Н.Пазар
Инфо центар за помоћ МСП	Технолошки и инкубатор центар	Помоћ и подршка малим и средњим предузећима	Подстицање развоја дрвно-прерађивачке индустрије (секторско удруживање, едукација кадрова, модернизација производног процеса-увођење и примена нових технологија у циљу стварања додатне вредности)	Подршка општинске самоуправе развоју привреде и малим и средњим предузећима	Подстицај развоја малих и средњих предузећа	Школа менаџмента	Кластери	Технолошки центар
Пословне зоне за МСП	Финансијско-техничка подршка технолошком развоју, побољшање техничке опремљености предузећа		Подстицање развоја текстилне индустрије (идентификована предузећа из текстилног сектора, подигнута конкурентност текстилних предузећа кроз едукацију, промовисан Ивањички текстилни сектор)	Изграђене и опремљене индустријске зоне		Агенција за кредитирање и осигурање извозних послова	Кредитно - гаранцијски фонд	Агенција за МСП
Кредитно – гаранцијски фонд	Едукација МСП менаџмента			Формирање општинског предузетничког центра, инкубатор центра и тренинг центра		Формирање регионалне привредне коморе	Ревизија/анализа и вештина	Кластер у текстилној, металској индустрији и обради дрвета
Основати регионалну привредну комору	"Оне стоп сноп" за предузетнике			Успостављен систем усклађеног образовања кадрова са потребама привреде		Кредитно-гаранцијски фонд		Брендмирање
Кластер – папирна, текстилна, графичка, металска и прехранбена индустрија	Асоцијације предузетника							
Технолошко-иновативни центар								

ЉУДСКИ РЕСУРСИ								
Чачак	В.Бања	Краљево	Ивањица	Рашка	Г.Милановац	Лучани	Тутин	Н.Паза р
Основасти универзитет	Основасти савет за запошљавање	Да градска администрација постане ефикасна и транспарентна	Ефикасно и рационално основно образовање	Позитивна стопа природног прираштаја и повољни услови за бригу о породици	У области основног образовања организовање трибина за едукацију ученика и родитеља	Анализа вештина и потреба	Побољшати систем информисања заједнице	Ревизија/анализа за вештина
Побољшати неформално образовање	Основасти клубове за тражење посла	Да градска администрација брзо и ефикасно одговара на потребе грађана и привредника	Стварање услова за обуку, квалификацију и преквалификацију ученика према захтевима тржишта рада	Смањена незапосленост за 90%	У области средњошколског образовања, усклађивање жеља и могућности ученика са потребама тржишта	Реконструкција и опремање школских установа	Ревизија/анализа вештина	Оснивање савета за запошљавање
Предузетничке обуке у основним и средњим школама	Ревизија/анализа за вештина		Подигнут културни и образовни ниво заједнице	Културно препознатљива средина са очуваном традицијом и успостављеним механизмом доживотног образовања	Обезбеђење egzистенцијалног минимума за најугроженије и најбеспомоћније групе грађана	Праћење здравственог стања становништва	Побољшати стање и опремљеност објеката за едукацију	Поставити систем неформалног образовања за одрасле
Континуирано усавршавање запослених кроз оснивање центра за усавршавањем запослених у образовању	Побољшати образовање о предузетништву у школама		Унапређење људских ресурса у институцијама локалне заједнице	Јака социјална стабилност и здравствена заштита		Израда локалних програма здравственог заштите		Принцип доживотног учења у преузећима
Развијање менаџерских и маркетиншких функција у установама културе	Укључивање маргиналих група у програме едукације		Унапређење организационе структуре локалних институција	Физички и ментално здраво становништво које негује спорт и рекреацију		Израда социјалних установа за најугроженије		Основасти клубове за тражење посла
Развијање ефикасне, рационалне и модерне локалне самоуправе која је добар сервис грађана и привреде			Подстицање изградње мултисекторског приступа у локалној заједници	Активно учешће омладине и цивилног друштва у друштвеним процесима		Развијање облика неформалног образовања		Мере подршке мањинским групама
Развој интегрисаног информационог система			Подстицање сарадње локалних самоуправа на међуопштинском нивоу	Модерна и ефикасна локална управа и професионализована и деполитизована локална управа		Израда програма запошљавања угрожених група		Породично саветовање
			Успостављање мреже ванинституционалне помоћи и збрињавању припадника треће генерације	Институционално и организационо унапређено информисање		Саветовалишта за различите групације		Оснивање сиротишта
			Унапређење положаја особа са инвалидитетом	Повећање капацитета и јачање улоге канцеларије за Локални економски развој				
			Унапређење квалитета живота Рома	Рационално и оптимално организована управа				
			Повећана запосленост лица старијих од 45 и 50 година	Разграничење процеса политичког креирања одлука од процеса њеног правног нормирања и извршавања				
			Ојачани локални ресурси за имплементацију Стратегије социјалне заштите општине Ивањица 2008-2012					
			Унапређење квалитета живота избеглих и интерно расељених лица					
Запошљавање агронома на селу	Промовисање и неговање старих заната Укључивање села у укупну туристичку понуду општине		Повећана интензивност производње са јединице површине у циљу конкурентности на тржишне услове		Удруживање пољопривредника	Развој воћарства и повртарства (шљива, малина, јабука, кромпир) Унапређење сточног фонда		

ПОЉОПРИВРЕДА И РУРАЛ								
Чачак	В.Бања	Краљево	Ивањица	Рашка	Г.Милановац	Луцани	Тутин	Н.Пазар
Асоцијација произвођача	Асоцијација произвођача	Обезбеђење повољних кредитних средстава	Унапређени прерађивачки капацитети кроз ревитализацију и модернизацију постојећих и изградњу нових који ће одговарати захтевима тржишта	Побољшани услови живота на селу	Формирање Фонда за пољопривреду	План заштита од поплава	Кластери	Асоцијација произвођача
Кластер произвођача воћа, поврћа, органске хране	Брендирање пољопривредних производа	Редовно информисање и обуке из области пољопривредне производње	Одрживи развој села	Унапређена пољопривредна производња и прерада пољопривредних производа	Унапређење примарне пољопривредне производње	Фонд за развој пољопривредне производње	Кредитно - гаранцијски фонд	Фонд за развој пољопривреде
Дефинисање заштићених подручја за производњу одређене врсте воћа, поврћа, органску производњу и пчеларство	Едукација из области производње органске хране		Искоришћење компаративних предности које омогућавају поднебље и традиција	Стручна помоћ, едукација и информисање пољопривредног становништва	Увођење савремених технологија	Елаборат о мелиорацији	Ревизија/ анализа вештина	Планирање система наводњавања
Издавање производа јединствених карактеристика са заштићеним географским пореклом и / или жигом (свеже воће, сува шљива, ракија шљивовица, кајмак, сир, говеђе месо)	Кластер међу прерађивачима		Стандарди пољопривредног подручја усклађени са стандардима ЕУ	Развијен сеоски туризам	Едукација пољопривредника	Оснивање стручне службе за помоћ пољопривредницима		Брендирање производа

ТУРИЗАМ								
ЧАЧАК	ВРЊАЧКА БАЊА	КРАЉЕВО	ИВАЊИЦА	РАШКА	ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ	ЛУЧАНИ	ТУТИН	НОВИ ПАЗАР
Оснивање кластера туризма	ИТ подршка развоју туризма	Подршка руралном развоју	Обогаћена туристичка понуда и подстакнут развој туризма	Стручно оспособљене организације за бављење туризмом	Унапређење смештајних капацитета	Стављање под заштиту културно-историјских објеката	Основати канцеларију за прекогранични туризам	Развој сеоског туризма
Изградња туристичке инфраструктуре	Ускладити туристичку понуду са савременим захтевима тржишта	Развој села	Обновљени културно-историјски споменици	Организација туристичких манифестација	Формирање туристичко-информативног центра	Категоризација споменика	Чишћење реке Ибар	Промовисати старе занате
	Усклађивање спортског рекреативних садржаја		Подстакнут развој сеоског туризма	Успостављање система подстицајних мера за развој туризма	Обједињавање туристичке понуде на нивоу кластера	Програм развоја туризма		
	Побољшати бањске капацитете		Ојачани капацитети Туристичке организације Ивањица	Јошаничка бања савремени WELNESS и СПА центар	Промоција сеоског туризма и планине Рудник као зимског центра	Туристички информативни центар		
	Побољшати смештајне капацитете у селу			Усклађена туристичка понуда Јошаничке бање и Копаоника	Туристичка сигнализација	Побољшање туристичких капацитета		
	Побољшати/изградити туристичке објекте код аредора у близини					Едукација из области туризма		
	Побољшати туристичку сигнализацију							
	Валоризација железничке пруге у нову туристичку атракцију							

ИНФРАСТРУКТУРА								
ЧАЧАК	ВРЊАЧКА БАЊА	КРАЉЕВО	ИВАЊИЦА	РАШКА	ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ	ЛУЧАНИ	ТУТИН	НОВИ ПАЗАР
Побољшати услугу водоснабдевања и управљања отпадним водама	Едуковати локалне власти у области регулатива из заштите животне средине	Конверзија војног аеродрома Лађевци у мешовити	Унапређење саобраћајне инфраструктуре	Заштићена и квалитетнија животна средина са природним ресурсима који се рационално користе	Формирање јавног предузеће за дистрибуцију гаса	Просторни планови општине	Водоснабдевање побољшати	Унапредит и контролу отпадних вода
Унапредити управљање чврстим отпадом	Подигнути ниво свести друштва о заштити животне средине	Изградити обилазницу око Краљева	Подизање енергетске капацитета	Адекватно уређење и коришћење простора у складу са изграђеном планско-урбанистичком документацијом	Реконструкција и асфалтирање некатегорисаних путева	Кадровско и техничко опремање дирекције за изградњу	Постројење за пречишћавање отпадних вода изградити	Побољшати управљање чврстим отпадом
Оптимизација система јавног грејања	Побољшати снабдевање водом	Извршити електрификацију у железнице	Побољшање енергетске ефикасности	Становање уређено по стандардима хуманог становања	Унапређење електроенергетских капацитета	Стратешки план развоја путне инфраструктуре	Оптимизација система јавног грејања	Систем јавног грејања унапредити
Побољшати водене акумулације	Побољшати управљање чврстим отпадом	Гасификација	Изградња и реконструкција комуналне инфраструктуре у граду	Развијена и унапређена инфраструктура и саобраћај	Наставак започетих пројеката и израда Главног пројекта водоснабдевања општине Горњи Милановац и канализација отпадних и фекалних вода	Контрола отпадних вода		
Изградити/побољшати гробља	Заштитити споменике и културне објекте	Проширење постојећих изворишта и изградња регионалног система водоснабдевања Попатница	Смањење количине отпада	Заштићена и квалитетнија животна средина са природним ресурсима који се рационално користе		Даљинско грејање		
	Унапредити систем транспорта и саобраћаја	Изградња регионалне депоније и успостављање интегралног система управљања комуналним отпадом	Смањена количина загађујућих материја у ваздуху на ниво испод дозвољеног			Систем за пречишћавање отпадних вода		
		Изградња градског постројења за пречишћавање отпадних вода	Подигнут ниво свести о значају очувања животне средине			Контрола чврстог отпада депоније		
			Да водотокови не буду загађени фекалном канализацијом и отпадним индустријским водама			Осавремењивање саобраћајне инфраструктуре		

Прилог бр. 2.

Модел вишекритеријумске анализе/радна група животна средина

ПРИМЕР утврђивања листе приоритета методом вишекритеријумске анализе

1. ПРЕДЛОЖЕНИ КРИТЕРИЈУМИ ЗА ОДРЕЂИВАЊЕ ПРИОРИТЕТНИХ ЦИЉЕВА

1. Укупни трошкови постизања циља очекивана корист за животну средину
2. Социјална прихватљивост (мишљење јавности-анкета)
3. Очекивана корист за здравље
4. Очекивана добит забиолошку разноврсност
5. Уштеда природних ресурса и енергије
6. Захваћеност популације корисника
7. Стварање нових радних места
8. Стварање основе за остваривање других циљева или акција
10. Финансијска исплативост (одрживост)
11. Утицај на институционалне капацитете

2. ОДРЕЂИВАЊЕ ТЕЖИНЕ КРИТЕРИЈУМА

1. Сваки члан форума гласа за за пет критеријума.
2. Пет критеријума са највећим бројем гласова се укључују у поступак вишекритеријумске анализе.
3. Тежина критеријума је количник броја гласова које су добили
4. Поједини изабрани критеријуми и броја гласова које је добио изабрани критеријум са најмањим бројем гласова.

ПРИМЕР:

КРИТЕРИЈУМ	БРОЈ ГЛАСОВА	ТЕЖИНА
1.	30	6
2.	40	8
3.	25	5
4.	5	1
5.	45	9
6.	0	
7.	2	
8.	4	
9.	1	
10.	3	

КРИТЕРИЈУМИ ИСПОД ЦРТЕ ИМАЈУ БЕЗНАЧАЈНУ ТЕЖИНУ и НЕ КОРИСТЕ СЕ У ПОСТУПКУ АНАЛИЗЕ.
ЛИСТА И ТЕЖИНА КРИТЕРИЈУМА ЈЕ ИСЛОВЕТНА ЗА СВЕ ЦИЉЕВЕ КОЈИ СЕ РАНГИРАЈУ

3. ОДРЕЂИВАЊЕ ВРЕДНОСТИ КРИТЕРИЈУМА ВРЕДНОСТ КРИТЕРИЈУМА СЕ УТВРЂУЈЕ НА РАДНОЈ ГРУПИ.

ВРЕДНОСТ ЈЕ ПРЕДСТАВЉЕНА БРОЈЕМ ОД 0 ДО 4.

ПРИМЕР:

ОЧЕКИВАНА ДОБИТ ЗА БИОЛОШКУ РАЗНОВРСНОСТ ИЛИ УКУПНИ ТРОШКОВИ ПОСТИЗАЊА ЦИЉА

ОПИС	ВРЕДНОСТ
ВЕОМА ВИСОКА	4
ВИСОКА	3
СРЕДЊА	2
НИСКА	1
ВЕОМА НИСКА	0

ВРЕДНОСТ ТРОШКОВА	ВРЕДНОСТ КРИТЕРИЈУМА
НИЖИ ОД 10 000 Е	4
ОД 10 000 ДО 100 000 Е	3
ОД 100 000 ДО 1 000 000 Е	2
ОД 1 000 000 ДО 10 000 000 Е	1
ПРЕКО 10 000 000 Е	0

4. РАНГИРАЊЕ ЦИЉЕВА КОРИСТЕЋИ ВИШЕКРИТЕРИЈУМСКУ АНАЛИЗУ

1. Радна група је утврдила појединачне вредности свих изабраних критеријума за циј који се рангира.
2. Утврђена вредност сваког изабраног критеријума се помножи тежином.
3. Добијени производи се саберу а добијени збир одеђује место Датог циља на приоритетној листи.

Пример:

ЦИЉ X					
КРИТЕРИЈУМ	1	2	3	4	5
ТЕЖИНА	6	8	5	1	9
ВРЕДНОСТ	4	0	2	3	1
ПРОИЗВОД	24	0	10	3	9

Прилог бр. 3

Преглед невладиних организација у Рашком и Моравичком округу

Главно подручје рада	Општина	Име НВО
Изградња и развој локалне заједнице	Краљево	Центар за локални развој и сарадњу
		Центар за регионалну и унутрашњу сарадњу
		Интерактиве.Нет, Асоцијација за технолошку подршку развоју цивилног друштва
		Невладина ромска организација
		Демократско удружење "Плави цвет"
		Регионални центар грађанске акције "ЛИНГВА"
	Рашка	Оријана
	Нови Пазар	Урбан-Ин
	Тутин	Имплус
	Чачак	Удружење грађана "Освит"
Култура и уметност	Краљево	УГ "Слободан простор"
		Грађански парламент Чачка
		Театар "Сунце" Краљево
		Удружење ликовних уметника "Владислав Маржик"
		Друштво за развој културе
		Ливе ин Цаффе
	Рашка	Центар за визуелну културу "Огледало"
		Културно уметничко друштво Рома- "Рашка"
		Удружење музичара "Скала"
		Културни центар "Дамад"
		Канадски клуб
		Матица Бочњака Санџака-Друштво за културу, знаност и умјетност
	Нови Пазар	Бошњачка заједница културе Санџака"Препород"
		Удружење "Рука"
		Тутин
		Лучани
		Удружење самоуких сликара и вајара Драгачева – Гуча;
		Културно – уметничко друштво "Студенац" – Котража
	Чачак	Културно – уметничко друштво "Српска шајкача" – Пухово
		Црквено – варошки хор "Свети Сава" – Лучани
		Удружење "Сновалица" – Доњи Дубац
		Удружење трубача Србије - Гуча
		Удружење фрулаша – Чачак
		Центар за визуелна истраживања и развој визуелне културе "Круг" – Чачак
Социо-хуманитарни проблеми	Врњачка Бања	Добротворна организација савеза еванђејских хришћана баптиста "Љуби ближњег свога"
		Социјално-хуманитарно удружење за заштиту деце "Дуга"
	Краљево	Центар за дечија права
		Друштво за борбу против шећерне болести
		Друштво за помоћ МНРЛ Општине Краљево
		Форум невладиних организација
		Грађанска организација "Анђео"
		Хермес
		Удружење деце дијабетичара "Дијабетес Меллитус"
		Удружење дистрофичара региона Краљево
		Удружење грађана Призренског округа "Свети Арханђели"
		Удружење мултипле склерозе Рашког округа
		Удружење паралигичара Рашког округа
		Удружење за социјално превентивне активности "Група ОК 98"
		Социјално-хуманитарно удружење "Полет"
		Коло Српских сестара Краљево

	Нови Пазар	Друштво паралегичара општине Нови Пазар
		Друштво за церебралну парализу
		Друштво за помоћ ментално недовољно развијеним лицима
		Фонд Хаџи Наџија Агушевић Карабеговић
		Међуопштинска организација цивилних инвалида рата
		Међуопштинска организација савеза слепих и слабовидих
		Муслиманско хуманитарно друштво "Мерхамет - Санџа"
		Општинска организација "Пријатељи деце" Нови Пазар
		Путоказ, Нови Пазар
		Удружење лекара Санџака
		Удружење повратника "Реинтеграција"
		Удружење расељених, избеглих и прогнаних лица са КИМ "Опстанак"
		Удружење жена расељених и избеглих са Косова и Метохије "Women's Bridge"
		Заједно против дроге
	Горњи Милановац	ГМ Алтернатива
		Удружење мултипле склерозе Моравичког округа
		Удружење Рома
		Коло Српских сестара
	Ивањица	Друштво за помоћ лицима ометеним у развоју
		Друштво за помоћ особама са церебралном и дечијом парализом
		Удружење грађана за заштиту породице
		Општинска организација црвеног крста
	Чачак	Хоризонти
		Удружење дистрофичара Моравичког округа
		Удружење паралегичара
		Коло Српских сестара Чачак
	Лучани	Општинска организација пензионера – Лучани
		Удружење пензионера Драгачева - Гуча
		Удружење рома – Гуча
		Коло Српских сестара Драгачева - Гуча
Пословни, професионални и струковни интереси	Врњачка Бања	Клуб привредника Врњачка Бања
	Краљево	Асоцијација приватних предузетника "Иницијатива"
	Нови Пазар	Опште удружење самосталних привредника и предузетника
		Удружење новинара Санџака
	Тутин	Опште удружење приватних предузетника и њихових задруга
	Чачак	Унија приватних предузећа и предузетника "Чачак 2000"
		Опште удружење радних људи и њихових задруга(Опште удружење предузетнике)
	Лучани	Удружење пчелара "Драгачевски пчелари" - Лучани
		Друштво учитеља Драгачева – Гуча
		Удружење одгајивача оваца "Драгачево – Виртемберг" – Граб
		Кинолошко друштво Драгачева - Гуча
Образовање и истраживање	Краљево	Дечји клуб "Мали Принц"
	Тутин	Форум за толеранцију и суживот
	Чачак	Удружење просветних радника "Академија"
		Удружење Рома "Бибијаће Чаве"
Омладина и студенти	Краљево	Имам идеју
		Кварт
		Мастер Фун
		Центар за креативни развој и права детета
	Нови Пазар	Асоцијација студената Новог Пазара
		Студенски савез Економског факултета Нови Пазар
		Удружење студената Санџака
	Ивањица	Савез извиђача Србије-Одред извиђача "Ратко Софијанић"
	Врњачка Бања	Центар за децу и омладину

Прилог бр. 4

Преглед реализованих пројеката у Рашком и Моравичком округу

Назив пројекта	област	вредност	трајање	Донатор-позив
КРАЉЕВО				
Израда ЛЕАП-а општине Краљево	Заштита животне средине	100.000,00 ЦХФ	18 месеци	Швајцарска агенција СДЦ
Израда стратегије третмана и одвођења отпадних вода	Заштита животне средине	35.180,00 ЦХФ	5 месеци	Швајцарска агенција СДЦ
Спровођење едукације становништва за примарну селекцију отпада и реализација на пилот локацији	Заштита животне средине	25.440,00 ЦХФ	6 месеци	Швајцарска агенција СДЦ
ЦАРДС пројекат	Реконструкција школе Набавка опреме Развој људских ресурса	200.000,00ЕУР	2003-2005.	ЦАРДС
Набавка опреме за мини школску пекару	Опрема мини пекаре	20.600,00 УСД	2009. година	УСАИД-ДАИ (Девелопмент Алтернативес, Инц.)
„Учи нешто, не смарај се!”	Пројекат Ћачког парламента у циљу његовог оснажења	1200 евра	2006.	КИП(Адванцемент оф тхе Јоутх Цомпонент тхроугх девелопмент оф едуцатион, Нетворкинг анд Смалл Грантс цомпонентс)
Подршка у успостављању извршне власти града Краљева	Изградња капацитета Градске управе Краљево за преузимање одговорности и задатака у складу са законском регулативом, стварањем предуслова за успостављање и функционисање органа града Краљева	27.743,83 ЦХФ	2009	СДЦ – МСП програм -2009
Увођење нових технологија у рад Градске Скупштине(У току)	Унапређење техничких и Просторних услови града Краљева	263.467,32 ЦХФ	2009 - 2010	СДЦ – МСП програм – 2009 - 2010
Подршка у учествовању на сајмовима инвестиција(У току)	Стварање услова за промовисање инвестиционих могућности		2009 - 2010	СДЦ – МСП програм – 2009 - 2010
Успостављање рада Канцеларије за локално економски развој града Краљева			2008-2009	УСАИД – МЕГА Програм 2008-2009
Израда сајта града Краљева		5.000€	2008	УСАИД – МЕГА Програм -2008
Израда Студије саобраћајно економски анализе конверзије војног аеродрома Лађевци у Мешовити(У току)	Израђена студија изводљивости за конверзију војног аеродрома “Лађевци” у мешовити.	8.200.000	2010	УСАИД – МЕГА Програм - 2010
Реконструкција водоводне мреже Грдошка коса ИИ	Уређење и опремање нехигијенских насеља ради унапређења услова становања	30.000,00УСД	2008	УНХАБИТАТ 2008
Успостављање обновљивог фонда за одржавање лифтова у стамбеним зградама	Обезбеђивање квалитетног и приступачног становања у Краљеву.	40.000,00УСД	2008	УНХАБИТАТ 2008
Пилот пројекат ТИС за подршку развоја туризма	Промоција различитих видова туристичке понуде у општини Краљево кроз израду различитих тематских и информативних мапа из области туризма и њихово јавно објављивање.	15.000€	2008-2009	УНХАБИТАТ 2008-2009
Обука општинских службеника за процесе стратешког планирања и ГИС-а			2008	УНХАБИТАТ 2008
Изградња 12 станова за социјално становање на Берановцу	Побољшање услова становања социјално угроженог становништва са територије града Краљева.	29.400€	2009-2010	Немачка влада 2009- 2010, Министарство рада и социјалне политике

Подршка у отпочињању сопственог бизниса(у току)	Реализација Програма за развој предузетништва којим би се обезбедила финансијска подршка за ХЕЛП	61.600,00€	2009-2010	Немачка влада -2010
Подршка решавању стамбених проблема Социјално угроженог становништва	Унапређење квалитета живота и становања избеглих и ИРЛ лица	205.000,00€	2010	ЕУ
Стамбена и социјално –економски подршка угроженим категоријама Становништва (у току)	Социјална заштита	266.600,00€	2010	ЕУ
Унапређење управљањем земљиштем на нивоу локалних самоуправа			2010	ГТЗ 2010
Заједно за природу	Успостављање одрживог модела заштите животне средине уклањањем 12 дивљих депонија.	274.180,00 €	2009-2010	ЕУ – Прекогранични програм 2009-2010
Бициклом кроз Србију и Црну Гору (На листи чекања)	Створени услови за развој бициклизма као новог вида туристичке понуде у	194.523,86 €	2009-2010	ЕУ – Прекогранични програм 2009-2010
Реконструкција фекалне канализационе мреже у Ромском насељу Грдичка коса и – и фаза	Унапређење услова живота и становања најсиромашнијих становника ромских насеља.	687.500,00		УНДП
Индустријска зона Краљево (гасификација)	Стварање повољних услова за привлачење домаћих и страних инвеститора и бржи локално економски развој	17.891.529,19 РСД	2010	НИП 2010 / Министарство економије и регионалног развоја
Покривање тениског терена и изградња четири отворена спортска терена у Краљеву(приводи се крају)	Стварање бољих животних услова и услова за развој спорта	19.579.123 РСД	2009-2010	НИП 2009-2010 / Министарство омладине и спорта
Изградња кошаркашког игралишта на територији Краљева	Стварање бољих услова за развој спорта	4.719.012	2009-2010	НИП 2009-2010 / Министарство омладине и спорта
Гасификација Краљева – део примарне мреже	Завршетак гасификације и изградња челичног примарног гасовода	1.247.398	2010	НИП 2010 / Министарство енергетике
ИИИ фаза изградње индустријске зоне / изградња саобраћајнице	Стварање повољних услова за привлачење домаћих и страних инвеститора и бржи локално економски развој.	35.985.129,63	2008-2009	НИП 2008-2009 / Министарство економије и регионалног развоја
Завршетак проширења изворишта"Жичко Поље"- и фаза регионалног система водоснабевања	Стварање услова за повећање постојећег капацитета изворишта и уједначенију производњу воде	18.000.000	2008-2009	НИП 2008-2009 / Министарство економије и регионалног развоја
Изградња водоводне и канализационе мреже у насељу Змајевац у Краљеву	Стварање услова за организовано снабдевање грађана здравом пијаћом водом и каналисање и пречишћавање отпадних вода	10.995.613,50	2008-2009	НИП 2008-2009 / Министарство економије и регионалног развоја
Изградња црпне станице у Рибници	Стварање услова за заштиту водних ресурса	32.466.688	2008-2009	НИП 2008-2009 / Министарство економије и регионалног развоја
Локална самоуправа – добар сервис грађана (у току)	Допринос успостављању одговорне, транспарентне, савремене И функционалне локалне самоуправе.	1.000.000	2010	Министарство за државну управу и локалну самоуправу - 2010

Успостављање прве фазе одрживог управљања сеоским водоводима(У току)	Обезбеђивање равномерног развоја града, успостављањем система управљања сеоским водоводима.	1.300.000	2010	Министарство за државну управу и локалну самоуправу - 2010
Рад Народне кухиње за период од 6 месеци	Помоћ најугроженијим корисницима социјалне помоћи, старим самачким домаћинствима и непокретним лицима	3.000.000	2009	Министарство за државну управу и локалну самоуправу - 2009
Недостајућа средства за изградњу станова за социјално становање на Берановцу	Побољшање услова и квалитета живота прогнаних лица и локалног рањивог становништва	4.000.000	2008	Министарство за државну управу и локалну самоуправу - 2008
Изградња пута Рођевићи -Лопатница	Изградња путне инфраструктуре	4.346.152	2009	Министарство инфраструктуре -2009
Мултимедијални центар Туристичке организације Краљево	Створени услови у за промоцију туристичких потенцијала града	4.291.500	2009	Министарство економије и регионалног развоја- 2009
Јавни рад евиденције гробних места	Евиденција и обележавање гробних места на старом краљевацком гробљу	505.028,51	2008	Министарство економије и регионалног развоја- 2008
Јавни рад уређења градске плаже	Уређење и чишћење градских плажа	2.480.300	2008	Министарство економије и регионалног развоја- 2008
Јавни рад Еко бригада	Уређење јавних површина, водотокова и природног окружења града Краљево	8.449.564	2009	Министарство економије и регионалног развоја - 2009
Чишћење Ромског насеља	Чишћење Ромског насеља Грдичка коса и и ИИ	2.728.271,20	2009	Министарство економије и регионалног развоја- 2009
Изградња игралишта у Ковачима	Стварање бољих услова за развој спорта на територији града Краљево	1.098.627,20	2008	Министарство омладине и спорта 2008
Отворени спортски терени и дечија игралишта локалног значаја у Краљеву	Стварање бољих услова за развој спорта на територији града Краљево.	2.869.509,00	2008	Министарство омладине и спорта 2008
Изградња минипич терена у ОШ „Браћа Вилотијевић“	Стварање бољих услова за развој спорта на територији града Краљево	4.714.645,29		Министарство омладине и спорта
КРАЉЕВО-ПРОЈЕКТИ УРАЂЕНИ У САРАДЊИ СА УДРУЖЕЊИМА				
“Салса фест на улицама Краљево”	Побољшан квалитет провођења слободног времена младих и стварање услова за доступност рекреативно културних програма		2010	СДЦ – МСП програм 2010
„Адаптација просторија основне организације глувих и наглувих Краљево“	Унапређење положаја глувих и наглувих	585.254,04		Министарство рада и социјалне политике
ВРЊАЧКА БАЊА 2000-2010				
1.Енергија, асфалт и школе за демократију	Инфраструктура	200.000,00 ДМ	2000.	Европска комисија
2.Ревитализација заједнице кроз демократску акцију (Мост у Рсавцима, Библиотека у Гимназији, контејнери за одлагање комуналног отпада, Водовод у Моравској и улици Хероја Маричића, Превенција наркоманије, Ултразвук, апарат и реагенси за лабораторију у Дому здравља, Колоноскоп за Специјалну болницу, Овце, пчеле и кошнице, опрема за радионице за сеоски савет, помоћ старима, опрема за Угоститељску школу, компјутери, штампачи и фотокопир за Омладински центар, Дом ученика и Факултет, бицикле и др.)	Разне области на основу одлуке Савета	500.000,00 УСД	2001. - 2006.	УСАИД преко АЦДИ/ВОЦА
3.Водовод у Грачацу	Инфраструктура	90.000,00 УСД	2002.	УСАИД преко АЦДИ/ВОЦА
4.Центар за децу и омладину у Врњачкој Бањи	Друштвена брига о деци и омладини	70.000,00 ЕУР	2002.-2003.	СДЦ преко Трингле генератион хуманитарие из Француске
5.Водоводна опрема за ЈП „Бели извор“	Инфраструктура	80.000 УСД	2002.	УСАИД преко ДТИ
6.Бунари у Угљареву ради побољшања водоснабдевања	Инфраструктура	150.000,00 ЕУР	2002.	Солидарите, Француска
7.Делимична реконструкција школе - крова на физкулт. сали, санитарног чвора и система за грејање ОШ Попински борци	Инфраструктура	62.268,00 ЕУР	2006.	Амбасада Јапана

8.Туристичка сигнализација у Врњачкој Бањи	Туристичка инфраструктура	40.000,00 УСД	2006./2007.	УСАИД и АЦДИ/ВОЦА преко програма СЕДП
9.Модернизација уличног осветљења	Енергетска ефикасност	39.000,00 ЕУР	2008.	ГТЗ Немачка
10.Решавање проблема комуналног отпада	Комунална	16.700,00 ЕУР	2008/9.	ГТЗ Немачка
11.Подршка локалној пореској администрацији	ИТ	8.000,00 ЕУР	2008. - 2009.	ГТЗ Немачка
12.Јапански врт у Врњачкој Бањи	Култура	48.780,00 ЕУР	2010.-2011.	Амбасада Јапана
13.Култура и волонтерство	Стандард грађана	120.000,00 ЕУР	2010.-2012.	МИЦ – Норвешко министарство спољних послова
14.Набавка контејнера за селективно одлагање отпада	Комунална	11.450,00 ЕУР	2010.	СИДА – Шведска агенција за развој
15.Репарирање стубова и замена сијалица на Променади	Енергетска ефикасност	38.550,00 ЕУР	2010.	СИДА – Шведска агенција за развој
РАШКА				
1.Набавка 40 контејнера	Комунална хигијена	800 000,00	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
2.Набавка опреме за осветљење кеја	Инфраструктура	1. 267.850,00РСД	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
3.Набавка опреме за фабрику воде	Водоснабдевање	1.626.840,00 РСД	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
4.Набавка опреме за текуће одржавање примарног водовода	Водоснабдевање	1.985.200,00 РСД	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
5.Реконструкција градске улице у Баљевцу	Инфраструктура	1.668.674,16 РСД	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
6.Асфалтирање улице Игора Никића	Инфраструктура	2.479.679.00 РСД	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
7.Изградња три улице у Супњу (Михајла Пупина, 13. јули, Николе Тесле)	Инфраструктура	6.713. 364,00 РСД	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
8.Реконструкција фасада у Душановој улици	Инфраструктура	4.950.121,80 РСД	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
9.Реконструкција цевовода за водоснабдевање у Јошаничкој Бањи	Водоснабдевање	4.207.448,00 РСД	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
10.Регулација реке Рашке(рег. Рашка, носиоц пројекта, Н.Пазар)	Инфраструктура	105 000 ЕУР	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
11.Развој туристичког потенцијала Голија (рег. Ивањица, Рашка Н.Пазар, Партнери)	Инфраструктура	550 000 ЕУР	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
12.Набавка местаја и компијутерске опреме за одсек за урбанизам	Модернизација општинске управе	6 495,80 УСД	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
13.Набавка опреме и местаја за услужни центар	Модернизација општинске управе	11 717,39 УСД	2007-2010	ЕУ и Влада Свајцарске преко ПРО-а
14.Замена постојећег цевовода прецника ДН 400 у дужини од 200м	Водоснабдевање	15.000 ЕУР	2008	ГТЗ
15.Подршка Владе Краљевине Норвеске (набавка возила, контејнера,повећање местајних капацитета за возила комуналне службе)	Комунална хигијена	1.000.000,00 ЕУР		Влада Краљевине Норвеске
16.Отварање услужног центра	Модернизација општинске управе	22 843 ЕУР	2006-2007	Мерцу Цорпс
17.Реконструкција улица у Раски	Инфраструктура	58 000 ЕУР	2005-2006	Мерцу Цорпс
18.Центар за социјални рад Раска - пројекат под називом Помоћ у кући за старе и особе са инвалидитетом	Социјална заштита	1.892.655,00 РСД	Септембар 2009.- мај 2010.	ПРО програм и владе Свајцарске и Линхестајна
19.Центар за социјални рад Раска - пројекат под називом Помоћ у кући за старе и особе са инвалидитетом	Социјална заштита	1.470.642,00 РСД	Јул 2010.- март 2011.	Програм ПРОГРЕС
НОВИ ПАЗАР 2000-2010				
1.Асфлтирање путева и насипање путева	Путеви	801.215 УСД	2001-2007	УСАИД/ЦРДА
2.Опремање школа	Стручно образовање	210.827,62 УСД	2001-2007	УСАИД/ЦРДА
3. Спортски капацитети	Образовање	150.316.36 УСД	2001-2007	УСАИД /ЦРДА
4. Изградња репертитора	Телекомуникације	70.121.30 УСД	2001-2007	УСАИД-ЦРДА
5. Изградња семафора	Саобраћај	44.218.96 УСД	2001-2007	УСАИД/ЦРДА
6. Поврће	Пољопривреда	95.972.68 УСД	2001-2007	УСАИД/ЦРДА
7.Изградња водовода УКУПНО ⁵⁷	Водоснабдевање	413.025,17 УСД 2,319,475.77 УСД	2001-2007	УСАИД/ЦРДА УСАИД/ЦРДА
8. Реконструкција О.Ш. "Цана"	Образовање	Н/А	2001	СДЦ/МСП
9. Замена столарије О.Ш. "Вук Караџић"	Образовање	Н/А	2002	СДЦ/МСП
10. Реконструкција Зграде Музеја "Рас"	Култура	Н/А	2002	СДЦ/МСП
11. Реконструкција Крак Топлане у центру	Грејање	Н/А	2002	СДЦ/МСП
12. Помоћ Агенцији СЕДА	Регионални развој	Н/А	2002-2005	СДЦ/МСП
13. Реконструкција О.Ш. "ЈЈ Змај "	Образовање	Н/А	2002	СДЦ/МСП
14.Помоћ у развоју ГИС	Локална самоуправа	373.000 ЕУР	2003-2007	Луксембург/СИНП
15. Изградња и опремање О.Ш. "Селаковац" и реконструкција 8 сеоских основних школа	Образовање	2.150.000 ЕУР	2005-2008	Луксембург/СИНП Пројекат УУГ 006
16. Изградња магистралог цевовода Набавка водомера Набавка опреме за испитивање губитака	Водоснабдевање	1. 900 000 ЕУР	2003-2006	Луксембург/СИНП Пројекат УУГ 006
17. Реконструкција Педијатријског Ођељења	Здравство	860.000 ЕУР	2005-2006	Луксембург/СИНП Пројекат УУГ 006
18. Пројекта ИИ Фаза СИНП /УУГ 013	Водоснабдевање	4.500.000 ЕУР	2008 у току	Луксембург/УУГ 013
19. Трошкови Пројекта УКУПНО/УУГ006	Канцеларија СИНП	860.000 ЕУР 5.625.000 ЕУР	2003-2007	Луксембург/СИНП Пројекат УУГ 006
20. Укидање колективног центра за избеглице "Пазаришта"	Избеглице	19.000.000 РСД	2006-2007	Влада Норвешке/Дански савет
21. Изградња О.Ш и опремање Бијеле Воде	Образовање	1.500 ЕУР	2007-2008	Турска Агенција ТИКА
22. Набавка 4 смећара За ЈКП "Чистоћа"	Локална самоуправа	56.000 ДМ	2001-2002	ЕУ/Обнова/Градови за демократију

⁵⁷ У укупној вредности је урачунато и учече општине и грађана које је у просеку износило 50%

23. Реконструкција Обданишта "Младости"	Предшколско Образовање	4.595.958 РСД	2006-2007	ЕУи Швајцарска/ПРО програм
24. Замена столарије средња школа за дизајн текстила и коже	Стручно образовање	4.641.466,00 РСД	2007	ЕУи Швајцарска/ПРО програм
25. Замена столарије средња техничка школа	Стручно образовање	3.076.247 РСД	2007	ЕУи Швајцарска/ПРО програм
26. Реконструкција обданишта "Наша Радост"	Предшколско образовање	5.955.777,10 РСД	2007	ЕУи Швајцарска/ПРО програм
27. Замена столарија Обданиште "Наша Радост"	Предшколско образовање	4.709.368,85 РСД	2007	ЕУи Швајцарска/ПРО програм
28. Замена подова О.Ш. "ЈЈ Змај"	Предшколско образовање	2.841.827,74 РСД	2007	ЕУи Швајцарска/ПРО програм
29. Замена столарије и Атријум Обданиште Наше Дете	Предшколско образовање	3.424.098,70 РСД	2007	ЕУи Швајцарска/ПРО програм
30. Изградња Мултимедијалног центра	Култура	5.444.383,50 РСД	2007-2008	ЕУи Швајцарска/ПРО програм
31. Промоција и заштита културног наслеђа Музеј "РАС"	Култура	Н/А	2007-2008	ЕУи Швајцарска/ПРО програм

НОВИ ПАЗАР од 2000-2010				
32. Планина Голија - План развоја туристичке зоне Голија	Туризам	364,910.15 ЕУР		УНДП-ПРО
33. Планина Голија - Генерални пројекат са пред- студијом изводљивости за туристички пут	Туризам	145,232.23 ЕУР		УНДП-ПРО
34. Регулација реке Рашке - Генерални пројекат са пред-студијом изводљивости (заштита од поплава)	Заштита животне средине	113,404.33 ЕУР		УНДП-ПРО
35. Пилот пројекат - Третирање отпадних вода на месту настајања	Заштита животне средине	26,808.55 ЕУР		УНДП-ПРО
36. Пред-студија изводљивости за Индустијске Зоне	Привреда	318,122.39 ЕУР		УНДП-ПРО
37. Генерални и идејни пројекат са студијама за колекторе и постројења за пречишћавање отпадних вода за општину Нови Пазар	Заштита животне средине	112,743.04 ЕУР		УНДП-ПРО
38. Студија изводљивости за регионалну депонију за општине Рашка, Нови Пазар и Тутин, са студијом о могућностима општине Сјеница	Заштита животне средине	36,541.49 ЕУР		УНДП-ПРО
39. Главни пројекат за санацију депоније Батњик	Заштита животне средине	70,231.60 ЕУР		УНДП-ПРО
40. Реконструкција Пешачке зоне у Новом Пазару	Привреда			УСАИД-МЕГА
41. Реконструкција пасажа лучне зграде	Привреда	6.200.000,00 РСД		УСАИД-МЕГА
42. Туристичка сигнализација и штампање брошуре	Туризам	5,000.00 ЕУР		УНДП
43. Цистерна за ромско насеље	Социјална заштита	20,000.00 УСД		УНДП
44. Изградња сервиса "Помоћ у кући за ОСИ и стара лица на територији града Новог Пазара "	Социјална заштита	3.814.732,00 РСД	12 месеци	УНДП Министарство рада и социјалне политике, Фонд за социјалне иновације и градска управа града Новог Пазара
45. Реконструкција школских просторија	Образовање	50,000.00 УСД		УНДП
46. Реконструкција школа	Образовање	4.500.000,00 РСД		Пријатељи Санџака
ИВАЊИЦА – Реализовани пројекти кроз међународне развојне програме уз суфинансирање општине				
Изградња и реконструкција филтера у Ивањици	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	1.253.001,20 РСД	Реализова н 2003.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Асфалтирање локалног пута Међуречје-Црвена Гора	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	3.993.780,42 РСД	Реализова н 2003.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Реконструкција мостова у Растовици и Остатији	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	2.583.109,85 РСД	Реализова н 2004.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Изградња два моста на локалном путу Р. Мост – Вучак	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	3.271.277,50 РСД	Реализова н 2004.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Изградња водоводног прстена у Ивањици	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	4.470.025,68 РСД	Реализова н 2004.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Изградња водовода у Лиси	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	5.000.000,00 РСД	Реализова н 2004.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Набавка материјала за замену АЦ доводног цевовода за МЗ Кушиће	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	1.249.091,80 РСД	Реализова н 2005.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Санација водовода у Приликама	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	5.000.000,00 РСД	Реализова н 2005.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Реконструкција Кеја Браће Дамјановића и изградња паркинг простора	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	4.300.000,00 РСД	Реализова н 2005.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Изградњи далековода од 10 кВ Лучка Река – Танасковићи	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	4.875.822,00 РСД	Реализова н 2005.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Реконструкције градске пијаце	Инфраструктура у служби подстицаја	5.200.000,00 РСД	Реализова н 2006.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице

	локалног економског развоја			демократским деловањем
Изградња булвје пијаце	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	4.500.000,00 РСД	Реализован 2006.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Изградња улице Бошка Петровића	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	3.200.000,00 РСД	Реализован 2003.	Европска агенција за реконструкцију
Реконструкција јавне расвете	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	6.393.880,00 РСД	Реализован 2008.	ГТЗ програм
Асфалтирање и опремање градске пијаце	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	8.511.002,58 РСД	Реализован 2009.	УНДП
Реконструкција Трга испред Дома културе Ивањица	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	12.864.704,71 РСД	Реализован 2009.	УНДП
Јавна расвета у Приликама	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	13.403.704,91 РСД	Реализован 2009.	УНДП

Пројектна документација Развојног плана за туристичку зону на Голији: Генерални пројекат са студијом предизводљивости за снабдевање водом и систем отпадних вода Генерални пројекат са студијом предизводљивости за туристички пут Генерални пројекат са студијом предизводљивости за снабдевање електричном енергијом	Инфраструктура у служби подстицаја локалног економског развоја	57.593.750,00 РСД	Реализован 2009.	УНДП
Набавка рото-смећара	Комунална опрема и комуналне услуге	3.822.610,00 РСД	Реализован 2004.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Прикупљање секундарног отпада – контејнери и пресе	Комунална опрема и комуналне услуге	2.181.620,00 РСД	Реализован 2006.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Изградња фабрике лаке конфекције ТРИЕМ	Подстицај запошљавања	4.125.000,00 РСД	Реализован 2006.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Изградња булвје пијаце	Подстицај запошљавања	4.500.000,00 РСД	Реализован 2006.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Набавка опреме за 10 предузећа	Подстицај запошљавања	9.500.000,00 РСД	Реализован 2006.	УСАИД – ЦРДА Програм ревитализације заједнице демократским деловањем
Препокривање ОШ «Милинко Кушић»	Васпитање и образовање	2.200.000,00 РСД	Реализован 2003.	Европска агенција за реконструкцију
Препокривање Дечјег вртића у Ивањици	Васпитање и образовање	1.309.510,00 РСД	Реализован 2004.	Европска агенција за реконструкцију
Грејање на био масу у ОШ Катићи	Васпитање и образовање	4.000.000,00 РСД	Реализован 2007.	Европска агенција за реконструкцију
Уређење поткровља у Техничкој школи	Васпитање и образовање	1.410.000,00 РСД	Реализован 2004.	Дански савет за избеглице
Психо-социјална подршка дејем вртићу	Васпитање и образовање	144.000,00 РСД	Реализован 2004.	Дански савет за избеглице
Набавка 19 рачунара за 4 основне школе	Васпитање и образовање	1.410.000,00 РСД	Реализован 2005.	УСАИД – ЦРДА Програм
Вишенаменска машина за обраду дрвета, Техничка школа	Васпитање и образовање	144.000,00 РСД	Реализован 2006.	УСАИД – ЦРДА Програм
Машина за аутомеханичаре, Техничка школа	Васпитање и образовање	904.400,00 РСД	Реализован 2006.	УСАИД – ЦРДА Програм
Опрема текстилне радионице у Техничкој школи	Васпитање и образовање	1.600.000,00 РСД	Реализован 2006.	УСАИД – ЦРДА Програм
Текстилне машине у Техничкој школи	Васпитање и образовање	320.000,00 РСД	Реализован 2006.	УСАИД – ЦРДА Програм
Дечје игралиште у МЗ Прилике	Васпитање и образовање	1.600.000,00 РСД	Реализован 2006.	УСАИД – ЦРДА Програм
Израда пројектне документације за објекат Дечјег вртића у МЗ Буковица	Васпитање и образовање	1.425.000,00 РСД	Реализован 2009.	УНДР програм ПРО
Ултразвучни апарат за Дом здравља	Здравство	703.000,00 РСД	Реализован 2004.	УСАИД – ЦРДА Програм
Телефонска централа за Дом здравља	Здравство	301.000,00 РСД	Реализован 2004.	УСАИД – ЦРДА Програм
Црвени крст Ивањица – Промоција хуманитарних вредности	Социјална заштита и хуманитарни рад	330.000,00 РСД	Реализован 2006.	Шпански црвени крст
Црвени крст Ивањица – Борба против трафикинга	Социјална заштита и хуманитарни рад	50.000,00 РСД	Реализован 2006.	Шпански црвени крст
Црвени крст Ивањица – Ми смо са вама	Социјална заштита и хуманитарни рад	250.000,00 РСД	Реализован 2005.	УСАИД – ЦРДА Програм
Црвени крст Ивањица – Голија 2005.	Социјална заштита и хуманитарни рад	70.000,00 РСД	Реализован 2005.	Међународни комитет
Црвени крст Ивањица – Пројекти дифузије	Социјална заштита и хуманитарни рад	50.000,00 РСД	Реализован 2006.	Међународна фондација
Црвени крст Ивањица – Контрола туберкулозе	Социјална заштита и хуманитарни рад	50.000,00 РСД	Реализован 2006.	Глобал фонд
Изградња и опремање Дневног боравка „Сунце“ – Друштво за церебралну парализу	Социјална заштита и хуманитарни рад		Реализован 2008.	Амбасада Пољске

Унапређење производње рибље млађи угрожених рибљих врста: поточне пастрмке, липљена и младице – Удружење спортских риболоваца „Моравица“	Подршка развоју цивилног сектора у локалној заједници	393.213,00 РСД	Реализован 2008.	УНДР програм ПРО
Лабораторијска опрема за анализу бонитетних карактеристика замљишта - Виламет	Подршка развоју цивилног сектора у локалној заједници	561.000,00 РСД	Реализован 2008.	УНДР програм ПРО
Израда и обележавање пешачких (планинарских) пењачких и бициклистичких стаза око Ваздушне бање Ивањица – Стари влах	Подршка развоју цивилног сектора у локалној заједници	1.087.424,00 РСД	Реализован 2008.	УНДР програм ПРО
Изградња и оснивање Општинског услужног центра	Општинска управа	4.800.000,00 РСД	Реализован 2004.	УСАИД – ЦРДА Програм

ИВАЊИЦА- Реализовани пројекти заједничким средствима међународних и националних развојних програма				
Технички сервис за личне услуге за 60 корисника – МЗ Ивањица и Буковица	Социјална заштита	3.183.484,00 РСД	Реализован 2009.	Министарство рада и социјалне политике Одељење за међународне односе Велике Британије - ДИФИД, Краљевина Норвешка и општина Ивањица
Унапређење Техничког сервиса за личне услуге – додатна средства за ортопедска помагала и едукацију пружаоца услуге	Социјална заштита	944.781,00 РСД	Реализован 2009.	_ИИ_
Услуге превоза ОЦИ-набавка једног адаптираног комби возила и превоз	Социјална заштита	2.690.675,00 РСД	Реализован 2010.	_ИИ_
Сервис подршке ОЦИ и родитељима-викенд програм-нови облик заштите.Друштво та церебралну парализу,Дневни боравак Сунце	Социјална заштита	1.500.000,00 РСД	Реализован 2010	ДИП, Министарство рада и социјалне политике и општина Ивањица
Изградња мини пич терена у Ивањици	Омладина и спорт	6.100.000,00 РСД	Реализован 2009.	Министарство омладине и спорта, ФСС, Краљевина Норвешка, општина Ивањица
ИВАЊИЦА- Реализовани пројекти кроз националне развојне програме уз суфинансирање општине				
Водоснабдевање и уређење трга – фазни пројекат	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	13.295.000,00 РСД 20.000.000,00 РСД	Реализован 2007. 2008.	НИП-Национални инвестициони план
Изградња и санација магистралних и регионалних путева: Ивањица – Студеница	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	261.897.126,00 РСД Гаранција 2008: 50.000.000,00 РСД	Реализација 2007.	НИП-Национални инвестициони план
Магистрални и регионални путеви Рашка - Голија и Голија - Ивањица	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	91.875.000,00 РСД Гаранција 2008: 162.175.000,00 РСД	Реализација 2007.	НИП-Национални инвестициони план
Изградња и санација локалних путева	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	68.459.000,00 РСД	Реализација 2007.	НИП-Национални инвестициони план
Изградња инфраструктуре у ПП Голија	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	Измењена одлука 3.888.443,00 РСД Гаранција 2008: 18.350.000,00 РСД	Реализација 2007.	НИП-Национални инвестициони план
Снабдевање водом, изградња фекалне канализације и санација депоније	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	И одлука: 3.311.859,00 РСД Гаранција 2008: 7.790.000,00 РСД	Реализација 2008.	НИП-Национални инвестициони план
Изградња инфраструктуре на локацији Голијска Река	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	7.300.000,00 РСД	Реализација 2008.	НИП-Национални инвестициони план
Снабдевање водом, изградња фекалне канализације и санација депоније	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	7.790.000,00 РСД	Реализација 2008.	НИП-Национални инвестициони план
Водоснабдевање и уређење трга	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	И одлука: 20.000.000,00 РСД Измењена одлука 7.783.000,00 РСД	Реализација 2008.	НИП-Национални инвестициони план
Изградња и санација магистралних и регионалних путева: Ивањица – Студеница	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	И одлука: 150.000.000,00 - 96.495.000,00 РСД	Реализација 2008.	НИП-Национални инвестициони план
Изградња и санација магистралних и регионалних путева: Мочиоци – Јасеново	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	И одлука: 105.000,00,00 - 67.546.500,00 РСД	Реализација 2008.	НИП-Национални инвестициони план
Изградња и санација локалних путева - Фазни пројекат	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	И одлука: 10.000.000,00 РСД Измењена одлука 6.433.000,00 РСД	Реализација 2008.	НИП-Национални инвестициони план
Разводни гасовод Пожега-Ариље-Ивањица-Голија	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	И одлука: 95.000.000,00 РСД Измењена одлука 175.790.896.00	Реализација 2007.	НИП-Национални инвестициони план

Магистрални и регионални путеви Рашка - Голија и Голија - Ивањица	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	РСД И одлука: 213.000,00,00 - 137.022.900,00 РСД	Реализован 2008.	НИП-Национални инвестициони план
Изградња инфраструктуре на локацији Голијска Река	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	1.839.216,00 РСД	Реализован 2009.	НИП-Национални инвестициони план
Изградња магистралног ценовода Мркочевац - Кушићан	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	3.570.000,00 РСД	Реализован 2009	НИП-Национални инвестициони план
Реконструкција постројења за пречишћавање воде (фазни пројекат)	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	38.780.788,92 РСД	Реализован 2009.	НИП-Национални инвестициони план
Уређење Глијечког потока	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	1.500.000,00 3.000.000,00 РСД	Реализован 2009.	Министарство за ДУ и ЛС-Игре на срећу Републичка дирекција за воде

Израда Студије оправданости са Идејним пројектом главног одводног фекалног колектора од града Ивањице до локације постројења за пречишћавање отпадних вода града Ивањице и насеља предвиђених за прикључење на заједнички канализациони систем	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	3.150.000,00 РСД	Реализован 2008.	Републичка дирекција за воде
Изградња магистралног ценовода Јавор - Акон	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	8.260.000,00 РСД	Реализован 2009.	Републичка дирекција за воде
Израда Студије оправданости са Идејним пројектом главног магистралног ценовода на потезу резервоар Мркочевац-Кушићан у оквиру система за снабдевање водом Ивањице и пратећих насеља и Главни пројекат главног магистралног ценовода на потезу резервоар Мркочевац-Кушићан у оквиру система за снабдевање водом Ивањице	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	2.596.000,00 РСД	Реализован 2009	Републичка дирекција за воде
Изградња Магистралног ценовода Мркочевац – Кушићан	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	3.570.000,00 РСД	Реализација 2010.	Републичка дирекција за воде
Изградња магистралног ценовода Мркочевац – Кушићан	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	563.551,00 РСД	Реализован 2007.	Републичка дирекција за воде
ТС 35/10 кВ „Куманица“ – даљинско управљање	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	7.000.000,00 РСД	Реализован 2010.	Електропривреда Србије
ТС 10,04 кВ Дајића Брдо са прикључним кабл. водом	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	1.770.000,00 РСД	Реализован 2010.	Електропривреда Србије
СТС Међуречје 10,04 кВ	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	5.900.000,00 РСД	Реализован 2010.	Електропривреда Србије
СТС Јовићевићи, Осоница 250/10 кВ	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	2.936.500,00 РСД	Реализован 2009	Електропривреда Србије
Кабловски вод ТС Шуме 250/16 кВ	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	3.894.000,00 РСД	Реализација 2010.	
Прикључни вод 10 кВ и СТС Мирковићи	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	6.372.000,00 РСД	Реализација 2010.	
Прикључни вод и СТС Бауловићи 160/50 кВА	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	3.816.000,00 РСД	Реализација 2010.	
Прикључни вод и СТС Маће 250/100 кВ	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	4.543.000,00 РСД	Реализација 2010.	Електропривреда Србије
Кабловски вод 10 кВ Црњево ИИИ – Мркочевац ИИ, Л = 440 м	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	1.298.000,00 РСД	Реализација 2010.	Електропривреда Србије
СТС Ристићи 250/10 кВ	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	3.486.000,00 РСД	Реализација 2010.	Електропривреда Србије
Реконструкција и санација бране на хидроцентрали Моравица	Инфраструктура у служби ЛЕР-а	84.960.000,00 РСД	Реализација 2010.	Електропривреда Србије
Уређење и чишћење речног корита	Комунална уређеност и заштита животне средине	1.677.899,00 РСД	Реализован 2008.	Министарство за државну управу и локалну самоуправу-Програм јавних радова
Чишћење речног корита, потока, јавних и зелених површина и гробаља	Комунална уређеност и заштита животне средине	972.523,00 РСД	Реализован 2008	Министарство за државну управу и локалну самоуправу-Програм јавних радова
Чишћење и одржавање обала река, потока, јавних површина и гробаља	Комунална уређеност и заштита животне средине	5.120.219,00 РСД	Реализован 2009.	Министарство за државну управу и локалну самоуправу-Програм јавних радова
Санирање дивљих депонија и одржавање јавних површина у Ивањици	Комунална уређеност и заштита животне средине	2.548.124,00 РСД	Реализација 2010.	Министарство за државну управу и локалну самоуправу-Програм јавних радова
Туристичка сигнализација	Туризам	1.422.000,00 РСД	Реализован 2009.	Министарство економије– сектор за туризам
Санитарни пункт у Ивањици	Туризам	3.000.000,00 РСД	Реализација 2010.	Министарство економије– сектор за туризам
Изградња објекта Дечјег вртића у МЗ Буковица – преко ЕИБ 20.208.699,00, НИП 12. 125.220,00 и општина Ивањица 9.257.720,18	Васпитање и образовање	41.591.639,18 РСД	Реализација 2010.	НИП
Реконструкција зграде ОШ у МЗ Буковица – фазни пројекат	Васпитање и образовање	4.000.000,00 1.839.216,00 РСД	Реализован 2009. Реализација	НИП

			a 2010.	
Замена котлова и поправка топловода, од тога је Хабит фарм финансирао	Здравство	704.000,00 РСД	Реализова н 2003.	Министарство здравља
Корак по корак, и фаза – едукација на рачунарима за ОСИ, Друштво за церебралну парализу	Социјална заштита	300.000,00 РСД	Реализова н 2006.	Министарство рада и социјалне политике
Корак по корак , ИИ фаза- курс енглеског језика за ОСИ, Друштво за церебралну парализу	Социјална заштита	132.000,00 РСД	Реализова н 2006.	Министарство рада и социјалне политике
Корак по корак , ИИИ фаза – Социотерапеутски клуб, Друштво за церебралну парализу	Социјална заштита	332.060,00 РСД	Реализова н 2006.	Министарство рада и социјалне политике
Брже до циља, и фаза - Набавка возила Лада-нива ОСИ, Друштво за церебралну парализу	Социјална заштита	549.735,00 РСД	Реализова н 2003.	Министарство рада и социјалне политике
Брже до циља, ИИ фаза - обука за вожњу ОСИ, Друштво за церебралну парализу	Социјална заштита	211.700,00 РСД	Реализова н 2007.	Министарство рада и социјалне политике
Набавка опреме за штампање, Друштво за церебралну парализу	Социјална заштита	180.000,00 РСД	Реализова н 2007.	Министарство рада и социјалне политике
Смањење сиромаштва ОСИ, Друштво за помоћ особама ометеним у развоју	Социјална заштита	784.000,00 РСД	Реализова н 2007.	Министарство рада и социјалне политике
Дневне активности у заштићеним условима – ДПМО Ивањица	Социјална заштита	860.000,00 РСД	Реализова н 2008.	Министарство рада и социјалне политике
Сервис дневних активности лица са комбинованим сметњама , Друштво за церебралну парализу	Социјална заштита	456.000,00 РСД	Реализова н 2008.	Министарство рада и социјалне политике

Дневне активности у локалној заједници – ДПМО Ивањица	Социјална заштита	1.420.000,00 РСД	Реализова н 2009.	Министарство рада и социјалне политике
Сервис дневних активности лица са комбинованим сметњама , Друштво за церебралну парализу	Социјална заштита	1.033.000,00 РСД	Реализова н 2009.	Министарство рада и социјалне политике
Сервис подршке ОСИ и родитељима – викенд програм – нови облик заштите, Друштво за церебралну парализу	Социјална заштита	1.600.000,00 РСД	Реализациј а 2010.	Министарство рада и социјалне политике
Дневни боравак Отворена врата - ДПМО	Социјална заштита	1.220.000,00 РСД	Реализациј а 2010.	Министарство рада и социјалне политике ДИЛС програм
Сервис дневних активности лица са комбинованим сметњама , Друштво за церебралну парализу	Социјална заштита	956.000,00 РСД	Реализациј а 2010.	Министарство омладине и спорта
Реконструкција игралишта МЗ Средња Река	Омладина и спорт	3.394.485,89 РСД	Реализова н 2009.	Министарство омладине и спорта
Изградња игралишта у МЗ Буковица	Омладина и спорт	3.200.000,00 РСД	Реализова н 2009.	Министарство омладине и спорта
Реконструкција спортског полигона школе у МЗ Међуречје	Омладина и спорт	3.183.200,00 РСД	Реализова н 2009.	Министарство омладине и спорта
Реконструкција игралишта у МЗ Средња Река	Омладина и спорт	3.394.485,89 РСД	Реализова н 2009.	Министарство омладине и спорта
Избор и рада локалног омладинског парламента општине Ивањица - ЛОП	Омладина и спорт	454.505,30 РСД	Реализациј а 2010.	Министарство омладине и спорта
Програм запошљавања приправника	Запошљавање	9.500.000,00 РСД	Реализациј а 2010.	Национална служба за запошљавање
ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ				
Изградња санитарне депоније "Вујан"	Комунална		2000.-2004. године	Влада Краљевине Норвешке
Примарна селекција отпада	Комунална		2000.-2004. године	Влада Краљевине Норвешке
ЧАЧАК				
ЕЦОНЕТ „Евалуатион оф тхе епидемиц ризкс дуето емергинг <i>Плум пох вирус</i> вариантс ин Еуропе"	Агрономија-заштита биља	102.152,00 ЕУР	01. 01. 2005–31. 12. 2006.	Министарство спољних послова Француске
„Нове сорте јабука погодне за органску производњу“, у оквиру Међувладиног програма научно-технолошке сарадње између Србије и Црне Горе и Републике Словеније.	Агрономија – биотехнологија	4.850,00 ЕУР	2006–2007. године	Министарство за науку Републике Словеније
Ф05 Демонстрацион оф неџ фруит вариетиес ПСО программатикс 2005	Агрономија- увођење нове технологије у биљној производњи	37.175,00 ЕУР	2005–2007.	Агроконсулт, Вагенинген, Холандија
Увођење плантажног гајења високожбунасте боровнице на подручју општине Тузла.	Агрономија- увођење нове технологије у биљној производњи	12.225,00 ЕУР	2008–2009. године	УСАИД ЛАМП (БиХ) и Општине Тузла (БиХ).
Траининг оф Техничал експертс ин органиц агрикултуре, ин суппорт оф рурал девелопмент анд оф фоод емергенци ин тхе Балкан ареа	Агрономија-органска производња	4.600,00 ЕУР	2007.	Министарство пољопривреде Италије и Институт за медитеранске културе из Барија (Италија)
Ин витро регенерација високо жбунасте боровнице (Вацциниум цорумбосум), утврђивање генетске варијабилности и развијање протокола трансформације ин витро	Агрономија- увођење нове технологије у биљној производњи	5.550,00 ЕУР	2008–2010.	Међувладин програм научно-технолошке сарадње између Србије и Републике Словачке
Упоредна проучавања помолошко-технолошких особина сорти и вегетативних подлога коштничавих врста воћака	Агрономија- увођење нове технологије у биљној производњи	2.500,00 ЕУР	2008–2010.	Међувладин програм научно-технолошке сарадње између Републике Србије и Републике Хрватске
ФП7 - Севентх Фрамеџорк Еуропеан Программе: Схарка Џонтаинмент (СхарЦо)".	Агрономија-заштита биља	2.935.674,00 ЕУР, од чега Институту 50.300,00 ЕУР	2008–2012. године	Европска унија
ЛУЧАНИ				
Израда катастра и заштита природних добара у Драгачеву	Заштита животне средине		1998 – 2011...	Еколошко друштво Драгачево Завод за заштиту природе Србије Општина Лучани Министарство заштите животне средине Републике Србије
Израда катастра и заштита културних добара у Драгачеву	Заштита културног наслеђа		1998 – 2011...	Еколошко друштво Драгачево Регионални Завод за заштиту споменика – Краљево

				Републички Завод за заштиту споменика – Београд Општина Лучани Министарство 234културе Републике Србије
Израда предлога и усвајање у Општини Лучани “Еколошке столице” за представнике Еколошког друштва Драгачево у раду свих органа и тела Општине Лучани, када се расправља о питањима и проблемима везаним за обнову, заштиту и развој природног, културног и духовног наслеђа	Заштита животне средине		2 месеца 1999.	Еколошко друштво Драгачево Општина Лучани
Израда предлога и усвајање у Општини Лучани Декларације “Драгачево – ка еколошкој средини” чиме је обнова, заштита и развој природног, културног и духовног наслеђа 234постала званична политика локалне самоуправе и локалне заједнице .	Заштита природног и културног наслеђа		2 месеца 1999.	Еколошко друштво Драгачево Општина Лучани
Еколошка колонија ” Екологија у уметности, уметност у екологији ”	Заштита животне средине и уметност		7 дана 2000.	Еколошко друштво Драгачево Месна заједница Гуча Локална заједница Драгачева

Реализација Теледом програма кроз оснивање и рад информатичко-телекомуникационих центара Теледома Гуча, Телеколибе Лучани и Телеколибе Котража, за развој малих, неразвијених и руралних средина, преко ИНФОРМИСАЊА, ПРЕДСТАВЉАЊА, ОРГАНИЗОВАЊА, ОБРАЗОВАЊА, ПРУЖАЊЕ ПРОИЗВОДА и УСЛУГА и САРАДЊЕ и ПАРТНЕРСТВА.	Развој локалне заједнице	15.000 УСД	2000 -2003	УСАИД ДемНет – Фондација за развој демократских права – Будимпешта Теледом савез Југославије – Бачка Топола Еколошко друштво Драгачево Општина Лучани Месне заједнице Гуча, Лучани и Котража
Спровођење програма заштите заштићених природних добара у Драгачеву,	Заштита животне средине	104.000 динара	2001	Министарство здравља и заштите животне околине Републике Србије Еколошко друштво Драгачево
Припрема за израду ЛЕАП-а (Локалног Еколошког Акционог Плана) у Драгачеву, 2001 године	Заштита животне средине	48.000 динара	2001	Амбасада Краљевине Холандије у Београду Регионални центар за животну средину за централну и источну Европу – Канцеларија за Југославију у Београду Еколошко друштво Драгачево Општина Лучани Локална заједница Драгачева
Психосоцијална подршка деци Драгачева,	Социо – хуманитарне активности	900.000 динара	2001	Британска хуманитарна организација “Саве тхе цхилдрен” (Помоћ деци) Центар за социјални рад Општине Лучани у Гучи Еколошко друштво Драгачево – Хуманитарна секција Звончица
Израда стратешког пројекта АГРО – ЕКОЛОШКО – ТУРИСТИЧКИ РАЗВОЈ ДРАГАЧЕВА	Развој локалне заједнице	20.000 ДМ	2002	Влада Републике Србије Министарство трговине и туризма Републике Србије Општина Лучани Еколошко друштво Драгачево
ОБУКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ПРОИЗВОЂАЧА кроз израду, штампу и поделу 8.500 комада књиге - сваком пољопривредном домаћинству у Драгачеву “Малина, купина и кромпир, производња здравствено безбедне хране, заштита човека и животне средине”	Заштита животне средине	206.000 динара	2002	Министарство здравља и заштите животне околине Републике Србије Еколошко друштво Драгачево
Ча чи пен - Шта је право (програм за Роме).	Социо – хуманитарне активности	198.600 динара	2003	Фонд за отворено друштво – Београд Центар за социјални рад Општине Лучани – Гуча Еколошко друштво Драгачево – Хуманитарна секција Звончица
“Еколошко сабор” на 43. Драгачевском сабору трубача у Гучи,	Заштита животне средине	50.000 динара	2003	ОЕБС у Србији и Црној Гори Министарство за заштиту природних богатстава и животне средине Републике Србије Еколошко друштво Драгачево Општина Лучани, Дом 234нститу Гуча, Месна заједница Гуча
Развој предузетништва и samozapoшљавања као допринос у смањењу сиромаштва,	Развој локалне заједнице	128.250 динара	2003	Влада Србије - Стратегија за смањење сиромаштва Еколошко друштво Драгачево Службе за запошљавање у општинама Лучани и Чачак Центри за социјални рад општина Лучани и Чачак, Црвени крст општина Лучани и Чачак, Омладинске задруге на подручју општина Лучани и Чачак, Ромске организације на подручју општина Лучани и Чачак Локалне заједнице Драгачева и Чачка
Развој предузетништва и samozapoшљавања у Драгачеву,	Развој локалне заједнице	3.500 УСД	2003	Светска банка у Србији Еколошко друштво Драгачево – Пословни центар Драгачева
Очување традиције и фолклоре у Драгачеву кроз оснивање и рад Културно – уметничког друштва Драгачево	Заштита културног наслеђа		2004	Еколошко друштво Драгачево
Дани Европске баштине - Европски програм са циљем очувања и промоције културне баштине локалних заједница	Заштита културног наслеђа		2004-2010...	Еколошко друштво Драгачево
Истраживање и израда Атласа градитељског наслеђа Драгачева у оквиру израде Атласа градитељског наслеђа Србије	Заштита културног наслеђа	500.000 динара	2005	Министарство културе Републике Србије Републички Завод за заштиту споменика културе – Београд Еколошко друштво Драгачево
Истраживање о Драгачевском сабору трубача у Гучи	Заштита културног наслеђа		2005 – 2010...	Српска академија наука и уметности – Етнографски 234институт – Београд,

				Туристичка организација Србије – Београд, Филозофски факултет – Центар за социолошка истраживања- Одсек за социологију – Нови Сад Еколошко друштво Драгачево
Развој Мреже за подршку руралном развоју Србије кроз оснивање и рад Подручног центра за рурални развој Општине Лучани у Гучи	Развој локалне заједнице	150.000 динара	6 месеци Децембар 2009 – Мај 2010	Влада Јапана Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије Регионални центар за рурални развој – Љиг Еколошко друштво Драгачево
Заштита старих и сиромашнијих лица, кроз већи утицај на локалну буџетску политику и ванинституционални допринос цивилног друштва у општинама Лучани, Пожега, Ариље и Ивањица	Социо – хуманитарне активности	80.300 динара	2 месеца 2010	Министарство спољних послова Краљевине Норвешке Институт за одрживе заједнице у Србији НВО Амиту – Београд Еколошко друштво Драгачево

Прилог бр. 5

Културно историјско наслеђе

Духовни центар Конак је 1832, за време владавине књаза Милоша Обреновића, саградио господар Васа, по коме је кућа носила име. Једно време ту је била школа. Када је владика Николај преместио седиште Епархије жичке у Краљево, Краљевачка општина је ову кућу 1936. Поклонила Жичи, заједно са 50 ари имања.

Спомен парк представља сећање на масовно стрељање почињено од стране немачког оккупатора за време другог светског рата у Краљеву, кдад је због фашистичке одмазде, као таоци, невино страдало неколико хиљада ученика, радника, сељака, угледних грађана

Средњовековни Град Јелеч налази се 12 км јужно од Новог Пазара. Први пут се помиње 1282. Год. У литератури је познат као жупски град саграђен на неприступачном терену. Мањих је размера и данас је потпуно у рушевинама.

Црква светог Николе у Штитарима припада групи сеоских гробљанских цркава, насталих у време турске власти, у околини манастира Сопотани. Црква је настала средином 17. века. Од живописа је очуван само део фресака у олтарском простору, које потичу из 17. Века.

Црква светог Петра и Павла у Попама налази се око петнаест километара западно од Новог Пазара. Саграђена је 1650/51.год, о чему сведочи сачуван натпис. Обе ове цркве леже на поду веће тробродне базилике која је овде и најстарији објект културе. У непосредној околини цркве развила се велика средњовековна некропола.

Стари хамам у Новом Пазару је саграђен између шездесетих и седамдесетих година 15. века као задужбина Иса – бега Исхаковића, оснивача Новог Пазара. Налази се у најстаријем делу града, у непосредној близини турске тврђаве, на десној обали Рашке. Грађевина спада у групу двојних хамама, одвојена на два потпуно подељена и готово симетрична дела мушки и женски.

Стари хамам у Новопазарској бањи је изграђен убрзо по насељавању Турака. Унутрашње просторије, њихова величина и распоред, као и спољни изглед хамама одговара класичној концепцији турских купатила.

Хасан Челебија (Арап) џамија у Новом Пазару први пут се помиње у попису из 1528год., што говори да ова грађевина спада у ред најстаријих. Џамију је подигао хасан Челебија, по једном предању он је би бег, а по другом предању турски официр арапског порекла па отуд и назив Арап џамија. Према неким сазнањима џамија је обновљена 1689 године.

Курд-Челебијина (пашина) џамија у Новом Пазару је подигао новопазарски мутеселим Ејуп-паша Ферхатовић 1837.године. Џамија има занимљиво декорисан ентеријер, рађен у духу окаснелог левантијског барока. Џамија је богато украшена.

Богородичина црква у Ковачеву представља једну од значајних сакралних грађевина саграђених, вероватно, после обнове Пећке патријаршије.

Црква светог Лазара у Живалићима, према запису на цркви, је изграђена 1624/25 год., а вероватно у исто време и живописана. Грађевина је малих димензија, једнобродна.

Хуремова (Бор) џамија у Новом Пазару је џамија коју је подигао хаџи-Хурем у XVI веку. Више пута је страдала и обнављана. На некадашњи изглед џамије једино подсећа њен лепо грађен минарет.

Лејлек (хавале ахмед бег или ахмед бег силхадар) џамија у Новом Пазару потиче из 1516. Једна од ретких џамија са куполом на подручју Санџака.

Локалитет Градина у Постењу налази се на купастом узвишењу изнад пута Нови Пазар-Рашка. Археолошка ископавања су показала да је Градина вишеслојни локалитет на коме је континуитет у насељавању трајао са краћим прекидима од старијег гвозденог доба до средњег века. Остаци садашњег утврђења потичу из 6. Века.

Манастир Враћевница из 1431 год. Архитектура манастира представља сажет тип грађевина моравске школе.

Црква Брвнара у Такову једна од најстаријих грађевина ове врсте у Србији. Подигнута је 1795.године на месту старе из 1724.

У селу Горња Црнућа налази се **кућа (конак) кнеза Милоша**, која има историјску вредност.

Таковски грм се налази у Такову и познат је по томе што су се ту окупиле устаници 1815.године. Овај грм се срушио 1901.године, данашњи грм удаљен је седамнаест метара од места где се налазио стари. Посадио га је кнез Михаило који је откупио земљу око грма, коју је народ дуго звао Књежева ливада.

У такову се још налази и Споменик таковском устанку и скупина Таковски устанак, монументална композиција део познатог вајара Петра Убавкића.

Манастир Преображење – Придворица, налази се у Придворици и један је од најзначајнијих средњовековних споменика у моравичком крају. Поуздано се зна да је овде био женски манастир, што потврђује Немањина повеља дата манастиру Студеница, те да су ту калуђерице израђивале дивне тканине и утицале на средину, тако да се рано развија домаћа радиност у овом и суседним селима.

Црква Светих цара Константина и царице Јелене – налази се у Ивањици. Подигнута је три године после настанка Ивањице, од 1836-1838 године прилозима народа. Ова црква је станица верника читавог града и општине. Прелепо је архитектонско здање, под заштитом државе.

Црква Светог Николе-Брезова или Бела Црква у Брезови -Подигао ју је деспот Стефан Лазаревић, а спомиње се и у једној повељи цара Душана. Црква је једнобродна грађевина са полигоналним кубетом и розетом на западној страни. Иконостас је добро очуван. У живопису се издвајају сцене из живота Св. Николе, ликови цара лазара и царице Милице и деспота Стефана Лазаревића. Црква је удаљена 26 км од Ивањице и стављена је под заштиту државе као споменик културе од великог значаја.

Црква Светог Николе – Косовица, налази се на 12 км од Ивањице у селу Косовица. Подигнута је средином XIX века на темељима средњовековне цркве. Предање каже да је предходна црква подигнута непосредно после Косовског боја у част косовских јунака, који су се овуда повлачили после пораза 1389.године.

Црква Светог Саве – Миланца, налази се на 37 км од Ивањице у Миланци. Црква је посвећена архиепископу Сави, скромних је димензија и покривена каменим плочама. Подигао ју је ужичко крушевачки владика Јоаникије 1853.године, иначе рођен у овом селу. У основу једнобродна грађевина скромних димензија, са прилично наглашеним висинама. Конципирана је у облику триконхоса, па подсећа на основе споменика тзв. моравске школе.

Црква Светог Архистратига Михаила – Прилике, налази се на 8 км од Ивањице у селу Прилике.

Црква Светог Илије – Куманица је новијег датума и посвећена је Св. Илији. Звоно је цркви поклонио краљ Александар и Карађорђевић за дан њеног освећења 1929.године. Налази се на 17км од Ивањице у селу Куманица и стављена је под заштиту државе као просторно културно историјска целина од великог значаја.

Црква Светог Великомученика Георгија – Радаљево – налази се на сеоском гробљу Радаљеву. Према предању, најстарија је црква у овом крају и често се везује за име Црква Јања, која се помиње у старим средњовековним списима. Обновљена је 1810. Године али се тачно време градње првобитног храма не зна.

Црква Светог Илије – Градина- изнад пута Ивањица-Ариље, на 670 метара високом врху Градина, смештена је црквица посвећена Светом Илији. Феликс Каниц је забележио да је она вероватно подигнута на рушевинама римске стражарске куле. Народна предања говоре дургачије. По једном веровању црквица је "прелетела" из Прилика када су Туци покушали да је обесвете, а по другом Срби су је пренели на врх Градине. Трећа опет каже да су је из приличног поља на литицу за ноћ пренеле виле. Легенда каже и да су се овде својевремено крили хајдуци, па је зато зову и Хајдучка црква.

Манастир Клисура-тамо где се Моравица између брда, из приличног поља пробија у ариљску долину, налази се манастир који је по тој клисури добио име. Предање о настанку ове светиње сеже до времена Светог Саве. Није ни потврђено ни оповргнуто. Потпуно је опустео приликом велике сеобе Срба под Арсенијем Чарнојевићем. Обновио га је јеромонах Јаћим Курлага из Босне 1688.године. Веома значајну улогу имао је овај манастир за време Хаџи-Проданове буне, као и у доба Првог и Другог српског устанка. Седамдесетих година XIX века у манастиру је била основна школа, а за време Јаворског рата у њему је била смештена војна болница.

Спомен – обележје Мајор Илић – Јавор- Споменик мајору Илићу због великог броја борби и ратова који су вођени на овом простору, у различитим временским периодима, Јавор је вероватно најисторијскија планина у Србији. Спомен костурница погинулима у Јаворском рату 1876. године, сведочанство је о храбрости и одважности српске војске на Јавору. На гробљу јаворских јунака, народ је подигао споменик најхрабријем од њих, легендарном мајору Михаилу Илићу, 1907.год. Он је погинуо недалеко одатле у Првом српско-турском рату 1876.год., у овим крајевима познатијем под именом Јаворски рат. Ту је и споменик Максиму Лаушевићу, буљбаши јаворске границе, кога су 1880.год. убили хајдуци.

Римски мост – Куманица, у селу Куманица, на 16-том км југозападно од Ивањице, у правцу према планини Голији у близини старе запуштене воденице поточаре, налази се стари камени мост преко реке Моравице. Немогуће је утврдити ко је и када подигао овај мост у селу Куманици, али је несумњиво то вешто творена и лепа грађевина, необично витких и складних линија.

Камени мост – Ивањица, показујући своју варош гостима, генерације Ивањичана су на прво место стављале камени мост на Моравици који је већ на први поглед својом лепотом привлачио пажњу својим једним луком извијеним над водом спајајући две обале. Био је кажу у тим временима једини једнолучни мост на Балкану. Пројектовао га је инжењер Миленко Жтрудић на почетку 20. Века. Држава га је финансирала, а изградња је поверена познатом Ивањичанину, Благоју Луковићу.

Кушића хан – Ивањица, налази се у Ивањици и један је од најстаријих споменика сеоског неимарства у Моравичком крају. Некада је служио као коначиште кириџијама који су долазили са Златибора и из Санџака. Сада је смештен у самом центру варошице поред споменка Дражи Михаиловићу. Стављен је под заштиту државе као непокретно културно добро од великог историјског значаја.

Хидроцентрала Моравица – Ивањица, 1911.год. пуштена је у рад као девета хидроцентрала у Србији. Имала је 260 Кси осветљавала је само варошицу. Године 1936. Изграђена је камено-бетонска брана висине 9, а ширине 16 метара. Овај водопад је туристичка атракција и готово заштитни знак Ивањице. Хидроцентрала, недавно реконструисана, и даље производи струју, али представља и својеврсни музеј.

Јеремића кућа – Ивањица је најстарија сачувана зграда у Ивањици и једна је од 12 које нису изгореле у великом пожару 1846.године. Смештена је на крају градског шеталишта и један је од визуелних симбола Ивањице.

Гроб Бошка Југовића – Ивањица, налази се на 4км од Ивањице. По предању, повлачећи се рањен са Косова, један од браће Југовић, Бошко умире наомак Ивањице. Ту га је сахранила мајка, кнеиња Милица, а на његовом гробу је саградила малу цркву.

Споменик револуције – Ивањица је мозаик. Представља изузетно уметничко дело и највећи је мозаик на отвореном простору код нас.

Споменик Ђенерал Драгољуб Дража Михаиловић – Ивањица се налази у центру града. Подигнут је априла 2003. године, на 110. годишњицу рођења, а у знак пажње и сећања на легендарног вођу Равногорског покрета у ИИ светском рату, Ђенерала и команданта југословенске Краљевске војске у отаџбини. Поред споменика је Чичин дом који прераста у Равногорску библиотеку и музеј Равногорског покрета.

Храм рођења пресвете Богородице –Врњачка Бања овај свети храм подигао је Хаџи Јефтимје Поповић, протојереј из Врњачке Бање,1834.године у време владавине кнеза Милоша Обреновића. Прота Јефтимје служио је у овом храму 47 година. Сахрањен је са јужне стране храма, на шта указује његова надгробна плоча. На јужној страни храма налази се спомен плоча Српским ратницима (Солунцима), који положише животе за веру и отечество у ратовима 1912-1918. Године. Иконостас цркви приложио је Јован Кујунџић, трговац из Београда, 1875.године. Храм је посвећен ређењу пресвете Богородице 21(8)септембра мала Госпојина, што сведочи диван мозаик изнад улазних врата.

Црква Светог Јована Крститеља у Вукушици(Врњачка Бања) саграђена је око 1837. године и посвећена је Светом Јовану Крститељу.

Црква Свете Богородице у Станишинцима(Врњачка Бања) је једнобродна грађевина у облику сажетог крста, с незнатно избаченим трансептом и полукружном апсидом у основи. Цркву је у садашњем облику саградио свештеник Калис после Другог светског рата, али је то учинио на темељима старијег храма, подигнутог, но неким подацима 1904. године.

Маузолеј Белимарковић- На врњачком гробљу, у последњим годинама XIX и првим годинама XX века, генерал Јован Белимарковић је подигао породични маузолеј. Објекат је инспирисан поствиџантизмом са од-ликама моравске школе.

Црква Светог Саве у Грачацу – село и црква у Грачацу налазе се на 4 км средине магистралног пута Врњачка Бања – Краљево на падинама планине Гоч. Црква Светог Саве је стара више од 800 година. Цркву су подигли Свети Сава и Стефан Немања (Свети Симеон), а која се по неким предањима сматра да је старија од Манастира Жича. Иначе село Грачац је познато по старим занатима који представљају посебну атракцију и могућност да се туристи упознају са техникама израде буради и чабрица, као и са домаћом радиности вежених, хекланих и штриканих производа. Посебну атракцију представља воденица поточара у којој се и дан данас меље жито на традиционалан начин.

Манастир Свете Петке у Стублу – познато је да тело свете Петке почива у румунском граду Јашију. Велики углед који света Петка ужива у православном свету подстиче народ на поклоничка путовања, па и на градњу манастира посвећених овој светитељки. Налази се у селу Стубал које је удаљено 11 километара од Бање, на падини обронка Гледићких планина.

Централна бањска зона- Велику вредност врњачког гадитељског наслеђа представљају објекти бањске јавне и стамбене архитектуре, концентрисане у најужем централном простору Бање, који су истовремено, најбројнији, а по хронологији најједначенији у целокупном фонду градитељског наслеђа. Највећи број је настао на почетку 20. века. Објекти централне бањске зоне су са припремљеном документацијом у процесу категорисања заштите.

Прилог бр. 8

Културне манифестације

Дани јоргована – сваке године почетком маја Краљево се присећа догађаја када је краљ Урош Први, из љубави према француској принцези Јелени Анжујској, будућој српској краљици, наредио да целу долину уз реку Ибар, у част њеног доласка у Србију, засаде мирисним јоргованом како би је нова постојбина што више подсећала на стару.

Летња духовна академија музичке омладине Србије-Студеница је традиционална манифестација чији се концепт састоји у хорском превању које надграђују предавања, литургијско појење, портрети композитора и концерти гостујућих хорова.

Ликовна колонија "Студеница", чији је организатор Туристичка организација Краљева одржава се традиционално већ 34 пута. Колонија има међународни карактер, а Уметнички савет врши одабир сликара учесника. У току одржавања Колонија је праћена и другим садржајима. Некада то буде књижевно вече, некада филмска пројекција или нешто друго, а сваки пут се организује излет до испоснице Св. Саве као и обилазак културно-историјских споменика у Долини векова (манастири: Градац, Ђурђеви ступови, Сопоћани).

Жички духовни сабор "Преображење"- Краљевачко културно лето познато је по Жичком духовном сабору. Програмом Сабора предвиђене су бројне књижевне вечери, научни скупови, изложбе и музички догађаји у Народном музеју и Библиотеци "Стефан Првовенчани". Завршна свечаност одржава се у трпезарији манастира Жиче, где се на Преображење, уручује престижна песничка награда "Жичка хрисовуља". Циљ сабора је да афирмише стваралаштво и духовност.

Матурски плес - У оквиру приредбе "Европеан Квадриле Данце Фестивал" и краљевачки матуранти плешу уз звуке квадрила. Ова необична манифестација организује се од 2005. године.

Пољуби ме је манифестација која се одржава на „Мосту љубави“ 14. Фебруара. Даје се награда за најдужи пољубац, а организатор је Туристички центар Врњачке Бање

Осмомартовски концерт (Масимо Савић) је традиционални концерт који организује Туристички центар Врњачке Бање

Пивске ноћи је манифестација која се одржава почетком јула, а организатор је Туристички центар Врњачке Бање.

Радијски фестивал- ревија поп музике је традиционална манифестација која се одржава у мају, организатор Туристички центар Врњачке Бање

Фестивал народне музике „Драгиша Недовић“ је традиционална манифестација

Фестивал забавне музике, традиционална манифестација одржава се у другој половини августа

Лав фестивал, традиционална манифестација која се одржава у јулу

Летњи сајам књига, одржава се током августа у парковском простору у центру Бање, суорганизатори су Српска културна мрежа и Народна библиотека „др Душан Радић“